

114
1982/3

ISSN 0182-4499
საქართველოს ენციკლოპედია

ენციკლოპედია

11

1982

ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი

გნათობა

სსრკ კავშირი
1982 წლის
2025 წლის

უცვლელთა ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ძურნალი

წიგნი 58-0

№ 11

ნოემბერი, 1982 წ.

საქართველოს საზოგადოებრივი კავშირის ორგანო

შინაარსი

სსრკ ცენტრალური კომიტეტის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის, სსრ კავშირის შინაგარე საბჭოს მიმართვა კომუნისტურ პარტიას, საბჭოთა ხალხს	3
საინფორმაციო ცენტრი საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის შესახებ	6
ამხანაგ ი. ვ. ანდროპოვის სიტყვა	8
ამხანაგ კ. უ. ჩერნომირის სიტყვა	10
იური ვლადიმერის და ანდროპოვის	12

კრეატიუმი

გალაქტიონი — 90	
გალაქტიონ ტახიძე — ლექსები	13
მედიონ ხარაძე — წვეთები სილიაჟისა	21
მიხეილ ლუდინი — გალაქტიონი	21
ოთარ თაქთაქიანი — გალაქტიონის მუსიკა	22
მედიონ ავალიანი — უკრავლესი მარსკვლავი	23
არჩილ ქვიციანი — უკრავლესი	24
ვიტალი კოროტიანი — მთელი სამყარო	25
ვარლამ ხატარაიანი — ქართული კომუნის ამიყანი	26
მედიონ კვიციანი — შინი ლურჯა ცხენები. ლექსი	27

1783 გეორგიევსკის ტრაქტატი 1983

ანდროპოვი — წიგნი შინაგარე, კონსოლიდირებული	28
ლადო სულაბერიძე — ლექსები	65
მედიონ ხარაძე — სიტყვების უკრავლესი ბაშო. ლექსი	67
მედიონ კვიციანი — რად არა მდებარეობს. მოთხრობა	70

(იხ. მეორე გვერდი)

სსრკ-60 წელი

პრიბოლ პრეზიდიუმი — ვ. ი. ლენინი — საბჭოთა მკვლევარების სახელმწიფო უნივერსიტეტი	108
---	-----

პრეზიდიუმი და კულტურის მინისტრები

მ. ა. შტაინბერგი — გულაბტიონის ერთი ლექსის ინტერპრეტაციისათვის	116
მ. ა. შტაინბერგი — გულაბტიონი — ქართული ფოლკლორისა და ისტორიის მუზეუმი	125
მ. ა. შტაინბერგი — იმედი უკვლავად	129

ხელმოწერები

სსრკ — 60	
ვლადიმერ მანასია — სული მკრანისა, თარგმანი შირონ ზერგინიძე	137

მეცნიერება

მ. ა. შტაინბერგი — შინაგანობის ილია მკვლევარის მუზეუმი	152
--	-----

შედეგების მიმოხილვა

მ. ა. შტაინბერგი — კავკასიის ხალხთა მკვლევარის ისტორიული	163
მ. ა. შტაინბერგი — არა სტრუქტურული ერთეული	166
მ. ა. შტაინბერგი — თეორიული თეორიების მკვლევარის	171
მ. ა. შტაინბერგი — გულაბტიონი მოსკოვის მუზეუმის	174

მთავარი რედაქტორი არჩილ სულაბაძე

ს ა რ ე დ ა კ ტ ი რ ა კ ო ლ ე გ ი ა :

პრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამბუშაძე (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუ-
ლაძე, მ. გიგინეიშვილი, ა. გომიაშვილი, ა. კალაძე, მ. ლეგინიძე,
მ. მრავალშვილი, ვ. ნატროშვილი, მ. კაპაშვილი (პ/მგ. მდივანი), ნ. წუ-
ლენიშვილი, ვ. წულუკიძე, მ. შილაძე, ბ. ხარაძე, რ. ჯაფარიძე,
ბ. ჯიბლაძე.

**სკკპ ცენტრალური კომიტეტის,
სსრ კავშირის შიდა საგარეო ურთიერთობის,
სსრ კავშირის მინისტრთა საგარეო**

მ ი მ ა რ თ ვ ა

კომუნისტურ პარტიას, საგარეო საზღვარს

17471

ქვეყნის ამხანაგებო!

საბჭოთა კავშირის კომუნისტურმა პარტიამ, მთელმა საბჭოთა ხალხმა მძიმე დანაკლისი განიცადეს. გარდაიცვალა ლენინის დიადი საქმის ერთგული განმგებლობი, მგზნებარე პატრიოტი, გამოჩენილი რევოლუციონერი და მშვიდობისათვის, კომუნისტებისათვის მებრძოლი, თანამედროვეობის უთვალსაჩინოესი პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწე ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი.

ლ. ი. ბრეჟნევის მთელი მრავალმხრივი მოღვაწეობა, პირადი ბედი განუყოფელია საბჭოეთის ისტორიის უმნიშვნელოვანესი ეტაპებისაგან. კოლექტივიზაცია და ინდუსტრიალიზაცია, დიდი სამამულო ომი და ომის შემდგომი აღორძინება; ყამირის ათვისება და კოსმოსის კვლევის ორგანიზაცია — ყოველივე ეს მუშათა კლასის სახელოვანი შვილის ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის ბიოგრაფიის ნიშანსვეტებიცაა. ყველგან, სადაც უნდა გაეგზავნა იგი პარტიას, ლეონიდ ილიას ძე თავდადებით, მისთვის ჩვეული ენერჯითა და სიმტკიცით, გაბედულებითა და პრინციპულობით იბრძოდა მისი დიადი იდეალებისათვის.

ამხანაგ ბრეჟნევის სახელს, მის დაუცხრომელ მუშაობას სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნისა და სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის პოსტებზე საბჭოთა ადამიანები, ჩვენი მეგობრები მთელ მსოფლიოში სამართლიანად უკავშირებენ პარტიული და სახელმწიფო ცხოვრების ლენინური ნორმების თანამიმდევრულ დამკვიდრებას, სოციალისტური დემოკრატიის სრულყოფას. იგი ბრძნულად წარმართავდა პარტიის ლენინური შტაბის — მისი ცენტრალური კომიტეტის, ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს საქმიანობას, გვიჩვენებდა ერთსულოვანი კოლექტიური მუშაობის უნარიანი ორგანიზაციის მაგალითს. მას ეკუთვნის უთვალსაჩინოესი როლი განვითარებული სოციალიზმის ეტაპზე პარტიის ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური სტრატეგიის შემუშავებასა და განხორციელებაში, ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესების კურსის განხორციელებაში და რეალიზაციაში, ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური და თავდაცვითი ძლიერების შემდგომ განმტკიცებაში.

პ. შარტინის საბ. საბ. სსრ
19840829093.17 საგარეო

წარუვალია ლეონიდ ილიას ძე ბრევენევის დამსახურება საერთაშორისო ასპარეზზე ჩვენი პარტიის პოლიტიკის — მშვიდობისა და მშვიდობიანი თანამშრომლობის, დაძაბულობის შენელებისა და განიარაღების, იმპერიალიზმის აგრესიული ხრიკების მტკიცედ უკუგდების, ბირთვული კატასტროფის თავიდან აცილების პოლიტიკის ჩამოყალიბებასა და განხორციელებაში. დიდა მისი წვლილი მსოფლიო სოციალისტური თანამეგობრობის შეკავშირებაში, საერთაშორისო კომუნისტური მოძრაობის განვითარებაში.

სანამ ლეონიდ ილიას ძის გული ძგერდა, მისი ფიქრები და საქმეები მთლიანად ექვემდებარებოდა მშრომელი ადამიანების ინტერესებს. მშრომელთა მასებთან იგი მუდამ იყო განუყრელად დაკავშირებული. კომუნისტთა, ყველა კონტინენტის ასობით მილიონი ადამიანის შეგნებაში იგი იყო და დარჩება ლენინური იდეურობის, თანამიმდევრული ინტერნაციონალიზმის, რევოლუციური ოპტიმიზმისა და ჰუმანიზმის განსახიერებად.

მძიმეა ჩვენი დანაკლისი, დიდა ჩვენი მწუხარება. ამ გლოვის უამს საბჭოთა კავშირის კომუნისტები, ყველა მშრომელი სულ უფრო მჭიდროდ ირანუბნებიან სკკპ ლენინური ცენტრალური კომიტეტის, მისი ხელმძღვანელი ბირთვის გარშემო, რომელიც ჩამოყალიბდა ლეონიდ ილიას ძე ბრევენევის კეთილნაყოფიერი გავლენით. ხალხს სჭერა პარტიის, მისი მძლავრი კოლექტიური გონებისა და ნების მთელი გულით უკერს მხარს მის საშინაო და საგარეო პოლიტიკას. საბჭოთა ადამიანებმა კარგად იციან: ლენინის დროა, ოქტომბრის დროა. რომლითაც მსოფლიო-ისტორიული გამარჯვებანი მოვიპოვეთ, საიმედო ხელშია.

პარტია და ხალხი შეიარაღებული არიან სკკპ XXIII—XXVI ყრილობების მიერ შემუშავებული კომუნისტური აღმშენებლობის დიდებული პროგრამით. ეს პროგრამა განუხრელად ხორციელდება. პარტია კვლავაც ყოველ ღონეს იხმარს წარმოების ინტენსიფიკაციის, მისი ეფექტიანობისა და მუშაობის ხარისხის ამაღლების, სსრ კავშირის სასურსათო პროგრამის შესრულების საფუძველზე ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობესებისათვის. პარტია კვლავაც ყოველნაირად იზრუნებს მუშათა კლასის, კოლმეურნე გლეხობისა და სახალხო ინტელიგენციის კავშირის განმტკიცებისათვის, საბჭოთა საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკური და იდეური ერთიანობის, სსრ კავშირის ხალხთა ძმური მეგობრობის განმტკიცებისათვის, მარქსიზმ-ლენინიზმისა და პროლეტარული, სოციალისტური ინტერნაციონალიზმის სულისკვეთებით მშრომელთა იდეოლოგიური წრთობისათვის.

უცვლელია საბჭოთა ხალხის ნება მშვიდობისადმი. არა ომისათვის მზადება, რომელიც ხალხებს თავის მატერიალურ და სულიერ სიმდიდრეთა უმიზნო ხარჯვას უქადის, არამედ მშვიდობის განმტკიცება — აი ხვალინდელი დღის შექურვარსკვლავი. ამ კეთილშობილური იდეით არის გამსჭვალული ოთხმოციანი წლების სამშვიდობო პროგრამა. პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს მთელი საგარეო-პოლიტიკური საქმიანობა.

ჩვენ ვხედავთ საერთაშორისო ვითარების მთელ სირთულეს. იმპერიალიზმის აგრესიული წრეების ცდებს ძირი გამოუთხარონ მშვიდობიან თანაარსებობას, უბიძგონ ხალხებს მტრობისა და სამხედრო კონფრონტაციის გზისაკენ. მაგრამ ეს ვერ შეარყევს ჩვენს მტკიცე გადაწყვეტილებას დავიცვათ მშვიდობა. ყოველ ღონეს ვიხმარებთ, რათა სამხედრო ავანტიურების მოყვარულებმა საბჭოთა ქვეყანას მოუმზადებდეს არ მოუსწრონ, რომ მოტენციურმა აგრესორმა იცოდეს: მას გარდაუვალად ელის გამანადგურებელი საპასუხო დარტყმა.

საბჭოთა კავშირი, რომელიც ეყრდნობა თავის ძლიერებას, იჩენს უდი-
დეს სიფხიზლესა და თავდაპირველობას, უცვლელ ერთგულებას თავისი საგა-
რეო პოლიტიკის მშვიდობისმოყვარული პრინციპებისა და მიზნებისადმი, შე-
უპოვრად იბრძოდეს იმისათვის, რომ კაცობრიობას თავიდან ააცილოს ბირ-
თვული ომის საფრთხე, იბრძოდეს დაძაბულობის შენელებისა და განიარა-
ღებისათვის.

ამ ბრძოლაში ჩვენთან ერთად არიან მოძმე სოციალისტური ქვეყნები,
ეროვნული და სოციალური განთავისუფლებისათვის მებრძოლები, ყველა
კონტინენტის მშვიდობისმოყვარე ქვეყნები, მსოფლიოს ყველა პატიოსანი ადა-
მიანი. მშვიდობის პოლიტიკა გამოხატავს კაცობრიობის ძირეულ საარსებო
ინტერესებს, და ამიტომაც მომავალი ასეთ პოლიტიკას ეკუთვნის.

საბჭოთა ხალხს პარტია მიაჩნია თავის ნაცად კოლექტიურ ბელადად,
ბრძენ ხელმძღვანელად და ორგანიზატორად. მუშათა კლასის, მშრომელი
ხალხის სამსახური პარტიის მთელი საქმიანობის უმაღლესი მიზანი და აზ-
რია. პარტიისა და ხალხის ურყევი ერთიანობა იყო და არის საბჭოთა საზოგა-
დოების უდრეკი ძალის წყარო. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია
თვლისჩინივით უფრთხილდება მშრომელთა ნდობას, დღენიადაგ განამტკიცებს
თავის კავშირს მასებთან. ხალხი პრაქტიკულად დარწმუნდა, რომ ჩვენი პარ-
ტია მოვლენების ყოველი შემობრუნების დროს, ყოველი განსაცდელის დროს
თავისი ისტორიული მისიის სიმალღეზე რჩება. ღეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის
ხელმძღვანელობით შემუშავებული საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტი-
ის საშინაო და საგარეო პოლიტიკა კვლავაც თანამიმდევრულად და მიზან-
დასახულად განხორციელდება.

ლ. ი. ბრეჟნევის ცხოვრება და მოღვაწეობა მუდამ იქნება კომუნის-
ტური პარტიისა და საბჭოთა ხალხისადმი ერთგული სამსახურის შთამაგო-
ნებელი მაგალითი.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, სსრ
კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი, სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო
გამოთქვამენ რწმენას, რომ კომუნისტები, ყველა საბჭოთა ადამიანი გამო-
იჩენენ მაღალ შეგნებასა და ორგანიზებულობას, ლენინური პარტიის ხელ-
მძღვანელობით თავდადებული შემოქმედებითი შრომით უზრუნველყოფენ
კომუნისტური მშენებლობის გეგმების შესრულებას, ჩვენი სოციალისტური
სამშობლოს შემდგომ აყვავებას.

საინფორმაციო ცნობა

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის შესახებ

1982 წლის 12 ნოემბერს გაიმართა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის რიგგარეშე პლენუმი.

ცენტრალური კომიტეტის კოლექტიურს დავალდებით პლენუმი გახსნა და სიტყვა წარმოეთქვა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის კოლექტიურს წევრმა, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა ამხანაგმა ი. ვ. ანდროპოვმა.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარის ლ. ი. ბრეჟნევის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ცენტრალური კომიტეტის პლენუმის წევრებმა ლეონიდ ილიას ქმ ბრეჟნევის ხსოვნას კატივი სცეს წუთიერი მწუხარე დუმილით.

ცენტრალური კომიტეტის პლენუმმა აღნიშნა, რომ კომუნისტურმა პარტიამ, საბჭოთა ხალხმა, მთელმა პროგრესულმა კაცობრიობამ მძიმე დანაკლისი განიცადა. გარდაიცვალა კომუნისტური პარტიის, საბჭოთა სახელმწიფოს, საერთაშორისო კომუნისტური, მუშათა და პროგრესულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გამორჩენილი მოღვაწე, მშვიდობისათვის მგზნებარე მებრძოლი.

ლეონიდ ილიას ქმ ბრეჟნევა, რომელიც ლენინური კომუნისტური პარტიის წევრი იყო 50 წელზე მეტ ხანს, აქედან 18 წელს — მისი ხელმძღვანელის პოსტზე, უდიდესი წვლილი შეიტანა პარტიის რიგების მოწოდებულად, საბჭოთა კავშირის კოლექტიური, სოციალურ-ეკონომიკური და თავდაცვითი ძლიერების განმტკიცებაში. უაღრესად დიდია მისი როლი მშვიდობისა და საერთაშორისო უშიშროების განმტკიცებაში, ლეონიდ ილიას ქმ ბრეჟნევის სახელი, რომელთანაც უშუალოდ არის დაკავშირებული ჩვენი ქვეყნის ცხოვრების დიადი მიღწევები — ინდუსტრიალიზაცია და სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაცია, საბჭოთა ხალხის ისტორიული გამარჯვება დიდ სამამულო ომში, ჩვენი საფორტოს სახალხო მეურნეობის ომის შემდგომი აღდგენა, კოსმოსის კვლევა, შველა წარმატება საბჭოთა სახელმწიფოს ეკონომიკის, მცენიერებისა და კულტურის განვითარება.

ში, საშუალოდ შევიდა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის, ჩვენი დიდი საშრობლო ისტორიაში.

ცენტრალური კომიტეტის კლენუმის მონაწილეებმა დგმა თანა-გრძნობა გამოუცხადეს განსვენებულის ნათესავებსა და ახლობლებს.

ცენტრალური კომიტეტის კლენუმმა განიხილა სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის არჩევის საკითხი.

ცენტრალური კომიტეტის კოლიტიბუროს დავალებით სიტყვა წარმოთქვა სკკ ცენტრალური კომიტეტის კოლიტიბუროს წევრმა, სკკ ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა ამხანაგმა კ. უ. ჩარნეცკომ. მან წამოაყენა წინადადება, რომ სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად აირჩიონ ამხანაგი ი. ვ. ანდროკოვი.

სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად კლენუმმა ერთხმად აირჩია ამხანაგი იური ვლადიმერის ძე ანდროკოვი.

შემდეგ კლენუმზე გამოვიდა სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივანი ამხანაგი ი. ვ. ანდროკოვი. მან გულითადი მადლობა მოახსენა ცენტრალური კომიტეტის კლენუმს დიდი დროისათვის — სკკ ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის კოსტეა არჩვიისათვის.

ამხანაგმა ი. ვ. ანდროკოვმა აღუთქვა სკკ ცენტრალურ კომიტეტს, კომუნისტურ პარტიას, რომ მთელ თავის ძალ-ღონეს, ცოდნასა და ცხოვრებისეულ გამოცდილებას მოახმარს სკკ XXVI ყრილობის გადაწყვეტილებებით დასახული კომუნისტური მშენებლობის პროგრამის წარმატებით შესრულებას, მემკვიდრეობითობის უზრუნველ-ყოფას სსრ კავშირის ეკონომიკური და თავდაცვითი ძლიერების შე-დგომი განმტკიცების, საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობის გაუმჯობე-ლების, მშვიდობის დამკვიდრების ამოცანების გადაწყვეტაში, მთელი ღვინიერი საშინაო და საგარეო კოლიტიკის გატარებაში, რომელიც ლ. ი. ბრეჟნევის დროს ხორციელდებოდა.

ამით კლენუმმა მუშაობა დაამთავრა.

ამხანაგ მ. ვ. ანდროპოვის სიტყვა

ამხანაგებო!

ჩვენმა პარტიამ და ქვეყანამ, მთელმა საბჭოთა ხალხმა მძიმე დანაკლისი განიცადეს, შეწყდა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს ხელმძღვანელის, საერთაშორისო კომუნისტური და მუშათა მოძრაობის გამორჩენილი მოღვაწის, მგზნებარე კომუნისტის, საბჭოთა ხალხის ერთგული შვილის — ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის გულის ძველა.

გარდაიცვალა თანამედროვეობის უდიდესი პოლიტიკური მოღვაწე, ჩვენს რიგებს გამოაკლდა ამხანაგი და მგზობარი, დიდსულოვანი და დიდბუნებოვანი, გამგები და კეთილმოსურნე, გულისხმიერი და ღრმად პუშანური ადამიანი, საქმისადმი უსაზღვრო ერთგულება, უკომპრომისო მომთხოვნელობა საკუთარი თავისა და სხვებისადმი, ბრძნული წინდახედულება პასუხსაგებ გადამწყვეტილებათა მიღებაში, პრინციპულობა და გამბედაობა ისტორიის მკვეთრ ცვლილებათა ჭაშს, ადამიანებისადმი უცვლელი პატივისცემა, გულისხმიერება და ყურადღება — აი ის შესანიშნავი თვისებები, რომლებსათვისაც აფასებდნენ და უყვარდით ლეონიდ ილიას ძე პარტიასა და ხალხს.

გთხოვთ ნუთიერი დუმლით პატივი სცეთ ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის ნათელ ხსოვნას, ლეონიდ ილიას ძე ამბობდა, რომ მისი ცხოვრების თითოეული დღე განუყოფელია იმ საქმეებისაგან, რომლებსთაც ცხოვრობენ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია, მთელი საბჭოთა ქვეყანა. და ეს მართლაც ასე იყო.

ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია და სოფლის მეურნეობის კოლექტივიზაცია, დიდი

სამამულო ომი და ომისშემდგომი აღდგენა, ფაშისტური ათვისება და კოსმოსის კვლევა — ყველა ეს დიადი ნიშანსვეტი საბჭოთა ხალხის შრომისა და ბრძოლის გზაზე, ამავდროს კომუნისტ ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის ბიოგრაფიის ნიშანსვეტებია.

ლეონიდ ილიას ძის სახელთან და საქმეებთან განუხრელად არის დაკავშირებული დიადი სოციალისტური თანამეგობრობის ქვეყნების ძლიერების ზრდა და ყოველმხრივი თანამშრომლობის გაღრმავება, მსოფლიო კომუნისტური მოძრაობის აქტიური მონაწილეობა ჩვენს ეპოქაში კაცობრიობის წინაშე მდგომი ისტორიული ამოცანების გადაწყვეტაში, მსოფლიოში ეროვნული განთავისუფლებისა და სოციალური პროგრესის მთელი ძალისა სოლიდარობის განმტკიცება, ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი მარად ემასსოვრება მაღლიერ კაცობრიობას როგორც თანამიმდევრული მგზნებარე და დაუცხრომელი მებრძოლი ხალხთა მშვიდობისა და უშიშროებისათვის, იმ მსოფლიო ბირთვული ომის საფრთხის თავიდან აცილებისათვის, რომელიც კაცობრიობას შუქქმნა.

კარგად ვიცით, რომ მშვიდობას იმპერიალისტებს ვერ გამოსთხოვ. იგი უნდა დაიცვათ მხოლოდ საბჭოთა შეიარაღებული ძალების ურყევ ძლიერებაზე დაყრდნობით. როგორც პარტიისა და სახელმწიფოს ხელმძღვანელი, როგორც სსრ კავშირის თავდაცვის საბჭოს თავმჯდომარე ლეონიდ ილიას ძე ნიადგა უთმობდა ყურადღებას იმას, რომ ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობა თანამედროვე მოთხოვნათა დონეზე ყოფილიყო.

აქ, ამ დარბაზში, შეიკრიბნენ ისინი, ვინც შედის ჩვენი პარტიის შტაბში, რომელსაც თერამეტ ნელს უცვლელად ედგა სათავეში ლეონიდ ილიას ძე თითოეულმა ჩვენგანმა იცის, რამდენი ძალ-ღონე შეაღია და სულის მგზნებარება ჩააქსოვა მან ერთსულოვანი, კოლექტიური მუშაობის ორგანიზაციაში, იმას, რომ ეს შტაბი კვალავდეს უტყუარ ლენინურ კურსს. თითოეულმა ჩვენგანმა იცის, რა ფასდაუდებელი წვლილი შეიტანა ლეონიდ ილიას ძემ იმ ჯანსაღი მორალურ-პოლიტიკური ატმოსფეროს შექმნაში, რომელიც დღეს ახასიათებს ჩვენი პარტიის ცხოვრებასა და საქმიანობას.

ლეონიდ ილიას ძის სახელთან დაკავშირებულია მარქსიზმ-ლენინიზმის დასაცავად ჩვენი პარტიის პრინციპული ბრძოლა, განვითარებული სოციალიზმის თეორიის შემუშავება. კომუნისტური მშენებლობის ყველაზე აქტუალური ამოცანების გადაწყვეტის გზების განსაზღვრა. მის მოღვაწეობას მსოფლიო კომუნისტურ მოძრაობაში სამართლიანად მისცეს უმაღლესი შეფასება მოძვე პარტიებმა, ჩვენმა საზღვარგარეთელმა კლასობრივმა ძმებმა, სოციალიზმისათვის, კაპიტალის უღლის წინააღმდეგ, დიდი კომუნისტური იდეალების გამარჯვებისათვის ჩვენმა თანამებრძოლმა ამხანაგებმა.

ლეონიდ ილიას ძე ბრენენვის სიცოცხლე შეწყდა მაშინ, როცა მისი აზრები, მეცადინეობა მიმართული იყო ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული განვითარების იმ უდიდესი ამოცანების გადაწყვეტისადმი, რომლებიც განსაზღვრეს სკკპ XXVI ყრილობამ და ცენტრალური კომიტეტის მომხდველი პლენუმებმა. ამ ამოცანების შესრულება, ლეონიდ ილიას ძე ბრენენვის ხელმძღვანელობით შემუშავებული ჩვენი პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს საშინაო და საგარეო-პოლიტიკური კურსის თანამიმდევრული განხორციელება, ჩვენი უპირველესი მოვალეობაა. და ეს იქნება ჩვენს

რიგებს გამოკლებული ხელმძღვანელებს დათელი ხსოვნის საუკეთესო პატივისცემა.

დიდია ჩვენი მწუხარება. მძიმეა ჩვენი დანაკლისი.

ამ ვითარებაში თითოეული ჩვენგანის, თითოეული კომუნისტის ვალაა კიდევ უფრო მჭიდროდ შეაკავშიროს ჩვენი რიგებში, კიდევ უფრო მტკიცედ დაირაზმოს პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გარშემო, თავის პოსტზე, თავის ცხოვრებაში რაც შეიძლება მეტი გააკეთოს საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობისათვის, მშვიდობის განმტკიცებისათვის, კომუნიზმის გამარჯვებისათვის.

საბჭოთა ხალხი უსაზღვროდ ენდობა თავის კომუნისტურ პარტიას, ენდობა იმიტომ, რომ მისთვის არ ყოფილა და არც არის სხვა ინტერესები, გარდა საბჭოთა ადამიანების საარსებო ინტერესებისა. გაამართლო ეს ენდობა — ნიშნავს იარო წინ კომუნისტური მშენებლობის გზით, იღვწოდე ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს შემდგომ აყვავებისათვის.

ჩვენ, ამხანაგებო, გვაქვს ისეთი ძალა, რომელიც გვებმარებოდა და გვებმარება უშიშრეს მომენტებში, რომელიც საშუალებას გვაძლევს გადავწყვიტოთ ურთულესი ამოცანები. ეს ძალაა ჩვენი პარტიული რიგების ერთიანობა, ეს ძალაა პარტიის კოლექტიური სიბრძნე, მისი კოლექტიური ხელმძღვანელობა, ეს ძალაა პარტიისა და ხალხის ერთიანობა.

ჩვენი პლენუმი დღეს იმისათვის შეიკრიბა, რომ პატივი სცეს ლეონიდ ილიას ძე ბრენენვის ხსოვნას და უზრუნველყოს იმ საქმის განგრძობა, რომელსაც მან თავისი სიცოცხლე შეაღია.

პლენუმმა უნდა გადაწყვიტოს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის არჩევის საკითხი.

ვთხოვ ამხანაგებს, გამოთქვან აზრი ამ საკითხზე.

აბხაზთა კ. უ. ჩერენკოს სიტყვა

ქმირვასო აბხაზებო!

სოლიტბიურომ დამავალა გამოცხადებული ცენტრალური კომიტეტის ამ რიგგარეშე პლენუმის მონაწილეთა წინაშე.

ჩვენს ცენტრალურ კომიტეტის რიგგარეშე პლენუმს წამდვილად საგანგებო ხასიათი აქვს. ქვეყანა და პარტია დიდად დამსუნხრებული არიან. გარდაიცვალა ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი.

საბჭოთა ხალხმა დაკარგა გამოჩენილი ხელმძღვანელი, რომელიც თითქმის ორი ათწლეულის მანძილზე მეთაურობდა პარტიასა და სახელმწიფოს, მთელ ძალღონესა და უდიდეს ნიჭს ახმარდა საბჭოთა ადამიანების ბედნიერებას, ჩვენს ქვეყანაში კომუნისტური მშენებლობის საქმეს. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კაცობრიობამ დაკარგა მშვიდობის, თავისუფლებისა და სოციალური პროგრესის იდეალებისათვის დიდი, ჭეშმარიტად დაუცხრომელი მებრძოლი. ჩვენ, საბჭოთა კომუნისტებმა ჩვენმა ძმებმა სოციალისტურ ქვეყნებში, ჩვენმა თანამებრძოლებმა მსოფლიო კომუნისტურ მოძრაობაში დაკარგეს ლენინის საქმის ნიჭიერი განმგრძობი, ადამიანი, რომლისაგანაც ვსწავლობდით მშრომელთა ინტერესებისადმი უსაზღვრო ერთგულებას.

ენით უთქმელია ჩვენი მწუხარება ამ დანაკლისის გამო, მაგრამ ამ გლოვის ფაშს დიდ ნუგავს გვცემს ყველასათვის ძვირფასი ლეონიდ ილიას ძის ცხოვრების გაკვეთილები.

ლეონიდ ილიას ძეს სრულად პქონდა მომადლებული ნიჭი მთლიანად ეცხოვრა საზოგადოების ინტერესებით, ხალხის ინტერესებით. ასე იყო ყოველთვის, ჭაბუკობის წლებიდან სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე.

ლეონიდ ილიას ძემ კარგად იცოდა, რომ მარტო კეთილი სურვილები ლიტონი სიტყვებია. არ კმარა გამოთქვა სწორი აზრები, საჭიროა განამტკიცო ისინი ზუს-

ტი ორგანიზატორული მუშაობით, გასაგებები და მისანდომი გახადო მშრომელთა ფართო მასებისათვის. მას უყვარდა ადამიანები. იგი ენდობოდა ადამიანებს.

ლეონიდ ილიას ძე ვაგაკური სულის ადამიანი იყო. მან დაამტკიცა ეს არა მარტო დიდ სამამულო ომში, რომელიც განვლო პირველადან უკანასკნელ დღემდე, ვაგაკობას ერთხელაც არ უღალატია მისთვის მთელი ცხოვრების გზაზე. იგი დიდად, მეტად დიდად აფასებდა თითოეულ აბხაზაში გამბედაობას, პრინციპულობას, სიმტკიცეს ყოველგვარი განსაცდელის წაშლას.

ლეონიდ ილიას ძის გვერდით ყოფნა, მისი მოსმენა, მისი მახვილი გონების, გამჭრიახობის, სიცოცხლის ტრფილის თვალნათლივ შეგრძნება იყო საკლავება ჩვენგანისათვის, ვისაც წილად ხვდა ბედნიერება მის მხარდამხარ ემუშავა.

ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევი ფასდაუდებელ მეგობარობას გვითმობს. ჩვენი 18-მილიონიანი პარტია ერთიანი და შეკავშირებულია. საბჭოთა ხალხს უსაზღვროდ სწამს პარტიის სიბრძნისა. ჩვენი ცხოვრების ნორმები გახდა მომთხოვნელობა და პატივისცემა კადრებისადმი, ურღვევი დისციპლინა და გაბედული სასარგებლო ინიციატივების მხარდაჭერა, შეურიგებლობა ბიუროკრატიზმის ყოველგვარი გამოვლინებისადმი და მუდმივი ზრუნვა მასებთან კავშირის განვითარებისათვის, საბჭოთა საზოგადოების წამდვილი დემოკრატიზმისათვის.

ეუფრთხილდებოდეთ და ვავითარებდეთ ხელმძღვანელობის ამ სტილს, თვალისჩინივით ვიცავდეთ ყველაფერს, რაც თავისი სიტყვითა და საქმით ლეონიდ ილიას ძემ გვიანდერძა, — ჩვენი ვალია მისი ხსოვნის წინაშე, ჩვენი ვალია პარტიისა და ქვეყნის წინაშე. მტკიცე სანდოარი იმისა, რომ ასე იქნება, არის პარტიის

ხელმძღვანელი ბირთვი, მისი ცენტრალური კომიტეტი, პოლიტიბიურო, რომელიც ჩამოყალიბდა ლეონიდ ილიას ძის გადაწყვეტი მიზანმიმართულად.

პოლიტიბიუროს სახელით მიიღო გამოცემა უღრმესი რწმენა, რომ ჩვენი პლენუმი მთელი ქვეყნის, მთელი მსოფლიოს წინაშე ცხადყოფს, რომ პარტია კვლავაც მტკიცედ ივლის ლენინური კურსით, რომელიც თანამედროვე ეტაპზე მკაფიოდ და სრულად არის გამოხატული სკკპ XXIII-XXVI ყრილობების გადაწყვეტილებებით. ჩვენი პარტიის საშინაო და საგარეო პოლიტიკა, რომლის შემუშავებასა და შესრულებაში უდიდესი წვლილი შეიტანა ლეონიდ ილიას ძე ბრენევემა, განხორციელდება მტკიცედ, თანამიმდევრულად და მიზანდასახულად.

ჩვენი ორიენტაციები იყო, არის და იქნება ხალხის კეთილდღეობა და ქვეყნად მშვიდობის შენარჩუნება.

ჩვენ გვაქვს ვრცელი, კარგად ანონიდანონილი სოციალურ-ეკონომიკური პროგრამა. ეკონომიკა ეკონომიური უნდა იყოს, ასეთია პარტიის მოთხოვნა. ეს კინიშნავს, ინდუსტრიული და აგრარული სექტორების ტექნიკურ განახლებას, მართვის სრულყოფას და, რა თქმა უნდა, შრომის ორგანიზაციის გაუმჯობესებას, მისი ნაყოფიერების ზრდას. ამ ბაზაზე განუხრელად განვითარდება ჩვენი სახელმწიფოს ეკონომიკა, გაუმჯობესდება ხალხის კეთილდღეობა. ამავე ბაზაზე განმტკიცდება ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობა.

ჩვენ გვაქვს ოთხმოციანი წლების ვრცელი, კონკრეტული სამშვიდობო პროგრამა. იგი შეესაბამება ხალხის მისწრაფებებს. დაძაბულობის შენელება, ჭანჩარაღება, კონფლიქტური სიტუაციების დაძლევა, ბირთვული ომის საფრთხის აღკვეთა — აი ამოცანები, რომლებსაც ვისახავთ. ჩვენ გვინდა საიმედო უშიშროება ჩვენთვის და ჩვენი მეგობრებისათვის, მსოფლიოს ყველა ხალხისათვის.

ძვირფასო ამხანაგებო!
ყველა ჩვენგანს, ალბათ, შეგნებულნი აქვს, რომ მეტად ჭირს იმ დანაკლისის შევსება, რომელსაც ლეონიდ ილიას ძის გარდაცვალების გამო განვიცდიით. ახლა ორკეცად, სამკეცად უფრო საჭიროა კოლექტიურად გაუძღვეთ პარტიის საქმეს. ყველა პარტიულ ორგანოში ერთსულოვანი, ერთობლივი მუშაობა უზრუნველყოფს

შემდგომ წარმატებებს როგორც კომუნისტურ მშენებლობაში, ისე საერთაშორისო ასპარეზზე ჩვენს საქმიანობაშიც.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიურომ განიხილა შექმნილი ვითარება და დამავალა პლენუმს შეეთავაზო სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურ მდივნად აირჩიოს ამხანაგი იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვი. საჭიროდ არ მიმაჩნია გაამბოთ მისი ბიოგრაფია. იური ვლადიმერის ძეს კარგად იცნობენ პარტიასა და ქვეყანაში როგორც ლენინური პარტიის საქმისათვის თავდადებულ, ერთგულ კომუნისტს, როგორც ლეონიდ ილიას ძის უახლოეს თანამებრძოლს.

იური ვლადიმერის ძეს აქვს საშინაო და საგარეო პოლიტიკის, იდეოლოგიის დარგში მრავალმხრივი საქმიანობის გამოცდილება. იგი იყო კომკავშირული ხელმძღვანელიც და დიდი პარტიული მუშაკიც, დიპლომატიც. იგი საკმაოდ გაისარჯა სოციალისტური თანამშრომლობის განმტკიცებისათვის, ჩვენი სახელმწიფოს უშიშროების უზრუნველყოფისათვის.

ლეონიდ ილიას ძე დიდად აფასებდა მის მარქსისტულ-ლენინურ მრწამსს, პარტიულობას, ფართო გონებრივ პორიზონტს, მის შესანიშნავ საქმიან და ადამიანურ თვისებებს. პოლიტიბიუროს ყველა წევრს მიაჩნია, რომ იური ვლადიმერის ძემ კარგად შეითვისა ხელმძღვანელობის ბრუნველისეული სტილი, ხალხის ინტერესებისათვის ბრუნველისეული ზრუნვა, კდრებისადმი ბრუნველისეული დამოკიდებულება, მტკიცე გადაწყვეტილება მთელი ძალებით წინააღმდეგს აგრესორთა ხრიკებს, დაიცავს და განამტკიცოს მშვიდობა.

იური ვლადიმერის ძისათვის დამახასიათებელია პარტიული თავმდაბლობა, სხვა ამხანაგების აზრის პატივისცემა და კოლექტიური მუშაობისადმი მისწრაფება. პოლიტიბიუროს ერთსულოვანი აზრით, ამხანაგი ანდროპოვი ღირსია ცენტრალური კომიტეტის წდობის, პარტიის წდობის.

ძვირფასო ამხანაგებო! თავს ვხრით რა ლეონიდ ილიას ძის ნათელი ხსოვნის წინაშე, ჩვენ საქვეყნოდ ვაცხადებთ, რომ დაუცხრომლად განვაგრძობთ ჩვენს აღმშენებლობით მუშაობას. ყველაფერი, რის დამთავრებაც ვერ მოასწრო ლეონიდ ილიას ძემ, ყველაფერი, რაც მისი ხელმძღვანელობით დასახა პარტიამ, აღსრულდება.

იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვი

იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვი დაიბადა 1914 წლის 15 ივნისს რკინიგზელის ოჯახში სტავროპოლის მხარის სადგურ ნაგუტსკიაში. აქვე უმაღლესი განათლება. სკკპ წევრია 1939 წლიდან.

თექვსმეტი წლის კომკავშირელი იყო, როცა ი. ვ. ანდროპოვმა მუშად დაიწყო მუშაობა ჩრდილოეთ ოსეთის ასს რესპუბლიკის ქალაქ მოზდოკში. შემდეგ მისი შრომითი ბიოგრაფია გაგრძელდა ეოლგის სანაოსნოს გემებზე, სადაც მეზღვაურად მუშაობდა.

1936 წლიდან ი. ვ. ანდროპოვი კომკავშირულ სამუშაოზეა.

იგი არჩეული იყო იაროსლავლის ოლქის ქალაქ რიბინსკის სანაოსნო ტრანსპორტის ტექნიკუმის კომკავშირული ორგანიზაციის განთავისუფლებულ მდივნად. მალე დააწინაურეს სრულიად საქავშირო აღკკ ცენტრალური კომიტეტის კომორგის თანამდებობაზე ქალაქ რიბინსკის ეოლოდარსკის სახელობის გემოსაშენში. 1938 წელს იაროსლავლის ოლქის კომკავშირელებმა ი. ვ. ანდროპოვი აირჩიეს სრულიად საქავშირო აღკკ იაროსლავლის საოლქო კომიტეტის პირველ მდივნად. 1940 წელს ი. ვ. ანდროპოვს ირჩევენ კარელიის აღკკ ცენტრალური კომიტეტის პირველ მდივნად.

დიდი სამამულო ომის პირველი დღეებიდანვე ი. ვ. ანდროპოვი კარელაში პარტიზანული მოძრაობის აქტიური მონაწილეა. 1944 წელს, ფაშისტ დამპყრობთაგან პეტროზავოდსკის განთავისუფლების შემდეგ ი. ვ. ანდროპოვი პარტიულ სამუშაოზეა. მას ირჩევენ პარტიის პეტროზავოდსკის საქალაქო კომიტეტის მეთორ მდივნად. 1947 წელს კი კარელიის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მეთორ მდივნად.

1951 წელს ი. ვ. ანდროპოვი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გადაწყვეტილებით გადაყავთ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის აპარატში და ნიშნავენ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის ინსპექტორად. შემდეგ კი ქვეგანყოფილების გამგედ.

1953 წელს პარტიამ ი. ვ. ანდროპოვი დიპლომატიურ სამუშაოზე გააგზავნა. რამდენიმე წელს იყო იგი სსრ კავშირის საგანგებო და სრულუფლებიან ელჩად უნგრეთის სახალხო რესპუბლიკაში.

1957 წელს ი. ვ. ანდროპოვი დააწინაურეს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის განყოფილების გამგედ.

პარტიის XXII და მომდევნო ყრილობებზე ი. ვ. ანდროპოვს ირჩევენ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის წევრად.

1962 წელს ი. ვ. ანდროპოვი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მდივნად აირჩიეს.

1967 წლის მაისში ი. ვ. ანდროპოვი ინიშნება სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული სახელმწიფო უშიშროების კომიტეტის თავმჯდომარედ. იმავე წლის ივნისში იგი არჩეულ იქნა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს წევრობის კანდიდატად.

1982 წლის მაისში ი. ვ. ანდროპოვი აირჩიეს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის მდივნად.

1973 წლის აპრილიდან ი. ვ. ანდროპოვი სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს წევრია.

იური ვლადიმერის ძე ანდროპოვი სსრ კავშირის მთელი რიგი მოწვევების უმაღლესი საბჭოს დეპუტატია.

ყველა პოსტზე, სადაც კი პარტიის ნებით იღვწოდა ი. ვ. ანდროპოვი, ვლინდებოდა მისი ერთგულება ლენინის, პარტიის დიადი საქმისადმი. იგი მთელ თავის ძალ-ღონეს, ცოდნასა და გამოცდილებას ახმარს პარტიის გადაწყვეტილებათა განხორციელებას, კომუნისტური იდეების გამარჯვებისათვის ბრძოლას.

სამშობლოს წინაშე დიდი დამსახურებისათვის ი. ვ. ანდროპოვს — კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა სახელმწიფოს თვალსაჩინო მოღვაწეს — 1974 წელს სოციალისტური შრომის-გმირის წოდება მიენიჭა. იგი დაჯილდოებულია ოთხი ლენინის ორდენით, ოქტომბრის რევოლუციისა და წითელი დროშის ორდენებით, სამი შრომის წითელი დროშის ორდენითა და მედლებით.

ბალახტიონი ტაზიკა

დროშები ჩქარა

გათენდა. ცეცხლის მზე აენთო, აცურდა...
 დროშები ჩქარა!
 თავისუფლება სულს ისე მოსწყურდა,
 ვით დაჭრილ ირმების გუნდს — წყარო ანკარა...
 დროშები ჩქარა!
 დიდება ხალხისთვის წამებულ რაინდებს,
 ვინც თავი გაწირა, ვინც სისხლი დაღვარა.
 მათ ხსოვნას ჭვეყანა სანთლებად აინთებს...
 დროშები ჩქარა!
 დიდება, ვინც კიდეც გვაბრძოლებს იმედით,
 ვინც მედგრად დახვდება მტრის რისხვა-მუქარას...
 გათენდა! შეერთდით, შეერთდით, შეერთდით!
 დროშები, დროშები... დროშები ჩქარა!

ლურჯა ცხენები

როგორც ნისლის ნამქერი, ჩამავალ მზით ნაფერი,
 ელვარებდა ნაპირი სამუდამო მხარეში!
 არ ჩანდა შენაპირი, ვერ ვნახე ვერაფერი
 ცივ და მიუსაფარი მდუმარების გარეშე.
 მდუმარების გარეშე და სიცივის თარეში
 სამუდამო მხარეში მხოლოდ სიმწყხარეა.
 ცეცხლი არ კრთის თვალეზში, წევხარ ცივ სამარეში,
 წევხარ ცივ სამარეში და არც სულს უხარია.
 შეშლილი სახეების ჩონჩხიანი ტყეებით
 უსულდგმულო დღეები რბიან, მიიჩქარიან.
 სიზმარიან ჩვენებით — ჩემი ლურჯა ცხენებით
 ჩემთან მოესვენებით, ყველანი აქ არიან!

იჩქარიან წამები, მე კი არ მენანება,
 ცრემლით არ ინამება სამუდამო ბალიში.
 გაქრა ვნება-წამება, როგორც ღამის ზმანება,
 ვით სულის ხმოვანება ლოცვის სიმხურვალეში.
 ვით ცეცხლის ხეტიალი, როგორც ბედის ტრიალი
 ჩქარი გრგვინვა-გრიალით ქრიან ლურჯა ცხენები.
 ყვავილნი არ არიან, არც შვება-სიზმარია,
 ეხლა კი სამარეა შენი განსასვენები.
 რომელი ცნობს შენს სახეს, ან ვინ იტყვის შენს სახელს?
 ვინ გაიგებს შენს ძაბილს, ძაბილს ვინ დაიჭერებს?
 ვერავინ განუგეშებს საოცრების უბეში,
 სძინავთ ბნელ ხვეულებში გამოუცნობ ქიმერებს.
 მხოლოდ შუქთა კამარა ვერაფერმა დაფარა,
 მშრალ რიცხვების ამარა უდაბნოში ლელდება,
 შეშლილი სახეების ჩონჩხიანი ტყეებით
 უსულდგმულო დღეები ჩნდება და ქვესკნელდება.
 მხოლოდ ნისლის თარეში, სამუდამო მხარეში,
 ზევით თუ სამარეში, წყველით შენაჩვენები,
 როგორც ზღვის ხეტიალი, როგორც ბედის ტრიალი,
 ჩქარი გრგვინვა-გრიალით ქრიან ლურჯა ცხენები.

ათოვდა ზამთრის ბაღებს

ათოვდა ზამთრის ბაღებს,
 მიჰქონდათ შავი კუბო,
 და შლიდა ბაირალებს
 თმაგაწეწილი ქარი.
 გზა იყო უდაბური,

უსახო, უპირქუბო.
 მიჰქონდათ კიდევ კუბო...
 ყორნების საუბარი:
 დარეკე! დაუბარე!
 ათოვდა ზამთრის ბაღებს.

სილაჟვარდე ანუ ვარდი სილაში

დედაო ღვთისაჲ, მზეო მარიამ,
 როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი,
 ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია
 და შორეული ცის სილაჟვარდე.
 შემოიღამებს მთის ნაპრალები,
 და თუ როგორმე ისევ გათენდა,
 ლამენათევი და ნამთვრალევი
 დაღლილ ქალივით მივალ ხატებთან.
 ლამენათევი და ნამთვრალევი
 მე მივეყრდნობი სალოცავ კარებს,
 შემოიჭრება სიონში სხივი
 და თეთრ ოლარებს ააღლვარებს.

და მაშინ ვიტყვი: აჰა, მოვედი
 გედი დაჭრილი ოცნების ბალით,
 შეხედე, დასტკები ყმაწვილურ ბედის
 დაღლილ ხელებით, წამებულ სახით!
 შეხედე! დასტკები! ჩემი თვალები,
 წინათ რომ ფეთქდნენ ცვრებით, იებ
 ლამენათევი და ნამთვრალევი
 სავსეა ცრემლთა შურისძიებით.
 დასტკები! ასეა ყველა მგოსნები?
 შენს მოლოდინში ასეა ყველა?
 სული, ვედრებით განაოცები
 შენს ფერხთქვეშ კვდება, როგორც
 პეპელა.

სად არის ჩემთვის სამაგიერო, საბედნიერო სად არის სული? ვით სამოთხიდან ალიგიერი, მე ჟოჯობებით ვარ დაფარული. და როცა ბედით დაწყველილ გზაზე სიკვდილის ლანდი მომეჩვენება, განსასვენებელ ზიარებაზე ჩემთან არ მოვა შენი ხსენება.

დავიკრეფ ხელებს და გრილი ღამე გააქანებენ სწრაფი ცხენები, ლამენათევი და ნამთვრალევი ჩემს სამარეში ჩავესვენები. დედაო ღვთისავე, მზეო მარიამ, როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი, ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია და შორეული ცის სილაყვარდე.

მას გახელილი დარჩა თვალები

მზეო თიბათვის, ყოფნა უმზეო მზე მიიცივალა ღია თვალებით! ის მიიცივალა რალაც უმწეო და საოცარი გარდაცვალებით! მას გახელილი დარჩა თვალები, ოჰ, გახელილი დარჩა თვალები! ის უცხო მხარეს გარდაიცივალა და გახელილი დარჩა თვალები! და ეს თვალები საღამოთა ხმას უსმენდნენ ტანჯვით და მოკრძალებით მას გახელილი დარჩა თვალები, ოჰ, გახელილი დარჩა თვალები! რა ხდება იქით, საიდან ისმის მგლოვიარეთა ქნართა: „მშვიდობით“? უტერად სწყვეტენ სიმები სიცილს უამინდობით... უამინდობით! საიდან ისმის ჩუმი გალობა და უღონობა სუნთქვის შემწყდარის, წამების წუნარი წარმავალობა და მოგონება ძვირფასი მკვდარის?

მიდის ზაფხული... ბალში, მდელიოში სისინებს სიო, შრიალებს ნეშო, მე ისევ აქ ვარ... საქართველოში! რისთვის, ძვირფასო, რისთვის, ნუგეშო? და ეს თვალები სერაფიმთა ხმას უსმენდნენ ტანჯვით და მოკრძალებით მას გახელილი დარჩა თვალები, ოჰ, გახელილი დარჩა თვალები! მივალ, მიმყვება მე შენი ცქერა და ხვერდებზე ეცემა ჩრდილი, ყველგან უჩინრად ტირის, ცერერა, თვალები ცივი და გახელილი. ღირდა თუ არა სხვა სიცოცხლეზე ოცნება ჩუმი და ფერმიხდილი? მე გზა არ ვიცი უახლოესი — ერთადერთი გზა არის სიკვდილი. მას გახელილი დარჩა თვალები, ოჰ, გახელილი დარჩა თვალები! ის უცხო მხარეს გარდაიცივალა და გახელილი დარჩა თვალები!

მშვიდობიანი სიმღარა დავის

იფინებოდა ზღვების საბურთი ტალღათა შორის ნავთა მშოსავეთ, გამოჭროლება ზეინაბური და სილაყვარდე უდაბნოსავით. იფინებოდა ნათელ დღესავით ალურსიანი შუქის ფერება, გადაკარგული და ნათესავი ძვირფასი დების ხმით ამღერება.

იმ ხმით ნათქვამი თეთრი გედები, უმსუბუქესი ნისლით ფარული, ისმოდა, როგორც შორი ედები და მხარეები ლეგენდარული. საღამოს ქარში ჰქროდა გონება, ღრუბლებში ჰქროდა ფერი ფარების ისმოდა ჰიმნი და მოგონება ჩემი ომების და გადარჩენის.

იმ ატმებს გაუმარჯოს, იმ ატმის ყვავილებს!

ვარსკვლავების თოვლი ცას შელეკია.
მესმის რულში, როგორც ყრუ ელეგია,
მატარებლის დამალავი ხმაური,
რაღაც მღვრიე, რაღაც არაქაური.
მე ვიგონებ ვნებას სიყმაწვილის დროს,
მე ვიგონებ ატმებზე მთვარის ჩრდილებს,
იმ ატმებს გაუმარჯოს,
იმ ატმის ყვავილებს!

ყველაფერი სიზმარივით გათავდა,
რასაც გული სიყრმით დამიხატავდა.
მესმის რულში, ერთხელ ვაიბზარა რა,
მატარებლის: რა-რა-რა-რა, რა-რა-რა.
არა — არას, მე ვისმენდი მხოლოდ ჰოს.
მე ვიგონებ ატმებზე მთვარის ჩრდილებს,
იმ ატმებს გაუმარჯოს,
იმ ატმის ყვავილებს!

სარკმელიდან — მთების უბეში ნიავს
არვინ ეტყვის: იყავ, ნუ გეშინია!
იყო ღამე, იყო უდაბნოეთი,
ოდეს მშვიდი და უცნობი ჰოეტი
თვითელ ჩრდილს შეეხაროდი, თითო რტოს,
და ვიგონებ ატმებზე მთვარის ჩრდილებს.
იმ ატმებს გაუმარჯოს!
იმ ატმის ყვავილებს!

თოვლი

მე ილიერ მიყვარს იისფერ თოვლის
ქალწულებივით ზიდიდან ფენა,
მწუხარე გრინობა ცივი სისოვლის
და სიყვარულის ასე მოთმენა.
ძვირფასო, სული მეყება თოვლით,
დღეები რბიან და მე ვებრდები!
ჩემს სამშობლოში მე მოველე მხოლოდ
უდაბნო ლტოლად ნახავრდები.
ოჰ, აეთია ჩემი ცხოვრება! —
იანვარს მოამედ არ ვეძნელები,
მაგრამ მე მუდამ მემახსოვრება
შენი თოვლივით მკრთალი ზელები.
ივირფასო, ვხედავ... ვხედავ შენს
ზელებს,
ულონოდ დაბრილს თოვლთა დაფნაში
იელებს, ჰქრება და კვლავ იელებს

შენი მანდილი ამ უდაბნოში...
ამიტომ მიყვარს იისფერ თოვლის
ჩვენი მდინარის ხიდიდან ფენა,
მწუხარე გრინობა ქროლია, მიმოვლის
და ზამბახების წყებად დაწვენა.
თოვს! ამნაირ დღის ხარებამ ლტოლ
და დაღალული სიზმრით დამთოვა.
როგორმე ზამთარს თუ გადავურჩი,
როგორმე ქარმა თუ მიმატოვა!
არის გზა, არის ნელი თამაში...
და შენ მიდიხარ მარტო, სულ მარტო
მე თოვლი მიყვარს, როგორც შენს ხმაში
ერთ დროს ფართული დარდი მიყვარდა.
მიყვარდა მაშინ, მათრობდა მაშინ
მშვიდი დღეების თეთრი ბროლება,

მინდვრის ფოთლები შენს დაშლილ
 თმაში
 და თმების ქარით გამოქროლება.
 მომწყურდი ეხლა, ისე მომწყურდი,
 ვით უბინაოს — ყოფნა ბინაში...
 თეთრი ტყეების მომყვება გუნდი

და კვლავ მარტო ვარ მე ჩემს
 თოვს! ამნაირ დღის ხარებამ ლურჯი
 და დაღალული ფიფქით დამთოვა.
 როგორმე ზამთარს თუ გადაეურჩი,
 როგორმე ქარმა თუ მიმატოვა!

ქარი ჰქრის...

ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის,
 ფოთლები მიჰქრის ქარდაქარ...
 ხეთა რიგს, ხეთა ჯარს რკალად ხრის,
 სადა ხარ, სადა ხარ, სადა ხარ?...
 როგორ წვიმს, როგორ თოვს, როგორ თოვს,
 ვერ გბოვებ ვერასდროს... ვერასდროს!
 შენი მე სახება დამდეგს თან
 ყოველ დროს, ყოველთვის, ყოველგან!..
 შორი ცა ნისლიან ფიქრებს ცრის...
 ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის!

ქარი მოგონებათა

აგვისტო თბილი, სამხრეთის ქარი
 შენს ლაყვარდოვან მანდილში ჰქროდა,
 ისმოდა შორით „რაშო-და-შოდა“
 და კრიალებდა მზიანი დარი,
 როგორც ოცნება უშორეს დროთა.
 თითქოს ქალწულმა პირველად სცოდა
 და სინანულის დაგუბდა ღვარი...

ზღვა იყო წყნარი.
 თითქოს ფენობა ზურმუხტის რტოთა,
 ცის დასავლამდე უსიზმროდ მდგარი,
 უსმენდა ჩანგებს და მოელოდა,
 შორს, ძალიან შორს მოჩანდა ქარი.
 მე შენ გკოცნიდი და გული თრთოდა
 ზღვა იყო წყნარი.

ოგნივსით

ეზოს ახსოვს ყოველ წუთის
 შარავნა და გადაღმა.
 ისევ იქ დგას ჩრდილი თუთის,
 ცაცხვები კი ეაღსამა.
 და ტირიფიც მალღარ მტევნით,
 სასაცილო ტირიფი,
 გადახრილი ზედმიწევნით,
 მსუბუქი და ირიბი.
 დაფენილი თითქოს ომში —
 ფშანია თუ ქალტამი? —

ველად ყრია ლურჯი კომში
 და ცისფერი ატამი.
 ალუბლები. ისევ ჰქრის
 სევდიანნი სიონი
 და სახელად რიონს ჰქვი,
 ისევ იგი რიონი.
 ისევ ჩნდება მწყერით ველი,
 ღალღა თვალს ეცეცება,
 ღამლამობით მოღის მგელი
 და საქონელს

პ. შარდინის საბ. საბ. ს.
 სახელმწიფო არსებობს

17471

დარჩენილი მინდვრად ჩალა,
დანისლული კობიტი...
განადგურდა მეფის ჭალა,
ჩრდილი შემოდგომითი.
ომნიბუსო, მახსოვს შენი
შარაგზებზე ქლარუნი,

ძველი დაბა ახალშენი
და ქვეტიკირის წყარონი.
ბარს ედები, ცას ედები,
წყალს, დაღარულს დამბებით,
მოგაქვს თეთრი გაზეთები
მუდამ ძველი ამბებით.

ი. ა.

ქალაქში, მტვერში წაიქცა ბავშვი
ნუკრის თვალებით, თმით—მიმოზებით,
და მწუხარების მალენიავში
მოფრინდნენ ლურჯი ანგელოზები.

შეშლილი სახით კიოდა ქუჩა,
შორს კი მზე დარჩა და მშობლის კერა!
მზეზე ჰყვავოდა სოფლად ალუჩა
და გაისმოდა დების სიმღერა.

გაგონდება თუ არა
კარალეთის დღეები,
მთების ლურჯი კამარა —
უცხო სამოთხეები?
კიდევ შეგრჩა თუ არა
მხიარული თვალები?

თუ დრომ გადაუარა
და ჩაუქრო ალები?
მივდიოდით მხარდამხარ
და დრო გვეუარესა,
აწ არ ვიცი, სადა ხარ
და რომელსა მხარესა.

რევოლუციურ საქართველოს

რევოლუციურს, ჯერ არნახულს, ჯერ არგაგონილს,
უდიდესს თავის ნებისყოფით, გმირულს უღარესს,
თვალწინ გადაშლილ გარდატეხათ უდიადეს აზრს,
მრავალი ათას მტკიცე ძაფით დაკავშირებულს,
აღფრთოვანებას მასებისას, მილიარდიან
ძლიერ ტალღებად რომ მიღელავს ახალის ძალით,
უსასტიკესი დაეინებით რომ ალებს კარებს
მილიონების უფართოეს ჰორიზონტებთან,
ნგრევას, ო, ნგრევას, დაუნდობელ ნგრევას ძველისას,
კარჩაეკტილი ცხოვრებიდან — გავიდეთ მზეზე,
უღმობელ ტრიალს ისტორიის მედგარი ბორბლის,
რევოლუციურ საქართველოს,
ნახტომს უდიდესს, უზარმაზარს, განსაცვიფრებელს, —
რევოლუციურს, ჯერ არნახულს, ჯერ არგაგონილს,
ვაშა ამ ახალ საქართველოს, ვაშა შენებას!

მხოლოდ გული...

მხოლოდ გული, ოპ, გული!
 ახსოვს დიდი ხანია,
 რომ იქ დღეა ორგული
 და იქ ალაზანია.

მხოლოდ გრძნობამ, ოპ, გრძნობა!
 მოგონება შორისა —
 ოცდაორი აგვისტო
 ცხრაას ოცდაორისა!

უკანასკნელი მატარებელი

ცხოვრების ეტლის სადარებელი
 საცაა გავა მატარებელი,
 მიემგზავრება იმედი ჩემი,
 სიცოცხლის ჩემის გამდარებელი.
 ვიცი, ამ წასვლას რაც ეწოდება, —
 რა საჭიროა ეხლა ვოდება.
 მატარებლისგან როს მიმიღია
 ან თანაგრძნობა, ან შეცოდება?
 მატარებელი თვლემს, როგორც ლავა,
 მატარებელი ხუთ წუთში გავა,

ვინც სხვება აცილებს, დროა ჩასვლისა,
 მატარებელი ხუთ წუთში გავა.
 აჰა, დაიძრა რკინის ბორბლები,
 მივსდევ ვაგონებს, მახრჩობს გრძნობები.
 გემშვიდობები სამარადისოდ,
 სამარადისოდ გემშვიდობები!
 ნეტავ ასეთი რად მერგო ბედი, —
 ყოველჯამს ვკარგო თითო იმედი,
 გამოსალმების ხელოვნებისთვის
 ნუთუ არვინ არს პოეტის მერი?

ვნარ ვინმე მესხი მელექსე

ვწერ ვინმე მესხი მელექსე,
 რაც კი მივლია მე გზები,
 ჯერ ლექსი მწვავდა, მერე მზე,
 ჯერ მზე და მერე ლექსები.
 იყოს ნაკვეთი შაირი,
 როგორც ნასროლი ისარი,
 ხან სროლა ქუხილნაირი,
 ხან რხევა სამაისარი,

ხან საკვენსარი დაირი,
 ხან ჩანგი მოდაისარი.
 ის არი სუნთქვა, ჰაერი,
 მთელი სიცოცხლე ის არი.
 შმაგი, ვით ვეფხვი დაჭრილი,
 მშობლიურ მთა და ველებზე
 ვარ ოცნებისთვის გაჭრილი
 მე, ვინმე მესხი მელექსე,

მე კავკასიის ქედები მთხოვენ

მე კავკასიის ქედები მთხოვენ,
 მე მთხოვენ მუსიკა თერგის ხმაურის
 ვუსმინო ყაზბეგს — ხევის ბეთხოვენს
 აგუგუნება კაიშაურის.
 მე მშობლიური არაგვი მიჩქევს,
 წინასწარ ვიგრძნო, ვიცოდე მარად,

ქართველის გული თუ რისთვის ირჩევს
 ომში სიცოცხლე ჩათვალოს არად.
 იმ დღეებს ძეგლი უნდა აუგო.
 უნდა აღმართო წყებათა წყება,
 ვით აღმართა შენთან, ძაუგო,
 გამარჯვებათა ჩვენთა დაწყება!

ქვათა ქვა ნიკორწმინდას

მაქვს შქერდს მიღებულ
 ქნარი, როგორც მინდა,
 ჩემთვის დიდებულ
 სხივი გამობრწყინდა.
 მკვიდრად ააშენა,
 ვინაც ააშენა
 და ცხო დააშვენა
 დიდი ნიკორწმინდა.

გზნებით დამპარგავი
 გრძელულ ჩუქურთმებით,
 ქარგით დამპარგავი
 ნაზი შუქურთმებით.
 ნეტა ვინ აზიდა,
 ან როგორ აზიდა,
 რა ხელმა აზიდა
 მალა ნიკორწმინდა!

რა განძი გვქონია,
 რა მზხე, რა მდიდარი,
 ელერს ქვის პარმონია,
 დარობს რამდი დარი.
 კარგად გამოჰკვეთა,
 ვინაც გამოჰკვეთა,
 სიბრძნით გამოჰკვეთა
 მძლავრი ნიკორწმინდა.

აქ რომ თაღებია, —
 სვეტთა შეკონება, —
 ისე ნაგებია,
 სიზმრის გეგონება.
 ნეტა ვინ ააგო,
 რა ნიჭმა ააგო,
 რა მადლმა ააგო
 სვეტი — ნიკორწმინდა!

გრძნობ, ვით დიადია
 თორმეტი სარკმელი,
 ხაზებში ანთია
 ცეცხლი მისარკმელი:
 ნეტა ვინ აანთო,
 რომ გრძნობით აანთო
 და წლებს გადაანდო
 ნათლად ნიკორწმინდა!

ხვეულთ დიადება
 ეხედავ — რა უხვია,
 დრომ მას დიადება
 კრძალვით შეუხვია.
 ნეტა ვინ მოჰქარგა,
 და როცა მოჰქარგა,
 შიგ მიჰქარგ-მოჰქარგა
 გზნება — ნიკორწმინდა!

მკვეთრი და მოქნილი
 ხაზთა დასრულება
 არის ამოდქმნილი
 ნატურის ასრულება.
 ეს ის სიმკვეთრეა,
 ეს ის სიმდიდრეა,
 რაითაც მკვიდრია
 ძეგლი — ნიკორწმინდა.

შვენის სულმნათისად
 ასელა ეროვანი:
 ყელი გუმბათისა
 მალალეროვანი,
 ცამდის აღერილი,
 ნებით აღერილი,
 სათნოდ აღერილი
 გშვენის, ნიკორწმინდა!

მზერა ქართულია
 სივრცის დაუნჯებით,
 თვალი გართულია
 ფრთიან ფასუქუნჯებით.
 ფრთები, ფრთები გვინდა,
 კიდევ ფრთები გვინდა,
 გვინდა დავეუფლოთ
 სივრცეს, ნიკორწმინდა!

შენ, ფრთამოღულუნეს
 ეამთა სიმალღეზე,
 ჩვენი საუკუნე
 გიცავს უახლესი:
 მძლავრი ხელოვნება,
 ხალხის ხელოვნება —
 ბრწყინავს საქართველოს
 ქებად ნიკორწმინდა!

ფელომა სიდიადისა

ამ ზაფხულს გალაკტიონის მშობლიური სოფელი ქუევიში და ეზო-სახლი მოვიანხულეთ. უბრალო, ღარიბი იმერელი გლეხის ქოხი რომ ენახე, შიგნით — შუაღვეცხლით, გარეთ — აიენით, „მოქარგული“ რიკული რომ ამშვენებს, გალაკტიონისადმი თავყვანისცემის გრძნობა კიდევ უფრო გამიღრმავდა.

იმ გარემოში ბევრი რამ დავინახე თითქოს „გალაკტიონის თვალთ“.

არ არსებობს საგანი, მოვლენა, გრძნობა, განცდა, რომელიც არ დაენახოს გალაკტიონს და არ მოერგოს მის შესამკობად ქართული ენის საუნჯიდან ამოღებული სიტყვა. გადაე-ფურცლავ გალაკტიონის ლექსთა კრებულს და აღმოვჩნდები ნაცნობ ახლობელ გარემოში, თითქოს „გახელილი თვალუბრით“ ვუცქერი „პატარძალივით მდგარ“ ატმის ზეს, თუ „ელ-ვარე და ლომფერი ოქტომბრის“ დადგომას, როცა ფიქრებთან ერთად „ფოთლები მიჰქრებიან ქარდაქარ“.

თუ, ვთქვით, მიწერია გალაკტიონის ლექსების დავინწყება, რაც თავისთავად წარმოუდგენელია, ვერ გავიმეტებდი დასავინწყებლად „ნიკორწმინდას“. ეს ლექსი ლოცვა და ღაღადისია, რომელიც ყოველ დღით გსურს წარმოთქვა. და ვერ იტყვი, რაა აქ უფრო მძლავრად გამოხატული — ადამიანის შემოქმედი ხელის ქებათაქება თუ სამყაროს სიდიადის წუღომა.

მიხაილ დუდინი

გალაკტიონი

რამდენადაც დიდია პოეტი — მით უფრო დიდია ტრაგედია მისი სულისა, რომელიც ასხივოსნებს მომავლის რწმენას.

გალაკტიონ ტაბიძე თავისი დროის საკუთარი არსის სიღრმეებში წედომით სამუდამოდ დარჩება ჩემთვის გამოცანად.

ის ძალიან რთული პოეტია.

მის სულში რუსთაველის ბრძნული ნაღველი ცხოვრობდა და მოჩანდა უძიროდ ღურჯი ცა ბარათაშვილის უპასუხო დატოვებული სიყვარულით.

მის სულში გვერდი-გვერდ ცხოვრობდნენ ფრანსუა ვიიონისეული კადნიერება და არტურ რემბოსეული განჭვრეტა ცხოვრებისა, დაუცხრომლობა შაიაკოვსკისა და ქვშემა-რიტად პუშკინისეული დაუნდობელი გულმართლობა ბლოკისა, რამეთუ:

Заглушить рокотание моря

Соловьиная песнь не вольна.

ის დიდხანს იტანჯებოდა — ეძებდა მისეულ სამყაროს, სადაც შეძლებდა შეუთავსებლობათა შორის კონტრაქტი დაემყარებინა.

ხანდახან ის კიდევ ახერხებდა ამას.

და ეს არის ალბათ მისი ბედის ყველაზე დიდი სასწაული, ამოუხსნელი საიდუმლო გალაკტიონის გაუკვდავებული ძიებებისა, რამაც დაანათესავე იგი მსოფლიო ცხოვრებასთან. ეს არის სიყვარული საქართველოსი და მისი ძველისძველი სიმღერებისა.

გალაკტიონ ტაბიძე ვერ თავსდება ჩვეულებრივად წარმოდგენილი პოეზიის ჩარჩოებში. იგი უჩვეულო და მარტოსულია თავისი გზის განუყოფლობით (სიყვდილითაც კი!), რომელსაც მიყავს იგი ადამიანთა დღესასწაულისაკენ.

გალაქტიონის მუსიკა

გალაქტიონის ლექსი რომ საოცრად მუსიკალურია, ეს საყოველთაოდ ცნობილია და ამ თვისებებით ის ბარათაშვილისა და აკაკის ლექსს ენათესავება.

გალაქტიონის პოეზიაში ჩემს ცხოვრებაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ზეგარდმო ნიჭით მომადღებული პოეზია ახალგაზრდობიდან ჩემი სულის განუწყრელი ნაწილი იყო, მაინც დიდხანს შორიდან ვუტრიალებდი მას. ფარულად გღერდებოდა ჩემში ეს ლექსი, ვიდრე არ გამოიკვეთა მუსიკალურ ფრაზებად და მელოდებად. პერიოდი, როდესაც გალაქტიონის ლექსების ჩემს ვოკალურ ციკლზე ვმუშაობდი, ბუნდოვნად მახსოვს, ვინაიდან მაშინ მხოლოდ ამ პოეზიით ვცხოვრობდი. ისეთი გრძნობა შექმნდა, თითქოს ამ მუსიკას მე კი არა, სხვა წერდა. იმ ბედნიერ დღეებში ჩემს ირგვლივ გალაქტიონის ლექსის გარდა ყველაფერი გაქრა.

რა საიდუმლოებას შეიცავს გალაქტიონის ლექსი?

რიტმულ-მელოდური მიმოქცევებით გალაქტიონი გამოუცნობ სამყაროს უახლოვებს კონკრეტულ ცნებებს, აიტაცებს მათ. გავიხსენოთ: „მე და ლა-მე, მე და ლა-მე“ აქ ცნება „მე“ ლექსის მელოდური და რიტმული საშუალებებით გაიგივებული და შერწყმულია გამოუცნობ საიდუმლოებებით სავსე „ლა-მე“-სთან. პოეტი თითქოს არამატერიალურ საგნად აქცევს კონკრეტულ ცნებებს.

ხშირად ამბობენ, რომ შუბერტის მუსიკას ადამიანი ბუნებაში შეჰყავს, როგორც მისი ნაწილი. გალაქტიონთან კი საქმე გვაქვს პიროვნებისა და ბუნების შეუღლებასთან და ამას თვალნათლივ ვხედავთ, როცა ის ამბობს:

„ჩვენ ორი ვართ ქვეყანაზე: „მე და ლა-მე, მე და ლა-მე!“

ამიტომ არის, რომ ამ ლექსის ტრაგიკული აღსარების განწყობა, მარტოობა, რომელზედაც ასე სახიფათოდ ლაპარაკობს პოეტი, მაინც სინათლის სხივებში იკითხება.

გალაქტიონის ლექსებში არა მარტო მუსიკალურ განწყობას, არამედ მუსიკის კონკრეტულ ფორმასაც ამოიკითხავ.

შეშლილი სახით კოდა ქუჩა,
შორს კი მზე დარჩა და მშობლის კერა!
მზეზე ჰყვარდა სოფლად აღუჩა,
და გაისმოდა დების სიმღერა.

ნათლად ჩანს ამ ლექსის მუსიკალური განვითარება — საშინელი ორმობრილიდან სიკვდილის ფრთებით შორიდან მოტანილი დების სიმღერამდე. ყველაფერი ეს სიმბოლურია და ამავე დროს საოცრად კონკრეტული. ქუჩის კვილი, ღერჯი ანგელოზების ფრენა, ნაზი და ალუჩისფერი, შორით მოსმენილი გალობა.

ასეთი მაგალითი გალაქტიონში უთვალავია. სიცოცხლის ბოლო წუთამდე მადლიერი ვიქნები დიდებული პოეტის უკვდავი პოეზიისა და ვერასოდეს ვერ დავივიწყებ მის სევდიან, ყოვლისმცოდნე და ყოვლისამატან ბავშვურ ბუნებას.

გალაქტიონი ადამიანის სულის მესაიდუმლე და მისი თავისუფლებისათვის მუდამოხე მებრძოლი იყო.

მიხარია, რომ მის ლექსებზე დაწერილ სიმღერებს მღერიან ყველგან, რომ ჩვენმა სახელოვანმა მომღერალმა ირინე არხიპოვამ მთელი ფირფიტა უძღვნა მას.

და ბოლოს ვიტყვი, რომ გალაქტიონის გენიალობასთან შედარებით, ის ჯერ არც თარგმნილია საკადრისად და არც პოპულარული საქართველოს გარეთ, და რომ ყველაფერი, რაც გალაქტიონის პოეზიის ირგვლივ ხდება, მხოლოდ პირველი საფეხურია მისი შეყვანისა.

უპირველესი პარსკვლავი

ქალაქში, მტვერში წაიქცა ბავშვი
 ნუკრის თვალებით, თმით მიმოზვებით
 და მწუხარების მალენიაჟში
 მოფრინდნენ ლურჯი ანგელოზები.

მე არ ვიცი პოეტური ვერსიფიკაციის თვალსაზრისით რა დონეზეა ეს ლექსი გალაკტიონის შედევრების გვერდით, მაგრამ ჩემთვის ეს პოეტური ხატი ვიზუალურად ულამაზესი ფრესკის იდენტურია ფაქტურის ფერით. სიტყვები: მწუხარების მალენიაჟში, ლურჯი ანგელოზები ნუკრის თვალებით, თმის მიმოზვებით ისეთივე ესთეტიკური ემოციური ძალით მოქმედებს ჩემზე, როგორც ყინწვისის ფრესკა, შუბერტის „ავემარია“ თუ ბოტიჩელის „გაზაფხულის ალეგორია“.

მეც ჩემველი დამოკიდებულება მაქვს გალაკტიონის პოეზიასთან. ჩემთვის იგი სულს უფაქიზესი მხატვარია, შინაგანად დახვეწილი, ნმინდა, მაღალესთეტიკური და მუსიკალური.

დედაო ლეთისა, მზეო მარიაო,
 როგორც ნაწვიმარ სილაში ვარდი
 ჩემი ცხოვრების გზა სიზმარია
 და შორეული ცის სილავეარდე.

იშვიათია მეორე პოეტი, რომელიც ასე მძაფრად გრძნობდეს ფერს მთელი თავისი სიხაესით, სიღრმით, ტონალობით, ნიუანსებით, ალბათ ბევრ დიდ ფერმწერს შემურდებოდა გალაკტიონის მიერ დანახული და ნაგრძნობი ხატება მშობლიური მიწისა „გინახავს შენ ფერი დაბინდულ ქლიავის, ეს ჩემი სამშობლოს მთებია“, ან ასეთი იმპრესიონისტული სურათი: „მე ძლიერ მიყვარს იისფერ თოვლის ქაღალდებზე თხიდიდან ფენა“. ალბათ მე მკრეხელობად ჩამეთვლება უფრო მეტი საუბარი გალაკტიონის პოეზიაზე, ვგრძნობ ისედაც ღრმად შევიჭერი ლიტერატორ-კრიტიკოსთა სფეროში. მაგრამ იმდენად ძლიერი და თვალში-საცემია დიდი პოეტის თვალთ ხილული სამყარო, იმდენად ფერწერულია და კოლორითით სავსე მისი ყოველი შედევრი, უნებლიედ გიჩნდება სურვილი ილაპარაკო პოეტზე, როგორც ფერმწერზე, მხატვარზე.

დადიოდა პოეტი ჩვენს დედაქალაქში სახეზე მწვანად შესამჩნევი ღიმილით და თავისი გამჭოლი მზერით საკუთარი სულის სარკვეში ნათელ სხივად ირცელავდა ყოველივე ღამას, მშვენიერს, პირველად ქმნილს, ამაღლებულს.

დადიოდა პოეტი. უდიდესი პოეტი პოეტთა შორის, პოეტი მუსიკოსი, პოეტი მხატვარი-ხუროთმოძღვარი ფერთა და აზრთა გამრიგესთან სულთ ნიღნაყარი და თავისი მძიმე სხეულით სტოვებდა გზაზე უთვალავ ფერთა მსუბუქ უსასრულობას.

ქართულ პოეზიაში, და არა მარტო ქართულში, იშვიათია სხვა პოეტი ასეთი სავსე მუსიკალობით, ფერით, შინაგანი თავისებურებით, ეროვნული მზით და „ფერადი ქარებით“ გაჯერებული.

მზეო თიბათვისა, მზეო თიბათვისა
 ლოცვად მუხლმოყრილი გრაალს შევედრები.

მას უკონდა უფლება შედარებოდა გრაალს, ხამაღლა ეთქვა: „ენუხვარ ერთად ერთი ვარ და ზეცაზე სწერია ჩემი გზა და ახალი ღაღის კართაგენები“ ან „ჩემთვის დღესაკითხ არის ნათელი რას იტყვის ჩემზე შთამომავლობა“.

გალაკტიონის იგი ქართული პოეზიის უდიდესი და უპირველესი ვარსკვლავია, რომლის ნათება მხოლოდ ახლა იწყება მსოფლიო პოეზიის ცაზე.

უკვდავება

ჩემი თაობის ახალგაზრდობამ ცხოვრების ბოპოქარი, ქარტყილიანი, მღვლეარე პერიოდი გამოიარა. ჩვენს ქვეყანაში ხორციელდებოდა დიდი სოციალური ძვრები, განუსაზღვრელი იყო ენთუზიაზმი, მისწრაფება ახლისადმი; მიმდინარეობდა ხელოვნების სრულიად ახალი ფორმების ძიება. აღორძინდა ქართული თეატრი, შეიქმნა ქართული კინო, ფრთებს შლიდა ქართული ლიტერატურა. გვყავდა სათაყვანებელი მხატვრები, მუსიკოსები, მომღერლები, მსახიობები, მწერლები: ზაქარია ფალიაშვილი, მოსე თოიძე, ლადო გუდიაშვილი, ვანო საარჯიშვილი, კოტე მარჯანიშვილი, უშანგი ჩხეიძე, ვერიკო ანჯაფარიძე, მიხეილ ჯავახიშვილი, კონსტანტინე გამსახურდია, ნიკო ლორთქიფანიძე, იოსებ გრიშაშვილი. მათ შორის განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა გალაკტიონ ტაბიძეს. მისი პოეზია ქართული ხალხის გენიის გამოვლინება იყო; მასში შერწყმული იყო ჩვენი ერის სინაზე და ვაგაკობა, კაცთმოყვარეობა და ბოროტებისადმი შეურიგებლობა, სამშობლოს სიყვარული და მტრის ხიბუღელი, მუსიკალობა და რომანტიზმი. ყველაფერი ეს, გადმოცემული ახალ ფორმებში, გვიტაცებდა ჩვენ — ახალგაზრდა თაობას. გალაკტიონ ტაბიძე ჩვენი რაინდი იყო.

ბევრი უძილო ღამე გაგვიტარებია ხელოვნებისა და პოეზიის სიყვარულით.

შბოლოდ ღამემ, უძილობის ღრის საკმეღში მოკამყამემ,
იცი ჩემი საიღუმლო, ყველა იცი თვთრმა ღამემ.

ყველა ჩვენგანის შესაძღუმლე კი თვით დიდი პოეტი იყო — იგი გვაყვარებდა სიცოცხლეს, მისი ლექსები უმღეროდა სიყვარულს, სიცოცხლეს, სულიერ უკვდავებას.

...და არ არსებობს ქვეყანაზე თვით უკვდავება,
თვით უკვდავება არ არსებობს უსიყვარულოდ.

მე ყოველთვის მაცდებდა გალაკტიონის ლექსების მუსიკა. ჩემი სპეციალობა — სამთო ინჟინრობა, ცხოვრების პროზად მიგვანდა (თუმცა სამთოელის მოღვაწეობა, ჩემი აზრით, რომანტიკა და გმირობაა) და გალაკტიონის ლექსებში ვნახულობდით ჩვენი ახალგაზრდული განცდების ასახვას, გამოთქმულს უმაღლესი პოეზიის ენით. მახსოვს, 1938 წელს ქიათურაში ვატარებდით სამრევულო ცდებს ახალი მანქანის გამოცდაზე. მე და ჩემი მეგობარი ლეო ხუციშვილი (დაიღუპა სამამულო ომში) გალაკტიონის წიგნის გარეშე არ შევდიოდით მალაროში და მანქანის აუტანელ ხმაურში, როდესაც საშუალება გვძლევოდა, ვკითხულობდით „მე და ღამეს“, „მიანწინდის მთვარეს“, „ღურჯა ცხენებს“, „მესაფლავებს“, „ათოვდა ზამთრის ბაღებს“ და სხვა შედეერებს, რომელთა დიდი ნაწილი ზემოადავით.

ჩემი ქალიშვილი, ნანა, რომელიც სამოცდაათიანი წლების დასაწყისში საქართველოს ტელევიზიის მუსიკალურ რედაქტორად მუშაობდა, დიდხანს აშხადებდა გადაცემას „გალაკტიონი და მუსიკა“. გამოძინდლადო, მითხრა ჩემმა ქალიშვილმა, რადგან ნოტებში ამღერებული გალაკტიონის ლექსები ხშირად ნაკლებად მუსიკალურია, ვიდრე თვით ლექსი. მართლაც, განა შეიძლება უფრო მუსიკალური გახდეს მრავალი ლექსი დიდ პოეტისა, თუ მას მუსიკის ენით ააღერებთ? ჩემი ნანა ისე ნავიდა ჩვენგან, რომ თავის სანუკვარ ოცნებას ვერ შეასხა ფრთები, ვერ მოასწრო მისი განხორციელება. ახლაც კი შენახული მატქს გალაკტიონის ტომები ნანას მიერ დანიშნული გვერდებით.

მე ბედნიერი ვარ, რომ რამდენჯერმე შეეხედი ბატონ გალაკტიონს. პირადად — მასთან საუბრის საშუალება მომეცა 1938 წელს. ჯერ კიდევ სტუდენტი ვიყავი, სოლოლაკში ვცხოვრობდით, კიროვის ქუჩის დასაწყისში დავინახე სათაყვანებელი პოეტი, რომელიც შენუხებულნი სახით იდგა და თავის თავს ესაუბრებოდა. გამეულე-გამომვლულები რატომღაც ყურადღებას არ აქცევდნენ. მე გაზედვე მასთან მისვლა და გამოლაპარაკება. მან ჯერ ეჭვის თვალთ შემიხედა და ვინაობა გამომკითხა, შემდეგ კი ერთად გავუყვიეთ გზას მახარაძის ქუჩისაკენ. „რა ნაგკითხავს, ბიძიკო, შენ ჩემი?“ როდესაც ვუპასუხე და რამდენიმე ლექსი აკანკალებული ხმით ზემოადავით ნავუკითხე, იგი მომეფერა და სახლში მიმინვია, ჯერ კიდევ დაუბეჭდავ ლექსებს ნაკითხავო. ეს იყო უბედნიერესი დღე ჩემთვის, დღე, რომელსაც ადამიანი არასოდეს არ დაივიწყებს. შემდეგში მე ბევრჯერ შევხვედრივარ

გალაკტიონს მწერალთა სახლში, აკადემიაში, როდესაც იგი შემოვიდოდა აკადემიის სახლში, თითქოს ყველაფერი ნათებოდა. იჯდა თავისთვის ჩუმად, თავისი მორცხვი კეთილი ღიმილით და ყველა ჩვენგანის ყურადღება მისკენ იყო მიმართული. ჩვენი გამოჩენილი მეცნიერები, არაჩვეულებრივად მოკრძალებულნი იყვნენ დიდ გალაკტიონთან. ნამდვილი პატრიარქი ჩვენი ერისა, ასეთი მახსოვს გალაკტიონ ტაბიძე, როგორც სულიერად, ასევე გარეგნობით.

რა შემზარავი იყო ცნობა მისი დაღუპვის შესახებ, როგორ გლოვობდა მთელი ჩვენი დედაქალაქი, მთელი რესპუბლიკა მის დაკარგვას, რა განუწყვეტელი ნაკადი იყო ხალხისა რუსთაველის პრესბეტრებში მისი დაკრძალვის დღეს, უცრემლო არავინ იყო, ვგლოვობდით ყველანი, დავტიროდით უდიდესი პოეტის ცხედარს; მიაცილებდა მას მთანმინდისაქენ მისი უკვდავი სტრიქონები:

ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის, ქარი ჰქრის,
ფოთლები მიჰქრის ქარდაქარ,
ზეთა რიგს, ზეთა ჯარს რკალად ზრის
სადა ზარ, სადა ზარ, სადა ზარ.

პიტაღორის კოროტირი

მთელი სამყარო

ნება მიბოძეთ უფრო შორიდან დაეინყო.

საქართველო ბევრად უფრო ადრე შევიყვარე, ვიდრე გავიცნობდი და შევიყვარებდი გალაკტიონ ტაბიძეს. მე იგი პირადად არასოდეს არ მინახავს, მაგრამ, როცა კი ჩამოვარდებოდა საქართველოს შესახებ საუბარი, მუდამ წარმოვიდგენდი პოეტს, რომლის სახელიც სამყაროს, გალაკტიონას მაგონებდა.

მიკოლა ბაგინი მიყვებოდა საქართველოს შესახებ, მიყვებოდა პატარა-პატარა ლეგენდებს ამ გასაოცარ ადამიანზე და მეც ვცდილობდი წარმომედგინა მისი სახე. დიდი ქართული პოეტები, რომელთაც ვიცნობდი, იყვნენ ერთობ მიწიერი ადამიანები — გიორგი ლეონიძე, უზარმაზარი, გლეხური ტორები რომ ჰქონდა და კოლა ბრუნინიონიციტ ეშმაკურად უელადობდა თვალები, კომეროსიციტი დაბრმავებული სიმონ ჩიქოვანი; აი, ისინი, რომელთა ნაცნობობის პატივი მქონდა. გალაკტიონ ტაბიძე მათთან ერთად და, ამავე დროს, როგორც ცალკე იყო ყოველთვის. მას სახელით იხსენიებდნენ ისე, როგორც ვაგას ანდა აკაკის, ისე როგორც ჩვენი, უკრაინაში შეეჩვენოს და უკრაინკას ეიხსენიებთ, ამ მიმართებაში არაფერია ფამილარული. გალაკტიონს ელაპარაკებოდნენ, როგორც ადამიანსა და ერთდროულად, როგორც რაღაც მიუწვდომლისა და ამაღლებულის სიმბოლოს — ასე ელაპარაკებიან ღმერთს სოფლელი მოხუცები. იგი იყო სავსებით რეალური: დროდადრო მიაიმბობდნენ, ზოგთან როგორ ქეიფობდა, რა სადღეგრძელოებს ამბობდა, სხვებთან დილაშეუ როგორ კითხულობდა ლექსებს, ამასა და ამას დაეხმარია, ამაზე კი გაყიდა... გალაკტიონ ტაბიძის ვტალონობა განააკუთრებით უცხო თვალისათვის იყო შესამჩნევი — ბევრნაირი საქციელი გალაკტიონით მოწმდებოდა, მასთან დამოკიდებულებით საზღვრავდნენ ადამიანურ რეპუტაციას, მის სიტყვებს იმახსოვრებდნენ და ერთმანეთს უყვებოდნენ. არსებობენ პოეტები, რომლებიც ვვანან სიმღერების ანდა ლექსების წიგნებს. გალაკტიონ ტაბიძე იყო მთელი სამყარო, რომელშიც მღეროდნენ, კითხულობდნენ ლექსებს, საუბრობდნენ სამშობლოს შესახებ, იგი იყო დიდი და ბრძენი ადამიანი.

ვიმეორებ, რომ ბევრად უფრო ადრე, სანამ გავიცნობდი მის ლექსებს, რა თქმა უნდა თარგმანში, სამყარო ჩემს ირვლევ სავსე იყო გალაკტიონით. საქართველოში ჩამოსვლისას მე ესუნთქავდი მისით, თითქოს ეს იყო პოეზიის ჰაერი და ამავე დროს ამ ჰაერით უჭინარი. მე არასოდეს არ მინახავს გალაკტიონი. ხშირად უთქვამთ ჩემთვის, რომ გალაკტიონ ტაბიძის თარგმანა ძნელი საქმეაო, მე მესმის ეს იმიტომ, რომ ძნელია თარგმანა შეეჩვენოს იგი და ტრინისიციტი. ჩემი შვილები საქართველოში არ ყოფილან და ჩემთვის ძნელია უკრაინული ენით მთელი სისავსით ვაგრწმობინო მათ თქვენი მინისა და ხალხის სიყვარული, ის, რაც ჭეშმარიტია, სარკის ანარეკლით ბევრ რასამე ჰკარგავს ხოლმე სხვა ენაზე გა-

დატანისას. როდესაც თქმულებებში პოეტი თავისი ხალხის სიმბოლოდ იყენებდა, მისი მიზანმიმართული გადმოცემა მხოლოდ მისი მშობლიური ენის, მისი მშობლიური წყლის, რძისა და პურის საშუალებით ყველა დანარჩენთან ერთად, რაც აქვებს სმენას და მხედველობას. არის ისეთი მცენარეები, რომელთა გამრავლება შეიძლება არა მხოლოდ ნერგებით ან თესლით, არამედ ფოთლის ნაწილითაც, რომელსაც გადარგავენ უცხო მიწაზე. გალაქტიონ ტაბიძე შეიძლება გადაირგას სხვა ნიადაგზე, მხოლოდ სამშობლო მიწის უზარმაზარ პელტთან ერთად. იმ მიწასთან ერთად, რომელზეც იგი დააბიჯებდა და რადაც გადაიქცა სიკვდილის შემდეგ. ჩვენ ერთგმნით და ეცემთ გალაქტიონ ტაბიძეს უკრაინულად, მაგრამ მე შესძის, რომ მისი ადევნატური თარგმანი ჯერჯერობით არ არსებობს და არც ყოფილა. ჩვენ მას ისევე დაივუბრუნდებით, ხელახლა ვთარგმნით და გამოვცემთ...

როდესაც ჩაედივარ ქუთაისში, მეგობრებს ვთხოვ, მაჩვენონ ის ადგილი, სადაც ცხოვრობდა და სწავლობდა გალაქტიონი; როდესაც ავდივარ მთაწმინდაზე, თავს ვუხრი გალაქტიონს, მიმაქვს ყვავილი მის ძეგლთან და ვფიქრობ, ქვასა და ლითონშიც კი მარადიულ ცეცხლად ანთია მისი სული. გალაქტიონის დაბადების დღეს მე ოკეანის გაღმა მივლინებაში მყოფი შევხედები და ახლა ვფიქრობ, რამდენი საუკუნე უნდა ეარსება და რამდენი კეთილშობილი საქმე მოემოქმედა ხალხს. რომ მის წიაღში დაბადებულყოფი გალაქტიონ ტაბიძე — ამ ქვეყნად ბევრი ვერ მოინონებს თავს ამ რანგის ბუმბერაზი ადამიანი.

მე ვილაპარაკებ გალაქტიონ ტაბიძის შესახებ ყველგან, სადაც კი შევძლებ, მე ნავიკითხავ მისი ლექსების თარგმანებს ხმამაღლა და შევეცდები, რომ ხვალ ეს თარგმანები უფრო უკეთესი გახდეს; თუ კი ოდესმე ვისწავლი ქართულ ენას, ეს იქნება იმ სურვილის გამოც, რომ გავესაუბრო გალაქტიონ ტაბიძეს.

კიევი
15. IX 82.

პარდვან პეტროსიანი

ქართული პოეზიის ამირანი

გალაქტიონ ტაბიძე ეკუთვნის იმ პოეტთა პლეადას, რომელთაც მადლიერი თანამემამულენი უდიდეს პოეტს უწოდებენ. ის, როგორც ყველა დიდმა პოეტმა, გალაქტიონ ტაბიძემ თავისი ხალხის კულტურის ისტორიის ჯაჭვის რგოლები ერთმანეთს დააკავშირა და ჩვენამდე მოიტანა ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და აკაკი წერეთლის პოეტური ცეცხლი, შეძლო ქართული პოეზიის გაყვანა მსოფლიო ლიტერატურის ფართო ორბიტაზე. გალაქტიონ ტაბიძის პოეზიაში, მის პოეტურ პიროვნებაში, თითქოს აკუმულირებულია დიდი ქართული პოეზიის საუკუნეები. უფრო მეტიც: გალაქტიონმა თავისი უდიდესი ნიჭის წყალობით შეძლო ამ საუკუნეების პოეტურ კულტურასა და საუკუნეებით გაბრწყინებულ პოეტურ ტრადიციებში გამოეტარებინა დღევანდელი დღე, მისი სათაყვანებელი საქართველოს ახალი განთავადი.

პოეტმა ნოვატორმა გალაქტიონ ტაბიძემ განაახლა ქართული ლექსი. ეს იყო ძირეული განახლება, რომელიც იკვებებოდა მშობლიური მიწის მაცოცხლებელი წვენი. მაგონდება მისი სომეხი თანამოდის ელაშე ჩარენცის სტრაქოზები:

სიმღერას ბადებს მიწა
და არა ხმა და სიტყვა...

ეს სიახლე ძირეული ფესვიებიდან მოდის და არა უბრალოდ ფოთლებისაგან, რომელიც შეადგენს პოეზიის ხის ვარჯს.

ღრმა აზროვნების პოეტი გალაქტიონ ტაბიძე ჩვეულებრივად კი არ ფიქრობს ლექსის ფორმაზე, ეს არის აზრისა და პოეზიის, მუსიკისა და სიტყვის სინთეზი.

გალაქტიონ ტაბიძესთან, ჩემის აზრით, თითქმის აბსოლუტურად ერწყმის პოეზია და ცხოვრება — პოეტური ცხოვრება, ცხოვრებისეული პოეზია...

პოეტისათვის პოეზიის გარეშე არსებობა შეუძლებელია.
გალაკტიონის პოეზიაში ეს ყოფნა იქცევა უოფიერებად...

სული გვეკონდეს უსპეტაეც თოვლისა!
მეგობრებო, სიკვდილამდის მეკნება,
მხოლოდ ერთი სიხარულის შეგნება:
პოეზია — უპირველეს ყოვლისა!

დანუბული ადრეული ტრაგიკული რომანტიზმიდან (რაც ძალზე ახლობელია ავ. ისააკიანისა და ვ. ტერიანისათვის) გათავებული უკანასკნელი ლექსების ბრძნული სინთეტიზმით გალაკტიონ ტაბიძე ერთგული რჩება თავისი კრეაქსის.

მომავალი უნაზესი ლირიკოსი, გულისხმიერად „უსმენდა ბუნების მელოდიას“, მინის გუგუნსა და მებრძოლ ლოზუნგებს მძვინვარე ხალხისა, რომელიც მიდიოდა ძველის, დრო-მოჭმულის საიერიშოდ.

გათენდა! ცეცხლის მზე აენთო, აცურდა...
დროშები ჩქარა!

გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია დიდი ხანია გაცდა საქართველოს საზღვრებს. იგი ახლობელია სომეხი მკითხველისათვისაც, რომელიც დღეს დიდი გალაკტიონის ლირიკულ და ფილოსოფიურ შედეგებს მშობლიურ ენაზე კითხულობს, ანდა რუსი პოეტების ბრწყინვალე თარგმანებით ეცნობა.

1932 წელს გალაკტიონ ტაბიძე სომხეთს ეწვია... და სამუდამოდ დარჩა იქ, დარჩა სომეხი პოეტების მოგონებებში, დარჩა მათ ლექსებში. იგი დღესაც ცხოვრობს სომხეთში, ხალხში, რომელმაც შეიყვარა ტრაგიკულად ნათელი ლირიკა დიდი გალაკტიონისა. მისი „ლურჯა ცხენები“, „ქალაქი ნყალქვეშ“, „ნიკორწმინდა“... და როგორც თავად ბრძანა გალაკტიონ ტაბიძემ, ლირიკას სიკვდილიც კი ვერ მოერევა.

და ცოცხლობს ლირიკა. ცოცხლობს და კვლავაც იცოცხლებს საუკუნეებში ქართველი ხალხის დიდი შვილის გალაკტიონ ტაბიძის პოეზია.

ერევანი
5. 10 82.

მზარ კვიტიანი

შენი ლურჯა ცხენებით...

გარეთ კვლავინდებურად
ცრემლიანი მარტია...
კედლებს ძაძა ებურათ:
გულო, რა დაგმართია...

იცი ამ ვზის უკნება, —
ვარდისყვარი ტორია;
ცივად რომ იკლაკნება,
სიკვდილის ამბორია.

რას გამოსცემს ხმა შენი
ანუ ხელი რას ახლე...
სიზმრის თვლებით ნაშენი
გადაქანდა სასახლე.

წახველ ჰენებ-ჰენებით,
მოგვეა ქარი ფერადი.
შენი ლურჯა ცხენებით,
შენი ეფემერთი.

სხვა ჭურღმულებს უნათე,
გაეც სამაგიერო.
ჩავლილ საუკუნეთა
მოლანდებავ ციერო.

ბრძენო, სულით თბოლო,
შუბლი ვისგან გტყენია...
ცეცხლო დაუნდობელო,
შფოთიანო გენია.

ანზორ სალუქვაძე

წიგნი წივისა

ქინორთხანი

ალექსანდრა და სვიმონი

23.

გორის ციხე ჭერ კიდევ დილის ნის-
ლში იყო გახვეული, როცა ჩაუშმა გახ-
ვითქული ცხენი საალმე ჭოკთან მდგარ
გუშაგებს მიუგდო და კარავში შესული
მანუჩარს მდაბლად მიესალმა: მეჰმედ
ფაშა და ჰედიმ ჰასანი თათბირად გიზ-
მობენო, — მოახსენა მორჩილად.

მანუჩარმა ხელი აიქნია, ანიშნა: რაცა
თქვი, აკი შევისმინე, ეხლა თავისუფა-
ლი ხარო!..

კარვიდან გამოსული ჩაუშმა კვლავ
ცხენს მოეკლო და თავდაღმართში დაე-
შვა.

— აღსრულდა!.. მეფე სვიმონმა თბი-
ლისისკენ მიმავალი მოწინავე სპა ნა-
ცარტუტად აქცია! — უთხრა ოსმალ-
თაგან მარტო შთენილმა მანუჩარმა თავ-
ვის ერთგულ კაცს, სალუქვაზ ჭაყველს და
ლიმილით დასძინა: — სათათბირო რა-
ღაა?.. ვიცი, მეჰმედ ფაშას ეხლა ერთი
სურს, თავისი სიბრძივე სულთანის წი-
ნაზე როგორმე მხოლოდ მე დამაბრა-
ლოს... სალუქვაზ ჩემო, ჭერი შენზეა,
მაგ თათბირის დროს, ორმოცდაათის
სამცხლის მხედრით მეჰმედ ფაშას კა-
რავთან დადექ, თუ ჩემი ყიფინა გესმას,

შველად დაიძარ. სიტყვით რომ ველა-
რას მომიგებენ, მოკვლად მომივლენ...
ოსმალთა ტლუა, მაგრამ გუმანი მაინც
უტყუარი აქვს...

— შენ რა შუაში ხარ? — გაოცდა
ჭაყელი.

— ეგ ლმერთმა იცის. — ჩაილაპა-
რაკა სამცხის პატრონმა.

მანუჩარი და სალუქვაზ ჭაყელი მეჰ-
მედ ფაშას სათათბირო კარავს მხოლოდ
ნაშუადღევს მიუახლოვდნენ...

მანუჩარი კარვიდან რამდენსამე ნა-
ბიჯზე ჩამოქვეითდა, იარაღი გუშაგებს
მიაბარა და კარებისკენ ქვეითად გას-
წია.

ჭაყელმა ცხენები ნებაზე მიუშვა, კა-
რვის შორი-ახლო წინასწარ მიმოფან-
ტულ თავის ერთგულ ხალხს თვალით
სათითაოდ ჩამოუარა და ურმის ჩრდი-
ლში „უდარდელად“ მიესვენა.

კარავში მყოფნი მანუჩარს ჩვეულებ-
რივის პატივით მიეგებნენ.

სამხედრო საბჭო სრულად შეკრები-
ლიყო. თავში მეჰმედ ფაშა იჯდა, მის
ხელმარცხნივ ჰედიმ ჰასან ფაშა დაბრ-
ძანებულიყო, ხოლო მარჯვენა მხარე,
წესისამებრ, მანუჩარისთვის დაეტოვე-
ბინათ.

— სვიმონ მეფის მიერ გამოძევებული ოსმალო ტყვეები მუხრანის ველზე ალაპის რისხვითა და ჩვენის უთაობით წაგებულ ბრძოლას ასეთნაირად ჰხატავენ, — დაიწყო ჰედიმ ჰასან ფაშამ, — შეჟღამისას მძინარე ლაშქარს მტრის ცხენოსანი რაზმები ზურგიდან შემოესივნენ. გუშაგებმა ნიშნის გაღებაც ველარ მოასწრეს, ეტყობა, ისინი მოისართა მიერ წინასწარ იყვნენ დახოცილნი. როგორცა ვხედავთ, ქართველთა მთავარი მიზანი ჩვენის ლაშქრის სრულად მოსპობა და ხაზინის ხელში ჩაგდება ყოფილა. ამიტომაც ქართველებმა ტყვეებს მხოლოდ იარაღი აპყარეს და გამოძევებულთ, დაჭრილნიც თან გამოატანეს... ქართველთა მიერ ოტებული ოსმალთა ლაშქრის მცირე ნაწილმა, ტყვეთა ვარაუდით, თბილისს მიაღწია. ლაშქრის ნახევარზე მეტი მოისპო. ხაზინა, სანოვანე და ცხენ-იარაღი ქართველებს დარჩათ. მოწინავე ლაშქრის სარდალთაგან ჩვენამდე არვის მოუღწევია. ტყვეები ადასტურებენ, რომ მოწინავე ლაშქარში მყოფი კახთ-ბატონის ელჩი ომან ჩოლოყაშვილი მტერს უბრძოლველად დანებდაო.

ჰედიმ ჰასანმა დაასრულა.

— მოწინავე სპის გაცამტვერებისა და შირვანს მდგარი ჩვენი ლაშქრისთვის გადასაცემი ხაზინის ქართველთა ხელში ჩაეარდნის მიზეზი მხოლოდ ერთია — ყალბი ცნობა სვიმონ მეფის ლორეს დგომისა! — თქვა მეჰმედ ფაშამ და მანუჩარს შეხედა.

მანუჩარმა დუმილი არჩია.

— რა სჯობს, თბილისამდე ბრძოლით მიღწევა თუ სტამბოლიდან ახალი ბრძანების მიღებამდე აქ გამაგრება? — იკითხა კვლავ მეჰმედ ფაშამ.

— აქ გამაგრება. — თქვა ჰედიმ ჰასანმა.

— არა. — შეეწინააღმდეგა მანუჩარი, — აქ გამაგრება თბილისის დათმობას ნიშნავს. თბილისის დათმობა კი — შირვანს მდგარი ჩვენი ჯარების სტამბულიდან მთლიანს მოწყვეტას... შიში ლარების საქმეა!..

— უშიშობა — ბრძოლებში მარცხის მიზეზია. — ჰედიმ ჰასანმა.

მეჰმედ ფაშამ ხელი შემართა. მოკამათებებს სიმშვიდისკენ მოუწოდა.

— დედაშენი სადაა? — ჰკითხა მანუჩარს ხმადაბლა.

— ეგ მისი საქმეა. — გამომწვევად მიუგო მანუჩარმა.

— ლორის შვილი... — ჩაილაპარაკა ჰედიმ ჰასანმა.

— ჩუ მეტქი! — შეახსენა მეჰმედმა მანუჩარმა მწარედ ჩაიციანა.

— ჩვენ სამში ვინც მალე მოკვდება, სულთნის წინაშე დამნაშავეც იგი იქნება. — თქვა მშვიდად.

— რა სჯობს მეტქი, — კვლავ იკითხა მეჰმედმა, — თბილისამდე ბრძოლით მიღწევა თუ...

— აქ გამაგრება! — აღარ დააცალა ჰედიმ ჰასანმა.

— არა! — კვლავ მოჭრა მანუჩარმა.

— ასეა თუ ისე, დიდი სულთნის რისხვა არცერთს არ აგვკდება. — ფრთხილად ჩამარცვლა მეჰმედ ფაშამ და მანუჩარის უჩუმრად ჰედიმ ჰასანს თვალით მშვიდად ყოფნა ანიშნა. — მე, მეჰმედ ფაშა თბილისისათვის ბრძოლაში საქვეყნო სირცხვილს სიკვდილს ვამჯობინებ... აპყარეთ ჯარი, დაე, აღსრულდეს ნება ალაპისა!

მეჰმედ ფაშა წამოდგა. წამოდგა მანუჩარიც. იგრძნო, ვილაცამ სახელოზე დაქაჩა. ჰედიმ ჰასანმა ხმალი იშიშვლა...

მანუჩარი უკუ იქცა. ძაღლებო! — იღრიალა და მოქნეულ ხმაღს მის ახლოს მდგომი მეჰმედ ფაშას მოადგილე უფარა. ჰედიმის ხმაღმა მანუჩარის ნაცვლად იგი გაჰკვეთა. ამასობაში მანუჩარმა დაბნეულ სარდალს მარცხენა ხელით თავსაბური მოჰგლიჯა. მარჯვენათი ხმალი გამოსტაცა და იქვე მდგარი რომელიღაც ოსმალოს ისეთი ძალით შემოუქნია, რომ თავიდან მუცლამდე ჩაატანა. ამის მერე ჰედიმ ჰასანიც დასკრა და მეჰმედ ფაშასაც რამდენიმე კრილობა მიაყენა... ამ დროს სალუყაზ ჯაყელი და მისი ერთგულნიც შემოც-

ვიდნენ, სამცხის პატრონს გზა გაუყავეს, კარვიდან მშვიდობით გასულნი ცხენებს ზედ მოევლნენ...

24.

ყურშიტ ჩერქეზმა ნაღდგომეცს ალექსანდრე კახთა მეფის უმცროს ვაჟიშვილს, შვიდი წლის კონსტანტინეს, მოსაკითხად ყაბარდოული კვიციანი ჰაკი ჩამოუყვანა. უფლისწულის სიხარულს საზღვარი აღარ ჰქონდა. ძუძუთა კვიცს კისერზე ეხვეოდა, ჰკოცნიდა, ეალერსებოდა. დაჩაირებული ჰაკიც იქვე იდგა, ლორთქო ბალახს წიწქნიდა, დროდადრო ბრიალა თვალს კვიცისკენ გამოაპარებდა. პატარა კონსტანტინეს ეგონა, დედაცხენი იმასა ჰფიქრობს, მის პაწიას არაფერი დაუშაოო და დედის გასაგონად კვიცს ენას უჩლექდა:

— არა, კვიცუნავ, გეფერები... რომ გაგზრდი, ჰუნეთა მეფედ გაკურთხებ... დედილასაც გვერდით გიყოლიებ, არ მოგაცილებ... მამი, მო, ნახე, ეგე, როგორი ძუა აქვს..

კახთ-ბატონი ალექსანდრე და მისი სასურველი სტუმარი ყურშიტ ჩერქეზი კვიცთან მოალერსე ბალღს თვალს არ აცილებდნენ...

— მეშინია, შენმა საჩუქარმა შვილი მეჭინიბედ არ მიქციოს. — ჩაიცინა მეფემ.

— ეგ რა საჩუქარია. — უხერხულად შეიშმუშნა სტუმარი.

იყურეს.

— იუჰანისა რა ჰქმენ? — ჰკითხა კარგახნის დუმილის შერე კახთ-ბატონმა ყურშიტს.

— არც რა. — ნაღვლიანად უპასუხა ჩერქეზმა, — მუსაბეკი უარზეა, ამბობს, არრა ფულად ვაჭარს არ დავთმობა.

— რათაო, რა სურს? — ჩაეკითხა მეფემ.

ჩერქეზმა მხრები აიჩჩია:

— ითაბანს ითხოვს, თილიძეს. შემოგივალა: გამოსასყიდი შენ დაგჩჩეს, მე ის მხატვარი მომეციო:

— ვინ მხატვარიო? — მკვირნიცაა რა ალექსანდრემ.

— თუშის ბიჭია, ითაბანი, გვარად თილიძე. — განუშეორა ყურშიტმა.

— სად არისო?

— აქა ყოფილა... შთიდან საჩუქრად ქორწილისთვის კურატები ჩამოულავეს... თურმე შენს სარძლოს, ქეთევანს შეთვისებია, ძმად შეჰფიცვია... მუხრან-ბატონიანთ კარის ეკლესია რომ მოუხატავს, მაშინ... ეხლა შენს ნახვას ლამობს... ამბობს: თუ მეფე არ გამგზავნის, მუსაბეკთან მე თვითონ წავალო...

— რა ქარაგმებით მეუბნები, ქრისტიანო!.. დალაგებითა თქვი... მუსაბეკმა რაო, მხატვარი რად მინდაო?

— იუჰანთან ერთად მუსაბეკს თურმე მაგ მხატვრის საცოლვე მოუტაცებია, ის ქალი დღემდე თავისთანა ჰყოლია... ამბობენ, თავზე მეტად შეიყვარაო. — შეძლებისდაგვარად განუშარტა ჩერქეზმა.

მეფე შეფიქრიანდა.

— რომ გაგზრდი, ჰუნეთა მეფედ ვაკურთხოთ, არა, მამი? — კვლავ ყურადღებას ითხოვდა კვიცთან მოალერსე უფლისწული.

— ჰო, შვილო. — დაუყვავა ალექსანდრემ. შერე პატარა კონსტანტინეს სევდიანად მიაშტერდა, — უცოდველი ყველაფერი კარგაო, — ჩაილაპარაკა და ფიქრში წასული კვლავ ყურშიტ ჩერქეზს მიუბრუნდა, — რუსთ ხელმწიფეს მემკვიდრე შვილი მოუქლავსო, მართალია?

— მართალია, ყაბარდოს ყოფნისას ალყაზ-მურხამაც ეგა თქვა. — დაუდასტურა ყურშიტმა.

სიჩუმე ჩამოვარდა.

— შამხალმა რაო? — კვლავ ჰკითხა მეფემ.

— შამხალიცა სწუხს, ხედება, რომ სულთანს რუსეთს ასტრახანის წართმევას უპირებს. ამბობს, თუ ეგრე მოხდა, მაშინ ჩემიცა და კახთ-ბატონის საქმეც წასულია — სულთანს ველარც შაჰი და ველარც ეშმაკი ველარაფერს დააკლ-

ბსო!.. ეგეცა თქვა: ეხლა კვლავ ყაზ-
ვინისკენ მიბრუნება გვმართებს, ოსმა-
ლოს ხელ-ფეხი ერთად უნდა შევეუ-
რათ, რუსთ ხელმწიფეს ცოტა აჯანი
მივსცეთ, თუ ირანმა როგორმე ოსმა-
ლო კვლავ შეავიწროვა, ჩვენც შევბას
ვიგარძნობთ, მერე ეგებ რუსმაც იმძლა-
ვროს, თერგზე ისევ მეციხოვნე სპა ჩა-
აყენოს და დარუბანდის გზაც გახსნა-
სო...

— ბარემ კარგია, მაგრამ ვიდრე ეგ
მოხდება, ირანი თავისას იქმს, ეხლაც
საუდიეროს ხარკსა და მძევალსა
მთხოვს... სახარკე იმდენია, ვერც და-
თვლი... იუჰანის გარდა მაგ ფულს ვე-
რაინე შემივსებს. — შუბლი შეიკრა
ალექსანდრემ.

მძევლის ხსენებაზე ჩერქეზმა კვლავ
კვიციან მოალერსე პატარა კონსტან-
ტინეს გახედა, კახთ-ბატონის კმუნვის
მიზეზს მხოლოდ ეხლა-ლა მიხვდა.

— ის მხატვარი აქა ყოფილა. — შე-
ახსენა ფრთხილად.

— არა. თუშის ბიჭს სასიყვდილოდ
მე არ გავგზავნი. — მტკიცედ თქვა მე-
ფემ.

25.

ტყვე იუჰანს წვერი წელამდე ჩამო-
ზრდოდა, ჩაცვენილ თვალებში სევდა
ჩასდგომოდა. დღენიდაგ ბნელეთის ვი-
წრო საარკმელთან იდგა, საპყრობილეს
ეზოსა და ეზოსგადაღმა ლელისპირს გა-
სცქეროდა, სადაც ტანდაბალი, კოკლი
რაჯა, სახელად ბადაი, ზამთარ-ზაფხულ
თავგადახორტილ ლეკის მართვეებს გე-
შავდა. წვრთნას უთენია იწყებდა: ბა-
ლებს ჯერ თოშიან წყალში გაჰბანდა,
დედიშობილებს წელს ფალასით მაგ-
რად შეუკრავდა, მუცელს უქორებდა
და მხარ-ბეჭს ულალებდა. სულზე და-
ჩოქილი ნაშამს გადახდიდა, მერე ჯირი-
თსა და ხმალ-ხანჯლის ხმარებას ასწავ-
ლიდა, აკეპნაევებდა; თოფის სროლასა
და მტრის ცხენდაცხენ დაშუბებაში ავა-
რჯიშებდა. ნაკეპნაევებ ხმალ-ხანჯლებსა
და სატევრებს რიყის ქვებზე ალესვი-
ნებდა, ჭვიშით აფერინებდა, გაფერილს

ენით ალოკვინებდა, — უფრო მჭრელი
გახდებოდა, — შთააგონებდა...

ბნელეთში ორნი იყვნენ — იუჰანი
და ხოლიგა. ცალთვალა თუში.

ხოლიგა იუჰანზე ბევრად ახალგაზრ-
და იყო, მაგრამ დილეგში გდებისგან
ფითრისფერი იმასაც დასდებოდა, თმა-
წვერი საზარლად გაპურტყვნოდა... კუ-
თხეში იწვა... ლილინებდა...

სარკმელს მინებებული იუჰანი წლო-
ბით ნაჩვევ სურათს ახალივით შეჰყუ-
რებდა, ათასჯერ ნაფიქრალს კვლავაც
ისევ ფიქრობდა და დროდადრო მწა-
რედ ილიმებოდა...

ხმა:

— კოკლსა ნუ აქებ რაქსა,
გუნება მისი ბნელია;
სულ მიწას ჩასცქერს პირკუბრი,
სახე აქვს რკინის ფერია.
ტანად მკირვა, დაბალი,
გაწყდომავზე აქვს წელია,
ავზე ავია რჭულდალი,
იარაღს უძევს ხელია;
ლოცულობს თავის ალაშსა,
მუხლქვეშ უფა სელია.
ბევრი დაზარდა ობლები,
მაგრა შეუკრა წელია, —
სწორი გამაჰყვეს მხარ-ბეჭი,
არ დასციინდეს მტრია!
თოშიან წყალში გაჰბანდა, —
ჯანი ექნებათ მთელია;
ასწავლა შუბის ტრიალი,
ხმალი, თოფი და ცხენია!
ლომისა საფერ დაზარდა, —
ტყვია იციან ცხელია;
სატევარს ენით გაპლოკენ, —
გახდება უფრო მჭრელია!

ბნელეთის კართან სამი გახვითქული
მხედარი მოვარდა. ჩამოქვეითდნენ.
ცხენიდან ნაბადში გახვეული, ცოცხალ-
მკვდარი ჰბაბუჯი გადმოილეს. კარს ურ-
დული აჰყარეს და სულთმობრძავი დი-
ლეგში შეაგდეს. კარი კვლავ ჩარაზეს
და წავიდნენ.

ხოლიგამ მძიმედ დახუნდული ფეხები
ძლივს აითრია, კუთხეში მიდგმულ თუ-

ლეს სწვდა, მომაკვდავს წყალი აკურ-
რა.

იუჰანმა ჩაიჩოქა, თავი წამოუწია,
ბაგზე გულ-ღვიძლიდან ამონადენი სი-
სხლი მოსწმინდა, მოასულიერა...

— რა გქვია?

— ითაბანი...

ბეროდის ქალი თალაღე, მუსაბეცის
დედამ შამსათმა და სამმა მოახლემ სა-
განგებოდ მორთეს, საქალებოდან დარ-
ბაზში ამოიყვანეს და შირვანული ძვი-
რფასი ხალიჩებით მოფენილ ტახტზე
დააბრძანეს. შამსათმა მოახლეები დაი-
თხოვა, თალაღეს გვერდით მიუჯდა;
უალერსებდა, ჰკოცნიდა, თმასა ლა მან-
დილზე ეფერებოდა...

— ნუ, ქალო... ნუ, ანგელოსო!..
ნურც შეიღს მიკლავ და ნურც თავს
იტანჯავ... ბედი კალთაში გიტრის, —
შენთან მქენ, შენთან: მამყოფეო...
თვალ-მარგალიტში ჩაგხატავ; სიცოცხ-
ლეს სიამით აგოცებ, ფირდუსის ღირ-
სო!.. ოქროს დღეს მოგცემ... ღამით
შუქის საბანს დაგხურავ... შეილებს და-
გიზრდი... უარი არა თქვა, თოვლიანი
მთის ცისკარო... ჩემი მუსა თავს აღარ
ინდობს, მეშინია ავი არა ჰქმნას, რამე
არ ივნოს... სიბერე არ გამიმწაროს...

თალაღე მორჩილად იჯდა, დუმდა —
ხმას არ იღებდა. შამსათს საიდუმლოდ
გარეთ გამოსვლა ანიშნეს. წამოდგა.
ისევ მიეფერა თალაღეს, აკოცა.

— ნუ, თუშის ქალოო! — შეევედრა
და თვალკრემლიანი დარბაზიდან გავი-
და.

წამსზეით დარბაზში ორი მსახური შე-
მოვიდა, ნაირ-ნაირი აბრეშუმი და ფარ-
ჩა-ატლასი შემოიტანეს, თალაღეს
მკლავ-კალთაზე დაუფინეს, აწონებდ-
ნენ, უხმოდ უქებდნენ...

მუსაბეცი ფარული სარკმლიდან უკ-
ვრეტდა ყოველივეს. თალაღემ უარის
ნიშნად თავი გაიქნია. მსახურებმა ძღვე-
ნი ტახტს მიაფინეს და გაშორდნენ.

ახლა სხვა ორი მსახური შემოვიდა.
თან სტავრა, ქარგულობა და ბეწვეული
შემოზიდეს.

სტავრა-ბეწვეულს სამკვეთელი მოეხ-
ყვა...

სამკაულს — ოქრო-ვერცხლი...

ოქრო-ვერცხლს — თვალ-მარგალი-
ტი... ყოველივე ამით გამოდგა!..

ცოტა ხნის მერე დარბაზში თვით
მუსაბეცი შემობრძანდა სანეფოდ ჩაც-
მულ-დახურული, ხელბეჭდიანი, სირმა-
იარაღით მოკაზმული, ლამაზი, სვე-
ძლიერი მართლაც ღვთის ფოცხვერს
ჰგავდა!

დაიჩოქა...

თალაღე უნებურად წამოდგა.

ფარულ სარკმელთან მოდარაჯებულ
შამსათ-ხანუმს სუნთქვა შეეკრა.

— არა! — მტკაცედ თქვა ბეროდის
ქალმა.

შამსათს გული შეუწუხდა.

მუსაბეცს მკვდრისფერი დაედო,
ელაღ უღვაშქვეშ ბოროტი ძარღვი
აუთამაშდა. კვლავ მუხლზე დარჩა —
მოფიქრების დრო დაიტოვა...

— არა, ა.ა-მეთქი! — კინალამ გატ-
ყდა ქალი.

კარი კვიღმა შემოხეთქა — გამწა-
რებული დედა წიოდა, მსახურებს ხე-
ლიდან უსხლტებოდა, თუშის ქალს შე-
ითნის ნაშობსა და, შეიღის მკვლელს
ეძახდა, მის ფრჩხილებით დაგლეჯას
ლამობდა, ხელებს ასავსავებდა...

მოახლეებმა, მსახურებმა და მუსაბე-
ცმა ძლივს გაიყვანეს...

თალაღე მარტო დარჩა. არ შერხეუ-
ლა. იდგა, სისხლდაწრტილს ჰგავდა...

კარი კვლავ გაიღო. დარბაზში ჩალ-
მიანი მოხუცი ხოჯა შემოვიდა, თან
ვერცხლის სინით სტავრა გადაფარებუ-
ლი უცნაური საგანი შემოიტანა; თალა-
ღეს წინ შედგა, გაირინდა. მოხუცი უხ-
მოდ იბზოვდა, ქალს სინისთვის სტავრა
აეხადა...

დრო თითქოს შეჩერდა და გამარა-
დისდა... თალაღემ ხელი სინისკენ წაი-
ღო, სტავრა მოგლიჯა: სინზე ითაბანის
მოჭრილი თავი იდო!

იმ ღამით იუჰანს თვალი არ მოუხუ-
ჭავს. უთენია სარკმელს მისდგომოდა,

დაჯანღულ მთებს უმზერდა, კოჭლი რა-
ჯას და მისი შეგირდების გამოჩენას
ელოდა.

მაღე ხოლიგამაც გაიღვიძა.

— უცნაური რამ ხდება, ბიჭო-ხო-
ლიგავ, აღარც რაჯა ჩანს და აღარც მი-
სი მართვე-ბალები. — დაახვედრა
იუჰანმა ახალგამოღვიძებულს.

— როგორა? — სარკმელს მიუჩოჩ-
და ხოლიგაც.

— რა ვი? — მხრები აიჩეჩა იუჰან-
მა.

მედილეგემ კარკვეშ ორი ჯამი წვნი-
ანი შექამადი და წყვილი ქერის კვერი
შემოაცურა.

— რა ხდება, ისალა, რა ამბავია? —
შეესიტყვა იუჰანი.

— ცუდი ამბავი, ვარპეტ იუჰან, ცუ-
დი... წუხელ-ღამ ტყვე თუშის ქალმა
თავი მოიკლა. ამბობენ ცელს წაესაყ-
ლაო. — უპასუხა ქოსა ისალამ.

იუჰანმა თავი ჩაქინდრა. აღარც ხო-
ლიგას უთქვამს რამე. დაღესტნის მთე-
ბზე კვლავ შავი ჯანდი იწვა.

ხმა:

— ბერძნის ქალი ვიყავი,

მაღლა შევიჩა თავი მე;

კარს ჯარად მიდგენ მთხოვარნი,

თუშის ნაქები ემანი მე;

იმათში ერთი ვარჩივ.

ერთს დავეუვენე დარი მე! —

ვეშხადე საქორწინოდა,

ვით ქრისტეს წესი არი, მე;

ველოდი შაბათ დილასა,

რომ დამეწერა ჯარი მე;

შეღამისას შევიხსენს

ღვეებმა კოშკის კარი მე;

მომიკლეს ბერი შამაი,

იმასთან საშნი ძმანი მე;

ცეცხლს მისცეს ჩვენი სახლ-კარი,

თავს დამაქციეს ცანი მე!..

გამომიყვანეს საბრალო,

ნაქები თუშის ქალი მე;

გადამავლიეს მთის წვერი,

კრემლით ვასველე გზანი მე;

გადამიყვანეს დაღესტანს —

ღვეის შეხვევა რძალი მე;

ფირდესის ლალი შემარქვეს, ქარქინეზული
ბიზნალიონეზი

შეძახეს ლამაზმანი მე;

ჩემი გამხადეს კაბები,

ფარჩით მომირთეს ტანი მე;

საქმროც იქ ამომირჩიეს,

ღვეის ფოცხვერი ეღალი მე;

ამასაც აღარ დამჭერდნენ,

ღვე გამოთენეს შავი მე —

სპილენძის სინით მომართვეს

ჩემი ნარჩვეის თავი მე!..

მომნათლეს როგორც უნდოდათ,

ცხენის შალოცეს ჯვალი მე;

იმდენი ჭირი მომეკრძეს, —

ღვიც არ შეყო ძალი მე;

გამიწყრა შავებ-გოორგი, —

ცელს თავი დავაკალი მე!..

ეხლა შავეთს ვარ საბრალო,

ვერ მოგაწვდინეთ ხმანი მე;

თუ ვინმე მისმენთ მოწყალე,

ესა მაქ სათხოვარი მე;

ჩაუხტით უნცთაუღლებსა,

მტრის ამომყარეთ ჯარი მე!..

26.

მუხრან-ბატონიანთ სასახლეში საქორ-
წილო სიმღერა გუგუნებდა.

— კმუნვით რადა ხარ, სულო ჩემო?

— სხვათა უჩუმრად ჰკითხა აშოთანმა
საყდრიდან მობრუნებულ; უკვე ჯვარ-
დაწერილ ქეთევანს და მზიარულ მყ-
რიონს ტალავერში ღიმილით შეუძღვა.

— ითაბან-მხატვრის ამბავი მამცნეს,
მამავ-ბატონო, — ჩუმაღვე უპასუხა
ქეთევანმა, — იმ ვაჭარს დასახსნელად,
კახთ-ბატონის უკითხავად წასულა თუ-
რმე ბეჩავი...

— რა ეხლა გამცნეს! — გაწყრა აშო-
თანი.

— საყდარსა შინა, მისივ ფრესკების
შემხედვარემ, თვით მოვიციოთხე. — სი-
მართლით აუხსნა ქეთევანმა და კრემლ-
ნარევი სევდიით დასძინა, — მახსოვს,
შემპირდა: შენს ქორწილში ჩვენებური,
თუშური სიმღერა უნდა ვთქვათო მე და
თალალემ... ავი თქვეს კიდევ...

— ვაი და ვაი, რომ თქვეს! — დანა-
ღვლიანდა აშოთანიც.

ნეფე-დედოფალი, კახთ-ბატონის ძე დავითი და აშოთან მუხრან-ბატონის ასული ქეთევანი სუფრის თავს დასხეს.

ხელმარჯვნივ მეფე სვიმონი დაუბრძანეს. ხელმარცხნივ — მეფე ალექსანდრე. მეფეებს გვერდით დედისიმედი და აშოთანი მიუსხდნენ. მომდევნო ადგილები უფლისწულებმა და დედოფლებმა დაიკავეს...

ბაღნი მათნი: სვიმონ მეფის ძე — ცხრა წლის ლუარსაბი, პატარა კონსტანტინე და სხვანი, ტალავერს გარე გაფანტულიყვნენ. უდარდელად ლაღობდნენ, ნავარდობდნენ, ქრიამულობდნენ...

სუფრა წილენელმა ეპისკოპოსმა კირონმა აკურთხა:

— სადა უცოდველი სიყვარული არს, მუნ ეშმაკისა მანქანება უხმარ იქმნების; სადა წმიდა სიყვარული არს, მუნ სატანის საცთური განქარდების... სადა პატიოსანი სიყვარული არს, მუნ ბალიერისა მზაკვარება ვერა დაადგრების; სადა სრული სიყვარული არს, მუნ ჯოჯობეთისა სახელი აღიხოცების, არამედ ანგელოსთა ცისათა მოიცივან. მთავარანგელოსთაგან მოიზღუდვიან, სერობინთაგან შეიჭურვიან, ქერობინთაგან შეითვისებინ: ზეციერი განეშადებინ, სასუფეველი კარს განუღებს, სიყვარულის მჭადგებელნი მოციქულნი წინა მოეგებებინ, კაცთმოყვარეობისათვის ჭვარცმულსა ქრისტეს თანა მიიყვანენ, სიყვარულისათვის ძისა დამკვლელსა მამასა სახიერსა ათაყვანებენ და წმიდათა თანა მოდასედ ჰყოფენ! — დაასრულა წილენელმა ეპისკოპოსმა...

პური გატეხეს.

— მეფე სვიმონის ახდენილი სიზმრის თამალობა დისშვილსა ჩემსა, სამცხის პატრონს, მანუჩარს უნდა ვავალო! — განაცხადა აშოთანმა.

სიზმრის ხსენებაზე ყველას გაეცინა.

— დასტური გვითქვამსო. — ბრძანეს მეფეთა.

მანუჩარს ყანწი მიართვეს.

— მოიკათ, კაცო, ამ ღვთით დალოცვილ დღეს ჩემი თამალობა ვით იქმნე-

ბის?! სხვა თუ არაფერი უფლისწულებმა მამდე ურჩულოდ ვიყავ... მასსოვს, ერთმა მოარულმა მწირმა გზად სალამიც აღარ მომაგო... წუხელ-ღამ მამა კირიონი რომ არა, ალბათ იმ მყრალ ლექს ვერა მდინარე ვერ წარმრეცხავდა. ეხლა კი წმინდა ვარ, მაგრამ... — ცალყბად იუარა თამალობა, პატივით დიდად ნაამებმა სამცხის პატრონმა და ყანწი შესავსებად იქვე მდგარ მერიქიფე ახაურიშვილს გაუწოდა.

ხელადაში მდგარი ღვინო ყანწის ტუჩზე არაკრავდა...

— აქ ალექსანდრეს გარდა ყველანი ნასპარსალი და ნოსმალარი ვართ! — იხუმრა სვიმონმა.

— ჩვენ რას გვერჩი, დალოცვილო?!

— ხუმრობითვე შეესიტყვა აშოთანი.

— ვეუო, ამას დამიხეთ, მეც ნახირ-ნახირო... თქვენ ვინა ჰყრიხართ... მე აკი მეფეებზედ ვთქვი! — მიუგო სვიმონმა.

ახარხარდნენ. შვილის თამადად კურთხევით დედისიმედიც ფრიად კმაყოფილი ჩანდა. დარიც მშვენიერი იდგა.

— ეპ, სვიმონ ჩემო, — აღმოხდა ალექსანდრეს, — ერთი სიზმარი მეცა ვნახე, მაგრამ შენებრ საამო ვერა... ვითომ ჩვენს შვილებს — ლუარსაბსა და კონსტანტინეს შაპი მძევლებად გვთხოვდა...

— ეგ, მეცა ვნახე. — ჩაილაპარაკა სვიმონმა.

ყაზვინისკენ მიმავალ ქარავანს თან ასიოდე საგანგებოდ შეიარაღებული მხედარი მიჰყვებოდა.

ხალიჩებით გამართულ ურემზე, ჩარდაბქვეშ ორი უფლისწული იჯდა — ლუარსაბი და შვიდი წლის პატარა კონსტანტინე. ურმისთვის ყურშიტ ჩერქეზის ნაჩუქარი კვიციანი ჭკვი გამოებათ, ბუძეთა კვიცი ცხენს კუდში მისდევდა, მიუენტრუშებდა...

მომდევნო ურემი ტყვეობიდან ითაბანის დახსნილ იუპანს ეკავა. იგი ტყვეებზე მიწოლილიყო და მანძილის გასართველად, ჩვეულებისამებრ ხმადაბლა ღლინებდა...

ქართული კაცი შეგლსა ჰგავს,
 კახელი კაცი ტურასა...
 კახელი კაცის ჳირიზე,
 ჩაარაკაკებს კულასა...

— უკან როდის-ღა დაბრუნდები, ალა
 იუპან? — ჳკითხა მეურმემ ვაჳარს.

— არც როდის, ისპაჳანს სიძე და ქა-
 ლიშვილი მივის, მინდა სული იმათ ხე-
 ლში დავლიო.

უფლისწულებს ეძინათ...

ქარავეანი გზას განაგრძობდა და საქა-
 რთველო მცხუნვარე მშით გადარუჳულ,
 გადახორტილ მთა-გორებს ეფარებო-
 და...

27.

მეფე ალექსანდრე სარკმელს მოსცი-
 ლდა, მეუღლის სარეცელთან შედგა...

— ნუ გეშინის, ყველაფერი უფლის-
 გან არისო. — შეგონებით უთხრა ავად-
 მყოფს და საყნიდან გასულმა აჳიმაღ
 ხმოზილი იოაკიმე ბერიც თან გაიყოლა.

— ლეთისმშობელო წმიდაო ქალწუ-
 ლო, შეავედრე მოყვასნი შენნი ძესა
 ვნებულსა სიყვარულისათვის კაცთა და
 მამასა სახიერსა, რომელნი სუფევთ ცა-
 თა შინა და იხსენ სულნი ჩვენნი წარ-
 წყმენდისაგან!.. — ამოიკენესა მოახლის
 მხოლოდშთენილმა თინათინ დედოფა-
 ლმა და სასომიხიდილმა თვალნი უილა-
 ჳოდ მილულა.

მეფის საკანში ორნი იყვნენ.

— რაა? — ჳკითხა ალექსანდრემ მკუ-
 რნალ ბერს.

— გულთაყრა, მეფევ-ბატონო... დე-
 დათა ბუნება ფაჳიზ არს... მოახლემ მი-
 თხრა: წუხელ-ღამ, ძილში, სპარსეთს წა-
 რგზავნილ კონსტანტინე უფლისწულსა
 და უსჯულთთა მიერ ქართველთათვის
 წარკვეთილ თავებს ახსენებდაო. — უჳა-
 სუხა იოაკიმ ბერმა და მკირე ხნის ფი-
 ჳრის მერე დაუმატა: — წამალი ესე
 არს: სიმყუდროვე, სმენა ფსალმუნთა
 და ამბავთა ოდენ საამოთა... დედოფლის
 გასაგონად აეს ნურას იტყვიან და ნუცა
 წყრომითა ვინმეს მოიხსენიებენ... კარ-

გი ეუბნონ და კარგი ახილგეგმე...

— ჳმ... — მწარედ ჩაიკინა მეფემ.

— ერთხანს იყუჩა. მერე ბერს ხელი
 ჳკიდა, სარკმლიდან ლეთისმშობლის კა-
 ლთასავით უხვი და ბედნიერი აღაზნის
 ველი დაანახა, კვლავ მოაბრუნა, — მომ-
 ყევო! — უბრძანა და ტალან-ტალან ტა-
 რებით სასახლის ჳურღმულში ჩაიყვა-
 ნა...

დილეგის კარი გახსნა...

სიბნელეში, ლია კარიდან შემოსულ
 მკრთალ შეჳზე ძირს დაყრილი აღამი-
 ანთა მოკვეთილი თავები წარმოუჩინა...

— ლმერთო! — აღმოხდა ბერს...

ჳირჳვარი გადაისახა, ალექსანდრეს
 მოხედა...

მეფის თვალეზში მწუხარება ამოიკი-
 თხა...

— დედათა ბუნება ფაჳიზ არსო, სი-
 მართლეა, — ხმადაბლა თჳვა ალექსან-
 დრემ, — რაც ბუნებაა, ყველაფერი
 წყობილ ჳანგივით სრულია და ლვითუ-
 რია, მაგრამ გონებაი კაცთა ბოროტე-
 ბით აღვსილა და ჳოჯოხეთის კუბრი-
 ვით ბუჳბუჳებს... სატანისაგან ხელყო-
 ფილი, აწ, ლეთისაკენ აღარ ისწრაფვის...
 შურსა და სიავესა შინა დგა... ვითარცა
 წყალნი ჳაობისანი მხოლოდ უემურსა-
 ლა აღმოაცენებს და კვლავ არყოფილი-
 საკენ ილტვის...

— ეს რაღაა? — შიშით ჳკითხა ბერ-
 მა და კვლავ მოკვეთილ თავებს მიხედა.

— ოსმალომ შირვანს სპარსთა ლაშ-
 ჳარი სძლია. — მიუგო მეფემ. მერე დი-
 ლეგის კარი კვლავ ჩარაზა და უკან გა-
 მობრუნებულმა გზადაგზა განაგრძო, —
 გამარჳებულმა ფაშამ, სპარსთა ლაშ-
 ჳარში მყოფ ქართველებს თავები მოჳ-
 კვეთა, გამომიგზავნა და ჩავუსის ჳირით
 ეგრე მათუჳა: შენც იგივე გელის! ბედნი-
 ერი ფადიშაჳის მოხარე თუ ხარ, შენს
 ხილხს სპარსთა ლაშქარში რაღა უნ-
 დაო!.. მაგრამ ეს თავები დედოფალს არ
 უნახავს, არც რა მათ შესახებ სმენია...
 ამ დილით, უთენია მოიტანეს... დავმა-
 ლე... დაღამებას ველი, ლამით აჳაურო-
 ბას განვარიდებ, ფარულად დავფლავ...
 შენც მხოლოდ მისთვის გაგიმზილე,

რომ პარაკლისი უჩუმრად გადაეუხადოთ...

— დიდ არს ძალა შენი, უფალო! — იოაკიმე ბერმა პასუხად მხოლოდ ესლა თქვა.

ჯურღმულიდან ამოვიდნენ. ალაზნის ველზე მაისის წვიმას გადაერბინა. სივრცეში ცისარტყელა იდგა.

28.

...წმიდა გიორგის კარზედა
ხე აღვად ამოსულაი;
ზედა დასხმია უურძენი,
საჭმელად შემოსულაი!
იმის ნახვევი ჭალ-ვაფი
შავადა შემოსილია!

პატარა ნანილი სამკურნალო ბალახებს ჰკრეფდა, მხარილივ გადაგდებულ ჩანთაში აგროვებდა. მგზავრობისაგან დაღლილი, მთარული მწირი ხის ძირას მიმჭდარიყო, რინდად ქცეული არე-ბუნებას შერწყმოდა, მთელის არსებით შეერთებოდა... ფიქრობდა, ნაფიქრალს უნებლიედ სიტყვებად მარცვლავდა, თავისთვის ჩურჩულებდა...

— რცხილები აკი ერთადა დგანან, წიფლებიც ერთად... ასკილი და მოცხარი კიდევ ერთად და ერთად... არ ქიშპობენ, არ იბრძვიან, ერთმანეთს საკვდავად არ იმეტებენ... მზეცა ჰყოფნით, პაერიც, წყალიცა და მიწაც...

მწირი დადუმდა. ამოიოხრა. მერე შუბის ტარიდან დასალიერისკენ გადახრილ მზეს მზერა განარიდა, წამოდგა და წასასვლელად განმზადებულმა ნანილს გახედა...

— ვაზი ვინ შექმნა, პაპი? — ჰკითხა ნანილმა.

— ღმერთმა, შეილო. — უპასუხა მწირმა.

— თხა?

— ეშმაკმა.

— მგელი?

— მგელი ღმერთმა...

— მონადირე?

— მონადირე ეშმაკმა შექმნა, შეილო.

ნანილს გაეცინა.

— რად იცინი? — ჰკითხა მწირმა.

— რა ვი...

მწირმა ხელჯოხი მოიმარჯვა, გზას დაადგა. სახე ნაამები ჰქონდა, ეტყობოდა, დიდად ახარებდა ბაღის სიცილი.

— ქრისტე-ღმერთი ხო მარტო ჩვენა გვწამს, პაპი?

მწირმა პასუხი შეაგვიანა.

— ხო მარტო ქართველებსა გვწამს? — ჩაეკითხა გოგონა.

უეცრად მათი ყურადღება ცენტა ფლოქვების თქარუნმა მიიქცია. ველზე უცნაური ცენოსნები გამოჩნდნენ. არც სპარსნი იყვნენ, არც — თურქნი, არც — ქართველნი. ველი გადასჭრეს, თვალს მიეფარნენ...

შემკრთალი ნანილი მოხუცს მიეკროდა. მწირმა პირჯვარი გადაისახა...

— ვინ იყვნენ, პაპი?!

— არა ვიცი რა, შეილო... ეგეც ვერ ვცანი, ცხადი იყო, თუ მოჩვენება... ციურ მხედრობას უფრო ჰგავდა, დროშაზეც უფლის ჭვარი უჩანდათ...

— მოჩვენება კი არა, ცხადზე ცხადი იყო, პაპი... ეგე, ცხენებმა როგორი კვალი დასტოვეს...

მეფე ალექსანდრე მართალია აღელვებული იყო, მაგრამ თავი მაინც ზედმიწევნით მშვიდად ეპირა. სამეფო პალატში შესულმა პირდაპირ ტახტს მიაშურა, ზედ მტკიცედ დაჭდა.

მეფეს ერთ მხარეს ძენი მისნი: გიორგი, ერეკლე და დავითი დაუდგნენ. მეორე მხარეს — დიდებულნი, იოაკიმე ბერი, ყურშიტ ჩერქეზი და სხვანი.

ფრიად უჩვეულო სტუმარს პალატში ბერძენი ზუცევი კირილე შემოუძღვა...

— საქართველოს მონადგომთა გზათა და კახთა სამეფოს შესაცნობად რუსი ხელმწიფისაგან კეთილად მოვლენილი მეთოფეთა ასისტავი, ტოლმაჩი რუსინ ეგნატე დანიელისძე. — განუცხადა პალატში მყოფთ კირილე ზუცესმა.

მეთოფეთა ასისტავმა ქედი მოიხარა.

— წყალობა და მასპინძლობა მითქვამს! — ბრძანა მეფემ.

დანილოვმა მადლი მოახსენა.

— ეს ეამია, რაც დიდის ხელმწიფის, ივანე ვასილის: ძის აღსრულება შენით შევიტყვეთ და მწუხარებითა უსაზღვრითა აღვივსენით. ისიც შენითვე შევიცანით, რომ ტახტს ურყევსა და უძლეველსა აწ აღსრულებული დიდის ხელმწიფის საყვარელი ძე, ლეთისმოსავი თევდორე ივანეს ძე დაედგინა და კვლავ იმედითა უჭრობითა აღვიჭურვენით, რამეთუ ზრახვანი მამისა და ძისა ისევე უწყვეტ არს, ვითარცა სხივნი მნათობისანი. — კვლავ ბრძანა მეფემ და დაღუმდა.

დანილოვმა ბიჯი წინ წარდგა, მეფე აღექსანდრეს რუსთხელმწიფის დაღუჭული გრაგნილი მიართვა და მორიდებით კვლავ უუქცა.

— ეს არს წიგნი მოკითხვისა ხელმწიფისა მეფისა და დიდი მთავრისა სრულიად რუსეთისა, ვლადიმირისა, მოსკოვისა, ნოვგოროდისა; მეფისა ყაზანისა და ასტრახანისა, და მრავალთა სხვათა ქვეყანათა ხელმწიფისა და მფლობელისა აღმოსავლეთის, დასავლეთის და ჩრდილოეთის მხარეთა თევდორე ივანეს ძისა. — თქვა დანილოვმა და იქვე დასძინა, — ხელმწიფე მზადაა, კახთბატონი და მისი ქვეყანა ურწმუნოთა ძალადობისგან დაიცვას...

29.

ოქტომბრის ცივი, ქარიანი ამინდი იდგა, როცა როდიონ პეტრეს ძე ბირკინის ეტლი ალაყაფთან გაჩერდა...

სადესპანო უწყების მესვეური აზნაური ანდრეი შჩელკალოვი სარკმელს მოსცილდა, ოთახში შემოსულ სადესპანო უწყების მოხელეს, აზნაურ ბირკინს დასაჯდომად სკამზე მიუთითა, თავადაც გვერდით მიუჯდა და მაგიდასთან მორჩილად მდგარ გადამწერ-მდივანს საუბრის დაწყება ანიშნა.

მდივანმა წინასწარ მომზადებული თაბახი მოიმარჯვა, — ამაწლის სექტემბრის ოცდამესამე დღეს მიღებული არხის შესახებ მოგახსენებთ, — თქვა და თაბახს ჩახედა. — ასტრახანის ვოევოდა,

როსტოველი თავადი თევდორე ივანეს ძე ლობანოვი გვაუწყებს, რომ საქართველოსკენ მიმავალი გზებისა და ქართველთა ქვეყნის გასაცნობად ალექსანდრე კახთბატონის კარზე ჩვენს მიერ წარგზავნილ მეთოფეთა ასისტავს, ტოლმაჩ რუსინ დანილოვს, ასტრახანს თან ჩამოჰყვენენ სრულიად რუსეთის ხელმწიფესთან და დიდ მთავართან მეფე თევდორე ივანეს ძესთან წარმოგზავნილი კახთბატონის ელჩები: იოაკიმე მღვდელი, კირილე ხუცესი, ჩერქეზი ყურშიტ-ალა და მათი ხუთი მხლებელი პირი, რომელთაც მოსკოვისკენ თან გამოვავლეთ სემეიკო სლუზოვი და იგივე რუსინ დანილოვი. როგორც ცნობილია, — განაგრძო მდივანმა, — მოსკოვს ჩამოსული ქართველი ელჩები, ჩვენის სურვილით, დაბინავებულ იქნენ ხოზნიკოვთან, ალექსისეულ კარზე. ელჩებს მიეჩინათ თევდორე ბალამუტოვი, სემეიკო სლუზოვი და დანილოვი რუსინ ეგნატეს ძე.

მდივანმა დაასრულა.

— მიღება ღირსეული უნდა იქნეს, ოღონდ არა მხოლოდ ქართველთათვის განკუთვნილი!... — ხმადაბლა, მაგრამ ხაზგასმით ჩაილაპარაკა შჩელკალოვმა. იგი დაღლილი ჩანდა, იქნებ უძინარიც. — ამიტომ უმჯობესია, — სვენებით განაგრძო მან, — რომ ქართველი ელჩების მიღებას სხვა ელჩობის მიღებაც დავამთხვიოთ... თუნდაც ყირიმელთა. — ბირკინი ყურადღებით უსმენდა სადესპანო უწყების მესვეურს, ცდილობდა, შეძლებისამებრ ღრმად ჩაწვდომოდა მის ყველა სიტყვას. — ჩემის მოთხოვნით თურქთა დესპანის მიღებას ხელმწიფე ოქტომბრის მეცხრე დღისთვის გადასდებს. — განგებ მარცვლავ და სათქმელს შჩელკალოვი. — ცხრა ოქტომბერს დილით თევდორე ივანეს ძე ჯერ ყირიმელებს მიიღებს, მერე ქართველებს... ქართველთა ელჩობას მეფეს მე თვით წარვუდგენ; ქართველთა სასარგებლოდ მეფის სამებულ სიტყვისადაც მე თვით წარმოვსთქვამ. კახთბატონის თხოვნაზე პასუხის გაცემას მეფე პერ-

მისისთვის გადადებს, ამჯერად მხოლოდ ელჩებისათვის ბოძებული მოწყალებით დაკმაყოფილდება. სასურველია, რომ მეფისგან გამობრუნებული ყირიმელთა დესპანი ქართველებს გზად შეეახვედროთ. ეს ფანდი, იმედია, ახსნას არ მოითხოვს... იმ შემთხვევაში, თუ ქართველთა ელჩები გვეითხავენ, ყირიმელთა ესოდენ ღირსეული მიღება რას უნდა მივაწეროთ? უპასუხეთ, რომ მიღება არა მათთვის, არამედ მხოლოდ ერთ-მორწმუნე ქართველებისთვის არის განკუთვნილი და, რომ მეფის მოუცლევლობის გამო, ყირიმელნი ოდენ ხელსაყრელი შემთხვევით ვასარგებლეთ-თქო. ეცადეთ, ამ ამბავში თვით ყირიმელნიც შეაქვეთოთ... გარდა ამისა სასურველია, ყირიმელებთან გზად შეხვედრისას ქართველებისთვის მიჩენილ ხალხს და თვით ქართველ ელჩებსაც თავი გამომწვევად ეჭიროთ, და თუ ყირიმელებმა მათი დატუქსევა ან შეურაცხყოფა სცადეს, ჩვენი მეთოფეები და მცველები, ყირიმელთა დასანახად, მხარს ქართველებს დაუჭერენ, ოღონდ, რა თქმა უნდა, ეს მხოლოდ მათის ნებით მოხდება და არა ჩვენის მითითებით...

— გასაგებია. — ჩაილაპარაკა სადესპანო უწყების მოხელემ.

— და კიდევ, — განაგრძო შჩელკალოვმა, — კაბთ-ბატონის ელჩნი მოსკოვს, ზამთრისა და უგზოობის გამო, აპრილამდე დარჩებიან. ეს დიდი დროა. თითქმის ნახევარი წელიწადი... ამ ხნის განმავლობაში შენ უნდა შესძლო საქართველოს საკითხის სათანადო შესწავლა და საპასუხო ელჩობის მომზადება...

შჩელკალოვი დადუმდა.

ბირკინი მიხვდა, რომ საუბარი დამთავრებული იყო.

ოქტომბრის მეცხრე დღეს იოაკიმე მღვდელმა, ხუცესმა კირილემ, ყურშიტ ჩერქეზმა და მათმა მხლებლებმა, რომელთა შორის წოწრეანთიც უკრია, დილის წირვა აღესპის კარის ეკლესიაში მოისმინეს. მერმე საყდარი განუტევეს

და რუსთ ხელმწიფესთან შესავეს... საელჩო პალატისკენ დაიძრნენ...

— ამბობენ, მიტროპოლიტ დიონისეს დედოფლის მონაზვნად აღკვეცა და მისი ძმის, გოდუნოვის დამცრობა უნებებიაო. მართალია? — ჰკითხა ყურშიტმა ბალამუტოვს.

— ამბობენ. — მხრები აიჩეჩა ბალამუტოვმა.

— იმასაც ამბობენ, — განაგრძო ყურშიტმა, — ვითამ მეფე თველორემ ეგ საქმე გოდუნოვის სასარგებლოდ გადასწყვიტა და ამა თვის ცამეტს მიტროპოლიტი დიონისე ნოვგოროდს, ხუტიონის მონასტერში ბერად თვით აღიკვეცებაო, ხოლო მის მოხურჩულე კრუტიცის არქიეპისკოპოსს ვარლამ პუშკინს ნოვგოროდის ანტონის მონასტერში დაამწყვდევენო?

— ეგ კი მართალსა ჰგავს. — ჩაიცივნა ბალამუტოვმა.

ქართველებმა ერთმანეთს გადახედეს.

ეტლები ფროლოვის კარიბჭესთან შედგნენ.

კარიბჭიდან საელჩო პალატამდე მეთოფეთა ასეულები ჩამწყრივებულიყვნენ, ხოლო კიბეები და ქანდარები საგანგებოდ მორთულ ბოიართა შვილებს ეკავათ. ქართველ ელჩებს კარიბჭესთან თვით ბირკინი დახვდა.

— ვწუხვარ, მაგრამ მცირე ხნით შეყოვნება მოგვიხდება, რადგან ხელმწიფის საელჩო პალატში გადმობრძანებას უნდა დაველოდოთო, — მოიბოდიშა მან და სტუმრებს წინ წარუძღვა.

— იყოს. ნებაი ღეთისაო! — ჩაილაპარაკა იოაკიმე მღვდელმა.

მეფე თველორე ივანეს ძე იმ დროისათვის უკვე საელჩო პალატში ბრძანდებოდა სამეფო რეგალიებით სრულად აღჭურვილი, ტახტზე მედიდურად იჯდა და მდიდრულად მორთულ-მოკაზმულ ყირიმელ დესპანს ვასაოცარის მონღომებით მისჩერებოდა. თუმცა ეს უკანასკნელი, როგორც სხვათა სახეებიდან ჩანდა, მაინცდამაინც საცნაურსა და დი-

დად საგულისხმოს არაფერს ამბობდა. კრელად მოხატული თაღოვანი პალატი იმ დღისთვის საგანგებოდ გამოწყობილი ბოიარებით, აზნაურებით, სახელმწიფო მოხელეებით და საუწყებო პირებით იყო სავსე.

— ხანს სურს შეგახსენოთ, რომ კახანი დონისანი აზოვ-ქალაქს კვლავაც უმოწყალოდ ავიწროვებენ. — განაგრძობდა ადრე დაწყებულ საუბარს ყირიმელი დესპანი. — დონიდან და სამარადან ცხერის წყლებამდე ქურდულად ჩამოსულნი ცხენებსა და ხვასტაგს გეტაცებენ... ატამანი იან იარიშევსკი ყირიმის ულუსებს შარშან თავს ორჯერ დაესხა, ორმოცი ათასი თავი ცხვარ-ძროხა და შრავალი კაცი წაგვგვარა... გარდა ამისა სულთანმა ხანს საყვედური შემოუთვალა: განა დერბენდის დახსნას ხაზინა იმისთვის შევალე, რომ ჩემი ხალხი თერგზე მოთარეშე კახაკებმა ძარცვონო!.. ხანმა ბრძანა: სულთანი მეტს აღარ მოითმენს, დიდძალ ჯარს დასძირავს და სხვა ქალაქებთან ერთად თვით მოსკოვის დალაშქვრასაც არ მოერიდებაო. ამიტომ თერგსა და სუნჯაზე ციხეების ჩადგმას აპირებს, ამბობს: ვიდრე ურუს-ხელმწიფე კახაკებს ალაგმავდეს, მე სხვა გზა აღარა დამრჩენია რაო...

— სულთანმაც და ყირიმელმა ხანმაც რახანია იციან, რომ დონზედ ხელმწიფისგან ლტოლვილი, ავაზაკი და ქურდბაცაცა კახაკები ცხოვრობენ. — შეაწყვეტინა ანდრეი შჩელკალოვმა. — და, რომ ისინი, ზაპოროჟიელ ჩერქეზებთან ერთად აზოვ-ქალაქს ხელმწიფის დაუკითხავად ავიწროვებენ და არც ხელმწიფის მიერ წარგზავნილ ხალხს უყვრებენ რამეს... შესაძლოა, თუ კი ხანთან თანხმობით ოდესმე საამისო პირობა შეიქმნა, ხელმწიფემ დონზე თავის ლაშქარი გაგზავნოს, ქურდ-ბაცაცა კახაკები დაატყვევოს და სათითაოდ საღრჩობელაზე ჩამოჰკიდოს, ხოლო დანარჩენნი დონიდან შორს გადაასახლოს. ისე, რომ დონზე სრულიად აღარავინ დარჩეს!.. ხოლო, რაც შეეხება ციხეებს, თერგზე მათ ჩვენ თვითონ ავაგებთ

და მეციხოვნე ჯარსაც დავცავდეთ. — ლებთ, რომ აზოვიდან დერბენდისკენ მიმავალმა სულთანის ხალხმა გზად არავითარი შევიწროვება და დაბრკოლება აღარ განიცადოს. მითუმეტეს, რომ თერგზე ციხეების ჩადგმას, თქვენსა და ყაზარდოელ ჩერქეზთა გარდა, რომლებიც თავს კარგა ხანია რუსთ-ხელმწიფის ქვეშევრდომებად თვლიან, კახთ-ბატონი ალექსანდრე და თვით შამხალიც კი გვთხოვს.

— არც ჩვენ და არც დიდი სულთნის ერთგული შამხალი ან კახთ-ბატონი ურუს-მეფისაგან თერგზე არავითარ ციხის ჩადგმას არ მოითხოვს! — შეუსწორა ყირიმელმა დესპანმა.

— მოითხოვენ! — მტკიცედ ჩაუბრუნა აქამდე მდუმარედ მჯდარმა გოდუნოვმა.

— საბუთი! — ჩაიციხა დესპანმა.

— საბუთი კახთ-ბატონის ელჩობა გახლავს. — მიუგო შჩელკალოვმა.

— სად არის ეს ელჩობა?.. ალაჰმა იცის, რომ ყოვლისშემძლე ფადიშაჰი ღალატსა და განდგომას არავის აპატიებს. — თქვა დესპანმა.

— ეგ ფადიშაჰის საქმეა. — ჩაილაპარაკა გოდუნოვმა.

დესპანმა მეფეს შეხედა.

— სხვა? — ღიმილით ჰკითხა მეფემ.

— თქვენი და ფადიშაჰის დღეგრძელობის გარდა სხვა არაფერი! — თავი დაუკრა დესპანმა. მიხვდა საუბარს აზრი აღარ ჰქონდა.

გოდუნოვს გაელიძა.

საელჩო პალატიდან თავქვე მომავალ პირგამეხებულ ყირიმელ დესპანსა და მის მხლებლებს, კახთ-ბატონის ელჩები კიბეზე შემოხვდნენ. ქართველებმა პირის არიდება და უსალმოდ მხრისაქცევა სცადეს...

ყირიმელებმა სულთნის მოხარკე ალექსანდრე მეფის ელჩთა ასეთი საქციელი დიდ შეურაცხყოფად და გამოწვევადაც კი მიიღეს...

— ღორები!
— შეითნის შეითხნილები!

ერთი ყირიმელთაგანი კირილე ხუცესს წვერშიც კი სწვდა...

არც ქართველებმა დასთმეს.

აძიფილავდნენ...

მცველნი და დაბალი ხარისხის მოხელენი, ნაბრძანებისამებრ, ქართველებს გამოეჭომავენენ...

— შეხედეთ, ძალიშვილმა ხუცესს წვერები დააგლიჯაო! — დაიძახა ვილაცამ.

ქანდარაზე ჩამწყრივებულმა აზნაურთა და მოხელეთა შვილებმა ყიფინა დასცეს:

— ბეი ელო!..

— ბეი ბუსურმან!..

— ნე დატი პაგანნოჟ დო სტარცა ხრისტიანსკოჯო რუკუ დოტრონეტი!.. საქმე გაკირდა. მიზანი მიღწეული იყო.

— რას სჩადით! — დასვექა უცებ ბირკინმა...

ჩხუბში მეთოფენი ჩაერივნენ, მოულოდნელობისაგან შემცბარი ყირიმელნი იქაურობას სასწრაფოდ გაარიდეს...

კახთ-ბატონის წარგზავნილნი, ჩანაფიქრისამებრ, ხელმწიფეს საელჩო უწყების მესვეურმა აზნაურმა ანდრეი შჩელკალოვმა წარუდგინა.

— ქართველი ელჩები: იოაკიმ მღვდელი და ამხანაგი მისნი, — თქვა მან, — წარმოგზავნილნი კახთ-ბატონის ალექსანდრის მიერ, ლოცვად უფლისა და თაყვანისცემად ხელმწიფისა მეფისა და დიდისა მთავრისა თევდორე ივანეს ძისა სრულიად რუსეთისა, ვლადიმირისა, მოსკოვისა, ნოვგოროდისა, მეფისა ყაზანისა და ასტრახანისა და მრავალთა სხვათა ქვეყანათა ხელმწიფისა და მფლობელისა აღმოსავლეთის, დასავლეთის და ჩრდილოეთის მხარეთა...

დაასრულა შჩელკალოვმა და თავი მიწამდე დახარა. ქართველებმაც იგივე კქმნეს. საპასუხოდ თევდორე ივანეს ძე არ წამომდგარა...

— კახთ-ბატონი ალექსანდრე ხომ ჩანმრთელადააო? — იკითხა მხოლოდ.

— რომ წამოვედით ჩანმრთელად

ბრძანდებოდა და იმედიაგადასრულდა ლობით, ახლაც ჩანმრთელი და უვნებელი იქნებაო. — უპასუხა კირილე ხუცესმა.

მეფემ გოდუნოვს გახედა. გოდუნოვი მშვიდად იჯდა, სახე კმაყოფილი ჰქონდა. ბოიარები, აზნაურნი და მოხელენი ქართველთა ელჩობას ყურადღებით ათვალიერებდნენ...

იოაკიმე მღვდელმა ბიჯი წინ წარსდგა და ხელმწიფეს კახთ-ბატონის დაბეჭდილი გრაგნილი გაუწოდა.

გრაგნილი შჩელკალოვმა ჩამოართვა, გაშალა:

— ქრისტეს რჩეულო მფლობელო ქვეყნისაო, ლეთისგან დადგენილო და ლეთისგანვე შეყვარებულო, ლეთის მსახურო და ლეთით გვირგვინოსანო სკიპტრისმპყრობელო; მეფობითა უძლიერესო და მეფეთა შორის უმნათობესო; ხელმწიფეო თევდორე ივანეს ძე კახეთის მეფე ალექსანდრე თაყვანისა გცემს, რამეთუ წარმოუჩინე კაცი გზავნილი შენი რუსინი ეგნატე დანიელის ძე სიგელითა შენითა, რისთვისაც განხარებული სიხარულითა დიდითა მმადლობს უფალსა, რამეთუ ეამსა ამასა ზედა საქრისტიანო უსჯულოთა და ლეთისმგომბელთაგან ტანჯვასა უსაზღვროსა და ურევასა საშინელსა შინა დგა. ვითარცა წმიდასა წიგნთა შინა წინასწარმეტყველებითა სულისა წმიდისა ღირსთა მამათაგან წერილ არს, მიიღე თაყვანისცემა ესე და შეიფარე მეფე ალექსანდრე და ქვეყანა მისი საქრისტიანო, ხელდებითა ხელმწიფურითა შენითა და დაიცავ იგი აგარიანთა და ურწმუნო თურქთა იწროობისა და იავარქმნისაგან.

ვიდრე ანდრეი შჩელკალოვი არხას ბოლომდე ჩაიკითხავდა, იოაკიმე მღვდელი და ამხანაგი მისნი მალტლის ყურადღებით ზვერავენენ პალატსა საელჩოსა და მყოფთა იმასა შინა...

წაკითხულით მეფე დიდად ნასიამოვნები ჩანდა. კმაყოფილი იყო გოდუნოვიც. ბოიარნი და აზნაურნი ერთმანეთს ეჩურჩულებოდნენ, შჩელკალოვის შემ-

დგ სიტყვა საელო პალატის მდივანს მიეცა.

— მდივანმა თაბახი მოიმარჯვა:

— წყალობისამებრ ზელმწიფისა მეფისა და დიდისა მთავრისა თევდორე ივანეს ძისა, ქართველ ელჩთათვის მიჩენილ ხალხს დაევალოს სამეფო ხაზინიდან უზრუნველყოფნა იოაკიმე მღვდელი და კირილე ხუცესი ორ-ორი შაურით ვერცხლისა დღიურად: ყურშიტ ჩერქეზი ერთი და კიდევ შესამედი ექვსაფულიანი თ დღიურად: სამი დანარჩენი კაცი ექვს-ექვსი ფულითა ასევე დღიურად, ხოლო ორნი ოთხ-ოთხი ფულითა. სასმელად ელჩებს დღეში სამსამი ფიალა ღვინო თვითელს, თაფლი წმინდა, ნახევარი გობი შინაური და ერთი გობი ეოლოსა. დანარჩენ ხუთ კაცს ორ-ორი ფიალა ღვინო, გობი თაფლი და თითო კასრი ლუდი, ხოლო საცხოვრისათვის და საშზარეულოსთვის ერთი საზიდარი შეშა ყოველდღიურად.

მდივანმა დაასრულა. მეფე წამოდგა.

— ესოდენ უხვი წყალობისათვის მადლი მოგვიხსენებიაო. — თავი დაუჯრა იოაკიმე მღვდელმა ზელმწიფეს.

დანარჩენებმაც იგივე მოიმოქმედეს. მიღება დასრულებული იყო.

30.

შობის წინა კვირა არნახელი თოვითა და ქარბუკით დაიწყო. უამინდობამ ისედაც მიღეული დღის ნათელი მთლად დააუძლურა — დასცა. დაჯინა, დაჩაჩანაკა და მათხოვარა ბრყიყვიით აბუჩად აგდებული სარკმელშიაც აღარ შემოახედა. ქვეყანას წყვდიადი დაჰპატრონებოდა. ჩამომდგარიყო ნაბუნობი — შხის ხელახალი მოქცევის გამო.

ხოზნიკოვთან. აღექსისეულ კარზე, სადაც მასპინძლებმა კახთბატონის ელჩებს გამოსაზამთრებლად ბინა დაუდეს, გულისწამლები მოწყენილობა სუფევდა. ერთი-ღა იყო — შობა დღის მოლოდინში მზარეულებს საქმე გასჩენოდათ. იმათ მაკადინს, ქართველთათვის საგა-

ნგებოდ მიჩენილი კაცი, პრისტავი ზელმწიფისა ლამეტოვი შესვეურობდა.

პაპი შეშას ჩეხავდა. ოფლად გაღვრილი ნაჯახს გამეტებოთ იქნევდა. ნაპობა წინეარში გორებად დგამდა. ეკვი არ იყო, ჭაფას გულს ატანდა. თორემ, ამდენი შეშა ვის რაში უნდა დასჭირვებოდა?

— გეუო, პაპახა, კმაია.. ჩანი თუ არა, ნაჯახი მაინც შეიცოდებ. შე ვაცისშობლავ, შენა.. — ლიმილით შეეხმინა ბალამეტოვი.

— რაო, პაპახაო? — გაეცინა ყურშიტა ჩერქეზს...

— რაის-ღა ვიქმ... სიძარტლით უთქომთ, თავს ზეით ძალა აღარა სჭრისო... ბევრი ვეცადებ. მაგრამ ჩემის პაპობისა რომ ვერა შევასმინებ, ბედს დავეყვე და ფაფახობასაც. თავად ზედავ, იოლად შევეუროვდი. — ჩაილაპარაკა წოწრეანთმა. თან კვიელსმოკიდებული ნაჯახი ძალუმად აიტაცა. ბოქნევისთანავე პაერში შეაბრუნა. გრდემლა ჩირკს ყუით დაანარცხა და ორად გაპობილ ჩიუტ ნამორს, ეგეც შენაო. — დააყოლა.

ყურშიტა ჩერქეზმა შესაწვავად გამზადებულ ნასუქ ბატს დანით ეურტუმო აახლიჩა. ქონადა მწადსო. — მოიბოდიშა და ლიმილიანმა, უღუო, გულალალი ქილიკით განაგრძო: — ცოდოა... ჩვენს ხუცესს მოყინული ხელი უნდა გავუღღუო... ნანობს: საყდრიდან მომავალმა ყრმობა გავიხსენებ, იოაკიმე ბერი ფარულად ვაგუნდავე და უფალოც მისთვის განმირისხდაო...

გაეცინათ.

საშზარეულოში ქართველთათვის მიჩენილი მეორე პრისტავი, ასტრაბანელი სემეიკო სლუხოვი შემომავადა. ვეება გახლდათ, მოუქნელი... ფუტკრებთან ნაბრძოლ დათვივით ბურდლუნებდა, ნამქერწყარილი ქურქი კარებშივე გინებით მოიშორა. ქეჩებიც იქვე დაიფერთხა და დახლთან მდგარ სახარჯო ლუდა კასრიდანვე ხარბად დაეწაფა.

— რაო, სად ვიყავო? — მოუთმენლად ჩაეკითხა ბალამეტოვი.

— ეშმაკის დასთან და დედასთან ვიყავი! — ჩაილულულა სლუზოვმა. მართლაც იქ ნამყოფს ჰგავდა — ნატრევი-იყო, ნაწვალები, ნაჭახირალი... სული რომ მოიბრუნა, ლუდიანი კასრი მზარეულ ბიქს მიანება, სკამი მოიზიდა, დაჯდა. — უზმოზე, ჩემდა ჭირად დუქანში შევეთრე, — ამოიხვნეშა, მერმე იქ მყოფნი მოათვალიერა და, რაკი, დანარჩენებსაც ბალამუტოვივით მოუთმენლობა შესწამა, თავი უმაღლვე დაიფასა, ქეჩები გაამხადეთო, — ისურვა.

უყოყმანოდ გახადეს.

სლუზოვმა გათოშილი ფეხები ცეცხლს მიუშვია, იმას ვამბობდიო, — განაგრძო. დუქანში რომ შევედი, ჩამოვკეჭი, პირსაც ვავილობ და, ეგება, რაიმე ჭორს გულიც კი გადავატანო-მეთქი, ვფიქრობდი... არა, მაინც ვინ იყო!? საიდან გაჩნდა?! ნამდვილად გრძნეულსა ჰგავდა!.. ვამბობარ ჩანდა, ხმელხეხერა... გევგონებოდათ, სიცოცხლე რაა, ისიც მთლიანად მარხვაში გაუტარებიაო. დუქანში შემოსულმა უპოვართა მთელი ბრბოც თან შემოიყოლა... წამსზეით იქაურობა რალაცნაირი მოწითალო ორთქლითა და უცნაური სიმყრალით აივსო... თეთრი წვერი ჰქონდა, თვალებს ბნედიანავით აბრიალებდა. გაჰკიოდა: უფალმა ჩვენზე ხელი აღიღო, საცაა მეფესაც და გოდუნოვსაც მოჰკლავენო!.. წარმოშობით ვიტებსკელობას იჩემებდა, გვარწმუნებდა: სამსული ვარ, ერთდროულად სამს ალაგას ცეცხოვრობო!.. სულმოუთქმელად ქადაგებდა... შიგადაშიგ, ლიტვავი მყოფ თავის მესამე სულს ესაუბრებოდა, ანდრეი შუისკისა და შჩენკალოვის შეთქმულეებაზე ლაპარაკობდა. ამბობდა: საზღვარს იქეთ ვახვეწილმა მიხეილ გოლოვინმა შუისკის დავალებით ჰოლშის კოროლს რუსეთზე ლაშქრის დაძვრა ურჩია და თან ისიც შეაგონა: ნუ ფრთხილობ... სადაც ფეხს დადგამ, ყოველივე შენად დაიგულე, რამეთუ ბოიართა შორის შუღლი და კინკლაობა რახანია ყველას მობეზრებული აქვს და არა სულიერი შენს წინააღმდეგ ხელს აღარ აღმა-

რთავსო. ეგეცა თქვა, რომ ბრბოლში კოროლს, სტეფანე ბატორს, თვით რომის პაპი და ბართლომეს ლამის მთავარი მესვეური, ანტონიო პოსევინიოც გვერდით უდგანანო!.. ქადაგებას რომ მორჩა, გაშეშდა, ქარის ზუზუნს მიიყურა... მერე, თითქოს ციდან რალაც ხმა ჩამოესმათ, კრუნჩხვამ აიტანა... აღსრულდო! — აღმოხდა და აცახცახებულმა თვალები რატომღაც მე მომპაყრო: აი ეგ არის დამნაშავე, ყველა უბედურება მაგისგან მოდისო! სანამ თქვენ ჩემს ქადაგებას ისმენდით, შუისკი და მისი გალუშილი მენინახენი ბორის თედორესძეს მიუხტენ და გოდუნოვი მოჰკლესო!...

— დიდება შენდა, უფალო! — პირჯვარი გადაისახა ბალამუტოვმა.

ყურშიტა ჩერქეზმა პაპაის გადახედა...

— ვახელებული ბრბო ჩემსკენ დაიძრა. — განაგრძო სლუზოვმა, — რას სჩადით-მეთქი! ვიყვირე, მაგრამ უკვე გვიან-ლა იყო... გონს რომ მოვეგე, მელუქნის ცოლი ვიციან... — პერანგით დაბადებულხარო, თავს დამტრიალებდა დარია ოსიპოვნა. ლმერთმა გააბაროს მისი მოწყალე სული!.. თურმე, სანამ ცოფმორეული ბრბო, ჩემს ასო-ასოდ აყუწვას ლამობდა, დუქანში მეთოფეები შემოცვენილან... ქადაგი გაუკოჰავთ, მარხილზე დაუკრავთ... მერე დანარჩენებსაც დარევიან და მათრახების ტულაშენით, ყველანი ლუბლიანკისკენ გაურეკავთ... მე რას მერჩოდნენ მეთქი, უკითხე დარია ოსიპოვნას, რა ვიციო, — მიპასუხა, — ხალხში ხმაა დარხეული: შუისკი და გოდუნოვი ქართველთა გამო წაეკიდნენო... თუ შუისკიმ გაიმარჯვა, გოდუნოვის მომხრეებსა და ქართველთა ელჩებს ერთიანად კოცონზე დასწვავენო... ავწრიალდი, სიმართლე გითხრათ, სიმწირისაგან ცივმა ოფლმა დამასხა, მაგრამ ქალს აღარაფერი ვაგრძნობინე... შინ რომ ვბრუნდებოდი, მეეტლემ დამამშვიდა, მითხრა: შუადლისას კრემლის კედელთან გოდუნოვის მომურნე ექვს ბობოლა ვაჭარს სა-

ჯაროდ თავები წარკვეთეს, ხოლო ხალხს, შუისკის მოსკოვიდან გაძევება და მეფე თევდორეს დასტურით, გოდუნოვის მორჩილება უბრძანესო, უფალმა უწყის, რა მართალია და რა — ტყუილი, — დაასრულა სლუზოვმა.

ბალამუტოვმა შვებით ამოისუნთქა... მომძლავრებული ქარბუქი წინკარს მოასკდა, მოეხალა, ფრთა მოსდო, კლანჭ-წინკარტი ჩასჭიდა, ენინანდ ჩაებლაუჭა — სახურავი კინალამ ააცალა...

— ქორწილია, კუდიანს ათხოვებენ... — ჩაილაპარაკა სამზარეულოს ბნელ კუთხეში თივაზე მიგდებულმა რუსინ დანილოვმა და ძილის გასაგრძელებლად გვერდი მოხერხებულად შეინაცვლა.

სლუზოვმაც მადიანად დაამთქნარა. ნაგვემსა და შიშმინართმევს რულმოკიდებული ჭროლა თვალები სიზმარეთისკენ გადაუყირავდა...

— მართალია? შუისკებმა გოდუნოვს მნათედყოფილი მალიუტა სკურატოვის სიძეობა დაცინვით წასაძახეს და გუშინდელი მონა ანუ ნათათრალი უწოდესო? — იკითხა ყურშიტ ალამ.

— მართალსა ჰგავს. — უპასუხა ბალამუტოვმა. — გოდუნოვების წინაპრად ხალხი ურდოელ თავადს, ჩეთ-მურზას ამბობს... თურმე ეგ ჩეთე საჩაიდან მოსკოვს ჯერ კიდევ დიდი ივანე კალიტას დროს მობრძანებულა და მისდამი ერთგულების ნიშნად კოსტრომაში ღვთისმსასოებელ მამათა სავანე დაუარსებია...

— კორია! — შეაწყვეტინა რუსინ დანილოვმა და წამომჯდარმა წირკლთან ერთად წარბსშერჩენილი თივის ბულუღიც მოიშორა. — კორია-მეთქი, — განაგრძო მანვე, — იპატიევის მონასტრის ბერთა მიერ შეთითხნილი უილაჯო კორია!.. ე, მაგ ზღაპრით კოსტრომელი ყვაე-მონაზვნები გოდუნოვების თავადურ წარმოშობას ამტკიცებენ... გრძნობენ, რომ ბორის თევდორესძე ტაბტისკენ იწვეს... მომავლისთვის ზრუნავენ, მლიქვნელობენ — ხელის მოთბობას ცდილობენ... ის კი აღარ იციან, რომ გოდუნოვთა წინაპარნი,

არც მონები და არც ნათათრალნი სოდეს ყოფილან!.. წარმოშობით ოდიტ-განვე კოსტრომელი მოსკოვის კარზე ადრეც ბოიარებად იყვნენ მიჩნეულნი... მათი უფროსი შტო, სობურთვნი, იმთავითვე აღზევდნენ!.. ხოლო გოდუნოვები და ველიამინოვები დაქცნენ, დაემცრნენ, უბრალო ვიაზმელ მემამულეებად იქცნენ და მძლეველთაგან დევნილნი აზნაურობასაც იოლად დაყაბულდნენ...

— ჩვენსაებრა ყოფილან... — ჩაილაპარაკა ფიქრსაყოლილმა წოწრენათმა.

— ეგ როგორაო?! — გაუყვირდა ყურშიტა ჩერქეზს.

— არც როგორ... ფარნავაზს აქეთ, ვიდრე გორგასლამდის, ჩვენც დიდნი ვიყავით, კუხსა და ჰერეთს ვთავადობდით, ალგანეთს ვფლობდით! — სევდიანად უპასუხა პაპაიძე.

ჩერქეზს ჩაეცინა...

— ეგრე ხო, დალოცვილო, ყველანი ედემ-სამოთხის მეფისნი — ადამისანი ვართ?! — თქვა მან.

— უფრო ღვთისანი და თიხისანი. — დაუდასტურა ბალამუტოვმა.

— მაედურისანიც. — ჩაურთო აქამდე თივაში მჯდარმა რუსინ დანილოვმა და კამათის დამთავრების ნიშნად ზეწამომდგარმა სამოსი დაიფერთხა.

— ფარნავაზი ვინლაა? — იკითხა ძილად მიქცეულმა სემეიკო სლუზოვმა.

— ჩვენი პირველი მეფე! — ამაყად მიუგო პაპაიძე.

— იცნობდი? — ცვლავ ჰკითხა სლუზოვმა და ხვრინვაც იქავე ამოუშვა...

პაპაი ეხლა-ლა მიხვდა, რომ ასტრახანელ პრისტავს, რახანია, ძილის ანგელოსები დაპატრონებოდნენ...

— ცნობით მე ვერა... მაშინ ჯერ ისევ ყმაწვილი ვიყავ. მაგრამ ყურშიტ ალაკი ნამდვილად სცნობდა... ამბობენ, შენი და იმ წელანდელი მედუქნისა არ იყოს, ორთავენი ერთ ტურფა დიაცსა ჰყვარობდნენო... — აღარც ერთს აღარ შეარჩინა წოწრენათმა.

დღე-ღამის გასაყართან ქარბუქი ლახვარნაკრავი გველშაპივით გამძვინვა-

რდა, ნამკერიანი კუდი ძალუშად შოიქნია, წინჯარს დასცა, აღრევე მორყეული სახურავი ეხლა ერთბაშად ააგლიჯა, პაერში შეავლო, შეათამაშა... მერე კარ-კედელს მიანარცხა და ღობისძირას მიფენილს გაბოროტებული ზედ ფეხითაც შესდგა...

სტიქიონის ამგვარი უზნეობით გულმოსულმა ხოზნიკოველებმა ამინდბ შერისხეს, ცის ქვეშ დარჩენილი შეშა სამზარეულოში ბუზღუნით შეზიდეს, შინ შეიკეტნენ, კარ-ფანჯარა და დარაბები საგულდაგულოდ ჩარაზეს, ჩაბუნაგდნენ...

ზემო სართულზე, ალექსისიელ მყუდრო დარბაზში, სადაც ქართველთა ელჩიონი ზამთრის გრძელ საღამოებს გაუთავებელ სჯა-ბაასსა, ლოცვასა და „საქმისა სიმცირის გამო“ გამართულ ლექსაობასა თუ ლაყობა-ჭილიკობაში ატარებდა, პაპაიმ კიდევ რამდენიმე სანთელი აანთო... ყურშიტა ჩერქეზი კირილე ზუცესს კვლავ მოყინულ ხელს უზღუდა, ხოლო იოაკიმე ბერი ჩვეულები-სამებრ ახლაც ღუმელთან იჯდა, კალთამუხლებზე ქალაღის ფურცლები დაეფინა და მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „კალმის ნაცოდვილარს ჩასციციენებდა, სახელდახელოდ ნაჯღაბნს ჭეშმარიტებასთან აჯერებდა, ხოლო დროდადრო ხმამალლა იმადაც კითხულობდა, რათა ნაფიქრალი მოამეთა სამსჯავროზე გამოეტანა“...

— ხელმწიფე ესე უცნაურად სნეულსა ჰგავს... სუსტად აღნაგი, ვანა სიმყარით, არამედ აცა-ბაცად დააბიჯებს, ფითრისფერ პირზედ ნიდაგ უმიზეზო ღიმი წარმოუჩნდების... მარტად წყობილი გონებითაც უძალო ჩანს... ამბობენ, — სამეფო საქმეთა ვერ მიმხვდარი, ცრუ ნიშანთა იოლად მიმდევარიც ბრძანდებაო... — დუღუნებდა იოაკიმე ბერი...

— ე, მანდ არავინ გაგვიგონოს, თორემ ეგება კოკონს კი არა, ძელზე გასმასაც აღარავინ დაგვჯერდეს და ამ უღვთო ყინულებითში შინისკენ სუ დედიშო-

ბილანი გაგვაყენონ! — პაპაიმ.

იოაკიმე ბერმა პაპაის ნათქვამი ყურსიქეთ გაატარა.

ფურცელი მონაცვლა, რამდენიმე სტიქიონი უხმოდ ჩაათვალიერა და კვლავ სხვათა გასაგონად განაგრძო:

— ზამთარი რუსეთს მძლავრი და სუსხიანი იცის. დაუდევარნი და უცნობარნი ვინ ცხვირს, ვინ ყურსა და ვინ კიდევ ფეხსა ან ხელს ხშირ-ხშირად მოყინავენ ხოლმე...

— ეგ კი უცილოდ შენზე ნათქვამსა ჰგავს. — გადაულაპარაკა ჩერქეზმა კირილე ზუცესს.

— ჰგავს და ჰგავდეს... არცა მწყინს... მე რო მკითხო, საყვარელო, ახზე უფრო ახიც არის, საკადრისად რომ ვერ ვაგუნდავ, იმაზედ... — ჩაიბუზღუნა ზუცესმა.

— საბოლოოდ სიცივემ, — განაგრძო იოაკიმე ბერმა, — ზომაზე მეტად ითავებდა, კრემლის წინ მიწა ყინვისაგან ორად გააბო, ოცი საყენი სიგრძისა და ოთხი მხრის სიგანე ნაპრალი გააჩინა... წოწრეანთი ჰკვირობს: ნაფურთხი ძირს დაცემამდე იყინებაო...

სიცილი აუვარდათ...

ამასობაში გრიგალმაც თავისი ჰქმნა — ცისქვეშეთი უზურზე მიასწორ-მოსაწორა და რაკი „საქმე“ მომთავრებული დაიგულა, ვალმოხდილ ოსტატივით ხელები დაიფერთხა, მოსვენებად მიიქცა — ჩადგა, ჩაჩუმდა, ჩაშოშმინდა...

დილიდანვე ლუღში ჩამბალი და ძილში ღრმად ჩაძირული გოლიათი სლუზოვი ბიჭებმა სკამიდან ასწიეს და სამზარეულოდან საწოლისკენ ტატივთ წაასვენეს...

— ე მანდ, ფრთხილადა ჰქენით, ეშმაკს ნუ ენდობით, არ დაავდოთ და იატაკიანად ქვესკნელში არ ჩაგვიტანოთ! — იხუმრა დანილოვმა.

— თან ნესტოებიც გულდაგულ დაუცავით, თორემ შავის ხვრინვისა რომ ვიცი, ეგება ამ სახლს აღარც სახურავი შეარჩინოს და წელანდელი ქარაშოტი

ნიავდაც აღარ მოგვაჩვენოს — აპყვა დანილოვს ბალამუტოვიც.

პრისტაეის ენაკვიმატობაზე ბიჭებს ჯერ ფხუეუნი წასკდათ, მერე ერთმანეთის წამხედურობით ხორხოციე აუვარდათ და „გაფრთხილების“ მიუხედავად მოსავეებულებმა მძინარე გოლიათი მაინც იატაკზე დასცეს...

კარს ვილაც მოეძალა — შემოუტია, მჭილები დასცხო...

სამზარეულოში მყოფნი გაფაციცდნენ...

იატაკზე გაშლართულმა სლუზოვმა შიშით მიმოიხედა...

ხმაურმა ზემო სართულშიც ააღწია...

ყურშიტ ჩერქები და წოწრეანთი სარკმელთან მიდგნენ — ეზოს გადახედეს...

ალაყაფთან, ჩირალდნების შუქზე ოციოდე მეთოფე მხედარი და სამცხენიანი ძვირფასი მარხილი შენიშნეს...

მარხილში ორნი ისხდნენ.

პაპაის შეტყობით ორივე დიდებული ბრძანდებოდა, მაგრამ ერთი მეორეზე ბევრად აღმატებული და ზემდგომი უნდა ყოფილიყო...

— ხელმწიფესა ჰგავს! — ჩაილაპარაკა წოწრეანთმა.

პაპაის ეჭვმა კირილე ხუცესი და იოაკიმე ბერიც ააფორიაქა... სარკმელს მისცვიედნენ, ეზოს გადახედეს...

ეზოში ბალამუტოვი და რუსინ დანილოვი თავბრუდახვეული ქათმებივით დაბორიალობდნენ, დაბნეულები ჩანდნენ... ჯერ ჭიშკართან მიჭირლ მსახურ ბიჭებს დაუცაცხანეს — ნაქორალ წიწილებივით აქეთ-იქით მიმოფანტეს. მერე ალაყაფი გახსნეს და ზედმეტის მოწიწებით მუხლმოკვეთილებმა „თავი დამართა სცეს“...

ჩამოქვეითებულმა მეთოფეებმა მარხილიდან სადარბაზომდე ფარდაგი დააფინეს...

— სწორედ რომ ხელმწიფესა ჰგავს!

— აწრიალდა წოწრეანთი.

იოაკიმე ბერმა პირჯვარი გადაისახა.

დარბაზში გაფითრებული სლუზოვი შემოვარდა...

— გოდუნოვი! — შეშფოთებით აუწყა იქ მყოფთ და კიბეებზე კისრისტებით დაქანდა.

კახთ-ბატონის ელჩებმა ერთმანეთს გადახედეს.

მოლოდინი დიდხანს არ გაგრძელებულა. წამსზეით ალექსისეულ მცირე დარბაზში ჯერ სადესპანო უწყების მოხელე, აზნაური როდიონ ბირკინი, ხოლო შემდეგ რუსეთის ფაქტიური მმართველი, ხელმწიფის საყვარელი ცოლისძმა, ბორის თევდორეს ძე გოდუნოვი შემობრძანდნენ...

დარბაზში მყოფნი მოსულთ თავდახრით დაუხვდნენ.

გოდუნოვმა იქაურობა მოათვალიერა, კართან გაშეშებულ ბალამუტოვსა და რუსინ დანილოვსაც მიხედა, მერე როდიონ ბირკინს რაღაც ანიშნა, „აქა მშვიდობაო“ ბრძანა და სავარძელში ჩაეშვა... დაღლილი ჩანდა — ნაწრომი, ნაჯაფარი, ძილგატეხილი...

მასპინძლებმა სალაშზე სალმითვე უპასუხეს.

— ღმერთი იყოს თქვენი მფარველიო! — სტუმრებს პირჯვარი გადასახა იოაკიმე ბერმა.

— დასხედით, ღვთის გულისათვის... ბორის თევდორეს ძეს თქვენთან ყოფნა და საუბარი სურს... უბრალო მგზავრებად მიგვიღეთ, რითაც გენებოთ, იმით გაგვიმასპინძლდით... — ღიმილით სთქვა ბირკინმა და კართან ატუხულ პრისტაეებს გახედა.

დანილოვმა და ბალამუტოვმა სამზარეულოს მიაშურეს.

პაპაიც მათ მიჰყვა...

— თქვენი საყადრისი ეგებ არცა მოგვეპოვება რა, მაგრამ ღვთით ბოძებულის გარდა, თუ ნიადაგ ჩვენს თქვენდამი უწრფელეს სიყვარულსაც იგულისხმებთ, იმედია, აღარც მეტისმეტად დაგვზრახავთ და თქვენის სტუმრობით ისედაც უბედნიერესთ ამით ასკეცად კიდევ უფრო გავკავებდნიერებთო. — მოწიწებით ჩაილაპარაკა იოაკიმე ბერმა. ყველანი დასხდნენ.

— უფლის ნებითა და ჩვენის წყალო-

ბით, — ხმადაბლა წამოიწყო გოდუნოვმა, — სადესპანო უწყებების მოხელემ, კავკასიის საქმეთა უმცროსმა განმგებელმა, აზნაურმა როდიონ დიმიტრის ძე ბირკინმა იკისრა რა გამოწველილით შეესწავლა ხელმწიფის, მეფისა და მთავრისადმი თაყვანისცემით მორთმეული კახთ-ბატონის „აჯა“ და ელჩთა მისთავან ჩვენამდე მოწვედნილი სიტყვიერი დანაბარები, ჩვენის დასტურით და ბოიართა რჩევით მან განუზრახა ხელმწიფესა, მეფესა და დიდ მთავარს თევდორე ივანეს ძეს შეეწყნარებინა ალექსანდრე კახთ-ბატონის ესე ვედრება, მოეღო მოწყალება და ეზრუნა კახეთის თავის მფარველობის ქვეშ მიღებისას თერგზედ ციხეთა კვლავ აგების და სხვათა მისთანათა შესახებ... რაზედაც ხელმწიფემ, მეფემ და დიდმა მთავარმა სრულიად რუსეთისამ სიტყვიერი დასტური დასცა...

— ღმერთო, დღეგრძელ ჰყავ ხელმწიფე, მეფე და დიდი მთავარი! — აღმოხდა კირილე ხუცესს.

— ამინ! — შეაშველეს აქეთ-იქიდან.

— ამავე მიზნით, — განაგრძო გოდუნოვმა, — ხელმწიფემ ისიც იხება, რომ სამშობლოში გაბრუნებულ კახთ-ბატონის ელჩიონს თან გააყოლოს ელჩიც თვისნი — აზნაური ბირკინი და პეტრე პიოვი, რათა ისინი ხელმწიფის, მეფისა და დიდის მთავრის „წყალობის სიტყვით“ წარსდგნენ კახთ-ბატონის ალექსანდრეს წინაშე და ჩვენს მიერ სავარაუდოდ შედგენილ „კახთ-ბატონის საფცრის წიგნზედ“ იმსჯელონ და მიიღწიონ საბოლოო თანხმობას, რის შემდეგაც ალექსანდრე კახთ-ბატონი ხელახალი ელჩობის საშუალებით კვლავ წარმოუდგენს ხელმწიფეს, მეფესა და დიდ მთავარს მის მიერ დასტურქმნილ „საფცრის წიგნს“ და სანაცვლოდ მიიღებს დიდი ხელმწიფის, მეფისა და დიდი მთავრისგან დასტურ დაცემულ „წყალობის წიგნს“ ოქროს ბეჭდით.

გოდუნოვი დადუმდა.

— კახში იმხად გახლავთ, მეუფეო.

— მოწინებით მოახსენა დარბაზის კართან ატუზულმა ბალამუტოვმა რუსეთის ფაქტიურ მმართველს.

31.

მეფე ალექსანდრე მთებში „ლაშქრობა-ნადირობად“ იღგა.

თენდებოდა. ვერც წვიმიანმა ღამემ და ვერც ტყისპირით მონაჭროლმა დილის ნიავემა აგვისტოს ზეატი ვერა და ვერ დააცხრეს, ვერ დააგრილეს...

თენდებოდა. სალუკო მთიდან ამოწვერილმა თაყარა მზემ, ცის ღურჯ საძოვრებს შერჩენილი ღრუბლის ფთილები, მგელნაცემ კრავებივით მიმოფანტა, აიწია, აცურდა, ამრიალდა, ცის გუმბათს მიეტანა და უხინჯო დღეს თავს უფლის გვირგვინივით წამოადგა...

თენდებოდა. მოდგა ჯარი ხელმწიფის კარსა... მრავალი დაგეშილი ძალლი ოქროს ჭინჭილებით ეჭირათ და ქორ-შევარდნისა, გაეზისა, სონლულ-თულუნისა თუ სხვა სანადირო მწყაზარ-ფრინველთა ანგარიში არ იქნებოდა... მოვიდა მეჭინბეთუხუცესი და თან ქალაბდრებიც მოიყოლია... დიდსა თუ მცირეს, ყველას თავთავისი ფრინველი და ძალლი მოჰყვებოდა... ბიზინებდნენ კარები სტავრისა, ქამხისა და ატლასისა... მინდორი იგი ფერად-ფერადი პალატებით ავსილიყო, ისეთი ალყა შეეკრათ, რომ თვალი ვერსაით მისწვდებოდა...

გათენებისას ნაგზაურმა მხედარმა მონადირეთა ჯებირი გაარღვია, სეფეკარავთან მიჭრილმა, ცხენი გუშაგებს მიანება, მერე იარალიც აიყარა და ხელმწიფის დაუყოვნებელი ნახვა ისურვა...

— ეამი არ ითმენსო! — დაივინა.

გზა მისცეს.

კარავში შემოსულმა ბქესთანვე დაიჩოქა.

მეფე ალექსანდრე სანადიროდ იმსებოდა.

— ჰააიე შენა?!

— შენა, შენი ჳირიმე...

ხელმწიფემ მსახურები უმაღვე მოი-

შორა. მარტოშენილი, პაპის მიუხელოვდა, წამოაყენა, მკერდში ჩაიკრა, ტოლოვით ვადაცოცნა...

— იამბე, ვეუო, იამბე, დალოცვილოო! — უბრძანა მოუთმენლად.

— აწ განდა მოვკვდე, აღარას ვჩივი. — ცრემლი შეიწმინდა წოწრეანთმა...

დასხდნენ.

— იამბე-მეთქი. — შეახსენა ხელმწიფემ.

— საამბობი ბევრზე ბევრია, მეფევე ბატონო... გაგიხარია, უფრორე საამო სათხრობელი სპარბობს... გულმშვიდად იყავ, რუსთ-ხელმწიფემ შენს „აქას“ ლამის დასტურიც დასცა...

— რაო, რა თქვა?

— ელჩნი მოგვაყოლა, შენთან თათბირი და პირობათა გამოწველივით დადგინება უბრძანა... დარიელზე გადმოსულნი ეხლა ანანურს დგანან... ნუგზარ არაგვის-ერისთავმა დიდი მასპინძლობა უყო, თუმც ათვი ისევ ძველებურად ცალკერძ ეჭირა, რუსთ-ხელმწიფისგან საგანგებო წიგნსა და წყალობას მოელოდა, აქაო და ხევ-მთიულეთში მეც მეფედა ვარო...

კახთ-ბატონს ერისთავის წუნკლობა არაფრად ეკაშნიცა.

— ელჩებმა რაღა მიუგეს? — შუბლშეკვრით იკითხა მან.

— იყუჩეს... ორკოფობა ჰქმნეს, არც მწვედი დასწევს და არც შამფური... რუსი ფრთხილია... აკი, ალყაზ ჩერქეთ-ბატონმაც ის შეაგონა: არაგვის ერისთავი რახანია თავნებობს, მეც მტრადა მყავს და აღარც კახთ-ბატონ ალექსანდრეს ეპუებო...

წამიერი სიჩუმე ჩამოვარდა.

— მერე? — კვლავ ჰკითხა მეფემ.

— მერმე ისა რომ, სამ დღეზე ზეით, რუსთ-ხელმწიფის ელჩები აქ იქნებიან, ჩქარობენ, კახეთის ხილვას ესწრაფიან... ერისთავმა ქილიკით უჩურჩულა: მეფე ალექსანდრე ძალიან გაგვისუქდა. დღე-ნიადაგ სუ იმასა ჩივის, ხალხი მომიშრავლდა, ქვეყანა ბალ-ვენახებდად მიქციეს და, მე საწყალს, სანადირო ადგი-

ლებიც აღარ შემარჩინესო... გვრე უთქომსო: „ახ, ნეტარძი ოხრად მექნეს კახეთი, რათა მაქვენდეს სანადირო მრავლადო“...

გაეცინათ.

— ელჩებს ვინა და რაოდენი ახლათ? — იკითხა მეფემ.

— მსახურნი და ორმოცდაათი მეთოფე ცხენოსანი, მეფევე ბატონო. — უბასუხა პაპამ.

კახთ-ბატონი ჩაფიქრდა.

— დიძარ! — თქვა მცირე ხნის დემილის მერე და პაპის ალერსიანი მზერა მიაპყრო. — გრემს მიდი, სახლთუხუცესს უბრძანე, ალექსანდრემ შემოგითვალა, ჩემი ზუთასი შემომრიდან ასითან იახლე, ელჩებს საზღვარზე შეხედო, ბედაურები ძღვნად მიაგებე და გზად არც ჩვენებური მასპინძლობა მოაკლო-თქო!

წოწრეანთი წამოდგა.

— რა ხანს იარეთ? — საბოლოოდ ეს-ლა იკითხა მეფემ.

— სამ თვეს, მეფევე ბატონო.

32.

იღუმალეებით მოსილი გრემის ყელმალალი სამრეკლო, მარიობისთვის ვარსკვლავებით მოჭიქულ, უძირო ზეცას ლანდივით შელეკოდა. ბაღრი, კაშქაშა მთვარე დაქანათოდა ყვარლის მთებსა და შილდა-საბუსის ლურჯად მოხასხასე სანახებს. საღდაც შორს ჳოტები საუბრობდნენ...

სახლთუხუცეს ომან ჩოლოყაშვილს ხლებული რუსთ-ხელმწიფის ელჩები — აზნაური როდიონ ბირკინი და პეტრე პივოვი დურუჯ-მდინარეს ნაპირ-ნაპირ მიჰყვებოდნენ სათავისკენ. უკვირდათ, გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალს მათ პატისაკემად გამართულ ლამის თევზაობას...

მებადურებს თეძოებამდე წყალში ჩამდგარი წოწრეანთი მოთავეობდა. დანარჩენები ხელს უწყობდნენ, ვის კალათი ეპყრა, ვის — ჳვაითი, ვის კიდევ — ჳანგი ან ჩირალდანი... მთვარის შუქ-

ზე ბადიდან ამოყრილი თევზები ხანჯლის პირებივით ლაპლაპებდნენ...

— სიზმარსა ჰგავს! — ჩაილაპარაკა პეტრე პივოვმა.

უეცრად გრემის მხრიდან ვინმე მანდატურმა გახვითქული ფაშატი მდინარესთან მოაგდო. დაიხარა, სახლთუხუცესს ყურში რაღაც უჩურჩულა.

ჩოლოყაშვილი აფორიაქდა...

— ცხენი! — ბრძანა მოუთმენლად.

— რა მოხდა?! — ჰკითხა ბირკინმა.

— რა ვი?! — მხრები აიჩეჩა სახლთუხუცესმა. — გუშაგებს შაჰის მსტოვარი შეუპყრიათ... ამბობენ, რუსსა ჰგავსო...

სახლთუხუცესის სიტყვებმა ორივე ელჩი განაცვიფრა.

— დაუყოვნებლივ გეჩვენეთ! — დაჟინებით მოითხოვა პივოვმა.

ამასობაში ჩოლოყაშვილს ცხენიც მოჰგვარეს. სახლთუხუცესმა სტუმრებს ყური აღარ ათხოვა, ულაცს მოეგლო და მანდატურთან ერთად სასახლისკენ თავქვე დაეშვა...

ომან ჩოლოყაშვილს დილეგისკენ თვით მანდატურთუხუცესი წარუძღვა. ბნელ ტალანს გასცდნენ, საცალფეხო კიბე ჩირაღდნით ჩაინათეს, კარს რაზაურდული აპყარეს და ჭრიალით შეღებულს ჭედმობრილნი წყვილიადში შეჰყვნენ...

დილეგში მჯდომ ტყვეს ჩირაღდნის შექმა თვალი მოჰკვეთა.

— რა გქვია? — ჰკითხა ჩოლოყაშვილმა.

— ფილიპო გქვია, მამით ანდრეევი ვარ. — მშვიდად უპასუხა დილეგში მჯდომმა.

— სადაური ხარ? — კვლავ ჰკითხა ჩოლოყაშვილმა.

— კიეველი ვარ...

— ილაპარაკე! — უბრძანა მანდატურთუხუცესმა.

— აცი შეათედ ვამბობ, კიეველი ვარმეთქი... ჯერე ოსმალთა ტყვე ვიყავ, ხოლო ამ ათიოდე წლის წინათ, ოდეს სულთანმა სვიმონ მეფის ქვეყანა და-

ლაშქრა, დრო ვიხელთე, ემხროვებოდა მარე და ოსმალთაგან ლტოლვილი ყიზილბაშთა ბანაკს შევეერთე... მერმე ყაზვინს დავედექ, შაჰ ზულდაბენდეს თარჯიმანობას ვუწვევდი... ეხლა კი აქ ვარ, ამ ხაროში...

— კახეთს რად მოხველ? — ჰკითხა ახლა მანდატურთუხუცესმა.

— არც რად... ახალ შაჰს გამოვექეც...

სისხლიანია. მძვინვარებს... ძველ მოხელეთგან აღარავინ დაინდო, მთელი ყაზვინის მოედნები მარგილზე წამოგებული თავებით ააჯაო... იჭაური ყორნები ესლა მხოლოდ ადამიანთა თვალებით-ღა იკვებებიან...

— ურჯულო იქნები!..

— არა. ღმერთს ვფიცავ, ქრისტიანი ვარ... მართლმადიდებელი.

ტყვემ პირჯვარი გადაისახა. მანდატურთუხუცესმა ჩოლოყაშვილს გახედა. ჩოლოყაშვილი თავდახრით იდგა, ფიქრობდა...

იმავ დღეს დილით ნატანჯი და ნადილეგარი ტყვე კიეველი რუსთ-ხელმწიფის ელჩთათვის განკუთვნილ, საუცხოოდ მორთულ პალატში აჯდა... ნაშიმშილევი, პურ ღვინოს ხარბად მისძალეობდა, ხორცს ნადირივით კბილებით ხლეჩდა, სიამისაგან ხენშოდა, თან ადრევე დაწყებულ საუბარსაც თავს არ ანებებდა და პალატში მყოფთ ველურივით მონაცვლეობით უთვალთვლებდა...

ომან ჩოლოყაშვილი, მანდატურთუხუცესი და რუსთ-ხელმწიფის ელჩები ყურადღებით უსმენდნენ.

— შაბათსა ერთსა შაჰზულდაბენდეს ექვისს ათასის კაცით ზღებულ სულთნის ელჩი მეჰმედ-ფაშა ეწვია, — განაგრძობდა ფილიპო ანდრეევი, — რათა ადრევე დადებული პირობის თანახმად ძე მისი, აბასი ოსმალეთის მძევლად წაეყვანა. ფაშამ არ უწყოდა, რომ მორჭმულ შაჰს ტახტი ეს-ეს იყო განეტყვებინა და ზედ მემკვიდრე თვისი აბას-მირზა დაედგინა. ახალმა შაჰმა ფაშა-მეჰმედი ღირსეულად მიიღო, ელჩო-

ბის მიზეზი ჰქოთხა. „მამამან შენმან, ხუდაბენდემ, სულთანს საუკუნო ზავი დაუდო, გაუპირდა მძევლად ჩემს ძეს აბას-შირზას გაახლებ-ო... და, ჰა, მოვედით, რათა აღესრულოს პირობა ესე!“ — უპასუხა სულთნის ელჩმა. მაშინ აბასმა უთხრა: „მართალია, მშობელი ჩემი თქვენს სულთანს საუკუნოდ დაუზავდა და ჩემი მძევლად ხლები პირობაც დაუდო, მაგრამ ირანის ტახტზე ხელმწიფებდა ეხლა მე ვზოვარ და აღარ ვიცი რაღა ვიღონო, რამეთუ, არც ზავის და არც მამისა ჩემის პირობის დარღვევა მე არა მსურსო... ამიტომ, მოდი, ესე ვქმნათ, მძევლად ჩემს ნაცულად, ძმაი ჩემი უმრწემსი წაიყვანეთ... ოღონდ ეგრე ხალვათად არა! ექვსი ათასი მეომარი რას მიქვიან!“. ორი მაგდენი მაინც უნდა იყოსო. სულთნის ელჩმა შაჰ-აბასის ნაუბარი ბაქალლო ოქროდ მიიღო, ადგა, არზრუმს მდგარ ფერკათ-ფაშასთან მალემსარბოლი აფრინა — ამაღის გაორკეცება სთხოვა... ფერკათმა კვლავ ექვსი ათასი მეომარი წარმოუგზავნა, თან, ლაშქარს, მეპმედ-ფაშას ვაჟი რამადანი უსარდლა. მაშინ კაბუტმა შაჰმა ცბიერება ჰქმნა — თორმეტი ათასი კაცისაგან შემდგარი ოსმალთა ჯარი ერთიანად მოასრეკინა, ზოლო მამა-შვილი ორივე დაატყვევა. ზორესნის ციხეში გამოჰკეტა და სულთანს შეუთვალა: „მამამან ჩემმან, შაჰმან ხუდაბენდემ, შენთან საუკუნო ზავი შეჰკრა და ჩემი მძევლად გამოგზავნაც ინება... დაე, აღსრულდეს ნება ალაჰისა!.. დღეს თუ არა, ხვალ სეფე-ქალაქს მე თავად მოვალ... ოღონდ არა ზავით, არამედ რისხვით! რათა სამართალი ვქმნა და აწ დაქცეული სპარსთა სამეფო კვლავაც ძველებურად აღვახოო!

კიეველმა დაასრულა.
— ღმერთმა ჰქმნას! — აღმოხდა როდონ ბირკინს.
მანდატურთხუცესმა ჩოლოყაშვილს გახედა...
— მაგას სპარსელი არ უნაბავს... ერთი ჩვენცა გვეითხოს — ჩაიღულღულა თაქისთვის.

ბირკინის აღტაცებამ კიეველს მოსწონია...

— ეგრეც იქნება! — დარწმუნებით თქვა და უკანასკნელ, სამაძღრო ლუქმას ღვინოც ბლომად დაატანა. — ოსმალეთს ყოფნისა, ბურსაში ერთ მსოვან დერვიშს გადავეყარე. ბაზარში იქდა, თვალცრემლიანს წიგნი გაეშალა, მოსთქვამდა, ხმამაღლა ქადაგებდა... სულთნის ტახტს დიდი დღე აღარ უწერია, ორი გაზაფხულიც და ისტამბულს რუსის ხელმწიფე დაიმონებსო... ჩემს თვალწინ აწამეს საცოდავი, ჩაქოლეს... ზლოყვივით მოჰკლეს...

გრემია სამრეკლოზე ზარები აგუგუნდნენ...

— გვობობენ, დროა! — წამოდგა ჩოლოყაშვილი. — უნდა ვიჩქაროთ... ანწუხისკენ, მთებამდე, დიდი გზა გვიდევს... მეფე ალექსანდრე შეღამებისპირს თათბირად გველოდება.

33.

ალექსანდრე კახთა მეფის სანადირო პალატში უამრავი სანთელი ენთო... მარეკ-ბაზიერებს მეფური ვახშამი გაეწყოთ — ზორცი ფრინველისაც უხვად იყო და ნადირისაც... სუფრის ერთ მხარეს მეფე იქდა, ხელმარცხნივ უფლოსწულნი მისხდომოდნენ: ერეკლე, დავითი, გიორგი, ხელმარცხნივ — დარბაისელები: გორჯასპი, იასონი, შერმაზანი...

სუფრის მეორე მხარე რუსთ-ხელმწიფის ელჩებს ეკირათ. სახლთუხუცესი ომან ჩოლოყაშვილი, იოაკიმ ბერი, კირილე ხუცესი და უფროშტალაც იქვე იყვნენ — ელჩებს მისხდომოდნენ და მათ ხაუბარს კვლავაც უჭრადლებით ისმენდნენ...

პალატში სანადირო განწყობა სუფევდა...

— თუკი, კახთ-ბატონი ალექსანდრე, მეცხოვნეთა პურითა და ზორავით შენახვას თანხმობით იტყვის, რუსთ-ხელმწიფე, მეფე და დიდი მთავარი, თვედორე ივანეს ძე, თერგზე ციხეს ამთავითვე ააგებს და თერგ-კახეთის გზასაც

მუნვე დაიჭერს. — მოწიწებულის ღიმილით ჩაილაპარაკა როდიონ ბირკინმა. ხოხობს წვედა, მხარ-ბარკალი აახლიჩა, გადაიღო...

— არცა სიშორის, არცა უგზობის და არცა ამოდენა მარავის უქონლობის გამო, ეგ არ იქნებინ. — იუარა მეფემ.

— მაშინ, — ფრთხილად განაგრძო ბირკინმა. — დიდი ხელმწიფე, მეფე და დიდი მთავარი, მეციხოვნეთა შენახვას ასტრახანის ვოევოდას დაავალეს, ხოლო კახთ-ბატონისაგან ოდენ ხაზინით დახმარებას იქმარებს. გაწეული ხარჯის საფასურად, კახთ-ბატონი ალექსანდრე, დიდ ხელმწიფეს, მეფესა და დიდ მთავარს თვედორე ივანეს ძეს, ყოველწლიურად მოსაკითხად ოქრონემსით ნაქარგ ორმოცდაათ ყიზილბაშურ ფარჩას და ოქროქსოვილ ათ ხალიჩას მიართმევს...

— მაგაზე კი ყაბულსა ვარ. — მაგრამ ეგ საქონელი ჩვენში არ მოიძევის, უწინაც ირანიდან გვექონდა... აწ კი, ირან-ოსმალთა უზავობის გამო, სავაჭრო გზა რახანია დახშულია და ამჯერად მხოლოდ ის-ღა ძალმიძს, რომ თქვენს ხელმწიფეს ჩვენებური საქონელი აბრეშუმი და ბედუარები მივიართვა.

— გარდა ამისა, — დასძინა პიეოვმა ბირკინის ნათქვამს, — დიდი ხელმწიფე, მეფე და დიდი მთავარი თვედორე ივანეს ძე, ოსმალთაგან კახეთის დასაცავად, თურგის ციხიდან მეთოფეთა ჯარს გამოგზავნის... ამ ჯარის დარიალზედ გადმოსაყვან საზრდოსა და ცხენ-უნაგორს, თვით კახთ-ბატონი ალექსანდრე იყისრებს და კახეთს დამდგარ ლაშქარსაც თავადვე შეინახავს.

— მაგაზედაც ყაბულსა ვარ. — მიუგო მეფემ.

— ეგ როდის იქნება? — ეპკით იკითხა დავით-უფლისწულმა.

— მაშინვე, როცა თურგ-კახეთის გზას რუსეთი დაიჭერს. — განუმარტა პიეოვმა.

უფლისწულს ურწმუნოდ ჩაეცინა.

— გაგონარია, კარგი იყოს, მაგრამ, სანამ თურგსა და კახეთს შუა ოსმა-

ლოს მომხრე შამხალი დგამს, — მარტო დების! — ჩაერია საუბარში ჩოლოყა-შვილი, — თურგი თურგად დარჩება, კახეთი კი — კახეთად... სახსარი მხოლოდ ერთი-ღა გახლავთ, რუსთ-ხელმწიფემ ჯერ შამხალი უნდა დალაშქროს და გზის გახსნასაც მერმე ეცადოს.

ომანისადმი თანხმობა მეფემ დღემილით გამოხატა.

ეს სხვებმაც შენიშნეს...

— ე, მაგ საქმით არა მარტო ლეკთაგან გვიხსნის, არამედ ზურგიც გვარიანად მობმული გვექნება და მოსკოვიდან აქობამდე მახვილად გამოწვდილნი სულთნის გველუშაპს, ლეთის ნებით, ორწილად გავკყოფთ. — მხარი მისცა ჩოლოყაშვილს გიორგი უფლისწულმაც.

— შამხალი ძლიერია, სულთნის წყალობითა და წაქეზებით ჯერ ისევ მხნედა დგას! — ჯიბრში ჩაუდგა დავითი.

— სადაო რაა? წერილ არს, მოთმინებითა შენითაო... — ჩაილაპარაკა პიეოვმა, — სიფრთხილე გემართებს, მთის ქვეყანასთან საქმის ომამდე მიყვანა რუსეთს ამჯერად სასურველად არ მიაჩნია...

— ეგრეა, შამხალიც გვარიანი ტურაა... ცალკერძ რუსეთს მორჩილებას პირდება, ცალკერძ სულთანს კალთებს ახვეს, მოდი, კახეთი დაიკყარ და მეც შენად დამიგულო! — ღრძოდ ჩაეცინა სახლთუხუცესს...

— მცდარი ბრძანებაა!.. — შენიშნა ბირკინმა. — შამხლის ეგ დაპირება პირველად მესმის?!

— მცდარი რადაა?.. აკი გოდუნოვმაც ეგრე დაგვარიგა: ნუცა შამხალს და ნუცა ისტამბულს ჯერჯერობით ნუ განარისხებთ, მანამ ატყუეთ, სანამ რუსეთი ფეხს არ მოიდგამს და სულთნის წინააღმდეგ მხარს არ აგობამთო. — შეაშველა ჩოლოყაშვილს ყურშიტ ჩერქეზმა.

ელჩები შეცბნენ...

— კარგი მოტყუებაა, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. ეგ ტყუილი, მეტი თუ არა, წლიურად ოცდაათი საპალნე აბრეშუმი მაინც მიჭდება! — გაეცინა მეფეს.

სხვებიც აპყვენენ...

მერიქიფეხებმა დრო იხელთეს, ფი-
ლები ღვინით შეავსეს.

— ეხლა ისა მწადს, რომ სათქვენოდ
კვლავაც მოვისმინო დიდი ხელმწიფის,
მეფისა და დიდი მთავრის წყალობის
წიგნი, რაიცა ჭერე, მხოლოდ ვარაუდად
ითქმის და ჩემის საფიცრის დასტურად,
ოქრობეჭედდასმული, კვლავაც ხელახ-
ლა დაგვიბრუნდების, — ბრძანა ალექ-
სანდრემ.

პალატში სიჩუმე ჩამოვარდა.

რუსთ-ხელმწიფის ელჩებმა, როდიონ
ბირკინმა და პეტრე პივოვმა ეტრატი
გაშალეს...

— უწინარეს ამისა, ხალხი შენი: ბე-
რი იოაკიმე, კირილე ხუცესი და ყურ-
შიტ-ალა მოგვივლინე, წიგნით გვააჩე
და სიტყვითაც დააბარე, რათა შეგიწ-
ყალო, შენ და შენს ქვეყანას მფარვე-
ლობის ხელი დაესდო, თერგზედ ციხე-
ების აგება ებრძანო და შიგ ჩემი მეცო-
ხოვნენი ჩავაყენო. ჩვენ შენი აჯა ვის-
მინეთ, შენ, შენს შვილებსა და მთელს
შენს ივერთა ქვეყანას ჩვენი მეფური
მფარველობის ხელი ვსდეთ: თერგზე
ციხეების აგება ებრძანეთ და შიგ ჩვენი
ჯარი განვიწესეთ. ხოლო შენი და შენი
ქვეყნის დაცვა ასტრახანისა და თერგის
სარდლებს ვუბრძანეთ.

წვიმდა... მონადირეთა ყოცონები რა-
ხანია მიმქრალიყვნენ...

მორენებსა და მთა-ჭიუხებს ბნელი,
უსახური ღამე დასწოლოდა...

ღვინობისთვის მიწურულს, როცა სა-
წნახელებში ჩამდგარი ბახუსი ვაზის
ლეთაებრივ ნაყოფს მათრობელა სასმე-
ლად აქცევდა, კახთ-ბატონი ალექსანდ-
რე ალავერდის ტაძარში იღვა და დარ-
ბაისელთა ბრწყინვალეობით გარემოსი-
ლი, უფლის წინაშე ჰირობას სდებდა,
რუსთ-ხელმწიფეს ერთგულებით ეფი-
ცებოდა:

— ამბორს ვყოფ ჭვარსა დიდისა ხე-
ლმწიფისა, მეფისა და დიდის მთავრი-
სა სრულიად რუსეთისა თევდორე ივა-
ნეს ძისა და შვილებითა ჩემითა, ირავ-

ლითა და დავითითა და გბმტმმმმმმმმ
დარბაისლებითა ჩემითა, იასონითა,
გორჯასპითა, შარმაზანითა, ზაალითა,
დავითითა და ანდერმანითა და სრუ-
ლიად სამეფოთა ჩემითა ვფიცავ და
ღვთის წინაშე ვაცხადებ, რომ მე, მეფე-
მან ალექსანდრემ დიდ ხელმწიფეს, მე-
ფესა და დიდ მთავარს სრულიად რუ-
სეთისა თევდორე ივანეს ძეს აჯით ვა-
ახლე ელჩნი ჩემნი: მღვდელი იოაკიმე,
ხუცესი კირილე და ყურშიტ-ალა, რათა
ჩვენსა ზედა წყალობა მოვლო და კახე-
თი თავის ხელქვეშ დაეჭირა და ჩემი და
ქვეყნისა ჩემის მტერთაგან დაცვა
ებრძანებინა: დიდმა ხელმწიფემ, მეფემ
და დიდმა მთავარმა სრულიად რუსე-
თისამ შემოწყალა მე, ქვეყანას ჩემსას
მფარველობის ხელი დასდო და თავის
სარდლებს ჩვენი მტერთაგან დაცვა უბ-
რძანა. ამიერიდან მე, მეფე ალექსანდ-
რე ჩემის შვილებითა და მთელის ჩემი
ქვეყნით მკვიდრად და წაუვლად ვიქ-
ნებით თევდორე მეფისა და მისი შვი-
ლების ხელქვეშ...

ქვეყანა ზეიმობდა...

რუსთ ხელმწიფის ელჩებს ჩამოყო-
ლილი მეთოფურნი და მსახურნი ელ-
ჩებისანი ხალხს სიყვარულით მიეღო —
ალხენდნენ, მაჭარსა და ნუგბარს თავა-
ზობდნენ...

ქვეყანა ზეიმობდა...

კახეთში მშვიდი, კირნახულით სავსე
გულუხვი შემოდგომა იდგა...

34.

დრომ თავისი ჰქმნა — ქვა გასცვითა
— მწირი მოახუცა, ძალღონე წარსტა-
ცა, ოდესღაც ყოვლისამტანი, კეთილებუ-
რი სხეული მოაშთო, დააქნო, მიხ-
რწნა — სარეცელს მიანება... სამაგი-
ეროდ ნაწილი ააყვავა — გაზარდა, ხო-
რციოთა და სულით აავსო, ანგელოსს
დაამსგავსა...

წევს მწირი თავის სადგომში — გა-
მოქვაბულში წევს... ლეიბად, მწოლ
ხავაწაფენილი, ორზო უგია, საბნად

— ფალასი ჰხურავს — ძველი, დაძინ-
ძილი ფალასი... ჯობი გვერდით უდევს,
არგანი — საბჭენი ჯობი, ქვეყნის მომ-
ვლელი ჯობი, ჯობი მყეფართა და ნა-
დირთა მომგერიებელი...

— რომ მოვევდე, ეს ჯობი თერთმე-
ტი შვილის დედას დაურგე... პაპაის
ცოლს დაურგე... საფლავზე დაურგე...
დედის საფლავზე დარგული უმაღლე
აყვავდება, ტანს აიყრის, შეიფოთლე-
ბა, ალვად გადაიქცევა... ალვად ქცეუ-
ლი ოდესმე ცულის კერძი გახდება, კე-
თილის ხელით მოიჭრება, აკვნებად და-
ილობება... — ჩიფჩიფებს მოხუცი.

ნანილი გამოქვაბულის პირთან დგას,
თმას ივარცხნის...

თენდება...

— სიზმარი ვნახე. — ამბობს ნანილი,
— სიზმარში ორი მუხა ვნახე... ორივე
ველად იდგა... ერთს მეხი დაეცა, წააქ-
ცია, ლაფში ჩაადგო... მეორე კაცმა მო-
ჭრა, ჰაბუქმა კაცმა, უფლისწულმა...

მოხუცს ცუდად ესმის.

— კაცმა მოჭრა მეთქი, ჰაბუქმა კაც-
მა, უფლისწულმა... — უმეორებს ნა-
ნილი.

— ორი მუხა ორი მეფეა, შვილო,
ერთი სვიმონია, მეორე — ალექსანდ-
რე... სვიმონს ოსმალთა წააქცევს, ალექ-
სანდრეს — შვილი მოჰკლავს, უმცრო-
სი შვილი... ქვეყნის ტირიც წაუღიათ,
ერთსაც და მეორესაც... შენ ეს ჯობი
წაიღე, თერთმეტი შვილის დედას დაუ-
რგე... პაპაის ცოლს დაურგე... საფლა-
ვზე დაურგე... — კვლავ ჩიფჩიფებს
მოხუცი.

— ეგ ხომ უკვე მითხარ... დავურგავ,
უსათუოდ დავურგავ! — ჰპირდება ნა-
ნილი.

— ჰო, შვილო, დაურგე... დედის სა-
ფლავზე დარგული უმაღლე აყვავდება,
ტანს აიყრის, შეიფოთლება... მეორე კე-
თილის ხელით მოიჭრება, აკვნებად და-
ილობება... კვლავ ბალებს გაზრდის...

ნანილი გამოქვაბულის პირთან დგას,
თმას ივარცხნის...

წიგნით — გაფორმებული ხელშეკრულებით
და დედო საფუძვლად რუსეთ-საქართ-
ველოს ურთიერთობას მთელი შემდგო-
მი ხნის განმავლობაში. მოსკოვის სამე-
ფო კარი თანმიმდევრულად შეუდგა ამ
ხელშეკრულებით გათვალისწინებული
პირობების განხორციელებას. 1588
წელს თერგზე აგებულ იქნა ციხე-სიმა-
გრეები და შიგ რუსთა მეციხოვნე ჯა-
რი ჩადგა, დაიწყო სამხადისი ოსმალ-
თა მომხრე დალისტენილი შამხალის წი-
ნაღმდეგ ლაშქრობისთვის, რათა გახ-
სნილიყო გზა რუსეთსა და კახეთს შო-
რის. 1589 წელს რუსეთის მეფემ ოფი-
ციალურად დაადასტურა რუსეთსა და
კახეთს შორის მფარველობა-ხელდებუ-
ლების აქტის გაფორმება და კახეთის
მეფე ალექსანდრეს სათანადო „წყალო-
ბის სიგელი“ გამოუგზავნა.

რუსეთის ასეთმა გააქტიურებამ კავ-
კასიაში ოსმალეთიცა და ირანიც შეაშ-
ფოთა, მაგრამ თუ ოსმალეთი რუსეთს
პროტესტის ნიშნად ომითაც დაემუქრა,
ირანის ახალი შაჰი აბას პირველი იმუ-
ლებული იყო საქართველოს რუსეთთან
დაკავშირებას დღემოთი შეხვედროდა,
მისი მთავარი საზრუნავი ამჟერად ოს-
მალეთის შემოტევის შეჩერება იყო.
1590 წელს მან მიადგინა ზავს ოსმალეთ-
თან და თავისი ქვეყნის საშინაო და სა-
გარეო მდგომარეობის გამოსწორებას
შეუდგა.

შაჰ-აბასს პირველმა დიდი მნიშვნე-
ლობის გარდაქმნები განახორციელა
ქვეყნის შიგნით და ირანის ბრძოლის-
უნარიანობა აღადგინა. ოსმალეთის წი-
ნაღმდეგ ახალ ომში იგი რუსეთისა და
ევროპის ქვეყნების ჩაბმასაც გეგმავდა,
ამიტომ კახეთის რუსეთთან დაკავშირე-
ბას იგი მოჩვენებითი „ქმყოფილებით“
შეხვდა, თუმცა ხელსაყრელ ამინდში
კახეთის კვლავ თავის ყმობაში მოქცე-
ვას არ დააყოვნებდა...

ამ დროს რუსეთსა და კახეთს შორის
ინტენსიური დიპლომატიური ურთიე-
რთობა გაიშალა. არაერთი ელჩობა ჩა-
ვიდა რუსეთიდან კახეთს, ისევე რო-
გორც კახეთიდან რუსეთს. მეფე ივე-

დროემ კახეთის საქმეები თავის ყოველსმემაღლე კარისკაცს ბორის გოდუნოვს მიანდო. 1594 წელს რუსეთის ჯარმა სარდალ ხვოროსტინის მეთაურობით შამხალზე შეტევა დაიწყო, მაგრამ ეს ლაშქრობა წარუმატებლად დამთავრდა...

1598 წელს მეფე თეოდორე უმეცვიოდროდ გარდაიცვალა და რუსეთის სამეფო ტახტზე ბორის გოდუნოვი ავიდა.

ამასობაში კი ამიერკავკასიაში დიდი მნიშვნელობის ამბები ხდებოდა. ქართლის მეფე სვიმონი ცდილობდა ისარგებლოს იმ დროებითი მშვიდობით. რაც ირანოსმალეთის 1590 წლის ზავს მოჰყვა და ქართველი ხალხის ძალები გააერთიანოს ოსმალთა დამპყრობლების წინააღმდეგ. მისი სამხედრო კავშირი კახეთის მეფესთან არ იყო საყმარისი. ოსმალეთს სამცხე დაემარტოებებოდა და იქ თავისი მმართველობის და სოციალურ-პოლიტიკური წყობილების დამკვიდრებას ენერგიულად ცდილობდა. იმერეთი კი შინაფეოდალურ ანარქიას მოეცვა და ამ დიდი ამბებიდან განზე იდგა. სვიმონ მეფემ დააპყლეთ საქართველოს ძალით დაკავება სცადა. რამდენჯერმე ილაშქრა კოდეც. მაგრამ მარცხი განიცადა...

35.

...დადიანთან მარცხანცილილი მეფე სვიმონი გორს იდგა, აუბედობისა და ეამთა დინებისაგან განგატეხილს უიმედობაც დასტყობოდა. სვამდა. თრიაქს ეძალეობოდა...

იმ დღესაც ტაბლასთან იჯდა, გვერდით კახთ-ბატონის საიდუმლო გზავნილი, წოწრეანთი მოესვა. ღვინოს თავაზობდა...

— იმერნი ჩემთვის ავნი არიან... იმუხთლეს, დადიანს თანხმობა მისცეს: არ შეგებშით. განგებ გაგვეკევითო... ქმ, ვინც შეიტყო. ხმაყ დროულად მომამედინა, მაგრამ არ ვენდე, არ დავიჭერე... არც ეკვი მქონდა. კინზე თუ ჩემზე თავ-

დასხმას გაბედავდა... დანდობილი ჩემი ზღად დამეცნენ, გამაქციეს. სალარო, ბარგი და ზარბაზნები დაირჩინეს... — სინანულით ჩიოდა მეფე.

ჰაპაში აქამდისაც ყოველივე იცოდა. ამიტომ სდუმდა — თავდახრილს შუბლი მწუხარებით შეჰკროდა.

— ძმათა სისხლსა ვლერით, — განაგრძობდა სვიმონი. — უპირობად ჰირიც მრავლად მოგვეკრძა... აღარც საშველო რაიმე ჩანს... ჩემს სიძეს, მანუჩარს, არჩილის ძე ირაკლი ვაახლე. სახსარი ვთხოვე: იმერთ მიმუხანათეს, მანდედან ლაშქრით შენ ჩაუდექ. აქედან მე გადმოვალ თქო. შევეუთვალე... ჰა, ვზი და ველი. მაგრამ ჰასუხი აგვიანებს, სიმედოდო ჭერაც არაფერი ისმის...

სვიმონი წამით დადუმდა. ფიალები შეავსო...

— ალამუთის ციხე ზო გახსოვს?... მაშინ ჯერ ისევ მხნედ ვიყავ. საქართველოს აღდგომა-გამოხსნაზედ ვოცენებოდი... არჩილიც, ცხონებული, მხარს მიბამდა... ღმერთმა გაანათლოს იმისი სული!..

შესვეს...

მეფეს ხველება აუტყდა, სული ძლივს მოიბრუნა...

— ციხეში ვდებამ და იქაურმა თრიაქმა მიწია. — თქვა. მერე ფიალები ხელახლა შეავსო. ვულისპირი შეიხსნა...

— ამოდ დაეშვრით მეცა და მეფე ალექსანდრეც... მე ხმალს დავენდე, მეგონა მთელი საქართველო შემომიდგებოდა... კახთ-ბატონს კოდეც რუსთხელმწიფის იმედი ჰქონდა... ჰა, თორმეტ წელზე მეტია, რაც რუსის ხელდებით არის. მაგრამ ამანაც ვერაფერი გვარგო. ქვეყანა ტყვევან-არბევით გაოხრდა... აჲ, კოდევაც დააყვედრეს, „რა გიშველა მოსკოველმა ქრისტიანმა ხელმწიფემ, რით აგაშენაო“... არა, აჲ ჩემგან ძველის გზის დაგდება და რუსეთისკენ გახედვა არ ივარგებს. ჰაერში ომის სუნი ტრიალებს, შაჰ-აბას ოსმალეთს უღრენს, ყაზვინს ჭარსა ჰკრეფს. დღეს თუ არა, ხვალ უსათუოდ სულთანზე დასძრავს. გაიმარჯვებს და აღარც რუ-

სეთის ერთგულებას გვაპატიებს... კახთ-
ბატონს ეხლაც მელიოზობით ინდობს,
აქაო და რუსთან მეც ძმობითა ვარო...
გულში კი სხვაგვარად ჰფიქრობს!..
შენც ის არა თქვი, ბატონს უფლისწულ-
ლი შეუჩინა, სუ კრიჭაში უფვას და თუ
უყვლა, აღარც ტახტის წართმევას დას-
ჯერდებოა?..

— სიმართლითა ვთქვი, დავითი მე-
ფეს ყურს აღარ უგდებს, სიბერესა და
უძლურებას სწამებს. — ნაღვლიანად
დაუდასტურა წოწრეანთმა.

პალატში არჩილის ძე ერეკლე და ბა-
ტონიშვილი გიორგი შემოვიდნენ.

მეფე წამოდგა...

— მანუჩარმა რაო? — იკითხა მოუ-
თმენლად.

— საიმერეთოდ რა დრო არის, რო-
ცა არზრუმის ბეგლარბეგი ორმოცის
ათასის კაცით ჩემზედ დასძრეს და თავ-
რიზის ბეგლარბეგი ახტაჯაფარ-ფაშა
ასის ათასის კაცით თქვენზედ გამოგზა-
ვნესო! — სიფრთხილით მიუგო არჩი-
ლის ძემ.

მეფე გაფითრდა.

კარგა ხანს უსიტყვოდ იდგა...

— დრო არ ითმენს! — შეახსენა ბა-
ტონიშვილმა.

სვიმონმა სათრიაქე ყალიონი ხელში
ჩაიმსხვრია...

— დედოფალი გახიზნეთ, მეჯვრის-
ხევს დააყენეთ! — ბრძანა. მერმე ბა-
ტონიშვილს მიუბრუნდა. ჭიქურ მიად-
გა, მიაჩერდა, თვალი თვალში გაუყარა.
— საბარათიანოს გარდავალ, იჭაურ ლა-
შქარს შემოვიყრი... მთავარის ჭარით
შენ აქვე დარჩი... თუ ვერ მოგისწარ,
არ შედრეკე. საითცენაც ოსმალო შემო-
გადგეს, წინ ომი დაახედრე!..

შედაძებისას, სამასი მხედრით ხლე-
ბული მეფე სვიმონი ბორცვებს შორის
დაუზოგაგვად მიაჭროლებდა ცხენს.
ერეკლესა და პაპაიკ თან ახლდნენ. სე-
რზე რომ შედგნენ, მეფემ ბანაყის და-
ცემა ბრძანა...

— ლამისად აქ შევსხდეთ! — თქვა...

თქვა და თვალნიც დაეზინდნენ, მზერა

წაუხდა, წარბებს ზემოთ ცივმა ოფლმა
დაასხა... ცხენიდან გადაიჩრწა, გადაიზ-
ნიჭა...

— რა გვირს, მეფეო? — ხელი შეა-
შველა პაპაიკ.

— არც რა, აკი გითხარი ალამეთის
ციხეში ჯდომამ და იჭაურმა თრიაქმა
მიწია თქო. — სუსტის ღიმილით მიუ-
გო მეფემ. მერე თავს ძალა დაატანა,
ოფლი სახელოს შეაწმინდა, — აწ არ ლა
მიჭირსო. — ჩაილაპარაკა და არჩილის
ძეს მიუბრუნდა: — ვეუო, გულისყრა
რამე მცირედი მაქვს... წოწრეანთი გამ-
ყვება... ავეთისხევიც აქვება, სადმე ქოხს
ენახავთ, იქ დავდგებით... კოცონი
ააგეთ, ცხენებს მორიგეობით დაუდე-
ქით, საძოვარი და საცოხნი არ მოაყ-
ლოთ... გათენებამდის აყრილნი დამხე-
დით!..

— ეგრე ვიქმთ. — უპასუხეს აქეთ-
იქიდან.

მეფემ ცხენს დეზი ჰკრა, სოფლისკენ
დააქანა.

პაპაიკ მიჰყვა.

არჩილის ძემ მიმავალთ თვალი გაა-
ყოლა, არ ეამა მეფის შეუძლოდ ყოფ-
ნა. თავი გადოქნიდა... ჩამოქვეითდა,
ცხენს უნაგირის აყრა დაუწყო...

სხვებმაც იგივე ჰქმნეს.

ბნელოდა.

მეფე და წოწრეანთი სოფლის განა-
პირად მდგარ ლარიბულ ქოხს მიადგ-
ნენ. ცხენებიდან ჩამოხტნენ...

— მასპინძლო! — გასძახა წოწრეა-
ნთმა.

ქოხიდან დედაკაცმა გამოიხედა...

— მობრძანდით, სტუმარი ღვთისაა.

— უპასუხა.

ცხენები ლომებს მიაბეს. ქოხში შევი-
დნენ.

— აქა მშვიდობა! — თქვეს.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეთ. —
მიუგო ქალმა.

ბალებს ეძინათ...

მასპინძელმა სტუმრები ცეცხლის
პირს დასხა.

— ვინა-ნი ხართ? — ჰკითხა. თან ტა-

ბლაც. მიუდგა, ვახშმისთვის თადარიგი დაიჭირა.

— დადიანისგან ძლეულნი ვართ... გადავრჩით და ქალაქებს ვუბრუნდებით. — მიუფო სვიმონმა.

პაპაის გაელიშა.

— მეფე რა იქმნა?.. სადა დგა ან ზო არა უჭირს რაო? — იკითხა ქალმა.

— მეფისა არა ვუწყით. — კვლავ სვიმონმა მიუფო.

რა ესმა დედაკაცსა სიტყვები ესე, დიდად ეწყინა, „ვაი, ჩემს მოსწრებასო“ — თქვა და ცრემლი წარმოსდინდა.

იყურეს.

— ეგება ჩემი ქმრისა იცით, კუტლა ჰქვიან, ქვლივიძიანთ შანშეს კუტლაი... ხმელ-მალაღია, წარბს ზეით ნახმლევი სჭირს? — კვლავ ჰკითხა ქალმა.

— არც ეგ ვუწყი. — ჩაილაპარაკა მეფემ.

— თუ ღმერთმა იპრიანა, მეფე მოარჩინა და ისევ მშვიდობით არის, ჩემი ქმარიც იმის ჭირის სანაცვლო იყოს და სხვანიც, რომელნიცა მყვანან! — ისურვა დედაკაცმა.

მეფემ სასოება იწვინა, გული ამოუჯდა... წამოდგა, რაც ფულად ოქრო და ვერცხლი ებადა, ყველა ტაბლაზე დაჰყარა...

— ადექ!.. თუ მეფეს ესრეთი მრევლი ჰყავს, შეჭირვების ქვამს ძილიც არ ეფერება! — უბრძანა პაპაის.

დედაკაცმა მეფე მხოლოდ ეხლა და შეიციანო, იტყვიან, ძირს დაეცა, სვიმონის ფერხთა მთხვევა დააპირა...

სტუმრებმა აღარ დააცადეს, განერიდნენ, ქოხი დააგდეს და სიბნელეში გაუჩინარდნენ...

36.

ნაშუადღევს სვიმონ მეფის რაზმს გზად სიჩქარით შეუჯახავ ცხენზე ამხედრებული ქვათახველი ბერი შემოეყარა.

არჩილის ძემ ჰკითხა:

— უჯახავ ცხენზედ რადა ზი, საიდან

მოხვალ, ან საითქენ მიგიჩქარონ?

— ქვათახვევის მონასტრით მოვალ, გორისკენ მივიჩქარი... მეფის ნახვა მსურს, მწყემსებმა ამბავი მოაგდეს, თავრიზის ბეგლარბეგი ახტაჯაფარ-ფაშა ასჯერ უშქარის ლაშქრით საკაზს აქეთ ალგეთს ჩამოდგაო!

უნებლიედ მეფემაც ყურად იღო ბერის საუბარი.

— წახდენის ღლე დგება, — ჩაილაპარაკა და ნათქვამს ფიქრიანად დასძინა: — ალგეთზედ ომი ქართველთათვის ავად დაცდილ არს... აწ ვერც გაღმართ ბარათიანთ, ვერც სომხითართ და ვერც ქართლის ლაშქარს დაველოდები... რამდენიცა ვართ, ურუმთ იმდენივე შევებმით. მტერს თბილისს მისვლას კი არ დავაცლი!..

— ეგ ვით იქნების?! — გაუკვირდა არჩილის ძეს.

— იქნების, — ჯიუტად მიუფო მეფემ, — უფლის ნებით ყოველივე იქნების!.. შენ წა, ბარათიანთა მიღო, ჯარი შეჰყარე!.. სიჩქარითა ჰქმენ, ვინძლო მომისწრო და ომში აჯანი მომცე... გორს ამილახვარს გავგზავნი, თუ გავბელ, მერე მთავარ ლაშქარსაც შევიერთებ და ეგების, ღვთის წადილიც განგებით აღვარტლო!..

— არა, მეფეო, სამასის კაცით მტერს ვით შეებმი? — შეესიტყვა ამილახორი.

— რად არ!?. თუ ჩვენ მგელს ვეგვანეთ, ზოლო ისინი ცხვართ ვაგვანეთ. უძალო ფარას ერთი მგელიც იოლად წაახდენს!.. როგორცა ვბრძანე, იმგვარად ჰქმენი! — ესა თქვა, ცხენს დეზი ჰკრა და რაზმიც თან გაიყოლა...

ბეჭობს გადასცდნენ — თვალს მიეფარნენ...

ძველ ადგილს სამხილა შემორჩნენ: ქვათახველი ბერი, ამილახვარი და ერეკლე... მერმე ამილახვარი გორისკენ დაიძრა, ერეკლე — ბარათიანთკენ. ბერი კი გაოგნებული იდგა, აღარ იცოდა, რა ელონა, როგორ მოქცეულიყო...

შელამებისას ოსმალთა ლაშქარმა ნახიდურის მინდორს მიატანა... კოცონნი

დადგეს და კარავნიც უთვალავი აღმართეს!..

მეფე სვიმონი სერიდან ურუმთ უთვალთვალვდა...

— ვითომნოთ, ძილად მიქცევა დავაცადოთ... ჩვენც სული მოვიბრუნოთ. ცხენნი შევასვენოთ, მერე ერთბაშად ავიყარნოთ, ქანარნი ვაჭივლოთ და უცნობლობისგან რეტდასხმულებს თავს ორის მხრიდან დავეცეთ!.. — უპირდებოდა მეფე პაპის.

ფერდობზე აღმა მომავალი ცხენოსნები გამოჩნდნენ... ქვათახეველი ბერები იყვნენ, ვის წალდი ეპყრა, ვის — ფიწალი, ვის კიდევ — კეტი ან საცელველი...

ბერები სერზე მდგარ მცირე საყდართან ჩამოქვეითდნენ, სვიმონს მოეახლნენ, თაყვანი სცეს...

— შენს რაზმში მიგვითვისაღე. — შევედრნენ...

მეფეს სასოების ცრემლი მოერიდა. წინ წამომდგარ იღუმენს ეახლა, მოეხვია, მკერდში ჩაიკრა... მერე მუხლი მოიდრიკა...

— შენდობა მიბრძანე! — ისურვა.

სხვებმაც იგივე ჰქმნეს, დანარჩენ ბერებსაც დაუჩოქეს და წესისა რჯულისაებრ განენდნენ მოძღვართა. ცოდვანი მოინანიეს, ეზიარნენ და თვალცრემლიანნი ერთურთსაც საუცუნოდ გამოეთხოვნენ...

ბოლნისის მხარეს ვეება ბადრი მთვარე ამოენთო...

37.

ნაშუალამევეს, როცა ღრმა ძილში აღმებამდე ჩაძირულ ოსმალთა ბანაკს მთვარით მოსილი სასაფლაოს მდუმარება დაუფლვებოდა, მთელემარ გუშაგებს რამდენიმე ფრთხილი ლანდი უჩუმრად მიუახლოვდა, მიეპარა... ჯერ ერთი ამორიალდა, მერე დანარჩენებიც „ფარფატდნენ“ და გუშაგნი უხმაუროდ მოგუდეს...

ბორცვებთან მიკიოტის ხმამ მოატანა...

ნიშანზე მეფემ რაზმი დასძრა, ფეხით ატარა, ცხენები სადავით წამოაყვანიანა... უჩქამოდ იარეს, მოკლულ გუშაგებს გასცდნენ და მოწინავე კარვებს მიტანებულნი, ცხენებს შერედა მოველენ... ყოყინა დასცეს, მძინარე ურუმთ ანაზღუდად მიუხტნენ...

ყოყინზე ბორცვებს გადაღმა განგებ დატოვებულმა მექანარებმა ქანართ „მიტევისა ჩაპბერეს“, ააყივლეს, ისეთი ამინდი შეჰქმნეს, ვითამ ლაშქარი სხვაიც დიდი მოდიოდა.

ოსმალნი დაიბნენ, ბანაკი აირია. დამფრთხალმა ცხენებმა კარვები გადათელეს... ვინც ამხედრება მოასწრო, მომხდურებმა შუბები აძგერეს, ქვეითებს ხმლითა და სატევრით მიედევნენ, წაქცეულნი აღარ დახოცეს, მძლავრნი გამოარჩიეს, იმათ დაერივნენ...

პაპი მეფის გვერდით იბრძოდა...

— ჩემზე მეტს ნუ ჰზოც!.. ნუ მკობნი, გამაჯავრებ! — ხუმრობით შეუწყაა სვიმონი.

— მეფე ხარ, ვინ გიშლის, შენ მეტი ჰზოცე! — მიუგო წოწრეანთმა.

იმათი შემხედვარე, სხვებთან ერთად ქვათახეველი ბერებიც გალომგულდნენ... წალდ-ფიწალი ხმალ-შუბზე უკეთ იხმარეს... ურუმნი წალდოსნებს უფრო უფრთხოდნენ, ვერ ეცნოთ, ვერ მიმხვდარიყვნენ კაცნი იყვნენ თუ ჩვენებანი?!

ქანართა ხმა თანდათან ახლოვდებოდა...

ახტაჯაფარ-ფაშამ ბანაკში შემოჭრილ „მეწინავე“ რაზმთან შებრძოლება ბართ-ფაშას მიანდო, თვითონ დიდძალი ჯარით ქანართა ხმებს მიჰყვა, „მთავარი ლაშქარის“ შესახვედრად დაიძრა...

იტიალა — ცის კიდევ იისფრად შეიფაქლა...

ოსმალნი მრავალნი იყვნენ...

უთანასწორო ბრძოლაში ქართველთა რაზმი თანდათან დაილია...

ცოცხლად დარჩენილნი მეფეს შემო-

უღვინე, სამარქაფო ცხენი „შურდანი“ მოპვეარეს... ჰკადრეს:

— გაგვშორდი... შენი სიკვდილი არ იქნებოს!..

ბრძოლით გართულმა სვიმონმა ყური არავის ათხოვა...

ურუმთა იმძლავრეს... საქმე მეტის-მეტად გაჭირდა...

— გაგვშორდი მეთქი! — იღრიალა სასოწარკვეთილმა ჰაპაიმ.

მეფე გონს მოეგო, ცხენი შეიცივლა — „ფალენიდან“ „შურდანიზე“ გადაინაცვლა, ვიღაც ოსმალს სარდალს შუბი მკერდში შეატოვა და ორისა კაციტ ხლებულ უეუქცა...

გაქცეულ მეფეს ბარათ-ფაშა თვით დაედევნა ველარც ჰაპაიმ შეაკავა მდევარი. მარტოშენილს მხარში ისარი აძგერეს, ცხენიც ქვეშ გამოუყლეს, ძირს დასცეს, გადათელეს...

ველზე სამ მხედარს ბარათ-ფაშა და სამჭერ ათასი ოსმალს მისდევდა!.. საფლობიანსა გზასა იწროსა ვიღაცამ უნებლიედ მეფის ცხენს ცხენი შეასგერა... ცხენს მჭდომი მეფე ტალახს დაეფლა...

ეცადნენ, მაგრამ ვერ გამოიყვანეს, ლიასქელი იყო, ცხენიცა და მეფეც შეიწეხა...

მაშინ შეაკვდნენ ის ორნიც მტერსა... ლიაში მუხლებამდე ჩაფლული მეფე ისარს ისროდა, ახლო არავის იყარებდა...

ურუმთაც მშვილდნი მოზიდეს...

— არ ჰკრათ! — უბრძანა ფაშამ. — მეფე თუ ხარო? — ჰკითხა ლიაში ჩაფლულს.

სვიმონმა აღარ უპასუხა.

ბარათ-ფაშამ მეფე უპასუხოდაც იცნო, ღმერთს ახედა...

— დიდ არს ძალა ალაქისა! — აღაეღონა...

ამასობაში ყალბის ქანარით გაცრუებულ ახტაქაფარ-ფაშაეც მოადგა ლიას... ურუმნი ლაფს სრულად შემოერთებენ...

მეფეა!.. ლაშქარი აღარ შერჩომია და ისევ ამაყად ტალახში ჩაფლული

ისარს ისვრის?! — მოახსენებდა მისი მამა ახტაქაფარ თავრიზის ბეგლარბეგს.

ახტაქაფარი სვიმონის სანახავად წინ წარსდგა, რა ნახა გაუცვირდა: — ამის მეტი კაცისაგან ეს არა ქმნილა, რომ ხუთსა ეამს ძალმიცემით ბრძოლა გარდებნადოს და ლაფში ჩაფლული კიდევ მშვილდს ეზიდებოდესო!?, არა, ამისი მოკვლა კაცთაგან უღირს არს!.. არავინ თოფი ან ისარი არა ჰკრათ!.. განდევით, ბელდარებს უხმეთ, ტალახი გასკრან და გზა გაუშრონ! — ბრძანა მან.

ვიღრე ბელდარები მოვიდოდნენ, ბარათ-ფაშამ სვიმონს ესრე ურჩია:

— ტყუილად ცდილობ, შენი ცოცხლად შეპყრობა გვიწინა, თორემ თოფს გკრავენ და მოგვლავენო!..

— სიკვდილით ნუ მაშინებ, მე სიკვდილისთვის ვარ გაჩენილი! — გამოსძახა სვიმონმა.

ბარათ-ფაშას შერცხვა — იაზრა, შეშინებით ვერას გახდებოდა, ამიტომ სიტყვა დაიტკბო, ენა დაითაფლა...

— რაც დღეს შენა ჰქმენ, არც როსტომმა და არც გორგასალს ის არ უქნია! — შეაპარა...

მეფეს ჭათინაური ეამა, ბრძანა:

— მამისა ჩემის მზემ, ცოცხალი ჯაფარ-ფაშას მეტს კაცს არ დავრჩები... შენ არ მეყოფი, მობრძანდეს და თავად დამიჩჩინოს.

— აჲ, აჲ ვარ... ეგ ჩემს ნაცვლად გეუბრებოდა, — გამოიჩინა თავი ახტაქაფარმა.

სვიმონს, ჩაეცინა:

— ნეტაი დედაშენსა, რომ ჩემისთანა ნადირუს მონადირე შვილი უშობია!

— დედაჩემი დიადი მლოცველი იყო, ერთი ლამეა, ლეილეთურ გეჯას ეძახიან... ვინც იმ ლამეს ღვთის წინაშე ხვეწნას აღავლენს, ნატვრა გაუთავდების. დედაჩემმა ის ლამე ჰპოვა, ალაქს ჩემი გამარჯვება შეევედრა და შენი თავიც იმ ედრებითა მხვდა!.. შენ, ვითამ სონღული, მტრულზე გაქანებული ბადეს გაები, აჲ სპარსულის ლექსითაც უთქომთ: „მურღი ზი ერქ, ჩემ ბედაომ

ევთად თახმულ ბაითშიო!.. — შეაგონა ახტაქათარმა.

— რა გინდა ჩიტი მახეს გაეზას, უნდა მოთმინება იქონიოსო. — თავისთვის თარგმნა ბარათ-ფაშამ.

— რომ არ მოვითმინო, სიხელით რა გამომიყო. — მიუგო მეფემ.

ამსობაში ბელდარებმა ტალახი გასჭრეს და სვიმონ მეფე სამშვიდობოს გამოიყვანეს.

პაპაიმ თვალი მწყემსების სადგომში გაახილა.

ნაბაღწახურული ტყავებზე იწვა გვერდით ვეება ნაგაზი მიჯდომიდა... ძალი კელავდა. წიწაკის სარჩულოვით წითელსა და ხოიან ენას გულდაგულ ივრილებდა...

წოწრენათმა წამოწვეა სცადა, მაგრამ ვერ შესძლო. იაზრა:

ტანსა და სახეზეც ცხენთა ნაფლოქვარი სჭირდა. ისარნაკრავი მხარიც უზომოდ აწამებდა... თუმცა ჭრილობა ვილაცას უკვე მოეხილა, მოებანა, მალამო ცოდნით ეხმარა, ფალასით შეეხვია, მაგრად შეეკრა...

— წყალი! — ინატრა ნაგვემ-ნაისრალმა.

ნაგაზმა კაცოვით გაუგონა, ადგა, კარს მიაშურა...

პაპაიმ თვალნი უილაჯოდ მილულა...

— არწისა მთანი დწითნა,
კალთანი ალგეთისანი...
ბევრი ჩაილა ცხენ-კაცი,
ბევრიც დასცივდათ ისარი... —

სევდიანად ღიღინებდა ვინმე მწყემსთაგანი. წამსზუთი ღიღინი შეწყდა...

სადგომში ორნი შემოვიდნენ — სარჩალო და პატარა ბიჭი. პაპაის მიუცუცქდნენ. გამშრალი პირი გაუღბეს, ჭრილობაზე საფენი შეუნაცვლეს.

— მეფე რასა იქმს? — ძლივს გასაგონად იკითხა წოწრენათმა.

— იუზე, მეფეს არა უჭირს. — ანუგეშეს.

იმ ღამით პაპაი უიმედოდ იყო — სი-

ცხე მოსძალებოდა, შფოთავდა. ნიდაგ მიცვალბულ ეოლს ახსენებდა: — ჰაი, მზისავარო, თუ ჰხედ. საფლაგზე აყენებად მსხმოიარე ალუა რო ვლდა?.. მეც მალით მუალ, მანამ ჭარელ ზიდონი პნახე, უთხარი, ნუ სწუხ. ფანდურ წამაილ, ჩემ ჭმარ ბალღების ანბავ მოგიტანს თქო...

სარჩალო და მწყემსი ბიჭი ცეცხლისპირს ისხდნენ, სულთმობრძავს ღამეს უთევდნენ.

— აჰი, რუსთ-ხელმწიფის შიშით, ოსმალო ვერც-რას გაპბედავსო? — ჰკითხა ყმაწვილმა.

— ეგ ჩვენზედ პბედავს. კახეთზედ მადა წამხდარი აქვს. — უპასუხა სარჩალომ.

— მაშ. სვიმონ მეფემ რადლა დანახანა, რად არ ემშო რუსთა-ხელმწიფეს?

— რა ვი... რო მოესწრო, ალბათ ეძმობოდა კიდეც... მაგრამ იღბალი აღარ ეყო, ცუდ დროს უყვლეს...

— იღბალი რო ჰყოფნოდა, ხო ეძმობოდა!

— ეძმობოდა.

— რა იყო?

— ყველა ჭრისტიანი ხელმწიფე ღვთისა და ხალხის ნებაზე დგას... დღეს თუ არა, ხვალ ჩვენი მეფეც ხალხის ნებას მიხვდებოდა. ადგებოდა და რუსთ-ხელმწიფეს თავის კაცებს აახლებდა, ჭირში ვართ, მაღლი ჰქენ, საშველი დაგვაყენეო...

— აჰი ხალხის ნებას მიხვდომილიც იყო?

— იყო, მაგრამ მიღეთისა ერიდებოდა. ამაყი იყო, ეგონა ოსმალოს მარტოიც იოლად გაუსწორდებოდა... თან რუსთ-ხელმწიფის ხათრიც ჰჭონდა, შეწუხებისა რცხვენოდა...

— ხალხმა რო სთხოვოს?

— ვის??!

— რუსთ-ხელმწიფეს.

— კაი ლა, გეყოფის!.. ცოტას თვალს მივლულავ... ძილი რომ მოგეძალოს, ხელი მკარ, გამაღვიძე... ე. მაგ კაცის უთვალოდ დატოვება არ იქნების, ვინ-

ძლო ეს ღამეც განგებით გაატაროს...
თუ გაატარა ხო კარგი, თუ არა და...

— თუ კი გაატარა, მაშინ?..

— მაშინ, ღმერთი მოწყალეა... ვინ
იცის, გადარჩეს კიდევ.

ამ სიტყვებზე სარქალი კუთხეში მი-
წვა, დასაძინებლად მიიღურსა.

ბიჭმა ნაღვერდალი გაჩხრიკა, მისუს-
ტებულ ცეცხლს ჭოყრები შეუმატა და
სულთმობრძავს ყმაწვილური იმედით
გახედა.

38.

ისპაჰანის უმთავრეს მოედანზე, კაი-
სარიეს ანუ სამეფო ქარვასლის თაღ-
მალალ ალაყაფთან, რომელსაც ინგლი-
სელი ოსტატის ფესის მიერ შაჰ აბას
პირველის დაკვეთით გამართული საუ-
ცხოო ვეება საათი ამშვენებდა, აურა-
ცხელი მოსერიე გამოფენილიყო. მათ
შორის გადამთიელიც ბევრი ერია: —
ხვარაზმელნი, ინდონი, იუდეველნი, სო-
მენნი, ბუხარელნი, ჭართველნი, ჩინე-
ლნი, თურქნი და თათარნი. აგრეთვე
ევროპიელებიც — ფრანგნი, ინგლისელები,
პოლანდიელები, ესპანელები, იტალიელები...

მგლოვიარეთა გამოძველებით მოა-
რულ ქარავანს წინ ეჭვსი სამხედრო
ალამდარი მოუძლოდა. მებაირახტრეთ
ალმები მწუხარების ნიშნად მალალ ჰო-
კებზე გულდაგულ დაეხვიათ, ცისფრად
შეღებილი კანაფით შეეკრათ, მაგრად
შეეკრათ — ფრთაშებორკილ კაბუე-
ტბივით დაეოკებინათ.

ალამდრებს საგანგებოდ დაწინილ-და-
ვარცხნილი ოთხი ტაიკი მოჰყვებოდა.
ცხენთაგან პირველს მიცვალებულის
მშვილდი მიჰქონდა, დანარჩენებს
იარაღი, სამოს-სამკაულო... ხოლო,
ფრთა-ბუმბულით დამშვენებული უძ-
ვირფასესი თავსაბური, რომელიც აწ-
განსვენებული მისი პატრონის უბად-
ლო ბრწყინვალეაზე მეტყველებდა,
ქორზე მკდომ მსახურს ხელთ უდიდ-
სი პატივით ეპყრა.

ჭოროსანს ორი ქუღწოწოლა მოცეკ-
ვავე მოსდევდა, მოცეკვავენი ხტოდნენ,

როკავდნენ, წაღმა-უქუღმაზ მზარდობენ
დნენ...

მათ შერე პირსავსე სინებით ხელდა-
შშვენებული რვა მონა მოაბიჯებდა. სი-
ნებზე ცისფერ მუშამბებში გამოხვეუ-
ლი კონუსისდარი თავთავი შაქრები და
უამრავი ტკბილეული ეწყო.

მოდოდნენ მემუსიკეიც — ევენ-
ბითა და სპილენძის მცირე ფიალებით
გაწყობილ დაირებს ეშხიანად მოაფრი-
ალებდნენ ჰაერშივე მოხდენილად ხედ-
ნიდნენ, ხმაშეწყობილად აქლარუნებდ-
ნენ...

მესაკრავეებს თეთრადმოსილი სუ-
ფიჰანნი და ორმწკრივად განლაგებული
მომღერალთა გუნდი მოაცილებდა. უც-
ნაურად მოქანაობდნენ, „ლა ალლა ალ-
ლა ლასა“ და „ალლა ეკბარის“ ჰანგზე
უჩვეულოდ ტოკავდნენ, იზნიქებოდნენ,
წელში ლერწმბივით ტყდებოდნენ და
კვლავ აღმართულნი ისევ „ლა ალლა-
სა“ და „ალლა ეკბარს“ გაიძახოდნენ —
თავდავიწყებით გაჰკიოდნენ...

მომღერლებს ცალმხარილიაიმშიშ-
ვლებული სამი ღვთისმსახური მოჰყვე-
ბოდა. შუბლსა და მხრებზე საძივეს
მძიმე იარები აჩნდათ. იარებიდან სის-
ხლი სდიოდათ... სხვა მსახურებს, წით-
ლად მსხოიარე, სამი ვაშლის ზე მოჰ-
ქონდათ. ბეებს ტოტებზე მიცვალებუ-
ლის სამი ცოლის, სამი ნაწნავი და ფე-
რად-ფერავი ფრიალები ჰქონდათ ჩა-
მობმული...

თვით ნიცვალეებულს რვა კაცი მოას-
ვენებდა. აქ შტს ბუხარული ბეწვით მო-
რძულ-მოციერებელი აბრეშუმის კაფ-
თანი ეფინა.

მოქონდათ სეარძელიც, რომელშიც
ცისფრად მოსილი ყმაწვილი იჯდა და
მუხლებზე განფენილ ალყორანს კით-
ხულობდა...

სულ ბოლოს, დიდებულებითა და
ხუთასი რჩეული მეომრით შემოჩეთი-
ლი შაჰის რთხვალა შანეშინი ანუ მო-
ძრავი სასახლე მოგორავდა. შანეშინის
ფანჯრებიც ცისფერი მარმამით შეეფა-
რდათ. იმფერევე ფაფონები შეენოდათ
შანეშინში შებმულ ცხენებსაც...

— მამი ჩემი, შეგვიდრე — დავით, ამაყი და მრისხანე გახლავს, ბრძანებულა... ხოლო გიორგი წინააღმდეგ დავითისა სათნოებითა და გულწვილობით იხსენიების. უხვი და მოწყალე, სახილველად მშვენიერ არს. ამიტომ ყვანიც უპირატეს მისად მიილტვიან, ვინემ დავითისად... აჳი მამასაც ჩვენსას შვილთა შორის გამოჩეული ჰყავს!.. თავადაც უწყვი, კახთ-ბატონის პირველ სადროშოს ადრე გიორგი სარდლობდა, ხოლო დავითი ბოდბელ ეპისკოპოსთან ერთად ოდენ მესამეს ედგა სათავეში...

შანეშინის სარკმელთან ბალიც-ხალიჩაზე მიწოლილი იმკამინდელი ირანის მბრძანებელი შაჰ-აბას პირველი, ყრობიდანვე თანშეზრდილ მძევალს, კახთ-ბატონის უმცროს ძეს, კონსტანტინეს გულსყურით უსმენდა. აბასი ტანად მორჩილი იყო, კანჭწერილი. ნიადაგ ავადმზირალი, ექვიანი და პატივმოყვარე ჩანდა, ამასთან — ფრთხილი, მამაცი და მოგვივით გონიერიც...

— ჩემი იქ სტუმრობის მერე დავითს მომბრენი შეემატნენ. გიორგი ვეღარ შეეგუა მისი შემაგრებას. მამისა თვისისაებრ მელიობა ჰქმნა — ძველს გზას დაადგა — სახილვლად პირი კვლავ სტამბულისკენ მიიქცია. მაგრამ მალევე შეუტყვეს, მოაბრუნეს, ფიცზე შეაგდეს... შენის რჩევითა და შეგონებით მასთან უსისხლოდ მოარჩევს, ტახტი დავითს დაუნარჩუნეს, ხოლო გიორგი, ჩემის სიკეთისა არ იყო, საუფლისწულობედ დასვეს... კახთ-ბატონი დავითის დაუნდობლობას უმალვე მიხედა, ავადმყოფობა იფარა, სამეფო დროშა, გვირგვინ-სარტყელი და ხმალი საკუთარის ნებით დაადგო... შემონახვნდა...

— თუ იცო, რად მოკვდა მურშიდ-ყული-ხან, აღმზრდელი ჩემი? — შეაწყვეტინა შაჰმა.

კონსტანტინე შეკრთა.

— არა, მზის სადარო. — იცრუა უმაღლვე, თუმცა აშკარა იყო, ყოველივე აღრევაც საიდუმლოდ ჰქონდა გაგონილი. — მე მხოლოდ ის ვიცი, რაც ქვე-

ყნისა და ალაჰის წინაშე ბრძანდებოდა მურშიდ-ყული-ხან არყის სმით მოკვდაო.

— დე, ალაჰმაც და ხალხმაც ეგრე იცოდეს!.. — ჩაილაპარაკა ირანის მბრძანებელმა, მერმე წამით ჩაფიქრდა და თვალმოჭუტულმა, მუხანათურის გულწრფელობით განაგრძო: — მაგრამ სიმაართლე სხვაა... მურშიდ-ყული-ხან მე მოვკვალა!!

— არა, მზის სადარო! — აღმოხდა კონსტანტინეს.

— რად არ!? — გაიკვირვა აბასმა.

მძვეალი დაიბნა, საპასუხო სიტყვა ვეღარ მოიძია.

იყურეს.

— შენც კარგა გახსოვს, — ხმაში სიწინელი შეურია შაჰმა, — საბრალო, იმ თავითვე ჩემთვის იღვწოდა... ხელმწიფის ტახტი უდაბნოში შთენილ ხესა ჰგავს, მირზა კონსტანტინე! თუ შენიანთა სისხლით არ მორწყე, წყალს ვერსაიდან მიუსადაგებ... როს მამი ჩემი, ჰამზამირზა მამისა ჩემის ზედაბენდეს ტახტზედ ამაღლდა, მურშიდმა მოსვენება დაჰკარგა. შიშობდა: ირანის ახალი მბრძანებელი მისადმი ძველს მტრობას გაიხსენებს და აბასთან ერთად მეც სიკვდილს მომაგებსო... მართალიც იყო, ტახტს მოცილე არ უყვარს, ტოლბადალზე ხელმწიფება არ იქმნების!.. ეგ ჰამზამირზამაც იცოდა, მაგრამ დაახანა, უდროობის გამო შინაური საქმე მერმისთვის გადასდო... მისი ბედიც ეგ იყო... პირი შეეკარით, სამეფო დალაქს, ჰედის იღუმლად გაეფრიგდით, ჩემი აღზევების მერე დიდ მოწყალებას შევპირდით და მამი ჩემი ჰამზათ სამართებლით დაეკლვირეთ!.. მერე ყველაფერი იმ დალაქს დაეაბრალოთ, წყალობის ნაცვლად. შაჰის მკვლელი ხმლებით ავეუწყეთ და ხალხსაც მხოლოდ მისი ვერაგობა ვაუწყეთ.

აბასი დადუმდა.

— ნუ, მბრძანებელო... — ჩაილაპარაკა კონსტანტინემ.

— მურშიდ-ყული-ხან დიდ საიდუმლოს ფლობდა, გათამამდა, ნიადაგ ღლაპსა და ტახტზე მის დასმულს მი-

— ბედაურობის ქტრდი ვარო. — უპასუხა წოწრეანთმა.

ბერმა გაკვირვებით გამოხედა.

ილუმინის ყვირილზე სენაეში შეჭრილმა ბერებმა მეფედ-ყოფილი ალექსანდრე სარეკელზე დაასვენეს, წყალი აპყურეს, შეცოვებული თითები და საფეთქლები მოუსრისეს, პირით სააქაოსკენ მოაბრუნეს, მოასულეობრეს...

პაპიმ ცხენი უმაღლვე მიატოვა და სხვებთან ერთად ისიც სამონაზვნოსკენ გაქანდა...

მნათემ ზარს შემოჰკრა...

გუმბათზე მსხდარი ქედნები ერთბაშად აიშალნენ...

40.

— ცოდვას ნურას იქმ, ჩვენს შვილთა-შვილებს ეწვეისო. — შორჩილად ჰკადრა ქეთევან დედოფალმა მეუფე დავითს და ქმარი თვისი პალატის ბქემდე მიაცილა. — ფირდოუსისა გახსოვს: როს ხესა ჰრგავენ, ფესენი რომლისაც ოდენ სისხლით იკვებებიან, რა გინდა ხანიც დიდი გამოხდეს, მცენარე იგი მაინც შურისგების ნაყოფს მოიხსნამსო! — ესეც შეაგონა გამოთხოვებისას.

— აკი მოიხსნა კიდეც! — მიუგო დავითმა.

ქეთევანს არ ეამა მეფის ნაუბარი, შეწუხდა, სახე სათნოებით შეუფიჭრიანდა.

დავითი ცხენს მოველო, დეზი ჰკრა, გალავნისკენ დასძრა და მხლებელნიც თან გაიყოლა...

იმ ღამეს ჭოეთის კლდოვან ციხეში, სადაც დავითის მიერ ტყვედქმნილი უფლისწული გიორგი და მოდასენი მისნი დამცირებასა თუ ბედის ორპირობას მოაზინებათ იტანდნენ, ენით აუწყურელი ცოდვა-ბრალი დატრიალდა — ციხისთავი იესე ანდრონიკაშვილი მანდატურებმა დაურიდებლად გამოაღვიძეს:

— მეფე მობრძანდაო! — შეწამოჰკრილა, სამოსელიც უმაღლვე მიაგებებს...

კლდისპირა ქონგურს მიმდგარი მეფე უფსკრულს ჩასცქეროდა, ნაბიჯების ხმაზე შემობრუნდა...

— შეთქმულნი მომგვარეთო! — უბრძანა მოახლოვებულ ციხისთავს.

მთვარიანი ღამე იყო...

მნათობთა აღმოსავალზე შეფენილი ცისკრის ვარსკვლავი მზის სიახლოვეს გუმანიტ გრძნობდა, ჰახჰახებდა, დედის მომლოდინე ბარტყივით უთმენლად ფრთხილებდა...

ხელშეშორკილი უფლისწული გიორგი და მისი „ათორმეტი“ თანამოსერე უფსკრულისპირა ქონგურთან ჩამოწკრივს...

— მეცამეტე სადღაა? — იკითხა დავითმა.

ციხისთავმა დუმილით უპასუხა.

— მეცამეტე მეთქი!..

— ყურშიტა ჩერქეზი დილეგში აღარ დაგვხვდა, მეფე-ბატონო... ხანს უკან კი იყო... შორს ვერსად წავიდოდა... მდევარიც უმაღლვე დავადევნე, შეიპყრობენ და... — აღარ დაასრულა ანდრონიკაშვილმა.

დავითმა თვალით ხელჯოხიანი ეჭიბი მოსძებნა...

— გასწით, სად მიეწიოთ, იქ ჩააძაღლეო! — უბრძანა. მერე კვლავ იესეს მიუბრუნდა, — მეცამეტე შენ იქნებიო! — მიახალა ავად...

ციხისთავი გულმტკიცე გამოდგა, ხელები ზურგზე დაილაგა. შეთქმულთა გვერდით უსიტყვოდ დადგა.

ხელშეშორების მანდატურები ცხენებს მოახსდნენ, ციხიდან თავქვე დაქანდნენ...

— რა გწადის? — ჰკითხა გიორგიმ მას.

— ია, რაიც ჩემთვისა გწადდათ. — მიუგო დავითმა.

— მაინც?..

წამით სიჩუმე ჩამოვარდა.

— დღესა იმასა, — ფიქრიანად წა-

მოიწყო ბრალმდებელმა მეფემ, — მა-
მის დის შვილმან ჩვენმან, ხელმწიფე-
მან ქართლისა გიორგიმ, მოგვიკითხა და
ნადიმსა ზედა ტფილისს გვიწვია. მაშინ
განზრახე შენ, ძმამან ჩემმან, ზრახვაი
ბოროტისაგან უფრო უბოროტესი და
მიზეზითა ღვინისწყენითა ლხინს აღარ
მოხველ... მერმე ცბიერად განდგომილ-
მან რა მოვრალად დამიგულე, შემოი-
ფიცე ესენიცა და საკვდავად ჩემდა და-
უღვგრად ხელი აღმართე!.. ესმა რა ესე
ბარამ ჩოლოყაშვილს, კაცსა ღვთის-
მოშიშსა, წამოვიდა და ნადიმად მჭდარს
ყოველივე წვრილად გამანდო... მყის
აღვსდემ და მოველ კარავსა შენსა და
გინილე ვითარ იჭურვოდი და ესრე გი-
თხარ: იჭურვი სიკუდილდ ჩემდა... ჰა,
ვარ წინაშე შენსა და რაი იგი ძალგის,
ჰყავს!..

დავითი დაღუპდა.

— რაი გწადს მეთქი? — კვლავ ჰკი-
თხა გიორგიმ.

მეფემ არ უპასუხა. შუბოსნებს მიუ-
ბრუნდა, ხელი შეშართა. მაშინ დაიძრ-
ნენ შუბოსანნი და შუბის წვერნი უფს-
კრულის პირად მდგართ ბეჭებსშუა მი-
ახჩინეს...

შეთქმულთ უფსკრულისკენ მიაწე-
ნენ!..

უფლისწულს მიბჯენილ შუბს დავი-
თმა ხელი ჩაჰკიდა, შეაჩერა...

ერთნი უფსკრულში „ნებით“ გადაე-
შენნ. სხვანი ძალით გადაჰყარეს.

— მე რაისად და მაგვიანებთ?! მკა-
რით და გაათავეთ! — აღმოხდა უფლის-
წულს.

— არა! — მიუგო დავითმა, — თუ
კი ძმის ხელით სიკვდილი გიწერია, მერ-
მისთვის იყოს... ეხლა წა... გონით
იარე!.. ვინძლო სახვალისო ფიქრი მარ-
თებულ ჰქმნა და სისხლი შენშიერი და-
სადვრელად არ გაიმეტო!..

41.

მეფედყოფილი ალექსანდრე და ალ-
გეთთან ნაიარევი მისი სტუმარი, მრავალ-
ტანჯული წოწრეანთი ფიქრთგასა-
რთველად ალავერდელ მეურნე ბერებს
გვერდი-გვერდ მისხდომოდნენ, თან სა-

ქმშიაც შევლოდნენ — უფროსი მოსტეხი
რიანად მოზიდულ თუთის მოლტებს
ფოთოლთაგან დაშნებოვით აშიშვლებ-
დნენ და თან ეკლესიათა „აღსაზევებ-
ლად“ რუსეთიდან მოკლენილ მხატ-
ვარ-ოსტატებსაც უთვალთვალდნენ,
ტადარში ზეალმართულ ხარაზოებს ლა-
მურებოვით რომ ჩამობოდნენ და ეამ-
გადასული ფრესკების აღდგენა-აღორ-
ძინებისათვის იღვწოდნენ... შემონაზვ-
ნებული მეფე, მცირე უკეთესობის მი-
უხედავად, მაინც უნუგეშოდ გამოიყუ-
რებოდა — სუნთქვა უჭირდა — სიბზ-
ნევედაკარგულს, უღაჯობასთან ერ-
თად, სულიერი სიძაბუნეც დასჩემებო-
და...

— სიმათლით უთქომს, — ჩიოდა
იგი, — ამოდ დავშვრით მეცა და მეფე
სვიმონიცა... ბედმან მსახვრალმან მე
მონაზვნობა, ზოლო იმ ბეჩავს იედი-
ყულეს ციხეში გდება და თვისტომთა-
გან განრიდებით მოშხამული სიბერე
არგუნა. ვაი, რომ ველარც რუსთ-ხელ-
მწიფემ იმდენი ვერა მისაშველა რა...
შინაურ ქიშპსა და გარეულს მტრობა-
ში ჩამდგარ გოდუნოვს თან უმოსავ-
ლობა და ნგრევა-შიმშილიც მიეძალა...
ჰა, შენაც ხედავ, მეზარბაზნეთა ნაც-
ლად ჯერჯერობით ოდენ ეს შეფუნჯე
ბერები მაახლა... ეგ იმასა ჰგავს. პატა-
რძალს რო ქმრის ჯერად ბებია ქალი მი-
უწვინო; ნუ გეშინ, ნახე რა მშველელი
გყავსო!..

პაპის გაეცინა.

— ეგრეა, ქვეყნის აღდგომა-გამოხს-
ნაზე ფიქრში ლამის სიცოცხლე გამოი-
თავდა. — განაგრძობდა მეფედყოფი-
ლი, — რუსთ-ხელმწიფის ეშხითა და
ჩემის მელიობით ხან ოსმალთ მოვლო-
რე, ხანაც — ყიზილბაში... მაგრამ სო-
ფელი აღარ მეყო. რაც შორი მეგონა,
ახლო ყოფილა, რაც ახლო — შორი!

ალექსანდრე დაღუპდა.

— წადი, წოწრეანთო, შინ წადი...
ქმარა, რით ვერ სცან, რომ სააქათ დრო-
ყამი რახანია სანთელივით ჩამოიღვენ-
თა... საცაა ჩაგვიტრება კიდევ... ჩემის
სიკეთისა არ იყვენ, ცოდვა-მადლი შენც

ბევრი გიგემნია... აწ სულისათვის უნდა ვიზრუნოთ, ვინძლო უფალმა განწმენდილნი მაინც მიგვიღოს!..

მეფე კვლავ დადუმდა.

პაპი თავდახრით იჯდა, აშკარა იყო — გულში ღრმად ჩასწვდომოდა კახთბატონის ნათბარი.

— არა დღესათვის, არამედ ხვალისათვის ილოცეთ, ძმანო ჩემო, რამეთუ ხსნაი სულისაი ოდენ მერმისში არს, ხოლო მერმისი იგი, ეამსა განკითხვისა, შვილთაშვილებში მოგვეწვიეს. — ჩაილულულა ბერთა შუა მჯდარმა იღუმენმა და კალთაში დაგროვილ თუთის ფურცელს გოდორი მოუნაცელა...

ესა ჰქმნა და ალავერდელ ბერაჲ ყურამდე ფლოქვების თქარუნმაც მოატანა — გალაუნის კარი დევნილმა მხედარმა შემოანგრია, შემოვარდა, თან ისრის ქარწყვიმა შემოიყოლა... ცხენმა ფეხი წაიკრა, წაიტეხა, პატრონი თავკისრით გადაიღო, დასცა, მიწაზე დაანარცხა... მღვეარამც მაშინვე მოატანა, ტაძრისკენ წაფორბილებულს ხელშეზინი დაადევნა, ვერ მიაწია... დევნილი ღვთის საზღს შეეფარა, გუმბათისკენ მიმავალ კიბეს მუხლ-იდაყვის ძგერებით შეაფრთხილდა, სულმოუთქმელად შეუყვია, ზეასული, ლამის იყო, უფლის კალთასაც მოებლაუტა, მაგრამ იღბალი აღარ იყო, ისარნაკრავი კიბიდან ძირს გადმოიღეს, ტაძრის იატაკს დასცეს, გულაღმა დაანარცხეს...

— ღოსპადი პაპილუი! — აღმოხდათ ხარაჩოებზე შემსხდარ ოსტატებს.

ყოფდა არნახული იყო — ტაძარში სისხლი დაიდგარა!.. — ღვთის რისხვით ზარდაცემული ბერები მიწას განერთხნენ...

— მოჰკლეს. — ჩაილაპარაკა პაპაიმ.

— ვინ მოჰკლეს? — ჰკითხა გაოგნებულმა კახთბატონმა.

— ყურშიტა მოჰკლეს.

პაპიცა და ალექსანდრეც ერთხანს უძრავად ისხდნენ.

სამრეკლოზე რისხვით ზარები აგუგუნდნენ.

მეფედყოფილი მთვარეულივით ნელა წამოდგა, წამოიშართა...

— რაღა ჰქენით? — მიაჩერდა მღვეართ.

— დავით მეფის ნებთა ვქმენით. — უპასუხა ეჭიბმა. — ეგრე გვიბრძანა, საცა წაეწიოთ, იქვე ჩააძლეთო!..

კახთბატონს სახე გაუქვავდა.

ეგრე იდგა ხანსა რამდენსამეს, მერმე განიბენენ ბაგენი მელისანი: — ღმერთო, მიუღოე იესა ჩემსა დავითს, რამეთუ წყველა მამისა ცხოველ არს, ვითარცა სასოება მარიამისა ჭვარცმულის მიმართ! — აღავლინა მეფემ.

ძირს განრთხმული ბერები წამით შეირხნენ, ქარწამონაქროლ ფერფლივით აფარფატდნენ და საზარი წყვეა-შეჩვენებით ზარდაცემულნი, კვლავ დედამიწას ჩაეკონნენ, თავქვე დაემხნენ.

— წყველა მამისა ცხოველ არს, ვითარცა სასოება მარიამისა ჭვარცმულის მიმართ მეთქი! — განიმეორა ალექსანდრემ.

ლადო სულავერიძე

დიმიტრი ყიფიანი

სექტემბრის ქარში,
ოქტომბრის მზეში
ცაცხვებს ელვარე ფერი ეცვლებათ.
და ბერდებიან ნელა ცაცხვები...
განგებამ მეტი მისცეთ შეძლება!

ჩერ კიდევ ვდგავართ შენეულ სახლთან,
ჩერ კიდევ ვდრტვინავთ ამ შენს
ცაცხვებთან.

წუხელი აწვდა ქარი და ცაცხვის
მწვანე სუნამოს მოფარეს აცხებდა.

ნისლი კი არ თრთის ბორჯღა რტოებზე,
ეს გაცრეცილი შენი კვართია.

ჩერ კიდევ ვდგავართ ჩვენ შენს
ცაცხვებთან,
ვგალობთ აკაკის ლოცვას „განთიადს“.

ამ ბებერ ველთან

ამ ბებერ ველთან შემომესმება
ცხენთა თქარუნთი,
ტორთა ხათქუნთი.
მე ის ცხენები მენატრებიან
ფაფარაშლილნი და გახვითქულნი.
ამ ბებერ ველს რომ ყური დაადო,
იმ ცხენთა გულებს გააქვთ დაგდაგი.

და თრთის ბალახი.
ამ ბებერ ველზე
გადაფენილი მწვანე ფარდაგი.
ეს ქარი, — მათი დანატოვარი, —
ჭმინავს და ისმის ცხენთა ქლოშინი.

მე ის ცხენები მენატრებიან
ამ ველზე ფაფარაშლილმოშლილი.

მე მყოფნის ჩემი სიზმრის წუთები
სატანჯველადაც...
გასახარადაც...

ჩემს ანგელოზთან შესაყრელადაც,
ჩემს სატანასთან გასაყარადაც.
წუხელი ჩემი ელვაც ელავდა,
გასახარადაც.

ჩემი მახვილი კლდეებს ბზარავდა,
ისე დავლალე რეკვით ზარები,
კინალამ თვითონ ვიქვეც ზარადა.

მე მყოფნის ჩემი სიზმრის წუთები
სატანჯველადაც...
გასახარადაც.

ხმება კაკალი

ხმება კაკალი,
 მკერდს მიჯნურივით
 მიუყრავს რტოთი ნანგრევი საყდრის.
 ხმება კაკალი,
 ხმება კაკალი
 და ჩამქნარ ფოთლებს საყდარზე
 აყრის.
 წავსიან ქვებზე გახოხდა ზელიკი...

კაკალმა სისხლი ფესვში ჩაწრიტა, —
 საყდარი რტოთი ამოუჩრია,
 როგორც დაკლილი ბუდე არწივთა.
 იქ რა ზეების შრიალი ისმის?
 იქ რა ბიბინებს?
 რაა, სამკალი?
 ძველი საყდარი ზედ მიყრდნობია, —
 კაკალი ხმება...
 ხმება კაკალი...

სააკაძის წაბლის ჩრდილში

ტაშისკართან ლზინი იყო
 და შევჩერდი ტაშისკართან.
 მთებს ცისკარი მოადგა და
 მთა და ბარი გაცისკარდა.

სააკაძის ცხრა ადლიან
 ბეჭზე წაბლის ჩრდილი გაწვა:
 — აწ ვართ ქართლში მოქართლენი,
 კვლავ ვიქნებით, რაკი აწ ვართ.

წაბლის ჩრდილში ლზინი იყო,
 შერე რა, რომ იყო ძველად. —
 ლიხს იქიდან გადმოვედი,
 ქართლი დამხვდა მაინძელად.

გამარჯვების ზარ-ქუხილში,
 ქედუზრელი ქართლის ნიშით,
 მეც ვიყავი,
 მეც ვილზინე
 სააკაძის წაბლის ჩრდილში.

ვის მოინატრებენ?

დიმიტრი ყიფიანის ასწლოვან ცაცხვებთან
 ბავშვების ყიყინი გახურდა, გაცხელდა.

ცაცხვების ჩრდილში მზის ჩქერი განელდა...
 ბავშვები გესტუმრნენ, სადა ხარ, ანეტა?!

წამოიზარდნენ და . . .

იკითხეს მოზარდებმა:

— პაეღე ინგოროყუა აღარ მოზრძანდება?
 ცაცხვებზე ზარები, ზარები ქეა ჩვენი,
 მაგრამ სად ბრძანდება ლეო ქიაჩელი?!

ახლა სხვა ბავშვები მომრავლდნენ ცაცხვებთან,
 იმათი ყიყინიც გახურდა, გაცხელდა.

ცაცხვებო, კვლავ ბევრჯერ აგარიერაყდებით...
 ვის მოინატრებენ ახალი ბავშვები?!

სიტყვების უაონლოგის გამო

ნუ დამირეკავ, დედი,
დედი, ნუ დამირეკავ...
ჩემთვის ისე ძნელი არის თავის აწევა,
ტელეფონთან მისვლა,
შენი ხმის გაგონება...
ნუ დამირეკავ, დედი,
დედი, ნუ დამირეკავ.

რას გვშველის ჩვენ ეს საუბრები,
ძველი ფურცლები...
შეგონებები, დაწერილი ლამაზი ზელით,
წარსულის მითი
და ოდესღაც ნათქვამი ფიცი...
ნუ დამირეკავ, დედი,
დედი, ნუ დამირეკავ.

განა ჩიტს უკან უბრუნდება
თვისი სიმღერა!
მე ავადა ვარ, სისულელით, ჩემი ზნისაგან,
რადგან ყოველთვის, როგორც ოქრო, მეზოგებოდა
ჩემი თავი — ჩემივ თავისთვის...
ნუ დამირეკავ, დედი,
დედი, ნუ დამირეკავ.

მე არ ვჩქარობ
დავეთხოვო ჩემს სისუსტეებს,
რადგან სანაცვლოდ
არვინ მომცემს უკეთესს, ვიცი,
და სიზმარსაც არა ვცვლი ცხადში...
ნუ დამირეკავ, დედი,
დედი, ნუ დამირეკავ.

მე მომესაჯა სიცოცხლე და
შეც მშვიდად ვიზდი,

ზრუნვა და წყენა კარის ზღურბლთან მელიოდებიან
 და მეც ვაპურებ, მაგრამ განა მშვიდი ვარ მართლა!
 ცხოვრება ჩემი საქმე არ არის...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

შენ ის დრო გახსოვს,
 როს ისეთი ოცნება მქონდა,
 ასრულება და ახდენა რომ არ სჭირდებოდა,
 განა ვუნდივარ
 კვლავ გუბის წყლებს და ხეკაკუნებს...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

ეს შენა გსურდა, რომ პოეტი ვყოფილიყავი,
 ეს შენ დამბადე მე პოეტად და რომ იცოდე,
 როგორი ძნელი რამ ყოფილა, რომ იქცე იმად,
 რისთვისაც გაჩნდი,
 რისთვისაც ხარ ამ ქვეყანაზე...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

შენ ის დრო გახსოვს,
 როცა შენი გულის საამოდ
 ვუწერდი ლექსებს
 ჩვენი ფანჯრის მეწამულ მთვარეს...
 მაგრამ მე განა ის ლექსები გულს მიფონებდა?
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

მე ხომ ლექსი კი არ მინდოდა —
 რამე ისეთი,
 რომელიც ყველას ნუგეშსა და შვებას მოჰგვრიდა,
 შურს იძიებდა კაცი რითაც ამ ცხოვრებაზე,
 რითაც დაკარგულს შეივსებდა და ცრემლს დაცლიდა...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

მე ვწერ მშვიერი ფურცლისათვის,
 გინახავს განა,
 რომ ეჭვი ახლდეს
 სარეცხ ფხვნილის სრულკმნილ რეკლამას,
 ჩემი საქმე კი ეჭვთან არის დაწყვილებული...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

იმას ვცოტაობ, რომ ნერვები გამშიშვლებია
 და იმას ვნატრობ, რომ საერთოდ არ მქონდეს კანი,

რომ უფრო მძაფრად ვიგრძნო ქვეყნის ყველა წვრილმანი,
 ყველა ნემსი, ყველა წამწამი...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

განა პოეტი არ შეჰამეს თვისმა ლექსებმა?
 რა მკვლელი უნდა იმას, მითხარ,
 რა მოშურნალი,
 როს ლუქმა-ლუქმა
 მიაქვთ ლექსებს მისი გულ-ღვიძლი...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

შენს დედურ სიბრძნეს დაპყარგვია, ერთი ფურცელი
 და ვერ მპასუხობ,
 თუ ვინ მიმცა ოთხივ სტიქიას
 და ლექსის წერა დამაყისრა მკაცრი პირობით:
 რომ მწვანეზე არა ვთქვა „მწვანე“...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

მე დავიკარგე
 მთელი ქვეყნის ყველა სახლისთვის,
 ყველა გულისთვის,
 ყველა მყუდრო ბალიშისათვის
 მე დავიკარგე
 და შორიდან ვხედავ ჩემს პერანგს,
 უპატრონოდ ქარში დარჩენილს...

და ნუ დამეძებ, ნულარ მანჯღრევე, მე ავადა ვარ,
 ერთი დღე, ერთი წელიწადი, ერთი სიცოცხლე
 ცოტა არიან იმისათვის, რომ სხვაგან ვიყო,
 მე შენთანა ვარ, შენთან ვიყავ,
 შენთან ვიქნები...
 ნუ დამირეკავ, დედი,
 დედი, ნუ დამირეკავ.

გიორგი კახაიძე

რად არა მცემლიან

მოთხრობა

დიდ დასვენებაზე ბონდო ბურჭლა სამასწავლებლოში დაბარებულივით გამოცხადდა. იგი აშკარად ნაწყენი, უფრო მეტიც, აღშფოთებული იყო. მას შემდეგ, რაც საკლასო ოთახები კაბინეტებად აქციეს, კარები გულდაგულ შეაკეთეს და საიმედო საკეტები დაუყენეს, ღურგალს საქმე მოუმრავლდა; თითქმის ყოველდღე უხდებოდა მოსწავლეების მიერ გაფუჭებული საკეტების გამოცვლა. სანამ მასწავლებელი აღმოაჩენდა, რომ საკეტის ჭეჭრუტანაში ასანთის ღერი იყო ჩატენილი, სანამ ღურგალს მოიყვანდა და კარს გააღებინებდა. კარგა ხანი გავიდოდა, ზოგჯერ გაკვეთილიც გაცდებოდა და მოსწავლეებსაც ეს უნდოდათ. ისინი დერეფანში დარბოდნენ, ხმაურობდნენ, მასხარაობდნენ, ზოგი ცდილობდა ბონდოს დახმარებოდა და ხელს კი უშლიდა. ხანდახან სწორედ მათი ენერგიული დახმარების შედეგად საკეტთან ერთად მთელი ფიცარი ხდებოდა გაჰოსაცვლელი. გაგწყვეტო, იყვირებდა ბონდო და მუქარით აღმართავდა ეჩოს ან ჩაქუჩს; დამფრთხალი ბავშვები მაშინვე გაიფანტებოდნენ, მაგრამ, როგორც კი ღურგალი საქმეს მიუბრუნდებოდა, ისევ შემოგხვეოდნენ წიწილებივით. იყო ერთი გნისი, აურზაური. ბონდო ჯერ კიდევ ახა-

ლგაზრდა კაცი იყო, მაგრამ ბოლო დროს ხშირად ავადმყოფობდა, ნერვები მუდამ აწეწილი ჰქონდა და ხმაურს ვერ იტანდა. ამიტომ არც არავის უკვირდა, რომ დიდ დასვენებაზე, როცა მასწავლებლები კაბინეტებს კეტავდნენ და პირველ საათულზე იკრიბებოდნენ, იგი მეტად ნაწყენი, შეშფოთებული სახით გამოცხადდებოდა სამასწავლებლოში, რომ მოსწავლეებზე ჩივილითა და საყვედურებით გული ეჩერებინა. შუა ოთახში გაჩერდებოდა თავისი ჩანთითა და ფეშტამლით, რომელზეც ჯერ კიდევ ეკიდა წერილი ნაფოტები და ბურბუშელა და, სიტყვაც რომ არ ეთქვა, სახეზე შეატყობდით, რა გაჭირვებაც ჰქონდა. ამ დროს სამასწავლებლოში ისედაც არ იყო ყურთასმენა და ახლა კიდევ უფრო გახურდებოდა კამათი, ატყდებოდა ყაყანი. ბევრი აშკარად აუბამდა ბონდოს მხარს: მართალია ეს კაცი, ბავშვები თავზე დაგვახდნენ, ასე მუშაობა აღარ შეიძლებაო.

ღირეკტორი იქვე იჯდა და კოსტა გოთუას ჭადრაკს ეთამაშებოდა. ამ დროს იგი დუმილს ამჯობინებდა, თუმცა სათქმელი მასაც სახეზე ეწერა: თქვენ რომ დაგიჯეროთ კაცობა, სკოლა თავზე გვენგრევა, არა და, როგორც სხვაგანაა, ჩვენთანაც ისეაო. „უნდა

მივიღოთ სასწრაფო, გადამწყვეტი ზომები! — დაბეჭდვით, მტყიცედ თქვა ქალბატონმა კაკალამ, გეოგრაფიის მასწავლებელმა, უკვე ორმოცდაათს მიღწევულმა, მაგრამ ახალგაზრდულად ყოჩაღმა, ენერგიულმა და დაუღალავმა.

დირექტორმა პეტრე ჯანიშვილმა სულა გააკეთა და ცერად გახედა კაკალას. კოსტამ მაშინვე უპასუხა. პეტრე კვლავ ღრმად ჩაფიქრდა. სკლის მშვიდად მოფიქრების საშუალება რომ ჰქონოდა, იქნება როგორმე დაეძვრინა თავი ხიფათიდან, მაგრამ ახლა ბონდოს ვერაფერს გააჩერებს, მან ბოლომდე უნდა თქვას თავისი სათქმელი. ქალბატონი კაკალაც საფუძვლიანად გამოიკვლევს მიზეზებს, დასკვნებს გამოიტანს. „მოიწი, ბონდო ახლოს, მიშველო იქნება რამე, მიგებს კოსტა გოთუა“. ბონდო ახლოს მოვიდა, დაფას დახედა: „რამდენჯერ უნდა გამოვცვალო კარის საკეტი, ბატონო, პატივცემულო დირექტორო. ვერ ვასწრებ შეკეთებას და მოვა ისევ ვიღაც, ჩატენის შიგ ასანთის ღერს, არ უნდა მეტი არაფერი. რომ მოკვდე, ვერ გაალებ. ვინაა მაინც, ვინ აკეთებს ამას, რომ დავინახო, გელაპარაკები, ჩემი შვილი იყოს, თუ გინდა, ჩავარტყამ ამ ქუშტარას, გელაპარაკები, და წავალ ციხეში... რაო? იგებსო? კოსტა იგებს, ბაგრატიჩი?... ეგ როგორ მოხდა, ვერ დავიჯერებ მაგას!“ ბონდომ ჩანთა იატაკზე დადო და შუბლი მოისრისა. „ვინააო? — იყვირა კაკალამ, — ვინაა და ყველა, ვისაც არ ეზარება. მივეუშვით თავის ნებაზე და ქვებს რომ არ ვეშენენ, მადლობა ვუთხრათ. რაღა დაგვრჩენია მეტი“. რა ენერჯია აქვს ამ ქალს, ფიქრობს პეტრე, არ ბერდება და არა. ხუთიოდე წელიც და პენსია ერგება, მაგრამ ეგ პენსიაში გავა? ამდენი ძალ-ღონის პატრონი? „კაკალა მასწავლებელი, — მშვიდად შეახსენა პეტრემ, — თქვენ მგონი დღეს მორიგე ბრძანდებით“. კაკალამ ვაკვირვებით გადმოხედა დირექტორს. წამით დაფიქრდა, იქნება მართლა მორიგე ვარ და დამეიწყებიაო. „რა ბრძანეთ? მორიგე?

არა, შეგეშალათ. მე ხვალ ვარტყამ... „ჰოო, ბონდო... განაგრძეთ მაშინ... ბონდოში“. „არაფერია, არ ღირს ზამბოდიშოდ“. „ეუ ცე ხუთი! — იყვირა დურგალმა, — ეუ ცე ხუთი და იგებთ, ბაგრატიჩი!“ „ბიჭოს? — გაუყვირდა კოსტას, — უყურე ამას, ცე ხუთიც არ სკოდნია?“ „საიდან, ბონდო?“ — დაინტერესდა ანდრო, ფიზკულტურის მასწავლებელი. „ბონდო ნიჭიერი იყო, — თქვა ლექსომ, სასწავლო ნაწილის გამგემ, — ბევრს სჯობდა თავის კლასში. კარგად მახსოვს. მერე მამამისის ხელობამ გაიტაცა და გული აიყარა სწავლაზე. „ფანჯარასთან განმარტოებით იღვა ისტორიის მასწავლებელი გაიოზ ნაკაიძე. იგი მდუმარედ გადაპყურებდა სკოლის ეზოს. ეზოში მარტინ წყლიანი, ჭუჭყიანი თოვლი იდო. ბავშვები თავგამეტებით გუნდაობდნენ. გაიოზს კაკალა ამოუდგა გვერდით: „ასე დადიოდა, ა... ასე იხედებოდა, — კაკალას უყვარდა თავისი პირველი დირექტორის გახსენება, — მერე გარეგნობა? ამას დიდი მნიშვნელობა აქვს, რომ იცოდე შენ. განსაკუთრებით დირექტორისთვის... უგალსტუკოდ? ნუ-რას უკაცრავად. რომელი მამაკაცი გამოცხადდებოდა სკოლაში უგალსტუკოდ... სამასწავლებლოში რომ შემოვიდოდა, ხმას გავკმენდლით ყველა, წამოგზტებოდი. ვინ გაბედავდა მის წასვლამდე დაჯდომას. ხმადაბლა იტყოდა სალამს და გაიხედ-გამოიხედავდა, შეგვათვალეირებდა ასე, ა... შეგვაერი-ალეზდა ტანში. აი, კაცი. რასაც იტყოდა, ბეჭდიანი იყო. არცერთი სიტყვა ზედმეტი. ეეს? ეს სულ აქ ზის. ვერც ვაარჩევ სხვისგან. კაცს არ უნდა ეტყობოდეს, დირექტორი რომაა? ზის და კოსტა გოთუას ჭადრაკს ეთამაშებდა. რის თამაში. იის? თამაში კი არა... ელეთ-მელეთი მოგვდიოდა ყველას, დიდსა და პატარას, ეზოში ფეხს რომ შემოდგამდა“. „არა თუ? — თქვა ბონდომ, — მამაჩემს რა ვუთხრა, თორემ მეც კე ვიქნებოდი ერთი ვაყვაცი ამ ქვეყანაზე. კი, ნამდვილად. რა დამიშა-

ვა? მათრახით რომ არ მცემდა, ბატონო, ის დამიშავა. ერთხელ მაინც შემოერთყა, გელაპარაკები, სამახსოვროდ. სულ თავზე მისვამდა ხელს, ჩემო მოსწრებულო, ჩემო ვაჟაკოო... ვაჟაკი ვარ ახლა მე?" „როგორ, ვაჟაკობა ვაკლია, ბონდო, შენ?“ შეაწყვეტინა ლექსომ. „ვაჟაკი კი არა, თხლე ვარ... დიდი ბოდინში ამ სიტყვისათვის. ერთი ამხანაგი მყავდა, ჩემთან იჯდა მერხზე, როსტომა ნიორაძე, კი გეხსოვებათ. ვინ არ იცნობს ახლა როსტომას. წიგნი გამოსცა ამასწინათ, პროფესორია კაცი. მე რომ ერთს გადავავლებდი თვალს გაკვეთილს, იგი თხუთმეტჯერ წაიკითხავდა და, თუ დამიჯერებთ, მე ვპასუხობდი მასწავლებელს უკეთესად. მარა ცხოვრებაში მაინც მაჯობა კაცმა... რით, არ იკითხავთ? ორიანს რომ მიიღებდა, მამამისისგან იმ დღეს გვარიანი ცემა-ტყევა ჰქონდა გამოწერილი. ისე ურტყამდა, ისე გაიმეტებდა, სიგრძეს სიგანედ მოუქცევდა. ან მოკვდი, ან ისწავლეო. მერვეში რომ გადავედი და ორიანებიც რომ მომიბრავლდა, მამაჩემმა მითხრა, მაგისტრის დროის კარგვა რა ვაჟაკობააო, ჩემთან წამოდი, ხელობა ისწავლეო. წამიყვანა და შემსვა ლოჯეზე. მე, სულელი, ვამაყობდი, კაცი ვარ და კაცურ საქმეს ვაკეთებმეთქი. სად ხარ, თურმე, რა ყრია ეროსა და ქუშტარაში. როსტომამაც დააპირა მერვე კლასიდან გამოსვლა, საზღვაო სასწავლებელში გამიშვითო, ეხვეწებოდა მშობლებს. მამამისმა უთხრა, გიჩვენებ მე შენ ზღვასო, მაინცდამაინც წყალში გინდა ხომ დაიბრჩოო, დაგახრჩობ აგერ ბარემ ჩემი ხელით, ზღვაში საძებარი აღარ მეყოლებიო. ჩაასხა მოზრდილ ტაშტში ორი ვედრო წყალი, ჩააყოფინა შიგ როსტომას თავი და, გელაპარაკები, ახრჩობდა კაკალ კაცს. რაღას იზამდა საწყალი ბიჭი, გააგრძელა სწავლა, დაამთავრა სკოლა და შევიდა უმაღლესში. პროფესორია დღეს. ამასწინათ შეხვედრა მოვაწყვეთ, სკოლის დამთავრების ოცი წლისთავი. მიმიბატიეცს ტყუილად, სამადლოდ,

თორემ მე ხუთი წლის მერვეშიც დამამთავრე სალაშოს სკოლა. ამხანაგები იყვნენ მაინც და აღარ გამომტოვეს, მაგრამ ვის ვუჩანდი თვალში. როსტომა კი სუფრის თავში იჯდა გაბღენძილი. შეიდჯერ მაინც აღდევრძელეს, სკოლა, კლასი, სოფელი, რაიონი ასახელაო... „იქნება მაინც შეზღაურობა ერჩივნა?“ — იკითხა ნანამ, ფრანგული ენის მასწავლებელმა. „როგორ გეკადრება! არ ვკითხე, გგონია? მეც მაინტერესებდა მაგ საკითხი. სულელი ვიყავიო, მითხრა, დაედვიარ ამ დალოცვილ მიწაზე მშვიდობიანად და ქე ვარო. მამაჩემს ვენაცვალე იმ კოყრიან ხელებშიო... ჩემს საქმეს რაღა ეშველება ახლა, თორემ ჩემს შვილებს არ ვათქმევინებ ჩემზე აუგს. არ დაეტოვებ უსწავლელს. აბა, ერთი ნუ ისწავლიან, ნუ დამიჯერებენ და როსტომას რომ შეახურებდა მამამისი, ის მონაგონი იქნება...“ გაიოზი საათზე იხედება, იწურება დიდი დასვენება. კაკალა ისევ თავის დირექტორზე ლაპარაკობს. გაიოზი თავშეკავებულად, თავაზიანად იღიმება. ხანდახან თავს დაუქნევს, ნიშნად იმისა, რომ ყურადღებით უსმენს. „რა თქმა უნდა, — ჩაურთავს ზოგჯერ, — ცხადია...“ კაკალასაც მიაჩნია, რომ გაიოზი მისი თანამოაზრეა: „ოო, მაგარი იყო... ვაჟაკი... წესრიგიც ჰქონდა... ეე? გახსოვს, ქუტიძე რომ დავიპირეთ, მასწავლებელს მაგიდაზე ოქროს საათი რომ აართვა? იმის მაგივრად, რომ მილიცია გამოეძახებინა და ქურდი ჩაეზარებინა, კაბინეტში შეიყვანა და... არ გახსოვს? ახალი იყო მაშინ, მაგრამ ასეთი რამ მაინც არ უნდა დაემართოს დირექტორს. მთელი სკოლა იცინოდა მერე. სკოლა? მთელი სოფელი. შეიყვანა კაბინეტში და, ჯერ კი ისმოდა ყვირილი, როგორ გაბედეს, ისე აითო და ასეთო, შემომაკვდებო. მაგრამ მერე მიწყდა ლაპარაკი. ვდგავართ კაბინეტის კარებთან გაფაციცებული, ნეტა მართლა ხომ არ შემოაკვდა, რატომ არაფერი ისმისო. ბოლოს ფრთხილად შევალეთ კარი და რას ვხედავთ, სხე-

დან და შაშს თამაშობენ. მერე ქუტი-
ძე თვითონ იცინოდა, ქვეყანას მოსდო
ეს ამბავი. თუ მომიგებ, არ გაგრიცხავ,
თვარა შენით წადი, გადადი სადმე, მი-
თხრაო. მეც მოვუგე და მაპატიო, აბა
რალას იზამდაო“.

ისტორიის მასწავლებელი დინჯი,
უჩქარებელი კაცი იყო, არ გადადგამ-
და მოუფიქრებელ ნაბიჯს, იშვიათად
იტყოდა რამეს, რაც სათქმელი არ იყო,
რადგან დაცდილი ჰქონდა, ყოველთვის
ფიჩი უჯდებოდა ერთი ზედმეტი სიტ-
ყვაც კი. ახლაც ასე დაემართა. ხუთნი
თუ ექვსნი ისხდნენ სუფრასთან. არავინ
არ იყო უცხო და გარეშე. აღდგარქე-
ლეს და ვილაყამ პირში უთხრა, თქვენს
სკოლაში ამ ბოლო დროს დისციპლინა
მეტისმეტად მოიკოჭლებსო. მაშინ თქვა
გაიოზმა, უფრო სწორად, წამოცდა,
ჩვენი სკოლა მალე მთელ რაიონში სა-
ნიმუშო გახდება, ოღონდ ჯერ დირექ-
ტორმა, პეტრე ჰანიშვილმა, ბარგი უნ-
და აიკრასო. „ბარგი აიკრას? — იცი-
ხა წესრიგის დამწუნებელმა, — ხსნიან
თუ?“ წყალი აქვს შემდგარიო, თქვა
გაიოზმა და მაშინვე იწანა. დღეს კი
პეტრემ კაბინეტში დაუძახა და ჰკითხა,
რამე ახალი ამბავი ხომ არ გაგიგიაო.
ეს კითხვა ისეთი ტონით იყო დამძული,
მაშინვე მიხვდა გაიოზი, რა ამბავიც
ჰქონდა დირექტორს მხედველობაში.
„რა ამბავი?“ „რა ვიცი, თურმე წყალი
მქონია შემდგარი და...“ გაიოზმა გვე-
რდზე გაიხედა. უნებურად აარიდა მზე-
რა პეტრეს გამკოლ. წვრილ თვალებს.
პეტრე სახეში უმზერდა. დირექტორს
არ უყვარდა გაიოზი. გაცნობისთანავე,
სკოლაში მოსვლის პირველ დღესვე
კუდი თვლით შეხედა. ამას, ეტყობა,
თვითონ უნდოდა დირექტორობაო, გა-
იფიქრა მაშინ და ეს აზრი შემდეგ კი-
დეც უფრო განუმტკიცდა.

— უნდა იცოდე ამოდენა კაცმა, რას
ლაპარაკობ.

ჯარგად ვიცი, რასაც ვლაპარაკობო,
ჩაიბურტყუნა გაიოზმა, ისე რომ პოზა
არ შეუცვლია, ფანჯარაში იცქირებოდა.

სკოლის ეზოში ცოდვის კოდვის
გოგოები წივილ-კივილით გარბოდნენ,
ერთმანეთს ეფარებოდნენ. მშველელს
უხმობდნენ. ვაი მას, ვისაც გუნდა მო-
ხედებოდა. მზიანი, თბილი დღე იყო.
სწრაფად დნებოდა თოვლი. ბიჭები ტა-
ლახიან, ტყვიასავით დამძიმებულ
თოვლს მაგრად წურავდნენ, დაუნდო-
ბლად, შეუბრალებლად ესროდნენ ერ-
თმანეთს, დიდსა და პატარას. შუი-
ლით მიფრინავდა გუნდა, ტრიალებდა
და წყლის შხეფებს ისროდა. „მხეცე-
ბი! — ფიქრობდა გაიოზი, — აი, ნამ-
დვილი მხეცები“. სადღაც მინამ დიწკ-
რიალა და აღტაცების ყიფიაც გაისმა.
„უხარიათ კოდეს, — გაიოვო გულში
ისტორიის მასწავლებელმა, — არავინაა
პატრონი და რა ენაღვლებათ“. პეტრე
კარს მივარდა. „ახლავე მომგვარეთ!“
— იყვირა და ისევ კაბინეტში შემობ-
რუნდა. ამიხსენი მაინც, მიძართა გაი-
ოზს მშვიდი ხმით, რა წყალი მაქვს შემ-
დგარი, როდის და რატომ უნდა ავიყრა
ბარგი. ასეთი უსაშველო რა დავაშა-
ვეო. „რატომ? — იფეთქა გაიოზმა, —
არ იცი ვითომ? ამ სკოლაში ძალი პა-
ტრონს რომ ვერა ცნობს, იმიტომ. სკო-
ლა კი არა ბაზარია, საქვეყნოდ ვართ
გალანძლული, თავმოჭრილი“. „ასეა ვი-
თომ? კარგი, ეთქვათ ასეა... ვინი ბრა-
ლუა მერე?“ „ვერ ხედები, ხომ?“ „ვე-
რა“. „თვითონ ხარ ყველაფერში დამ-
ნაშავე. თვითონ, სკოლის დირექტორი,
ხელმძღვანელი“. „შენ კი, მასწავლე-
ბელს არაფერი მოგეთხოვება? ყველა-
ფერზე მე უნდა ვაგო პასუხი? ყველა-
ფერი მე უნდა გავაკეთო?“ „კი, ბატო-
ნო, მეც მომეთხოვება. ვინ ამბობს,
არაო. მაგრამ შენ დირექტორი ხარ და
შეაკრად უნდა მოსთხოვო ყველას, ესაა
შენი მოვალეობა. პირველ რიგში კი
ჩვენ — მასწავლებლებს. სწორედ აქე-
დან უნდა დაგვეყო“.

ახ, ასე? რჩევისათვის დიდი მადლო-
ბაო, უთხრა პეტრემ. ახლავე დავიწყებ.
სწორედ შენით. აბა, ერთი გაკვეთი-
ლების გეგმა მაჩვენე. არ გაქვს? არ გე-
ქნება, ცხადია. გაიოზ ნაკაბიძეს როგორ

ეკადრება გაკვეთილების გეგმა დაწეროს. მისი უმაღლესი მოწოდებაა სხვებს ჰკუთვნოს. გეგმის დასაწერად როგორ გაცდებდა. იქნება არც ის იცოდა, დღეს მორიგე რომ იყო და სხვებზე აღრე უნდა გამოცხადებულიყო სკოლაში? არც ეს ეკადრებოდა ალბათ. გაიოზი დუმდა. მისი დუმილი კიდევ უფრო აღიზიანებდა დირექტორს. ნელ-ნელა აუწვია ხმას. გაიოზმა შეახსენა, ნუ მიყვირი, ყრუ არა ვარო. პეტრე წამით გაჩუმდა. ახედ-დახედა გაიოზს. მერე ხმადაბლა, წყნარად განაგრძო, დაჯეკი, ახსნა-განმარტება დამიწერე, რატომ არა გაქვს გაკვეთილების გეგმა, შრომის დისციპლინას რატომ არღვევო.

დირექტორის კაბინეტიდან რომ გამოდდი, სასწავლო ნაწილის ჯამგე ამოუდგა მხარში, გაკვეთილზე უნდა დაგესწროო. აშკარა იყო, მის წინააღმდეგ ერთიანი იერიში იწყებოდა. უსიტყვოდ აიღო მეშვიდე კლასის ეურნალი. მამ ასე, ახლა ხელჩართული ბრძოლა გაჩაღდება, ენახოთ, ვინ ვის... გაკვეთილი შეტისშეტად უფერული და უხეირო გამოუვიდა. თვითონვე გრძნობდა ამას. გუშინ თბილისში იყო, დილის მატარებლით ჩამოვიდა და პირდაპირ სკოლისაკენ გამოსწია. არც შეუქლია შინ, ისედაც აგვიანდებოდა. გეგმაც იმიტომ არ ჰქონდა. კარგად შეურჩიეს დრო.

ლექსო წერდა და წერდა. არ გაუჩე-რებია ხელი მთელი ორმოცდახუთი წუთი. რა ჰქონდა მაინც ამდენი საწერი, რა ნახა ასეთი? მოსწავლეებს კონსპექტები შეუმოწმა, ჩაინიშნა რაღაც. წამით თუ ასწევდა თავს, კლასს შოათ-ფალიერებდა მოკუტრული თვალებით. ბეკი იყო და როცა სათვალე არ ეკეთა, თვალებს უცნაურად ჰუტავდა, სახეს მანჯავდა და თან თავს აკანტურებდა. ხელს მაინც არ აჩერებდა, კლასს ათვალერებდა და წერას განაგრძობდა. დიდი ამბავი, გაკვეთილი თუ არ გამოუვიდა. კაცმა რომ თქვას, ლექსო ცუდი კაცი არ იყო. არ სჩვეოდა მიყე-

რძობა, სიმართლის თქმის უფერულ ტყუილ-უბრალოდ არავის აუშარდებოდა, თავის სათქმელს ყველას თამამად ეუბნებოდა, დიდსაც და პატარასაც. მართალი კაცი იყო, ნაკითხი, განათლებული, პატიოსანი, პირდაპირი. რაში დასჭირდა ახლა, პეტრეს დუდუჯზე რომ ცეკვავს? ან იქნება ეჩვენება და სულაც არაა საქმე ისე, როგორც მას ჰგონია? სხვა დროსაც ხომ დასწრებია გაკვეთილზე, სხვებსაც ხომ ესწრება. ესაა მისი მოვალეობა. წერა კი საერთოდ უყვარს. რვეული რომ არ გაავსოს, არ შეუძლია. ყველაფერს იწერს და ინიშნავს, ყველა წერილმანს. იქნება ახლა სულ სხვა რამეს წერს? სხვა-გან ჰქრის იქნებ მისი გონება? წეროს, ბატონო, რაც უნდა და რამდენიც უნდა. არავინ უშლის. გაიოზს მალე დაავიწყდა კიდევ, სასწავლო ნაწილის ჯამგე რომ ეჭდა გაკვეთილზე. ზურიკო გამოიძახა, ზურიკო ნაკაიძე. ამ ბიჭის იმედი ყოველთვის ჰქონდა. ხუთოსანია პირველი კლასიდან. ერთი ოთხიანიც არ მიუღია ჯერ. ასეც უნდა იყოს. ზურიკოზე ნაკლები არც მეორეა, — ირაკლი. იგი მეექვსე კლასშია. ისიც ხუთოსანია. ლექსომ თავი ასწია და ზურიკოს დააკვირდა, ოდნავ შესამჩნევად გაიღიმა. კარგი ბიჭი ჰყავს გაიოზს. ზურიკო სხაპასხუპით, თამამად ლაპარაკობდა: „მონღოლების მთელი ძლიერება სამხედრო წესრიგს ემყარებოდა. თემუჩინმა თავისი ურდო სამხედრო ბანაკად აქცია. მამაკაცები დაყო ათეულებად, ასეულებად და ათასეულებად. ერთის დანაშაულისათვის ათს აგებინებდა პასუხს, ათივეს გაიმეტებდა სასიკვდილოდ, შეუბრალებლად გაწყვეტდა ასეულსაც კი“... მიდი, მიდი, ზურიკო. რა სწრაფად გარბის დრო. თითქოს გუშინ იყო, აკვანში რომ ჩხა-ოდნენ ორივენი. გაიოზს უნებურად თავისი მიხვეულ-მოხვეული, აღმართ-დაღმართიანი ცხოვრების გზა წარმოუდგა თვალწინ. მისთვის ფათერაკიანი გამოდგა დამოუკიდებელი ცხოვრების პირველივე წელი. ისტორიის მასწავ-

ლებლის დიპლომით ხელში იგი მეზობელი სოფლის რეაქციონ სკოლაში გაგზავნეს სამუშაოდ. ინსტიტუტში გამოირჩეოდა ყოფაქცევითა და სწავლით. ყველას იმედი ჰქონდა, ლექტორებსაც და ამხანაგებსაც, რომ გაიოზი „შორს წავიდოდა“, მალე დაწინაურდებოდა სკოლაში ან სხვა სარბიელზე. მაგრამ სკოლამ პირველსავე წელს გაუცრუა იმედი გაიოზს. ყველაფერში კი მერვე კლასი იყო დამნაშავე. ადრე გაიოზი ვერასგზით ვერ წარმოიდგენდა, რომ ერთად თავმოყრილს ნახავდა ამდენ უქნარა, თავხედ, უზრდელ, არანორმალურ ბავშვს. ეს რა ხალხს შევეყარეო, ფიქრობდა გაკვირვებული, საიდან მოვიდნენ, სად გაიზარდნენო. პირველ დღესვე, პირველივე გაკვეთილზე დაუშვა შეცდომა, მოსწავლეებს მეგობრულად გადაუშალა გული, დამწყები, გამოუცდელი მასწავლებელი ვარ და თქვენი მხარდაჭერის იმედი მაქვსო. მართალია, ახლახან უმადლესი დავამთავრე, მაგრამ ნამდვილი ინსტიტუტი ჩემთვის ახლა იწყებაო, თქვენგან ბევრი რამის სწავლას ვაპირებო. ერთმანეთს პატივი ვცეთ, ვისწავლოთ და ვიმეგობროთო. მერე რამდენიმე ეპიზოდი გარხენა თავისი ბავშვობიდან და სტუდენტობიდან. რა გულუბრყვილო იყო მაშინ გაიოზი, რა იცოდა, ვისთან ჰქონდა საქმე. გვარიანად აცინა და ამხიარულა მოსწავლეები იმ პირველ, საბედისწერო გაკვეთილზე. ბავშვებმა იფიქრეს, ეს მთლად ჩვენი ჰქუის ყოფილაო და თვითონაც გაიხსენეს მხიარული ამბები. ერთი სიტყვით, პირველმა გაკვეთილმა დიდი ურთიერთგაგებისა და პატივისცემის ატმოსფეროში ჩაიარა. შემდეგი გაკვეთილიდან კი გაიოზის ჭვარცმა დაიწყო, ასე რომ, ახალბედა მასწავლებელი მალე სულ სხვა ხმაზე აქიყციკდა. მისი ყვირილი მთელ სკოლას აზანზარებდა, მაგრამ „პატარა მეგობრებზე“ არაფერი აღარ მოქმედებდა. გაიოზი გააფთრებული დარბოდა მერხებს შორის, ვის ჰოჩორზე წაავლებდა ხელს და დაითრევდა, ვის ღონიერად

შეანჭორვებდა, ვის ყურს მუხრებში შეიჭრებოდა, ვის დირექტორთან შეიყვანდა ან მოზობელს დაუბარებდა. ამ კლასში ამო იყო ყველაფერი. რის მეგობრობა, რის ურთიერთპატივისცემა. გაკვეთილი ისე არ გავიდოდა, ნერვებაშლილი, თავმოძლებული მასწავლებლისათვის ბავშვებს რამე ოინი არ მოეწყობო: ხან ცარციტ გაუთხუნიდნენ სკამს, ხან მელანს შეასხამდნენ ახალთახალ ხალათზე, ხან დაფისკენ მიბრუნებულს სველ ქალაღს მოარტყამდნენ ყურისძირში წიპწიპათი, ხან თოფისწამლით დატენილ ვაზნას ჩაუგდებდნენ ღუმელში და მთელ სკოლას ფეხზე დააყენებდნენ, ხან გაკვეთილიდან გაეპარებოდნენ. ბოლოს გაიოზმა ველარ მოითმინა და ერთ-ერთ მოსწავლეს, რომელიც ყველაზე მეტად იყო თავაშვებული და გაათავებდებული, სილა გაარტყა. ეს გარტყმა უფრო სიმბოლური იყო, ვიდრე მტკივნეული, მაგრამ ბიჭს ახალი მასწავლებელი გულზე არ ეხატებოდა და მასზე ჭაერის ამოყრა მოინდომა. — იმდენი ისრისა ცხვირი, იმდენი უხახუნა მერხს, რომ სისხლი წამოიდინა, რითაც მაშინვე მოითხუჰნა სახელოები და გაიოზს დიდის ამბით დაემუქრა, ამას არ გაპატიებ, ახლაც წავალ და გიჩივლებო. გაიოზმა იმ დღესვე დაწერა განცხადება, ოჯახური პირობების გამო სკოლას თავს ვანებებო და პასუხისთვის არც დაუცდია, შინისაკენ გასწია. ამის შემდეგ სკოლის გახსენებაზეც კი ტანში უსიამოვნოდ აყრეოლებდა. რაც კი შეეძლო, ცდილობდა ამოეშანთა თავისი ცხოვრებიდან ის რამდენიმე თვე, მასწავლებლობას რომ შესწირა. საშინელი თაობა მოდისო, იტყოდა ხოლმე, რა გვეშველება, ესენი რომ გაიზრდებიანო. ცოლი, ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი, არ იზიარებდა გაიოზის აზრს მომავალ თაობაზე. გაიზრდებიან და სავსებით ჩვეულებრივი ადამიანები იქნებიანო, ამტკიცებდა იგი. მოსწონდა თავისი პროფესია. გაიოზს აზრი არც მან შემდეგ

საქართველოში
შეიჭრებოდა

შეუცვლია, მასწავლებლობის მიტოვებიდან ათიოდე წლის შემდეგ იმ ბიჭს რომ შეხვდა, ვინაც სკოლა შეაბულა. ბიჭი კი არა, უკვე ვაჟაკი იყო, ჩამოყალიბებული, თავაზიანი, განათლებული. ყოველშემთხვევაში საზოგადოებაზე ასეთ შთაბეჭდილებას ახდენდა. სახელად ბაადური ერქვა (გაიოზს არც ახსოვდა მისი სახელი). გაიოზი რესტორანში იჯდა და სადილობდა. რესტორანში ხალხმრავლობა იყო. შორეულ კუთხეში კარგა მოზრდილი კამპანია შეყრილიყო და ისმოდა ხმამაღალი სადღეგრძელოები. ის იყო, გაიოზმა სადილობა დაამთავრა და ადგომას აპირებდა, რომ ოფიციალტი გამოცხადდა მასთან და შამპანური მოართვა, ბაადურმა გამოგიგზავნათო, თან ხელით ანიშნა ხალხმრავალ კამპანიაზე. გაიოზმა თავის ნაცნობ-მეგობრებს შორის ერთი ბაადურიც ვერ აღმოაჩინა და მომტანს უთხრა, მისამართი შეგეშალათო. თქვენ ხომ გაიოზ ნაკაიძე ბრძანდებითო, ჰკითხა ოფიციალტმა, მაშინ არავითარი შეცდომა არაა, ეს ლენო ბაადურმა ნამდვილად თქვენ გამოგიგზავნათო. ამ ლაპარაკში იყვნენ, რომ თვითონ ბაადურიც მოვიდა და გაიოზმა, როგორც იქნა, ამოიწყო მასში მისი სკოლიდან გამძევებული მოსწავლე. ბაადური არაფრით არ მოეშვა, თავისი მასწავლებელი სუფრაზე მიიწვია, საპატიო ადგილას დასვა და ფეხზე ამდგარმა მთელი რესტორნის გასაგონად განაცხადა, გაიოზ ნაკაიძე ჩემი ყოფილი პედაგოგია და თუ კაცი გამოვედი, თუ მეც გავიკვლიე ამ ცხოვრებაში გზა და პატიოსნად ვდგავარ საზოგადოების სამსახურში, მისი დამსახურებააო. გაიოზისთვის ისე მოულოდნელი იყო ეს განცხადება, რომ დაიბნა, წამით გულიც კი აუჩუყდა და კინაღამ შეიცვალა თავისი აკვირებული რწმენა. მასწავლებლობა არც ისე ცუდი საქმე ყოფილაო, გაივლო წამით გულში, მაგრამ გარეთ გამოსული, მარტო მიმავალი სულ სხვა რამეს ფიქრობდა: ისევ ისეთი ურცხვი და უტიფარი დარჩენილა ეს ჩვენი კა-

ცად გამოსული და საზოგადოებრივ სამსახურში ჩამდგარი ბაადური, როგორც ამ ათი წლის წინ იყო. საიდან დაასვენა ეს თვითონაც არ იცოდა. ცოტა არ იყოს, ნანობდა კიდევ, ეს ჩემი შეხედულება იქვე, სუფრაზე თამამად რატომ არ გამოვთქვითო. რამდენჯერაც გაახსენდებოდა ბაადური, სულ წუხდა, რატომ გული არ მოვიფხანე, ნეტავ კიდევ შემხედებოდესო. ნატვრა მალე აუსრულდა. ორიოდ თვის შემდეგ რაიკომში დაიბარეს რაღაც საქმეზე. ავტობუსიდან რომ ჩამოვიდა, ქალაქის პარკის ჭიშკართან ბაადური დაინახა, გაზეთის ჭიხურთან იდგა, ვიტრინას ყურადღებით ათვალთვინებდა, დროდადრო საათზე მოუთმენლად იხედებოდა. გაზეთის გამყიდველს ელოდა. ბაადურმა მაშინვე შენიშნა რაიკომის შენობისაკენ ჩქარი ნაბიჯით მიმავალი გაიოზი და მოწიწებით დაუკრა თავი. გაიოზს ეჩქარებოდა, მაგრამ ამ შემთხვევის ხელიდან გაშვებაც არ უნდოდა. ქუჩა გადმოსჭრა, ბაადურს არც კი მიესალმა, პარკში შევიდეთო, შესთავაზა, ორიოდ სიტყვა მაქვს სათქმელიო. ბაადურიც შეჰყვა. კარგ გუნებაზე იყო, რაიონული გაზეთის დღევანდელ ნომერში მასზე მოზრდილი ნარკვევი უნდა ყოფილიყო დაბეჭდილი. ამიტომაც ულოდებოდა ასე მოუთმენლად კიოსკერს, უნდოდა ერთი ათიოდე ცალი გაზეთი ეყიდა. ნაცნობ-მეგობრებს დაუფრთხვებდა, ურიგო არ იქნებოდა, თუ ერთ ცალსაც თავის ყოფილ მასწავლებელს აჩუქებდა. უეჭველია, გაზეთი გამოწერილი ექნება, მაგრამ ხომ შეიძლება ამ წერილს ყურადღება არ მიექციოს და წაუყითხავი დარჩესო, გაივლო გულში. ერთხანს მდუმარედ დადიოდნენ პარკში. ბაადური სმენად იყო ჭეცული, გაიოზს კი, რით დაეწყო, არ იცოდა. ისიც კი გაიფიქრა წამით, იქნება არც კი ღირს ამაზე ლაპარაკიო. შერეულებს ჰკითხა, მეხსიერება როგორი გაქვსო. არ ვემდურით, მიუგო გაკვირვებულმა ბაადურმა. „ჩემი მასწავლებლობა გახსოვს?“ „როგორ არა, პატივ-

ცემულო". „როგორ გეყო თავხედობა, სუფრაზე რომ მიმიპატიყე მაშინ?“ ბა-
ადური დაიბნა, სახეზე წამოენთო:
„თავხედობა? თავხედობა რა შუ-
აშია, ბატონო გაიოზ? თქვენი პა-
ტივისცემა მინდოდა“. „ვითომ პა-
ტივს მცემ, ხომ?“ „როგორ არ გცემთ
პატივს, მასწავლებელი ბრძანდებო-
დით ჩემი“. „იცი, რას გეტყვი, ყმა-
წვილო? მე პირადად მიმიფურთხებია
შენი პატივისცემისათვის და შენი პურ-
მარილისთვისაც... მაშინ არაფერი გით-
ხარი იმდენ ხალხში, თორემ ღირსი კი
იყავი... ძალიან ცდები, თუ გგონია,
რომ შენგან როდისმე კაცი გამოვა...
რაც იყავი ათი წლის წინ, ის იქნები
ოცი წლის შემდეგაც... ვიზრდებით და
ვბერდებით მარტო. არაფერი იცვლება
მეტი. ვერ მოატყუებ შენ ვერავის ამ
ქვეყანაზე“. ამ სიტყვებით დაუმშვიდო-
ბებლად შიატოვა ბაადური და თავის
საქმეზე გასწია.

სკოლიდან წასული კარგა ხანს სასო-
ფლო საბჭოს მდივნად მუშაობდა. იჯდა
თავმჯდომარის კაბინეტის გვერდით პა-
ტარა ოთახში, სადაც ერთი მაგიდა,
რამდენიმე სკამი და ქაღალდებით გა-
მოტენილი ორი კარადა ძლივს ეტეო-
და და განუწყვეტლივ რაღაცას წერდა.
ვის ახალი პასპორტი სჭირდებოდა, ვის
ჩაწერა ან ამოწერა, ვის ცნობა საცხო-
ვრებელი ადგილიდან. აშკარად არ მო-
სწონდა თავისი სამუშაო და არც მალა-
ვდა ამას. ცოლი ურჩევდა, ისევ მას-
წავლებლობა გირჩევნია, სთხოვე განა-
თლების განყოფილების გამგეს, იქნება
რომელიმე სკოლაში ისტორიის გაკვე-
თილები გამოჩნდესო. გაიოზი ზიზღით
აიქნევდა ხელს, სამხეცეში ჩემი ნებით
მეორედ თავს აღარ შევეყოფო. რა შუა-
შია სამხეცე? შეეპასუხებოდა დალი,
ბავშვები სულაც არ არიან მხეცეში.
ბავშვები უბრალოდ ბავშვები არიან,
მორჩა და გათავდა. უნდა მიუდგე, სა-
ერთო ენა გამოძებნოო. შენ როგორც
გინდა მიუდექი, არ გიშლიო, ეტყოდა
გაიოზი, მე კი თავი დამანებეო. მე ჩე-
მი ორი მოზვერი (ირაკლი და ზური-

კო) მეყოფა. ამ ორს გამარჯვებულად შე-
როგორც სჭირია, ამ ორზე პასუხს თავ-
ვით ვაგებო. დალი ეკამათებოდა ქმარს,
ცდილობდა დაეყოლიებინა, მაგრამ გა-
იოზი პრინციპული კაცი იყო, აზრს
ადვილად ვერ შეაცვლევინებდი. ერთი
კი იყო, თავის დაპირებას, ჩემს შვი-
ლებს მე თვითონ მოვუვლიო, პირნათ-
ლად ასრულებდა. ბიჭებს მკაცრად ეპ-
ყრობოდა. აქ გამოადგა თავისი მწარე
გამოცდილება. არ ათამამებდა მათ, არ
ანებიერებდა. ბიჭებს მამის ეშინოდათ;
მის უბრალო ხმის აწევაზე, უბრალო
გამოხედვაზეც კი მუხლები უკანკალე-
ბდათ. ნამეტანს შვრებაო, ფიქრობდა
დალი, მაგრამ გაიოზმა იცოდა, რასაც
აკეთებდა. კაცმა რომ თქვას, შვილებზე
ნაკლებად არც ქალს ეშინოდა მისი.
იშვიათად უბედავდა სიტყვის შებრუ-
ნებას, სულ თვალეში შეპყურებდა, რა
გაუხარდება და რა ეწყინებო. თვითო-
ნაც ვერ მიმხვდარიყო, რით დათრგუნა
და დაიმორჩილა ქმარმა ასე.

„თუ არ დაგვებმარებით, დღეს ჩვენ
ამოგველეტენ და ხვალ კი — თქვენო,
განუცხადეს ყივჩაღთა ელჩებმა რუსე-
თის მთავრებს. მთავრებმა გადაწყვი-
ტეს დახმარებოდნენ ყივჩაღებს. ბრძო-
ლა მოხდა მდინარე კალკასთან...“

ლექსომ წამით შეაჩერა წერა და
თვალეზმოჭურული ზურიკოს დააკვი-
რდა. ოდნავ შესამჩნევად ილიმებოდა.
შეატყობდი, ნასიამოვნები იყო. მად-
ლობა ღმერთს, ამ კაცს ძლივს რაღაც
მოეწონაო, გაბვლო გულში გაიოზმა.

საბჭოში მდივნად მუშაობამ მალე
გაუწყალა გული. უფრო მეტიც — ყე-
ლში ამოუვიდა. აღარ შეეძლო მეტი.
უკვე გაქცევაზე ფიქრობდა. ამას უწი-
ნასწარმეტყველებდნენ ინსტიტუტში
ლექტორები და ამხანაგები? ეს იყო
შორს წასვლა? დაწინაურდა, როგორ
არა! მიდი და დაწინაურდი, თუ ბიჭი
ხარ! კოლმეურნეობაში ბრიგადირის
ადგილი გამოჩნდა და თავმჯდომარემ
უთხრა, თუ გირჩევნია, გადმოდიო. ერ-
ჩივნა, როგორ არა. გარეთ მაინც გაიე-
ლიდა, სუფთა ჰაერზე; ამას ისიც დაე-

საქართველო

მთხვა, რომ საბჭოს თავმჯდომარესთან რაღაც ჩახლართულ, საეჭვო საქმეზე ჩხუბი მოუვიდა, კაბინეტის გასაღები მიუტვლო და კოლმეურნეობაში გადავიდა. მაგრამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, გაიოზს არც აქ გაუმართლა. მის პატარა ბრიგადაში ათიოდე შრომისუნარიანი მამაკაცი იყო და ათივე ზარმაცი, მუქთახორა, ლოთი და ყვიამყალი. კეტით უნდა გამოგერეკათ სამუშაოზე. კარგად რომ მოშუადღეედებოდა, მაშინლა გამოძვრებოდნენ სახლებიდან მხარზე თოხგადებულები, ღელის პირას კაკლის ჩრდილში შეიყრებოდნენ, მოზრდილ ქვებზე ჩამოსხდებოდნენ, ან რბილ ბალახში წამოწვებოდნენ, გააბოლებდნენ, დაიწყებდნენ ყბელობას, ხორხოცს. საათნახევარს წაიშუშავენდნენ, მერე ყანის ბოლოში სუფრას გაშლიდნენ და დალამდებოდა ამასობაში. აღელვებულ, აღშფოთებულ, განრისხებულ ბრიგადირს ასე ამშვიდებდნენ: ხვალაც ამ თვისაა, აჩქარებით სოფელი არავის მოუტყამია, ვინც იჩქარა, კი გეცოდინება, სადაც მივიდაო... გამომთვრალეები გასწევდნენ შინისაკენ და მერე დღეს თავიდან იწყებოდა ყველაფერი. იქით თავმჯდომარე ლანძღავდა გაიოზს, ბრიგადა ჩამორჩაო, აქეთ კოლმეურნეები — ეს ვინ ოხერია, რას დაგვჩხავის თავზე, მაგას ხომ არ ეშლებოდა რამე, ბრიგადირია, თავი დიდი ვინმე ხომ არ ჰგონიაო.

დილიდან საღამომდე მხარზე ბრიგადირის ჩანთით, ფეხზე ჯარისკაცული ჩექმებით, ბირკითა და ხოზიკით დაფარული ტანსაცმლით დარბოდა გაიოზი ჩაის პლანტაციებში, სიმინდის ყანებში, ციტრუსების ბაღებში. შუადღით და საღამოთი მიმღებ პუნქტზე წამითაც არ უნდა მოეშორებინა მზერა მწონავისთვის, რომელსაც მეჩაიების გაღლეტაზე ჰქონდა თვალი და ყური გაფაციცებული. ზოგი მეჩაიე აქეთ ცდილობდა ბრიგადირის მოტყუებას, კოლექტივის ჩაის კერძოდ ჩაბარებას. მერე იმაზე უნდა ეზრუნა, მოკრეფილი ფოთოლი დროზე ჩატანათ ჩაის ფაბრი-

კაში. ზოგჯერ მიმღები პუნქტის ფარადული მოკრეფილი, გადაუზიდავი ფოთლით ივსებოდა. ჩაი ფუჭდებოდა, მაგრამ ფაბრიკას არ მიჰქონდა, რადგან არც იქ იყო ტევა. დაიწყებოდა ერთი ჩხუბი და დავიდარაბა. ყველა ბრიგადირს ატეხდა ზურგზე ჯოხს, დიდიც და პატარაც. წინ წყალი და უკან მეწყერიო, ფიქრობდა გაიოზი, ვაის გავეყარე და უის შევეყარეო... მერე თავმჯდომარე უნდა გამოცვალონო, ატყდა მითქმა-მოთქმა. ერთ საღამოს გაიოზი რაიკომის მდივანს ესტუმრა ბინაზე. სთხოვა, თუ ძალიან გადაღლილი არა ხართ, ან საქმით არა ხართ დაკავებული, ერთი საათი ჩემთვის გაიმეტეთო. პირად საქმეზე არ მოვსულვარ, მთელი სოფლის გაჭირვებაზე გაწუხებთო. მდივანი ხანშიშესული, ავადმყოფი კაცი იყო. გული აწუხებდა. ძველისძველმა, ომში მიღებულმა ჭრილობებმაც გაუხსენა ბოლო დროს. მარტო იყო შინ. მთელი ოჯახი მთის კურორტზე გაკრეფილიყო. მობრძანდით, შეიპატოვა გაიოზი სახლში, სტუმარს ვლებულობთო. კონიაკი და თბილით სავსე ვაზა დადგა მაგიდაზე. გაიოზს კონიაკი დაუხსხა. თავისთვის ჭიქა არ გამოუტანია. არ სვამდა. გულს უფრთხილდებოდა. კეთილი იყოს ჩემი ფეხი თქვენს ოჯახშიო, თქვა გაიოზმა და ოდნავ მოსვე კონიაკი. მერე გაეცნო, პედაგოგიური ინსტიტუტი დავამთავრე, ისტორიკოსი ვარო. სოფელ ვარათის კოლმეურნეობაში ბრიგადირად ვმუშაობო. მდივანი ყურადღებით უსმენდა. ხანდახან თვლები მიელულებოდა, დაღლილი იყო, ეტყობა, დასვენება უნდოდა, მაგრამ მაინც ყურადღებით უსმენდა, არ აწყვეტინებდა. თან ფიქრობდა რაღაცას. ეტყობა, შეეძლო ერთდროულად ფიქრი დამოსმენა. იქნება ძილიც? მაგრამ არა, არ ეძინა. „ეს იგი, შენ ამტკიცებ, რომ ვარათში საქმე ძალიან ცუდადაა?“ „ძალიან ცუდად, — თქვა სტუმარმა დაბეჯითებით, — უარესად აღარ შეიძლება. თვალს უხვევენ ქვეყანას, დიდსა და პატარას. ამაში კარ-

გად არიან გაწაფული. მე ბრიგადირი ვარ და, დამერწმუნეთ, არაფერს არ ვიგონებ. ყველაფერს საკუთარი თვალთ ვხედავ. „იქნება გეჩვენება?“ გაიოზს კარგად ენიშნა, რომ მასპინძელმა შენობით მიმართა. „არ მეჩვენება, პატივცემულო, სამწუხაროდ, არაფერი არ მეჩვენება. რა არის აქ მოსახევენებელი. ვხედავ ყველაფერს... არსად არაა წესრიგი, არცერთ უბანზე, არცერთ ბრიგადაში. არც შინ, არც გარეთ. დაილუპა სოფელი, გათახსირდა ხალხი. არავის არაფერის არ რცხვენია, არავინ არაფერს არ თაკილობს. „მიზეზი?“ „ხელმძღვანელობა... ცუდი, უხეირო ხელმძღვანელობა... გამგეობა, გამგეობის თავმჯდომარე, ბრიგადირები. გაათაღლითეს, გააზარმაცეს ხალხი. ნახეთ ერთი, როგორი ჩაი იკრიფება. მწონავი არ იწუნებს, იმიტომ, რომ ბლომად იპარავს. იპარავს რამდენსაც უნდა... კაცი არაფერს ეუბნება. ხომ იცის მკრეფავმა, რაც მიაქვს ასაწონად. ევერო მიიქვს, ნამდვილი ევერო. როგორ ამოიღებს ხმას, ოღონდ არ დაუწუნონ. მწონავს ფაბრიკაზე ართმევენ იმდენს, რამდენიც უნდათ. იმიტომ არც იქ ამბობს ვინმე რამეს. მე ჩემს ბრიგადაში არ დავანებებ მწონავს ქურდობა; იქვე ვზივარ და კონტროლს ვუწევ. იმიტომ მიღებას აჭიანურებს... რაც მიიღო, ისიც ვერ ჩააბარა ფაბრიკაში, რადგან არაფერი ჰქონდა გასაჩუქებელი. არაფერი გვატანე ზედმეტი. ხალხიც ამიჩანყდა, ზემოდანაც მლანძღავენ. ეს ვინა, საიდან მოვიდა, სადაური წესები მოიტანა, მოგვაცილეთ, წაიღოს, სადაც უნდა, თავისი ახალი კანონებით. ყველგან, ყველას თვალში მე გამოვედი ცუდი კაცი. ახლა ციტრუსების ბაღები ნახეთ — მოუვლელი, გაუთოხნავი, დაუბარავი, შეუწამლავი გვიმრაში, ეკალბარდა და აწწლშია ჩამალული. რას გამოისხამს, ის მიკვირს, როგორ არ ხმება. ტორფი და ნაკელი წლობით ყრია ნაპირებზე და არავინ ფიქრობს პლანტაციებში შეტანაზე, ჭაობის მყრალი ბალახის სქელი ფენითაა დაფარუ-

ლი. ჩაიარეთ ერთი, მწვანე ტორფი და ნაკელი. დაინახავთ, სულ ტორფი და ნაკელია. სარეველა ბალახის გასაბარებლად მოზიდეს იმ სიმორიდან? სხვა ბრიგადირები კი ბიჭები არიან, თვალს ხუჭავენ. მე ვერ ვითმენ ამ ბედოვლათობას და შევძელი ხალხს. ნაყოფი დამწიფდება თუ არა, ქურდობაც გაჩაღდება. ტომრებით ეზიდებიან ღამ-ღამობით. ზოგჯერ არც დღისით ეშინიათ. თვითონ ყარაულები ყველაზე მეტს იპარავენ. არავინაა მათი პატრონი. მთელი ღამეები არ მძინავს. ერთხელ ყარაულმა თოფიც კი შესროლა. განგებ... მიცნო, როგორ არა, მაგრამ შეშინება უნდოდა ჩემი. ქურდი მეგონო, დაიწყო მერე თავის მართლება. კიდევ კარგი, საკმაოდ შორს ვიყავი და არ მომწვდა საფანტი. მანაც იცოდა, რომ ვერ მომწვდებოდა საფანტი, თორემ რას გაბედავდა. შემაშინა თავისი ქკუთი. კრეფა რომ დაიწყება, მაშინ რა ხდება, ნულარ იკითხავთ... შრომის ორგანიზაცია ხომ ჩაშლილია, არაფერი რომ არ შევლის ისე... შარშან ნახევარიც ვერ მოკრიფეთ ციტრუსი. თოვლმა მოგვისწრო. ზოგი ხეზე დალა ფორთოხალი და მანდარინი, ზოგი მოკრეფილი, მინდორში დაყრილი. გამოტანაც ვერ შევძელით... რამდენი ერთი ჩამოვთვალა... დაქცივის, ბატონო, სოფელი, მე არ ვიცი, ვინაა ჩვენი პატრონი“.

მდივანი აღვა, ბოლთას ცემა დაიწყო. გაიოზი გაჩუმდა. სათქმელი თქვა, სული მოითქვა. ახლა რაც მოხდება, მოხდეს. ახლავ იგრძნო, შესამჩნევად ლეღავდა, პირიც გაშრობოდა. კიდევ მოსვა კონიაკი, შეუპატიებლად. თბილიც გატეხა. დაუჩერებს ვითომ? შეიძლება არც დაუჩეროს. ანდა მტკიცებას მოსთხოვს, საბუთებს, ფაქტებს. რას დაამტკიცებ. გაიოზი მტყუნანი გამოვა, ცილისმწამებელი. მაგრამ თუ მდივანს არ უნდა, ვერ მოატყუებენ, ვერავინ ვერაფერსაც ვერ დაუშლავს.

მდივანმა სიარული შეწყვიტა, გაიოზს თვალებში შეხედა. ერთხანს უმზერდა. თითქოს სურდა ამგვარად გა-

მოეცნო, სიმაღლეს ამბობდა სტუმარი თუ ტყუილს. გაიოზმა გაუსწორა თვალი, კონიაკმა სიმხნე შემატა, დაამშვიდა. საგულისხმოაო, თქვა მდივანმა და ისევ განაგრძო ოთახში სიარული. „რა ეშველება მაგ საქმეს?“ — ჰკითხა ბოლოს. „თავმჯდომარე არ ვარაგა“. „რა გაქვს მხედველობაში? რატომ არ ვარაგა?“ „ძალიან რბილი კაცია. ცდილობს არავის აწყენინოს. არც მწვადი დასწვას, არც შამფური. ასე საქმე არ გაკეთდება“. „კარგი, გამოვევლით თავმჯდომარეს. მაგრამ ახალი გართმევს თავს საქმეს? გამოასწორებს ხარვეზებს?“ „გამოასწორებს, რაა გამოუსწორებელი. ოღონდ ისეთი უნდა იყოს, როგორც საჭიროა“. ყველაფერი გასაგებიაო, ჩაილაპარაკა მდივანმა, მაგ საქმეს მიეხედავთო. რატომღაც მადლობა გადაუხადა და ისევ შეუვსო ჭიქა. წასვლის წინ ერთიც დალიე, ახალგაზრდა კაცი ხარ, არ გაწყენსო. ახლა გაიოზმა გადაუხადა მადლობა, რომ მომისმინეთ და გამოიგეთო. მდივანმა გარეთ გამოაცილა, კართან დაემშვიდობა, ხელი ჩამოართვა და უკებ ჰკითხა: „მეინც როგორია საჭირო?“ გაიოზი წამით დაიბნა, ვერ მიხვდა, რას ეკითხებოდნენ. მდივანმა დააზუსტა, როგორ ფიქრობ შენ, როგორი თავმჯდომარეა საჭიროო. „პრინციპული, ენერგიული, ნაკლოვანებებთან შეურიგებელი, მტკიცე, პატიოსანი და, რაც მთავარია, უშიშარი...“ „არის თქვენთან ასეთი ხალხი, თუ სხვაგან უნდა ვეძებოთ?“ „სხვაგან ძებნა რა აუცილებელია...“ „შეენ?“ „თუ მენდობით, არ შეგარცხვენთ“.

გაიოზი კმაყოფილი დაბრუნდა შინ. კმაყოფილება ცოტაა, იგი ბედნიერი იყო. მოუთმენლად ელოდა, რომ უახლოეს დროში მოვლენები სასიკეთოდ შეებრუნდებოდა, მაგრამ მოხდა სავესებით მოულოდნელი რამ, მდივანი უეცრად ავად გახდა, უთხრეს, ინფარქტის ნიშნები გაქვსო და უჩაჩეს, ყველაფერი მიეტოვებინა და სასწრაფოდ სამკურნალოდ წასულიყო. მკურნალობა

გაუგრძელდა. ამასობაში ეზარატი მდივანი მჯდომარე გამოაცალეს. ახალი ცოტა უფრო ენერგიული და პრინციპული კი იყო, ვიდრე ძველი, მაგრამ დიდი არაფერი, კოლმეურნეობაში ცხოვრება ძველი კალაპოტით მიედინებოდა. თითქმის არაფერი შეცვლილა. სულ მალე რაიკომის მდივანიც გადაიყვანეს უფრო წყნარ სამუშაოზე. მის მაგივრად ახალი დანიშნეს, ბევრად უფრო ახალგაზრდა, მაგრამ დიდად განათლებული კაცი. ცნობილი უანგარობითა და პატიოსნებით. გაიოზმა რამდენიმე თვეს კიდევ მოითმინა და მერე მასთანაც მივიდა იმავე საკითხზე. გრძნობდა, ამას უკვე აზრი აღარ ჰქონდა, მაგრამ კოლმეურნეობიდან მაინც აპირებდა წასვლას და, რაც მომივა, მომივიდესო ფიქრობდა. მდივანმა ერთხანს უსმინა, მერე მოუთმენლობა დაეტყო, რამდენჯერმე შეაწყვეტინა, შეამოკლებინა სათქმელი. ბოლოს უთხრა, თქვენთვის შეუფერებელ სამუშაოზე ხართ, ისტორიკოსის საქმე ბრივადირობა არააო. გირჩევთ თქვენი სოფლის სკოლაში გადახვიდეთ ისტორიის მასწავლებლად ჩემი რეკომენდაციით. იქ ადგილი თავისუფლდება, თქვენს მასწავლებელი მუზეუმის დირექტორად უნდა გადმოვიყვანო.

ასე დაბრუნდა გაიოზი სკოლაში, მაგრამ ეს სულ სხვა გაიოზი იყო. მან ამჯერად საოცრად ადვილად მიიღწია იმას, რომ მის გაკვეთილზე უნებართვოდ თავსაც ვერავინ მოაბრუნებდა. ახლა უკვე ეცილებოდა თავის აკვირებულ შიშზე, ათიოდე წლის წინანდელ მარცხზე. რა ადვილი ყოფილა ყველაფერი, ფიქრობდა გაოცებული. ჩემი მოწოდება სწორედ პედაგოგობა ყოფილაო. მის გაკვეთილზე მთელ სკოლაში სანიმუშო წესრიგი იყო. თუმცა ხანდახან მაინც „გამოყოფდა“ ვინმე თავს, მოსწავლეებს „კბილებს მოუსინჯავდა“, მაგრამ გაიოზი ფრთხილად იყო. უფროს კლასებში რამდენიმე მეტისმეტად „კერკერი კაკალიც“ შეხვდა. განსაკუთრებით ერთი შეათეკლასელი.

სხვათაშორის მასაც ბაადური ერჭვა. ეს ბედისწერას ჰგავდა. ბაადურ თოიძე მთელ სკოლაში ყველაზე ურჩი და „მოუთვინიერებელი“ მოსწავლე იყო. მის თავხედობას საზღვარი არ ჰქონდა. როცა უნდოდა, მაშინ შემოდებოდა და გადიოდა გაკვეთილიდან. მასწავლებლებს არ ეუბებოდა და შუა გაკვეთილზე მოულოდნელად ხმამალა, თავისუფლად, გამომწვევად დაიწყებდა ლაპარაკს, სტვენას, ლილინს. ისტორიის ახალ მასწავლებელსაც აშკარად აბუჩად იგდებდა. გაიოზს ამ დროს ბრაზისაგან ცახცახი აიტანდა და ძლივს იკავებდა თავს რომ მოსწავლეს მუშტებით არ მივარდნოდა. მან გაიკითხა-გამოიკითხა თოიძის ამბავი და უთხრეს, ყველასთან ასეთია ეს ბიჭი, მაგრამ რა კქნათ, ვუძღებთო. არა, გაიოზი ვერ „გაუძღებდა“. ან უნდა მორჩულებულიყო ეს ახალი ბაადური, ან გაიოზი მეთავე კლასში ფეხს ვერ შედგამდა. ერთ დღეს აღარ ეყო მოთმინება და ბაადურს კარგა მაგარი სილა „აქამა“. ეს გარტყმა ამჯერად სულაც არ ყოფილა სიმბოლური. მთელი წუთი გავიდა, სანამ მოულოდნელი დარტყმით გაბრუნებული ბიჭი გონზე მოვიდა. გარტყმა ასე არ უნდაო, იყვირა მერე, წელში გაიშართა და მასწავლებელს გამეტებით ამოჰკრა მუშტი ნიკაპქვეშ. გაიოზი უკან გადაქანდა და მეორე მოსწავლეს რომ ხელი არ ეტაცა და არ შეეკავებინა, იატაკზე გაიშხლართებოდა ყველას თვალწინ. რომ გამოერკვა, ბიჭი უკვე კარებში იდგა. ხმამალა. უტიფრად მიიძახა. უარესი მოგხედება. თუ ჰქუთი არ იქნებოდა და გაუჩინარდა.

ეს ამბავი, რა თქმა უნდა, მაშინვე გახმაურდა. გაიოზი კატეგორიულად მოითხოვდა ბაადურ თოიძის სკოლიდან გარიცხვას. დირექტორმა კი თვით გაიოზი გაამტყუნა. შენი უტაქტობით ისე გაიტყეხ სახელი, ამ სკოლაში გაჩერებას არ გირჩევო. გაიოზი არსად არ წასულა. თოიძეც დარჩა სკოლაში, თუმცა ისტორიის გაკვეთილს მასწავლო წლის ბოლომდე აღარ დასწრებია. ამა-

ზე გაიოზი არაფერს არ მშობდა. სჯობდა მისთვის. სამიანიც კი „აჩუქა“ ბიჭს წლის ბოლოს და გამოცდაზე მოსვლის საშუალება მისცა. გამოცდაზე კი უსიტყვოდ, უყოყმანოდ დაუწერა ორიანი და უთხრა, სანამ ჩემზე იქნება დამოკიდებული, საშუალო სკოლის დამთავრების მოწმობას ვერ ეღირსებო.

„...ქალაქის დამცველები ხელჩართულ ბრძოლაში ჩაებნენ. მონღოლებმა ქალაქი აიღეს, მაგრამ დიდი ზარალი ნახეს და მას ბოროტი ქალაქი უწოდეს; დაანგრეს და მიწასთან გაასწორეს, მცხოვრებლები კი დახოცეს...“

შემდეგ კარგა ხანს ისხდნენ ლექსოს კაბინეტში. მე ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, უთხრა ლექსომ, რომ შენ განზრახ დაარღვიე გაკვეთილის ჩატარების ყველა ელემენტარული წესი. ვინმე რომ დაგესწროს განათლების სამინისტროდან ან განყოფილებიდან და ასეთი გაკვეთილი მოისმინოს, თავი მოგვეჭრებო.

გაიოზს არაფერი უთქვამს. იგი ფიქრებშია გაიტაცა და ისე გაირბინა ორმოცდახუთმა წუთმა, არაფერი გაუგია. ახალი მასალის გადაცემაც კი ვერ მოასწრო.

ეს გაკვეთილი არ იყო, განაგრძობდა მასწავლო ნაწილის გამგე, ეს იყო ლექცია. ჩვენ კარგად ვიცით, რომ ზურვიკო სანიმუშო მოსწავლეა და ყოველთვის ყველაფერი იცის. მაგრამ რაში გვეჭირდებოდა ჩვენ ზურვიკოს მოხსენება მონღოლების შემოსევის თემაზე? ლექსომ თავისი რვეული გადაშალა და ახლა ყოველ წერილმანის გარჩევასა და შეფასებას შეუდგა. რა საჭირო იყო ყოველთვის ეს? არ გამოუვიდა გაკვეთილი. რა იყო აქ ამდენი სალაპარაკო და საწერი? დღეს ხომ არ გაიცნეს ერთმანეთი; ამდენი ხანია, ერთ სკოლაში მუშაობენ, ერთ სოფელში ცხოვრობენ. ძალიან კარგად იცის გაიოზმა, როგორი უნდა იყოს გაკვეთილი. არ სჭირდება ამდენი დარიგება და ჰქუთის სწავლება. კურსები უნდა გაიაროს? დახე-

ლოცვების კურსები? კი ბატონო, გავლის. კიდევ რას გვიჩვენებ, ბატონო ლექსო? კიდევ რა სურს პეტრე ჭანიშვილს? აჰ, რას მელაპარაკებთ! თურმე არც ის მოსწონს სასწავლო ნაწილის გამგეს, რომ ისტორიის სასწავლებელი მკაცრია. მეტისმეტად მკაცრია? მივცეთ მოსწავლეებს უფლება, რომ გაკვეთილზე იცეკონ? ხმამაღლა ილაპარაკონ, გამოვიდნენ და შემოვიდნენ, როცა მოეპრიანებათ. გაჭაგრება როგორ შეიძლება. რომ ეწყინოს ბავშვს? გული რომ ეტკინოს? თავზე ხელი უნდა გადავუსვათ, მოვეფეროთ. მოსწავლეები მხიარულად უნდა იყვნენ. კარგი განწყობა უნდა ჰქონდეთ. მაშინ უფრო ადვილად სწავლობენ. თუ აღელვებულა, დაეწყნაროთ, თუ ნაწყენია, ან გაბრაზებულია, დაეამშვიდოთ. მასწავლებელს კი რკინის ნერვები აქვს. ფოლადის მათულები... მასწავლებელს მუშტიც რომ შემოჰქარა ხანდახან ყბაში, არ აწყენს. „მაგ საქმეში შენ მართალი არ იყავი, ჩემო გაიოზ. მოსწავლე იქამდე მიიყვანე, რომ ხელი შემოგიბრუნა“ „ოჰო-ჰო! საცოდავი ბაადურ თოიძე. დაჩაგრეს, გააწვალეს. ყოველნაირად ავიწროებდა ისტორიის მასწავლებელი. ანგელოსი იყო, მაგრამ მასაც აევსო მოთმინების ფილა... ასეთები სიერთოდ არ უნდა გააჩეროთ სკოლაში. ერთ დღესაც კი. აი, როდის ვიქნებით მართალი. თქვენ კი ეფერებოდით. „უძლებდით“. ყველაფერი შერჩა და გაუვიდა გაფუჭებულს და გადაგარებულს. თვითონ წაახდინეთ, გააფუჭეთ და მთელი სკოლა გააფუჭებინეთ. ახლაც არ მესმის, რატომ აღშფოთდით მაინც, გამოცდაზე ორიანი რომ დავუწერე“. „ორიანზე არ იყო საქმე... არ იყავი შენ მთლად მართალი მაგ მოსწავლის მიმართ“. „როგორ, იქნება იცოდა რამე ისტორიაში?“ „დიდი არაფერი, მაგრამ თოიძეზე სუსტებს შენ სამიანი დაუწერე. ბევრი იყო ასეთი. ეს ყველამ დანიხა. ასეთი რამ არ უხდება მასწავლებელს“. „არ უხდება, ხომ? მას კი ყველაფერი უხდებოდა,

რასაც სჩადიოდა? წლებში მისწავლა მთელი სკოლა ჭეარს აცვა და მასაც სხვებივით მიელო შეღავათი?“

ვერ სცნობს დღეს ლექსოს. ადრეც ხშირად უკამათიათ, ამ თემაზეც ულაპარაკიათ, მაგრამ ახლა მაინც სულ სხვა პანჯზე მღერის სასწავლო ნაწილის გამგე. იქნება ეჩვენება? არა, აშკარაა, რომ ისა და ჭანიშვილი შეთანხმებულად მოქმედებენ. არ ეკადრება ეს ლექსოს. რა? კიდევ დარჩა რამე სათქმელი? ოღონდ არ უნდა ეწყინოს? გაუგოს? გაუგო, როგორ არა. გაიოზს ბევრი რამ უთქმელდაც ესმის... „ძალიან გთხოვ, ისე მიიღო, როგორც შეგობრული რჩევა, ან თხოვნა... არავინ ამბობს იმას, რომ შენ ცუდი პედაგოგი, ან ცუდი კაცი ხარ... შეცდომები კი მოგივიდა. ეს უნდა ვალიაროთ, მაგრამ შეცდომებს ასწორებენ. შეცდომებზე სწავლობენ“. ლექსო წამით გაჩუმდა, გაიოზს თვალბეჭეში შეხედა. „მიდი, მიდი“ — შეაგულიანა გაიოზმა. „ჰო. სად შეეჩერდი?“ „შეცდომებზე ვსწავლობთ“ „რა თქმა უნდა... ბაადურ თოიძის ამბავი კმაროდა მარტო, მაგრამ სხვაც დაემატა... მეცხრეკლასელი გოგო კუთხეში დააყენე მთელი ორმოცდახუთი წუთი, თამარიკო მეტუზლა, მორიგეობას რატომ არ ასრულებ, დაფასთან სველი ჩვარი რატომ არ დევსო. მთელ კლასში ყველაზე საცოდავი გოგო. სხვა რომ ყოფილიყო, ზაირა ბაჩელიძე ან ესმა ქარჩავა, კიდევ ჰო, მაინცდამაინც გულთან არ მიიტანდნენ, მზია მუჯირი, ანტონა მუჯირის გოგო, ფეხით გაუშვი შინ კონსპექტი რატომ დაგჩაო. თან ავტობუსზე დაქდომა აუკრძალე. დღის ბოლომდე ძლივს მოაღწია სკოლაში. ან ეაკო ბურძგლა? ბონდოს ბიჭი, ჩვენი დურგლის. მეექვსე კლასამდე ბავშვმა ისე მოაღწია, ხუთიანის გარდა ნიშანი არ იცოდა. შენ ადექი და ორიანი დაუწერე. ვითომდა პრინციპული ვარო. არავის არაფერს არ ვაპატიებ და ყველას ერთნაირად ვთხოვო. რა მოხდა მერე, რომ არ იცოდა აკვეთილი. ერთხელ შეეშალა ხე-

ლი. ბავშვი გაიქცა და სამი დღე ნათესავეებთან იმალებოდა, მამაჩემი მომკლავსო. „წამით გაჩუმდა ლექსო, სათვალე მოძებნა, ცხვირზე დაიკოსა და ასე დააკვირდა გაიოზს. რა უცნაური ჩვეულება აქვს ამ კაცს, იტყვის რაღაცას და ისე შემოგაშტერდება, თითქოს პირველად გხედავსო. „ბონდო სულ იმას გვახსენებს ყველას, ჩემს შვილებს მკაცრად მოსთხოვით, არაფერი არ აპატიოთ, არ გაფუჭდნენო“. „მოთხოვნაც არის და მოთხოვნაც... ის რაც არ იცის ბონდომ — დურგალმა, უნდა იცოდეს პედაგოგმა გაიოზ ნაკაძემ. ისეთი ბავშვები, როგორც კაკო ბურძგლავა, პატივით არ ფუჭდებიან“. „სხვები? სხვები ზომ დაინახავენ, რომ ერთის მიმართ ლმობიერი ვარ, მეორის მიმართ არა“. „დაინახონ მერე. იმასაც მიხვდნენ, რომ მათ დაიმსახურეს ეს ლმობიერი მოპყრობა“. „რისთვის დაგვირდა ახლა შენ მაგ ამბების გახსენება, ლექსო? პირდაპირ თქვი. „რისთვის და... ამ კუთხით თუ ვიმსჯელებთ, შენი ავტორიტეტი ამ სკოლაში არ დგას სათანადო დონეზე. ზომ არ იქნებოდა შენთვის უმჯობესი, რომ ახალსოფლის სკოლაში გადასულიყავი? არც შორსაა. იქაური მასწავლებელი ჩვენთან გადმოვა. გაცვლით ადგილებს. თითქმის არაფერი შეიცვლება, ხელფასიც იგივე დაგრჩებათ. ძალს ვერავინ დაგატანს, რა თქმა უნდა, მაგრამ იქნება ასე აჯობოს...“

— კარგად ვიცი, მე, რა სჯობია, — თქვა გაიოზმა, — ასეთი რჩევით მეტს თავს ნულარ შეიწუხებ, ბატონო ლექსო.

ასე დამთავრდა ეს საუბარი. ჭიუტი კაცია, ასე ადვილად როგორ დაიყოლიებო, გაიფიქრა ლექსომ. ცოტა არ იყოს, ნანობდა, ღირებუროს რომ დაუჭერა და კიდევ ერთხელ შესთავაზა გაიოზს მეზობელ სკოლაში გადასვლა. ასე რომ აჯობებდა, ეჭვი არ ეპარებოდა, მაგრამ ისიც მშვენივრად იცოდა, გაიოზი არაფრით არ დათანხმდებოდა.

ვარათის საშუალო სკოლას ქება-დი-

დებით არასდროს არ ანებივრებდნენ პირიქით, იყო თუ არა საჭირო, მუდამ ლანძღავდნენ და ცუდის ნიშნად ასახელებდნენ ყველგან. ასე იყო პეტრეს მოსვლამდეც. უთბრეს კიდევ, როცა მოდიოდა, იქ ბევრი საქმე დაგზვდებო. პეტრეს არ ეშინოდა „ბევრი საქმის“, მოუხაროდა კიდევ, ვნახავ ერთი, რა აუღებელი ციხეაო. მაგრამ ჩამოსვლისთანავე დაინახა, რომ სულაც არ წვიმდა ისე, როგორც ქუხდა. სავსებით ჩვეულებრივი სკოლა იყო, ჩვეულებრივი მოსწავლეებითა და მასწავლებლებით. ნეტა ამ სკოლას სალანძღავი რა სჭირდაო, უყვირდა. მაინც ლანძღავდნენ, პეტრეს ჩამოსვლის შემდეგაც. პატარა შემთხვევას, სულ უმნიშვნელო ამბავს უშველებელ კუდს გამოაბამდნენ და მთელი რაიონის საჭოროად გახდიდნენ. ვისაც ეკითხებოდა და არ ეკითხებოდა, ყველას თავის მოვალეობად მიაჩნდა, ვარათის სკოლის საქმეები გაერჩია. მართო „რევოლვერის საქმე“ რად ღირდა. ხმა გავარდა, თითქოს ვართელ მოსწავლეს შუა გაკვეთილზე ჩიბიდან რევოლვერი ამოეღოს და ჭერში ესროლოს. ატყდა ჩვეულებისამებრ მითქმამოთქმა. მილიციიდანაც კი მოვიდნენ, — რევოლვერს ეძებდნენ. პეტრემ ძლივს დააჭერა ისინი (დააჭერა კი?), რომ, ჭერ ერთი, გაკვეთილზე არ მომხდარა ეს ამბავი და, მეორეც, რევოლვერი სულაც არ გავარდნილა; სათამაშო დამბაჩა იყო, ძველებური, თუმცა გვარიანად ჰგავდა ნამდვილ დამბაჩას და კარგა მაგარ ხმასაც გამოსცემდა. სულ ეს იყო. პეტრემ თავისი თვალებით ნახა ის „იარალი“. მას ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ ახლა და სხვა დროსაც, ამგვარ მითქმამოთქმას განზრახ ავრცელებდნენ გაიოზი და მისი თანამოაზრეები. მათ კარგად იცოდნენ, რაც მოხდა სინამდვილეში, მაგრამ სჭირდებოდათ ეს აღრზაური. მილიციაშიც მათ დარეკეს. იყო ერთი მეტად არასასიამოვნო, პირდაპირ საგანგაშო შემთხვევა, როცა მოსწავლემ მასწავლებელს გაართყა, უფრო სწორად, ხელი შეუბ-

რუნა. (თვითონ გაიოზ ნაკაიძე გახლდათ ის მასწავლებელი), მაგრამ რატომ მიიყვანა ამ ზომამდე მოსწავლე? შემდეგ დაბეჭდილებით მოითხოვდა იმ მოსწავლის გარიცხვას. თუ არა, მე დავტოვებ სკოლასო, გაიძაბოდა. რა კარგია: თუ არ გარიცხავთ! მერე სად უშვებ, ქუჩაში? იქ სასიკეთოს რას ისწავლან? (წადი მეტი, ვუთხარი, შენი წასვლა ახლა მართლა სკოზია-მეტი...) არ წავიდა. მანგიტოფონიც მოიპარეს რუსული ენის კაბინეტიდან. მაგრამ მარტო ვარათის სკოლაში ხდება ამგვარი რამ? სხვა სკოლებში არასდროს არაფერი მოუპარავთ? ისიც საკითხავია, ნამდვილად მოსწავლეებმა მოიპარეს თუ არა. ვინ დაამტკიცა, რომ მოსწავლეებმა მოიპარეს? არც ის იყო სასიამოვნო ამბავი, მეათეკლასელი გოგო მესამე სართულიდან რომ გადმოხტა და ფეხიც იტყინა. იტყინა კი არა, მოიტეხა. კიდევ კარგად გადარჩა. მერე გამოირკვა, ერთი ბიჭი უყვარდა თურმე, თანაკლასელი. ბიჭი დაპირებია, რომ დავამთავრებთ სკოლას, ცოლად შევირთავო. მერე კი გადაუთქვამს, დედაჩემი უარზეაო... ამის გამო ჯვარს აცვეს სკოლა. ერთი მასწავლებელიც არ დარჩენილა საყვედურის გარეშე. დირექტორი კინალამ მოხსნეს. პეტრეს ახლაც არ ესმის, რა შუაში იყო დირექტორი, ან მასწავლებლები, ან სკოლა, საერთოდ. ცხადია, ცუდია, შეყვარებული მეათეკლასელები სკოლის ფანჯრებიდან რომ დაიწყებენ ხტომას, მაგრამ განა უარესი არ მომხდარა სიყვარულის გამო? ჩვენს შორის დარჩეს და არის რაღაც კარგი ამასიც.

ბევრი ლანძღვა-გინება შეგვდა პეტრე ჭანიშვილს, ბევრი „მაგარ-მაგარი“ აკადრეს და, უმეტეს შემთხვევაში (ასე სჩეროდა მას), სულ ტყუილუბრალოდ. ფიქრა კიდევ რამდენჯერმე, დირექტორობა ჩემი საქმე არაა, დავწერ განცხადებას და წავალო. ამ აზრს თითქმის უკვე შეგუებული იყო და მხოლოდ ხელსაყრელ შემთხვევას უცდიდა, მაგრამ მართლა რომ მოუხდა განცხადების

დაწერა, ძალიან გამწარდა. მტკიცედ მისასტიკად, უსინდისოდ მოტყუებულად იგრძნო თავი. არა, ასე წასვლა ნამდვილად არ უნდოდა. გულუბრყვილოდ, სულელურად გაება მახეში. როგორ არ იფიქრა, რომ გაიოზ ნაკაიძე ჩასაფრებული ჰყავდა და ამ შემთხვევას აუცილებლად გამოიყენებდა. როცა იმ საცოდავ გოგოს სკოლაში მუშაობის ყალბი ცნობა მოსცა, მთელი პედკოლექტივი ჩემად უზდიდა მადლობას, ობოლია, უპატრონო და მისი გულისთვის კანონის დარღვევაც არ იქნება დიდი ცოდვაო. გაიოზ ნაკაიძესაც შეატყო სახზე ერთგვარი კმაყოფილება და სიხარულიც კი. თურმე არ იკითხავთ, რა უხაროდა? — მახეში რომ ჩადგა ფეხი დირექტორმა. ახლა კი გამოუვალ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ან უნდა დაეწერა განცხადება და თავისი ნებით წასულიყო, ან საქმე გამელავნებოდა, პეტრეს მაინც მოხსნიდნენ და იმ ობოლ გოგოსაც გამოაგდებდნენ ინსტიტუტიდან ყალბი ცნობის მიტანისათვის.

ურჩიეს, ახალ მასწავლო წლამდე გადროვებთ, გაიხედ-გამოიხედ, სადმე ადგილი მოქებნეთ. რა თქმა უნდა, შეცდომ ვარათის საშუალო სკოლაშიც დარჩენილიყო უბრალო მასწავლებლად, მაგრამ პეტრეს ამაზე ფიქრიც ეზარებოდა. მასწავლებლობა სკოლაში, სადაც დირექტორი გაიოზ ნაკაიძე იქნება? ამას სიყვდილი ერჩივნა. სკოლაში დარჩენა კი არა, წლის ბოლომდე როგორ გაძლებდა აქ, ვერ წარმოედგინა. მაინც ხომ წამსვლელი ვარ და ბარემ ავდგები და წავალო, ფიქრობდა, რაღას ვუცდიო. მით უმეტეს, შემცველი უკვე ადგილზე იყო. პეტრემ საიმედო წყაროებიდან იცოდა, რომ ახალ დირექტორად გაიოზ ნაკაიძე უნდა დანიშნულიყო. მიავნო კიდევ საცვლევ ინსტიტუტში შესაფერ სამსახურს, მაგრამ ახლა გაიოზის გაულანძღვად არ უნდოდა წასვლა. უნდოდა პირში, საჩაროდ, მთელი პედკოლექტივის გასაგონად ეთქვა მისთვის ყველაფერი, რასაც მასზე ფიქრობდა. მხოლოდ ეს თუ

მოთხანდა გულს. აშკარა იყო, გაიოზი გრძობდა ამას და გაურბოდა. ბოლოს მაინც ველარ მოითმინა პეტრემ, გაიოზი კაბინეტში შეიპატოქა და ჰკითხა, სინდისი მაინც თუ გაწუხებსო. ცოტათი კი მაწუხებსო, მიუგო გაიოზმა, უნდა პატიოსნად ეალიაროო. მაგრამ საქმეს ასე სჭირდებოდა. სჭირდებოდა კი არა, ასე იყო აუცილებელი და თუ გამოიგებ, დაგიფასებო. ჩემს საქციელში შენ მარტო ცუდს ხედავ, იმიტომ, რომ კარგის დანახვა არ გინდაო. „ხუმრობ? რომელ კარგზე ლაპარაკობ. არაფერი მესმის!“ — წამოიძახა გაოცებულმა პეტრემ. „როგორ ვერ ამჩნევ, რომ სკოლის საქმე სულ უკან უკან მიდის? სოფელი შეშფოთებულია, რა გვეშველება, შვილები გველუპებო. გადი ერთი, გაიკითხ-გამოიკითხე. იქნება პირში არაფერს გეუბნებიან, შორიდან მიაყურე... კი, ბატონო, არ უსერიათ რევოლუციური გაკვეთილზე, მაგრამ ხმა ხომ გავარდა? ხომ დაიჭერეს? იმიტომ, რომ ჩვენს სკოლაში ყველაფერი შეიძლება მოხდეს. ჩვენს სკოლაზე ყველაფერს დაიჭერებენ. მთელ რაიონში ლაპარაკობენ, რომ ჩვენთან მოსწავლეები მასწავლებლებს სცემენ. ამაზე მეტი შერცხენა რაღა გინდა. იყო შემთხვევა თუ არა? იყო და, თითქოს არაფერი. ხელიგანს ყველაფერი შერჩა, მასწავლებელი გამტყუნდა. ამის შემდეგ ყველაფრის უფლებას რომ აძლევენ თავს, რა გასაკვირია. დაგვძლიეს, დაგვაძარცხეს. სადღაა ხათრი, სინდის-ნამუსი, მორიდება, უფროსის პატივისცემა. ერთმანეთს რომ დანებით დასდევენ? ხინთიბიძემ რომ ჭაში დასჭრა? ის რაღა იყო? მადლობა ღმერთს, არ აღმოაჩნდა მძიმე ჭრილობა, მალე მორჩა, მაგრამ ხომ შეიძლებოდა, რომ ერთმანეთი დაეხოცათ. სად წავსულიყავით მაშინ? მერვეკლასელმა ლაწირაკებმა ერთმანეთი მოსაკლავად გაიმეტეს და ამას სკოლა ჰქვია. სპორტდარბაზში ევამლის ყუმბარა რომ შეავდეს? ყველას ხანძარი გვეგონა. სახანძრო მანქანებით გაივსო აქაურობა. ტყუილად შევაწუხეთ, მო-

გაციდინეთ იმდენი ხალხი. მაგნიტოფონი რომ მოიპარეს რუსული ენის კაბინეტიდან? ყოველდღე რომ კარების საკეტების გამოცვლა გვიხდებო? ეურნალები ორიანებით რომაა სავსე? გაკვეთილებიდან რომ სისტემატურად იპარებიან, რომ აცდენენ, აგვიანებენ, თითქმის ყველა ვაფი პაპიროსს რომ ეწევა, რომ სვამენ კიდევ? სიყვარულობანას თამაშობენ, გოგოებს ცოლად შერთვას პირდებიან, ატყუებენ... მე ბოლოსდაბოლოს დაერწმუნდი, რომ შენ ამ სკოლის ხელმძღვანელად არ გამოდგები. სიყვარულით კი უყვარხარ თანამშრომლებს და მოსწავლეებსაც... თუ კი ამას სიყვარული ჰქვია, მაგრამ რა ფასი აქვს ასეთ სიყვარულს? ასეთი სიყვარული ვის რაში სჭირდება, ვის არგია. რაც გვაკეთე, ყველაფერი საქმისთვის გავაკეთე. სკოლა უნდა გადავარჩინო. ან გადავარჩენ, ჩავაყენებ წესრიგში, ან მეც წავალ, სხვას დაუთმობ ადგილს. იმ გოგოს ინსტიტუტიდან გამოგდება არც მე მინდა. დარწმუნებული ვარ, შენ არც მიიყვან იქამდე საქმეს. უბრაუროდ, შენი ნებით წახვალ.

დიდად კეთილშობილური განზრახვა გქონიაო, უთხრა პეტრემ, მაგ მამულიშვილურ საქმეში ღმერთმა ხელი მოგიმართოსო. ამის შემდეგ ბევრი აღარ დაუყოვნებია, თავის ახალ სამსახურში გადავიდა. გაიოზი კი შეუდგა ვართის საშუალო სკოლის წესრიგში ჩაყენებას. პირველ დღესვე დაადგმევინა მდივნის გამოსამახებელი ელექტროზარი (ქანიშვილი, როცა საქმე ჰქონდა, თვითონ მიდიოდა მდივანთან; ელექტროზარის დამონტაჟება რატომღაც აზრად არ მოსდიოდა). სწორედ ელექტროზარის წკრიალი სამასწავლებლოში (მდივანი სამასწავლებლოში იჯდა) იქცა სკოლაში ახალი ცხოვრების დაწყების სიგნალად. შემდეგ გაიოზმა მთელი სოფელი, კოლმეურნეობა დაიხმარა და სკოლას ახალი, კაპიტალური ღობე შემოავლო, ისეთი მტკიცე, მაღალი და მიუვალი, რომ ჩიტაც ვერ

გადაფრინდებოდა ზედ. ყველამ უნდა გაიგოს, დაინახოს და მიხედეს, თქვა მაშინ გაიოზმა, რომ ჩვენი ეზო უწმინდესი ადგილია სოფელში, სადაც მხოლოდ ჭიშკრიდან შედიან და გამოდიან და არა ისე, როგორც ეს ზოგიერთს უნდა და ეპრიანებაო. ეს სიტყვები, პირველ რიგში, ცხადია მოსწავლეებს შეეხებოდა, რომლებიც ჭანიშვილის დროს გაკვეთილებიდან საკმაოდ ხშირად იპარებოდნენ და არავინ იცოდა, სად დაეხეტებოდნენ ამის შემდეგ. მოსწავლეებს დაურვიდათ ფოტოსურათიანი ბილეთები, ჭიშკართან კი მკაცრი მორიგეობა დაწესდა, სადაც შესვლისა და გამოსვლისას მოსწავლეს ხელში ბილეთი უნდა სჭეროდა სურათზე გადაშლილი. თვითონ გაიოზ ნაკაიძის ვაჟებს ზურციკოსა და ირაკლისაც კი ვერ შემოუშვებდნენ სკოლის ეზოში უბილეთოდ. ამ „ბილეთმანიამ“ (ასე ეძახდა მას ლექსო) პირველ ხანებში ბევრი უხერხულობა გამოიწვია. ბავშვებს ეკარგებოდათ ბილეთები, ამას კი გაცდენები მოსდევდა, გაცდენებს შობლების გამოძახება, მოსწავლეების დასჯა და სხვა და სხვა... მაგრამ თანდათან ყველაფერი მოგვარდა. ბავშვებმა ისწავლეს ბილეთების მოვლა, შეეჩვივნენ მის ტარებას. გაიოზი თვითონ ამოწმებდა ყოველდღე, თუ როგორ სრულდებოდა მორიგეობა ეზოში, დერეფნებში, კლასებში, ბუფეტში. კლასებსა და კაბინეტებში დაამონტაჟებინა მოსასმენი აპარატები, რამაც დიდად გაუადვილა მუშაობა; მას შეეძლო ახლა თავისი კაბინეტიდან გამოუსვლელად გაეგო, თუ რა ხდებოდა ნებისმიერ ოთახში, თვალყური ედევნებინა, მოესმინა. კლასის ხელმძღვანელები მკაცრად გააფრთხილა, რომ არცერთი მოსწავლე არ დაეშვათ სკოლაში ფორმის ტანსაცმლის გარეშე. დროდადრო გაეჩხრიკათ მოსწავლეებისათვის ჩანთები, ჩიბები, მერხები, ჩამოერთმიათ მათთვის ყველაფერი ის, რაც მოსწავლეს არ სჭირდებოდა და არ შეეფერებოდა. ამ ღონისძიების შემდეგ გაიოზის კაბინეტის

ერთ-ერთ კარადაში მთელს ქველმოქმედებას გაჩნდა შურდულების, პაპიროსების, სარკეების, სავარცხლების, ნაირ-ნაირი თოჯინებისა და სხვა სათამაშოების, საინთებლების, კარტების, სათამაშო დამბაჩების... მოწვეულ იქნა მშობელთა, მასწავლებელთა და მოსწავლეთა გაერთიანებული კრება, სადაც დირექტორმა საჯაროდ განაცხადა, რომ დღემდე სკოლაში ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეში სერიოზულ შეცდომებსა და ხარვეზებს ჰქონდა ადგილი, რომ აუცილებელი იყო მათი გამოსწორება და ამ მიზნით საჭიროებდა სოფლის მშრომელებისა და ხელმძღვანელობის აქტიურ დახმარებასა და მხარდაჭერას. დირექტორის სიტყვა კრებამ დიდი ყურადღებით მოისმინა და საჭირო დახმარებაც აღუთქვა. ასე გაჩაღდა მუშაობა და საქმეც დაიძრა მკედარი წერტილიდან, მაგრამ მარტო დაძვრა არ ემართა; წინსვლის ტემპები მეტისმეტად დაბალი იყო (ასე ეჩვენებოდა დირექტორს). მოსწავლეები ისევ აფუჭებდნენ კარებს, ტეხდნენ ფანჯრის მინებს, ამტვრევდნენ მერხებსა და სკამებს, ჭლახინდნენ კედლებზე ათას სისაძაგლეს, ერთხელ კი ეურნალიც მოიპარეს, რასაც მთელი დავიდარაბა მოჰყვა. დირექტორი დარწმუნებული იყო, რომ ყველაფერი ეს განზრახ კეთდებოდა, რათა მისი წამოწყება ჩაეშალათ. დამნაშავეები ფრთხილად მოქმედებდნენ, კარგად იცოდნენ, რომ თუ გამომკვლავნდებოდნენ, გაიოზი მათ თავზე ხელს არ გადაუსვამდა. კილაცამ კვამლის ყუმბარა იშოვა და კვლავ შეაგდო სპორტდარბაზში. ამჯერად მებანძრეები აღარ გამოუძახიათ რაიონის ცენტრიდან. უპირველეს ყოვლისა, რა თქმა უნდა, თვით მოსწავლეებები იყვნენ „მოსარჩულეები“: ჭანიშვილს მეტისმეტად განებივრებული ჰყავდა ისინი; ფეხზე ადგომაც კი ეზარებოდათ, დირექტორი სამასწავლებლოში რომ შევიდოდა. ადრე დირექტორის კაბინეტი სამასწავლებლოსაგან მხოლოდ სიმციროთ თუ განსხვავდებოდა, მოსწავლეებები იქაც

შინაურულად გრძნობდნენ თავს და აქაც. დირექტორიც ხან იქ იჯდა და ხან აქ. თავისუფალ დროს იგი უმეტეს წილად სამასწავლებლოში ატარებდა კოსტა ვოთუასთან ჰადრაკის თამაშში (რატომ უნდა ჰქონოდა დირექტორის თავისუფალი დრო?). ამიტომაც იყო, რომ მასწავლებლები პირველ ხანებში გაიოზთანაც მეტისმეტად თავისუფლად გრძნობდნენ თავს, უბედავდნენ შელაპარაკებას, შეხუმრებას, შენიშვნებსა და საყვედურებზე უქმყოფილებას გამოთქვამდნენ, იბუტებოდნენ, თავს იმართლებდნენ, დირექტორის დავალებას, ბრძანებას ზოგჯერ არც ასრულებდნენ, თავს არიდებდნენ... გაიოზმა მედგრად, უშიშრად, უკომპრომისოდ შეუტია მათ. იცოდა, რომ სწორედ აქ წყდებოდა გამარჯვების ბედი. ვისაც არ უნდა, თავისი მოვალეობა შეასრულოს, დაწეროს განცხადება და წავიდეს, მორჩა და გათავდა! მოსწავლეებს რა უნდა მოეთხოვოთ, როცა მასწავლებლები არღვევენ წესრიგს, არღვევენ უხეშად, ყოველ ნაბიჯზე! არა, ასე მუშაობა საქმეს არ არგებს, ასე მომავალ თაობას ვერ აღვზრდით. მასწავლებლები თვითონ იგვიანებენ, აცდენენ გაკვეთილებს. ისევ და ისევ არ სრულდება მორიგეობა. დასვენებებზე მოსწავლეები თავის ნებაზე არიან მიშვებულნი. ფაქტები? რამდენიც გინდათ: დღეს ანდროს ფიზულტურის გაკვეთილზე თვითონ არ ეცვა ფორმის ტანსაცმელი. მორიგეების დოკლაპიობის გამო მეორე გაკვეთილი გამოვიდა სამი წუთით გვიან. გუშინ მეექვსე გაკვეთილზე ლექსომ მთელი ათი წუთით ადრე დატოვა კლასი. ფრანგული ენის მასწავლებელმა გუშინწინ ორნახევარი წუთით დააგვიანა პირველ გაკვეთილზე შესვლა. ავტობუსმა დააგვიანა? ავტობუსებზე ვერ ავაწყობ მე სკოლის მუშაობას. რაო? ლექსოს შინიდან დაურეკეს? დედამისს გულის შეტევა ჰქონდა? მიზებებს ბევრს მოვიფიქრებთ, არაა ძნელი საქმე. წარა-მარა გაკვეთილების მიტოვება რომ არ შეიძლება, სასწავლო ნაწი-

ლის გამგემ სხვაზე მეტად უნდა იყო-დეს. რას შელაპარაკებთ! თურმე პიონერხელმძღვანელი დაუტოვებია კლასში. ამას ვინ ამბობს, გამოცდილი მასწავლებელი... შუაზე გაწვეტილი გაკვეთილი, გაკვეთილი არაა და მისი ღირებულება გამოეჭვითება ხელფასიდან...

მეორე უბედურება ის იყო, რომ ზოგი მასწავლებელი პირდაპირ ემწეო იყო მოსწავლეთა წინაშე. საშინელ ხმაურსა და აურზაურში უხდებოდნენ მათ გაკვეთილების ჩატარება (ფაქტიურად ისინი არავითარ გაკვეთილებს არ ატარებდნენ: შედიოდნენ კლასში, უძლებდნენ ორმოცდახუთწუთიან ჯოჯოხეთს და გამოდიოდნენ გარეთ, რომ ათიოდე წუთით სული მოეთქვამთ). ასეთი იყო მათემატიკის მასწავლებელი ნატო ზოიძე. იგი თითქმის ყოველი კლასიდან ატირებული გამოდიოდა და დასვენებაზე ცრემლების შეშრობას ძლივს ასწრებდა. ან რას სწავლობდნენ მისგან, ან როგორ გაძლო ასე ამდენხანს, არავინ იცოდა. გაიოზს უკვირდა, ეს ქალი რატომ მიდის ნადრევედ სამარეში, პროფესიას რატომ არ გამოიცვლისო. სხვა რომ არაფერი, ძალიან ცუდად იყო სკოლაში მათემატიკის სწავლების საქმე. უფრო სწორად, არავითარი მათემატიკის სწავლება არ იყო. ვის რა უნდა ვაეგონა მის გაკვეთილზე, ვის რა უნდა ესწავლა? გაიოზმა ნატო კაბინეტში დაიბარა და უთხრა, რამე უნდა იღონო, მათემატიკის სწავლება ჩაშლილი გაქვსო. თუ მდგომარეობა არ შეიცვლება, მე შენ გაკვეთილებზე ვერ დაგიშვებო. ქალმა ტირილი დაიწყო: „რა კენა, პატივცემულო დირექტორო... მიშველოთ იქნება რაიმე“. „მე ვერაფერს გიშველი. სხვა სკოლაში უნდა გადახვიდე“. „მერე? სხვა სკოლაში რომ გადავალ, იქ ვითომ მომისმენენ მოსწავლეები?“ იქ მაგრად უნდა დახვდეთ, უთხრა გაიოზმა, პირველი დღიდანვე უნდა გამოიყენო აქაური მწარე გამოცდილება, არ გაათამაშო ბავშვები, არ გაიშინაურო, არ სკა-

დო მათთან შეგობრობა. თავი შორს დაიჭირეო.

— ზოგი რომ ახერხებს, ბატონო გაიოზ?

— რას ახერხებს?

— ბავშვებთან კიდევ შეგობრობს და როცა საჭიროა, უჭერებენ და ემორჩილებიან კიდევ ისინი...

— შეიძლება ვილაც კი ახერხებდეს. მაგრამ ათასში ერთხელ... შენ ვერასდროს ვერ შესძლებ მაგას. ნუ წახვალ რისკზე. თორემ იქაც დალუბავ საქმეს. და, საერთოდ, თუ იქაც არაფერი გამოგივიდა, ვირჩევ, პროფესია გამოიკვალო. ბოლოსდაბოლოს შინ ჯდომას სჯობია ასეთ მასწავლებლობას. ოჯახი გაქვს, ქმარშვილი გყავს. შენი ქმარი თვითონ ამბობს, ვეხვეწები, თავი დაანებე, რისთვის იტანჯები, ოჯახს მიხედუ, ნერვები დაიწყენარეო...

ნატომ ტირილი შეწყვიტა. ჰკუთში დაუჭდა გაიოზის რჩევა. მერე წყნარად განაგრძეს საუბარი. დირექტორმა ზოგიერთი თავისი მასწავლებელი და ლექტორი გაიხსენა. ერთი ლექტორი გვყავდა, მეტისმეტად შეუხედავი და საცოდავი, არც მკაცრი იყო, არც გაჯავრება ეხერხებოდა, მაგრამ ისეთი საზარელი თვალები ჰქონდა, შემოგვხედავდა და ადგილზე გვაშეშებდაო. მეორე იყო და იმდენი ლაპარაკი და ქაქანი უყვარდა, იმდენს ჯაჭანებდა მუდამ, ხმას რას ამოგვალებინებდაო. ზოგი როგორ ამყარებს წესრიგს და ზოგი როგორ. წესრიგი კი აუცილებელია. რა დიდი მკოდნე და განათლებულიც არ უნდა იყო, თუ არ მოგისმინეს და არ ისწავლეს შენგან, ვის რაში არგებარო. ნატომაც გაიხსენა ერთი თავისი ლექტორი, რომლის ლექციაზეც მთელი კურსი ერთიანდებოდა და თითქმის ასი სტუდენტი იყრიდა თავს აუდიტორიაში. ოო, რა საშინელი კაცი იყო. სხვა ლექტორი რომ ათკაციან ჯგუფს ძლივს უვლიდა, მისი ლექციების დროს იმოდენა დარბაზში ბუზის გაფრენასაც კი გაიგონებდი. უხეში იყო, მოურიდებელი, უზრდელი, ურც-

ხვი. იმდენი ხალხის წინაშე მსჯელობდა რალო მიზეზის გამო ისეთი სიტყვებით ვაგლანძღავდა, ისე ვაგასწორებდა მიწასთან, სიკვდილს მოგანატრებდა. ვაი შენს დღეს, თუ თავს ცუდად დაამახსოვრებდი, გამოცდაზე ტყავს ვაგაძრობდა... დავეცინოდა, ვამასხარავებდა, ნიშანს ხომ არ ვვალირსებდა და არა. გვძულდა ჭირივით, დასანახავად გვძულდა. ოთხმოცდაათ წუთიან ლექციას ისე ჩააბრიგინებდა, სულს არ მოითქვამდა. თუ შეჩერდებოდა, ისევ ჩვენს გასალანძღავად და გასათათხავად. თუმცა ისე ვიყავით შეშინებული, ისე გულგახეთქილები ვისხედით მის ლექციებზე, ამის მიზეზს თითქმის არასდროს არ ვაძლევდით. ვისხედით წყნარად, მაგრამ რად გინდა მერე. მას ვინ უსმენდა. ვისხედით და თვალგახელილებს, გაჯგომლებს გვეძინა. მთელი წელი გვიკითხავდა ლექციებს, მაგრამ ტყუილად ირჯებოდა თვითონაც და ჩვენც სულ ტყუილად ვამეჯავებდა. სიტყვაც არ დაგვიმახსოვრებია და დაგვარჩენია მისი ნათქვამი. წიგნი ჰქონდა ერთი გამოცემული, ის დავიზუთხეთ და იმით ჩავაბარეთ გამოცდა.

— ესე იგი გძულდათ, — დაინტერესდა გაიოზი, — წყნარად კი ისხედით, მაგრამ სიტყვაც არ გესმოდათ მისი...

— კი, ბატონო, ასე იყო...

გაიოზი უცებ სკამიდან წამოხტა და კაბინეტში სირბილი დაიწყო. ამ დინჯი, მშვიდი და აუნქარებელი კაცისაგან ასეთი აღელვება, ასეთი შფოთვა ნატოსთვის ყოვლად გაუგებარი იყო. გაიოზი გაცხარებით იქნევდა ხელებს და ყვიროდა:

— ხედავთ, თურმე რაში ყოფილა საქმე? თურმე წყნარად კი ისხდნენ, მაგრამ მაინც არაფერი ესმოდათ, იმიტომ, რომ სძულდათ ის კაცი... ვინ ვასწავლათ, საიდან გაიგეთ, რომ სიტუაცილს სიყვარული სჯობია?!

ნეტა რამ გადარია ეს კაცი, ასეთი რა ვთქვიო, ფიქრობდა ნატო. მანაც გაიხსენა სტუდენტობა და მეც გაიხსენაო.

მათემატიკის მასწავლებელს მოსწონდა ახალი დირექტორის პრინციპულობა, სიმკაცრე. მისი აზრით, ჭანიშვილი, ცოტა არ იყოს, ლიბერალობდა და ესეც მიაჩნდა მას ერთ-ერთ მიზეზად იმი-სა, მასწავლებლობა მარტივობად რომ ექცა.

ნატო დუმდა და შეშინებული უსმენ-და გაიოხს, რომელიც თითქოს ვიღაც უხილავს ეკამათებოდა, ებრძოდა, რა-ღაცას უმტკიცებდა:

— გიყვარდეთ, ბატონო, ბავშვები... ვინმემ დაგიშალათ? თუ კი მოახერხებთ, მათაც შეაყვარეთ თავი, მაგრამ თავზე ნურავის დაისევამთ, თორემ ძვირი დაგიჯდებათ. ამას ჩაგჩიჩინებთ, მეტს არაფერს. მოზარდი თუ თავზე წამოგაქდა, მერე მან არც სიყვარული იცის, არც ზრდილობა, არც სინდის-ნამუსი. მე პირადად შენზე ლმობიერი, გულმოწყალე, კეთილი მასწავლებელი არ მეგულებს ამ სკოლაში. გიყვარს ახალგაზრდობა, ექვი არ შეპარება, იმი-ტომ ვერ მიდიხარ სკოლიდან, თუმცა ჭოჯობეთია შენთვის აქაურობა. მაგრამ ერთი ისიც ვიკითხოთ, იმათ თუ უყვარხარ და გცემენ პატივს? შენ თუ რამე გეჩვენება არ ვიცი, მე კი კარგად ვხე-დავ, რომ ფეხებით გაგთელავენ და წა-რბსაც არ შეიხრან. გაგთელეს კი-დეც... გახსოვს? შევამოწმეთ თუ არა ჩვენ ეს? დარწმუნდი თუ არა ბოლოს-დაბოლოს?

ოო, ღმერთო... შეამოწმეს, როგორ არა. ნატო წინააღმდეგი იყო. არაფრით არ უნდოდა ამის გაკეთება. რა საჭი-როაო... გაიოხმა არ დაიშალა. საჭმის-თვის მჭირდებაო, ექსპერიმენტს ვატა-რებო. ვაი ამ შემოწმებას. მაშინ იყო, ნატო ზოიძე პირველად რომ დაფიქრდა, ალბათ მართლა დროა ქმარს დაუქვე-რო, სკოლას თავი დავანებოო. თრიო-დე კვირის წინ მოხდა ეს ამბავი. გაი-ოხმა შეათე კლასის ორგანიზატორს ჩუმად უთხრა, დღეს ნატო მასწავლებ-ლის დაბადების დღეა, აბა თქვენ იცით, დაამახსოვრეთ ეს დღე, ნუ გა-ამწარებთ, ნუ აატირებთ, ნუ იხმალ-

რებთ, წყნარად ისხედით და უსმინე-თო. მასწავლებლებმა სასწრაფოდ იშოვეს ყვავილები, დაფაზე დიდრონი ასოე-ბით დაწერეს: „პატივცემულო ნატო მასწავლებლო, გილოცავთ დაბადების დღეს“. ერთი პატარა წიგნიც აჩუქეს წარ-წერით, მეთექვსმეტეებისაგან სახსოვრა-დო. მერე მასწავლებელს სთხოვეს, თქვე-ნი სტუდენტობიდან რამე გვიამბეთო. გუ-ლაჩუქებულმა, ბედნიერმა ნატო მას-წავლებელმაც დაიწყო. მაგრამ ეს იყო და ეს, ვინ მოუსმინა, ვინ დაამთავრე-ბინა, ატყდა ჩვეულებრივი აურზაუ-რი...

— ხომ არ დაგიწყებია? ყოველი შემთხვევისათვის, მე ჩაწერილი მაქვს ის გაკვეთილი, — გაიოხი კარადანთან მივიდა, მაგნიტოფონი გადმოიღო, ჩა-ნაწერი მოძებნა.

— არა, არა, მახსოვს... რა საჭიროა... გეხვეწებით... ბატონო გაიოხ.

— საჭიროა, თუნდაც იმიტომ, რომ მერე, ხუთი ან ათი წლის შემდეგ ეს დღევანდელი ბაადურები ანგელოზებად რომ მოგაჩვენებენ თავს, შეახსენო, დაუმტკიცო, რომ ანგელოზები კი არა ტარტაროზები, ჭალათები არიან...

ნატომ სახეზე ხელები აიფარა და კი-დევ ერთხელ ჩაურბინა თვალწინ იმ გა-კვეთილმა, რომელიც მართლაც არა-სოდეს არ დაავიწყდება, რადგან მაშინ ერთდროულად იგრძნო მასწავლებლის თვალებში ანთებული სიყვარული და პატივისცემა და იქვე დიდი დამცირე-ბა, უდიდესი ტკივილი მოზარდების გულქვაობისა და უსულგულობის გა-მო.

„დოლიძე!.. ნეტა ხომ არ დაყრუე-და ეს ბიჭი. ანზორ, დაქეტი შენს ად-გილზე. როყვა! ბარამიძე! ნუ დაგაკიწ-ყდებათ, გაკვეთილზე რომ ხართ. ნუგ-ხარ, მოსცილდი, ბიჭო, მაგ გოგოებს.“ „მე არაფერს ვაშავებ მასწავლებლო.“ „რას მიყვირი მასწავლებლო. ყრუ კი არა ვარ, მართლა.“ „მომამორე, მას-წავლებლო. ეს გადარეული, თორემ ჩავარტყამ თავში რაღაცას... მეტი კი არ ვიცი მე.“ „ჩამარტყამ კი არა... ბე-

ბიაშენს ჩაარტყვი, თუ კარგია“. „მომეცო, ბიჭო, ეტრნალი, დადე ახლავე მაგიდაზე“. „ნუ მომდევი, მასწავლებლო, ხომ იცი, ვერ დამეწვიო“. „არაფერი არ ჩაწერო მანდ, თორემ ინანებ“. „მეაქვია, წადი, დირექტორი მოიყვანე“. „მეტი საქმე არა მაქვს“. „ცუდს არაფერს არ ჩაწერ, მასწავლებლო“. „ღმერთო, რა შეშველება... ჭონი, გადი ახლავე გარეთ!“

„რა ბრძანე, მასწ?“

„გადა მეტქი“.

„ჰოო, კარგი რა მასწ, ნუ იცი უბრალო რამეზე გაბრაზება. რა დროს გასვლაა. ისე, მოსწავლის გარეთ გაგდება მაინცდამაინც კარგი საქმე ვერაა. ასე გამოიგია მე“.

„ტირის შგონია, ეს საცოდავი“.

„ე. ბიჭო, დააწყნარეთ ვილაყამ. გამოიფუტა გული ყოველდღე მაგის ქვითინმა“.

„კაი, გაჩუმდით, ბავშვებო. ცოდვია, ბოლოსდაბოლოს“.

„იტირებს, იტირებს და გაჩუმდება“.

„რომ არ გაჩუმდეს?“

„აბა, ერთწუთიანი დღმილით პატივივეთ ჩვენს იუბილარს...“

„მასწავლებლო, ხეია იძახის ფიზკულტურაში წერიტი გამოცდა იქნებაო, მართალია?“

გაიოზმა მაგნიტოფონი გამორთო და ისევ კარადაში შეინახა.

— გაკვეთილი რომ დამთავრდა, შენ ყვავილები და ნაჩუქარი წიგნი სამასწავლებლოში წამოიღე და სიამაყით უჩვენებდი კოლეგებს. მეათეკლასელებმა დაბადების დღე, მომილოცესო... იმის მაგივრად, რომ უკვე, ელასში იატაკზე დაგეყარა და ფეხით დაგესრისა, ყველას თვალწინ, იქნება მაშინ მაინც მოიხვედაროვნენ, რომ ნატო მასწავლებლსაც აქვს თავმოყვარეობა.

უფრო მეტიც, ნატომ შინ წაიღო ის ყვავილები, ვახაში ჩადო და წყალი ჩატსხა. ვახა თვალსაჩინო ადგილას ედო და როცა დრო ჰქონდა, შეპყურებდა და ტკბარლმწარე მოგონებებს ეძლეოდა.

— ლექსოს რომ ჰკითხო, დირექტო-

რმა ადვილი გზა გამოძებნა, აკეთებს, თურმე ყველას შეუძლია, ამაზე ადვილი არაფერი ყოფილა...

ახლავა მიხვდა ნატო, რომ დირექტორი სწორედ ლექსოს ეკამათებოდა და ედავებოდა ასე გაცხარებით. ლექსო საკმაოდ მოურიდებლად ებენდა ხოლმე ახალ დირექტორს. საამისოდ იგი იყენებდა ყოველგვარ ხელსაყრელ შემთხვევას. ასე იყო ამასწინათ პედსაბჭოზეც. რამდენიმე კვირის წინ ერთ მასწავლებელს გაკვეთილზე დავესწარიო, თქვა ლექსომ, იგი მოუშვადებლად იყო მოსული და, ცხადია, არც გაკვეთილი ვარგოდაო, მაგრამ მოსწავლეები მაინც წყნარად ისხდნენო. რატომ? (მაშინვე მიხვდა ყველა, თუ ვინ იყო ეს მასწავლებელი) იმიტომ რომ მასწავლებლის ეშინოდათ, ან მასწავლებლის, ან ჩემი, ან ორივესი ერთად, ან უბრალოდ, სტუმარს ერიდებოდნენ. ეს შიში ან შორიდება რომ არ ყოფილიყო, ისინი ალბათ ახმაურდებოდნენ, რაც იქნებოდა მათი პროტესტი ცუდი გაკვეთილის გამო. ასეთი პროტესტი საქმეს ზიანს არ მოუტანს, პირიქით, იგი გვაიძულებს სრულყოფით ჩვენს მუშაობის შინაარსი და ფორმა...

— თურმე უწყსრიგობა, ხმაური გაკვეთილზე, მოსწავლეების უზრდელიობა და თავხედობა კი არ აფერხებს, არამედ წინ სწევს სასწავლო-სააღმზრდელი მუშაობას... რა ადვილად, რა კონტად გამოდის ყველაფერი. ამას ამბობს სასწავლო ნაწილის გამგე, რომელსაც დირექტორობაც კი შესთავაზეს, მაგრამ არ იტურვა. თავმდაბალი კაცია, შორს დგას პატივმოყვარეობისაგან. რატომ ისტრუვება? იცოდა, რა ძნელი საქმეც იყო. მან უფრო ადვილი საქმე აირჩია — ხელის შეშლა...

ნატომ საათზე დაიხედა და წამოდგა, გაკვეთილი ჰქონდა.

— სხვა სკოლაში კი იქნება ჩემი ადგილი, ბატონო გაიოზ?

— მოვახერხებთ რამეს. გადავეცვლით. მთავარია შენი თანხმობა.

ნატო თანახმა იყო. გაიოზმა გადწე-

ყვიტა დღესვე ენახა განათლების განყოფილების გამგე და ეთხოვა მისთვის ამ საქმის დაბოლოება, მოეძებნა მათემატიკის მასწავლებელი, რომელიც ნატოს ადგილს გაუცვლიდა. იმ დღეს სხვა გადაუდებელი საქმეებიც ჰქონდა დირექტორს რაიონის ცენტრში. შუადღე იყო, გაჩერებასთან იდგა და ავტობუსს ელოდა. ამ დროს „ეტიველიმ“ ჩამოიჭროლა და გაჩერდა. მძღოლმა სარკმილიდან თავი გამოჰყო, გაიოხს ხელით ანიშნებდა, აქეთ ხომ არ მოდიხარო. გაიოხმა ბიძინა დარჩია იცნო, თავისი დეიდაშვილი. ბიძინა ამ რამდენიმე წლის წინ რაიონში ცნობილი სპორტსმენი იყო, ხშირად რესპუბლიკის პირველობაზეც კი გამოდიოდა ჭიდაობასა და კრიკში. ფიზკულტურის ტექნიკაში დაამთავრა და ის იყო, მუშაობა უნდა დაეწყო, რომ ჩხუბი მოუვიდა და სამი კაცი შემოეღახა, თითო თვით ჩააწვინა სამივე. ბიძინა დაიჭირეს და ხუთღვინათვის სამი წლით ჩასვეს ციხეში. მართალია, ჩხუბი მას არ აუტეხია, პირიქით, გაშველების მიზნით ჩაერია ჩხუბში, მაგრამ ნამეტანი მოუვიდა და სასამართლოზე ადვილად დაუმტყიცეს, რომ გასაშველებლად სამი კაცის ასე უმოწყალოდ მიზევვა აუცილებელი არ იყო. ასეთ გაშველებას სჯობდა, სულაც არ გაეარებოდა მოჩხუბრებს. „ეტიველი“ მამამისის იყო. ომში დასაბრუნებულმა, ავადმყოფმა კაცმა ბიძინას დაპატიმრება ვერ აიტანა, თუ სხვა მიზეზი იყო, ლოგინად ჩავარდა, ფეხები წაერთვა. ამის შემდეგ ცოტათი კი მომჯობინდა, მაგრამ უყავარჯნებოდ მაინც ვერ დადიოდა. ბიძინას ახლახან მოეხადა პატიმრობა და უსაქმოდ დაეხეტებოდა.

გაიოხი მანქანაში ჩაქდა.

— გავიგე, დირექტორი გამხდარხარ, მართალია? — ჰკითხა ბიძინამ.

— მართალია, — მიუგო გაიოხმა.

— შენ იცი, მე ფიზკულტურის მასწავლებელი რომ ვარ?

— ვიცი... ქართული ჭიდაობის შემსწავლელ წრეს მოგცემ.

— ხელფასი?

— ასი მანეთი...

— ხვალვე მოვალ... ოღონდ ყოველდღე ნუ მომიყვან სკოლაში ასი მანეთისთვის.

— სწორედ ყოველდღე მოხვალ, შენი მანქანით. ას მანეთზე არ გაგაჩერებ. ამ დღეებში სამეურნეო ნაწილის გამგე აპირებს წასვლას. კარგ დროს შემხვდი. მის ადგილსაც შენ მოგცემ.

ბიძინა მართლაც მეორე დღესვე გამოცხადდა სკოლაში და ამის შემდეგ დირექტორი მას წუთითაც არ იცილებდა. ერთად მოდიოდნენ სკოლაში (ბიძინა გამოუვიდა შინიდან მომავალი) და ერთად ამთავრებდნენ მუშაობას. დირექტორმა მძღოლიც იშოვა და მანქანაცო, ხუმრობდა ლექსო. ასეც იყო. გაიოხს ათასი საქმე ჰქონდა, ათასგან იყო წაასვლელ-წამოსასვლელი და ბიძინა თავისი მანქანით ძალიან გამოადგა. როცა გაიოხი სკოლაში იყო, ბიძინაც თითქმის მუდამ სამასწავლებლოში იქდა და ელოდა, როდის დასჭირდებოდა დირექტორს, როდის გამოიძახებდა. ერთი შემთხვევის შემდეგ კი თვით კაბინეტშიც შინაური კაცი გახდა. მეცხრე კლასში სწავლობდა ერთი თავზეხელაღებული ბიჭი — ზაზა დოლიძე. დოლიძე „ძველებიჭობდა“, არავის არ ეპუებოდა და ზოგჯერ გაკვეთილზე პაპიროსსაც კი გააბოლებდა ხოლმე. რაიონის თითქმის ყველა სკოლა ჰქონდა მოვლილი და ბოლოს ჰანიშვილთან ჰპოვა თავშესაფარი. მასწავლებლები ეხვეწებოდნენ, ოღონდ გაკვეთილზე ნუ შემოხვალ და სამიანს არ დაგამადლებთო. არც დადიოდა. ხუთიოდე წუთით თუ შემოვივლიდა ხოლმე, ამხანაგებს მოინახულებდა და ნებართვას არც ეთხოვდა, ისე ტოვებდა გაკვეთილს. გაიოხმა დოლიძე კაბინეტში დაიბარა, გადაწყვიტა სერიოზულად მოლაპარაკებოდა მას. დირექტორი მთელი ნახევარი საათი ელაპარაკებოდა, უყვიროდა, ემუქრებოდა, ჰუუას არიგებდა, ის კი დონიჭმემოყრილი იდგა, ილიმებოდა და ფანჯარაში

შენც ციხისკენ მიგეჩქარებ... გგონია, უწლოვანი ხარ და ყველაფერს გააპატიებენ?

— შენც ხომ იყეკი ციხეში, მაგრამ ახლა აქ ხარ... მეც წავალ იქ, არ შეშინა.

— გაძალღებს ვინმე, წადიო? რა აუცილებელია იქ წასვლა? რა სიკეთეა იქ? რომ დაატარებ მაგ ეანგიან დანას, ხომ იცი შენი ქუთა-გონების ამბავი, დაჭრი ვინმეს... და თავს წააგებ.

— მე თავს არავის დაკაჩაგვრინებ. ხელს ვერაფერს ვერ მახლებს...

— ზოგს უხდება ყურის აწვევა, ჩემო მერაბ... სიკეთე გვინდა შენთვის... გვინდა ადამიანი გამოხვიდე.

ბიძინა ოთახში დადიოდა და თან თვალს არ აცილებდა ბარამიძეს, ბიჭიც თვალს ადევნებდა მის ყოველ მოძრაობას, ფრთხილობდა, არ მომვარდესო. ბიძინამ მაინც უშოვა დრო, ხელი დაუჭირა. სწრაფად გადაუგრიბა, დანა წაართვა და მაგიდაზე დადო.

— ამის იმედი გქონდა?

— ხელი არ მახლო, თორემ ჩაგისაფრდები სადმე თოფით.

— მიდი, მიდი, გადმოაბრუნე ახლა მაგ ჩიბე. იარაღი მეტი აღარ გექნება თან. სახლში თუ გაქვს თოფ-ზარბაზანი, თავის დროზე იმასაც ვნახავთ.

ბიჭმა სიგარეტების კოლოფი ამოიღო და მაგიდაზე დადო.

— ამ დანას დირექტორს ვაჩვენებ და ვეტყვი, რომ დაჭრას მიპირებდი, როგორ ფიქრობ, გაგაჩერებს სკოლაში?

— კარგად ვიცი, რასაც იზამს.

ამ დროს გაიოზიც შემოვიდა, ბიძინამ დანას გაზეთი მიაფარა.

— გააგებინე რამე?

— მოვტეხე რქა... აი, ეს სიგარეტები ედო ჩიბეში.

— მეტი არაფერი?

— არა.

— მაგ ყმაწვილზე ამბავი მომივიდა, შეიარაღებული დადისო, როგორც შარავზის ყაჩაღის წესია. გამოცდილება აქვს უკვე ყაჩაღობის. შარშანწინ, მერვე კლასში რომ იყო, დანით შეაშინა

— ორ წელში, თუ არ დაუმატეს.

— რატომ უნდა დაუმატონ?

— რა ვიცი... ზომ დაუმატეს ერთხელ.

— შეხვდებით თქვენ ციხეში ერთმანეთს. მამაშენზე ნაკლები არ ხარ შენ. კოჭებში გატყობ... წააჭარბო ვიდევ იქნება.

— ვერაფერსაც ვერ მატყობ...

გაიოზი ადგა, ოთახში გაიარ-გამოიარა. მერე ბიძინას მიუბრუნდა:

— ხედავ, რა ვაფეიცია? ვერ ვატყობ, თურმე. არც ჩიბეების ჩვენება ეხალისება. ალბათ მორცხვობს ჩემთან. მე გავალ და შენ გაჩვენოს იქნება.

გაიოზი გავიდა.

ბიძინა ადგა და ბიჭს მიუახლოვდა.

— არ გცოდნია ჩვენი წესები.

— ვიცი. — თქვა ბიჭმა.

— ამა რაღას ითრევ ფეხს. აქ ვინც შემოვა, თავისას ვერ გაიტანს.

— არაფერი არ მაქვს მე გასატანი.

— ჩიბეში რა გიღვეს?

— რა თქვენი საქმეა, რა მიღვეს მე ჩიბეში?

— ჩვენი საქმეცაა, როცა ისეთი რამეებით იტენით ჩიბეებს. მოსწავლეს რომ არ შეეფერება.

— მე ისეთი არაფერი მაქვს, მოსწავლეს რომ არ შეეფერება.

— პირადად უნდა დავრწმუნდე.

ბიძინა უფრო ახლოს მივიდა. ბარამიძემ სწრაფად ჩაიფო მარჯვენა ხელი ჩიბეში.

— არ მოხვიდე, თორემ ინანებ.

ბიძინა შეჩერდა.

— ბიჭოს! აკი ეთქვი, შენ რაღაც ისეთი გიღვეს ჩიბეში, მოსწავლეს რომ არ შეეფერება-მეთქი.

— კარგად ვიცი მე, რისთვისაც მოგიყვანა დირექტორმა ჩვენს სკოლაში. ხელი არ დამაკარო, თორემ დანით დაგჭრი, ან ჩაგისაფრდები სადმე და თოფს გეპერი.

ბიძინა ერთხანს დუმდა და ბიჭს თვალებში უმზერდა, მერე სიცილით უთხრა:

— კი ყოფილხარ მამაშენის შვილი...

ერთი ახალგაზრდა მოსწავლე და ჯი-
ნსი გახდა. მერე კი, როცა საქმე გაიხ-
სნა, გამოცვალაო, იძახდა. რის მუქარა,
რის დანაო. მერე მიფუჩქიდა ეს ამბა-
ვი. მე იმდღევე გავრიცხავდი და მი-
ლიციასი გავაგზავნიდი. მაშინ ისწავლი-
და კეთას.

გაიოზმა ბიჭს ხელი მოკიდა, მაგიდა-
სთან სკამზე დასვა, წინ ქალაღი და
კალამი დაუდო:

— თუ გინდა, ყველაფერი გაა-
ტოთ, ჩამოწერე ახლა, ვინ ეწევა, ვინ
აფუქებს კარებზე საკეტებს, ვინ მოი-
პარა მაგნიტოფონი. ვინ უშლის ხელს
შენს კლასში მასწავლებლებს გაკვეთი-
ლზე.

ბარამიძე სწრაფად წამოდგა.

— მე არაფერი არ ვიცი...

— შენ გგონია, მე არ ვიცი? ამ აბა-
რატს ხედავ? სად რა ხდება, ყველა-
ფერს ვისმენ. ისეთი ხალხიც გვეყავს,
ვინც შენსავით არ მალავს ამხანაგების
სიგლახეს და თავის დროზე ვეატყობი-
ნება ყველაფერს. შენ გგონია, მაგით
კარგ საქმეს უკეთებ? ეს მეგობრობა
კი არა მტრობაა. ქურდები ჩვენ უკვე
ვიპოვეთ. შენი თანაკლასელებია. მალე
გაიგებ მათი გარიცხვის ამბავს. ისიც
კარგად ვიცი. ვინ ეწევა, ვინ ამტყ-
რევს სკამებს და მაგიდებს, ვინ ჭლამ-
ნია ედღეებზე, ყველას მოვუვლით...
წადი ახლა.

ბიჭი გავიდა.

— რა ტყუილად იწუხებ თავს, მაგის-
გან რა უნდა გაიგო?

— ყველა არაა ასე ჭიუტი, — გაიო-
ზი კარადაა გადასწვდა და საქაღალდე
გაღმოიღო. — სავსეა.

— შედეგი?

— დიდ დანაშაულზე ერთმანეთს არ
ამხელენ. ჭერჭერობით. ეცოდებათ ამ-
ხანაგები. მაგრამ წვრილმან ცოდვებს
მაინცდამაინც არ მალავენ. ცხადია,
წინასწარ ვარწმუნებ, რომ საიდუმლოს
შეუტუნახავ.

— რად გინდა მერე, რაში გპირდე-
ბა?

— მპირდება. მინდა ერთმანეთს

ემინოდეთ. აქ მთელი ბანდაა. სწრაფად
იმათ ვაწერინებ ამ ქალაღებს, საეკ-
ვოდ რომ მეჩვენება. ერთმანეთს რომ
ალარ ენდობიან, ბანდაც დაიშლება.

— ჰოო...

ამჟამად იყო, ბიძინას არ მოსწონდა
ეს ამბავი.

— მე ამ სკოლაში წესრიგი უნდა და-
ვაწყარო, ჩემო ბიძინა, რადაც არ უნდა
დამიჯდეს.

გაიოზმა მიაღწია მიზანს, სკოლაში
მართლაც დაამყარა წესრიგი, თუმცა
ამისთვის იძულებული გახდა ორი მოს-
წავლე გაერიცხა. პირველს — ჯონი
(ანუ ჭუანშერი) ქილიფთარს მაგნიტო-
ფონის მოპარვა და გაყიდვა ედებოდა
ბრალად. ჯონი ამტყიცებდა, მე არ მო-
მიპარავს, ერთ ადგილას ვიპოვეო (ად-
გილსაც ასახელებდა), რაც ყოვლად და-
უჯერებლად მიიჩნიეს. როგორ, ქურ-
დმა მაგნიტოფონი სკოლიდან გამოიტა-
ნა და სადღაც ნაძვის ძირში დადო უპა-
ტრონოდ, რომ შემდეგ ჭუანშერს ქილი-
ფთარს ეპოვა და მეზობელ სოფელში
გაეყიდა? რატომ სკოლაში არ მოიტა-
ნეო, ჰკითხა გაიოზმა, ხომ იცოდი, რომ
მოპარული იყო და ვეძებდიო. მაინც
არ დამიჯერებდიო, მიუგო ჯონიმ.
ქურდად მაინც მე ჩამთვლიდიო, ამი-
ტომ ვამჭობინე წამელო და გამეყიდაო.
არ გასულა ერთი კვირაც და ქილიფ-
თარს ნუგზარ გორგილაძეც მიაყოლეს.
აკაღა მასწავლებელი ამტყიცებდა, და-
ვინახე, გორგილაძე ერთ-ერთი კარის
აკეტის ქუჭრუტანაში ასანთის ღერს
რომ ჩრიდაო. ნუგზარს მაშინვე სტა-
ცეს ხელი. დირექტორმა გორგილაძე
კაბინეტში რომ გამოიხაზა და ცხვირ-
წინ სკოლიდან გარიცხვის ბრძანება
აუფრიალა, ნუგზარი პატარა ბავშვივით
ატირდა, მე არაფერ შუაში ვარო. მე
დავინახე საკეტის ქუჭრუტანაში ჩაჩხე-
რილი ასანთის ღერი და გამოვლებას ვა-
პირებდიო. გაიოზს წამით შეეცოდა კი-
დეც იგი, რომ ზღუქუნებდა და მუშ-
ტებით რომ იწმენდა ცრემლებს, იჭ-
ნება მართლა შემთხვევით მოხდა ამ
ხათაბალაშიო. მაგრამ მაშინვე დასძ-

ლია ეს სისუსტე. არა, უკანდახევა აღარ შეიძლებოდა. ამ საქმეზე მას ვილაყ სასწრაფოდ უნდა დაესაჯა. უნდა დაესაჯა სამავალითოდ, თუნდაც უღანაშაულთ. ისე ამ უმსგავსოებას ბოლო არ მოეღებოდა. რამდენიმე მოსწავლის გარიცხვა რომ მოუხდებოდა, წინასწარვე იცოდა, „კანდიდატები“ ჯერ კიდევ ჭანიშვილის წასვლამდე ჰყავდა შეჩვეული. მათ შორის იყვნენ ნუგზარ გორგილაძე და ჭუანშერ ქილიფთარიც. გაიოზი კმაყოფილი იყო იმით, რომ „ბადეში“ სწორედ ესენი მოყვენენ. ეკვი არ ეპარებოდა, რომ მათი გარიცხვით „ბანდის“ მოთავეებს მოიცილებდა. ჭუანშერის მამა კოლმეფურნეობის მოღარე იყო, დედა კი — გამყიდველი სასურსათო მაღაზიაში. გაიოზის აზრით, ერთიცა და მეორეც კარგა მაგრად გამოქეცილი თაღლითები იყვნენ და შეილიც ღირსეული მემკვიდრე ეზრდებოდათ, თუმცა ჯერჯერობით შობლებსა შეილისგან კარგი დღე არ აღებათ, რადგან ვანებზირეს, ვათავებედეს და ახლა არაფერს აღარ ეუჯერებათ, სწავლას თავი ანება, ტან-ფეხზე კი ყველაფერს საუკეთესოს მოითხოვდა. მთელ სკოლაში ყველაზე უკეთესად იცვამდა და ამით აშკარად თავი მოჰქონდა, იბღინებოდა. იბრანებოდა, საზღვარი არ ჰქონდა მის ბაქიობასა და პოზიორობას. მასთან მასწავლებლებს მთელი ბრძოლები ჰქონდათ ვადანახადი ფორმის ტანსაცმლის ჩაცმის თაობაზე. ფეხზე ხომ მუდამ საზღვარგარეთული, მაღალქუსლიანი „ფორმის“ ფეხსაცმელი ეცვა, ვინ იცის, სად და როგორ წაყიდი. მუდამ „ფულიანი“ იყო და ამითაც გვარიანად დიდგულობდა. ამხანაგებს არ სძულდათ, რადგან ფულის ზარცვა უყვარდა. ძუნწი არ იყო. ბუფეტში ხშირად მთელ კლასს პატიეებდა. თუ ვინმე ფულს სთხოვდა, უყოყმანოდ აძლევდა და უკან არასდროს ართმევდა. განსაკუთრებით აუტანელი იყო იგი გაკვეთილზე, რადგან მუდამ გოგოებთან დაქდომას ცდილობდა და საკმაოდ უზრდელად, თავ-

ხედურად, მოურიდებლად უყვარებოდა მათ. მასწავლებლებს არც კი ამჩნევდა. გოგოებს თმებში მოჰჩაჩავდა, ფეხს დაუღებდა, ხელებს ვადაუჯრებდა და როცა აღშფოთებული მასწავლებელი წესრიგისაკენ მოუწოდებდა, გაკვირებული წამოიძახებდა, ჩემთან რა გინდა, თვითონ მაწუხებენო. გაიოზს სძულდა ეს ბიჭი, თუმცა ძალიან კარგად იცოდა, რომ ეს გრძნობა ყოვლად შეუფერებელი იყო პედაგოგისათვის. ბიჭის გამო მისი შშობლებიც კი შესძულდა, რომლებთანაც ადრე მეგობრობდა კიდევ; დედა ნათესავადაც კი ერგებოდა. განსაკუთრებით ერთი შემთხვევის შემდეგ აიყარა გული ჭუანშერზე. ეს მოხდა ორიოდ წლის წინ. სასწავლო წელი ახალდაწყებული იყო. ცხელოდა, ბავშვები ჩვეულებისამებრ მაინც ბევრს დარბოდნენ ეზოში და წყლის ონკანსაც ხშირად აკოთხავდნენ წყურვილის მოაკლავად. დიდი დასვენება იყო, გაიოზი ეზოში მორიგეობდა და კარვად დინახა. როგორ მიიბრინა ჭუანშერმა ონკანთან, შეუბრალებლად ჰკრა ხელი მეთხეკლაკელ გოგონას, რომელიც რის ვაივაგლაზით მიწვდომდა ონკანს და წყალს სვამდა. იქვე ტალახიან თხრილში ვადაყირავა და წამითაც არ შეწყობებულა თავისი საქციელის შედეგით, არზეინად შეუღდა წყლის სმას. ამ საქმეს რომ შორჩა, ერთი კი მოხედა დამკირებისა და ტკივილისაგან არზავლებულ გოგოს, რომელსაც ვერაფრით ვერ მოეხერხებინა წამოდგომა და იქვე ვილაყ მეცბრეკლასელ გოგოს აედევნა ღრეკითა და მანკვით. ამის დანახვაზე გაიოზს გულზე ცეცხლი შემოენთო. ბიჭს ხელი სტაცა, დირექტორთან შეათრია. შშობელი გამოძახებინა და კატეგორიულად მოითხოვა, მისთვის ყოფაქცევაში ნიშანი დაეკლოთ. მაგრამ რა გამოვიდა. შშობლებმა იმდენი მოახერხეს, რომ მეთხეკლასელ გოგოს, რომელსაც ფეხი ჰქონდა ნაღრძობი და ამის გამო მთელ კვირას აცდენდა სკოლა, ათქმევინეს, ჩემით დავეცი, ხელი ჩემთვის არავის

უკაცხოვრობა. გაიოზმა მშვენივრად იცოდა, რომ ჯონი ქილიფთარის გარიცხვას მთელი დავიდარაბა მოჰყვებოდა, რომ მისი „ყოვლისშემძლე“ მშობლები ყოველთაგანს შეეცდებოდნენ დირექტორის კამბუტუნებას, რომ მან თავიდანვე აიხილუნა ბავშვი და უსამართლო სისასტიკეს იჩენდა მია მიმართ. მაგრამ იგი მზად იყო ბრძოლისათვის. სჯეროდა, რომ მართალი იყო. განათლების განყოფილება გამგესაც ყველაფერი დაწვრილებით აუხსნა და დაარწმუნა ამ საჩუქლის აუცილებლობაში. ეს ბიჭი ერთ დღეს პროკურორად მოგვევლინებო, უთხრა ხუმრობით, მაგრამ მინდა იქამდე გზა ცოტათი მაინც გავუკრძელო. საქმე ის იყო, რომ ჭუანშერს უკვე ამორჩეული ჰქონდა თავისი მომავალი პროფესია, იურიდიულზე უნდა ისწავლო, გაიძახოდა. „პატრონი“ უკვე ნაშოვნი ჰყავს მამაჩემს (ფასსაც ასახელებდა), ამდენი და ამდენი მოგვინახვეს და ფული უკვე გადადებული გვაქვსო. ეგ კი არა, უმადლესში რომ მოვეწყობი, „ეიფულიც უნდა მიყიდონო. ასე დამპირდნენ და რომ არ შემისრულონ, მამაჩემს და ცედაჩემს სახლში გამოეწყავო. რა თქმა უნდა. ყველამ იცოდა სკოლაში, რომ ჭუანშერ ქილიფთარი უსინდისო ტრამპა იყო, მაგრამ ისიც იცოდნენ, მისი მშობლები გამალეებით რომ ეძებდნენ ბიჭისთვის „პატრონს“ და არც მალე დნენ ამას. სხვათაშორის მეორე გარკვეულიც, ნუგზარ გორგილაძეც, „მოავალი იურისტი“ იყო. (დიდი გაცაცებით კითხულობდა დეტექტიურ ლიტერატურას. სხვა წიგნები მისთვის არ არსებობდა. სკოლის სახელმძღვანელოებში საერთოდ არც იხედებოდა). დედამისის მტკიცებით (რასაც არც ნუგზარი უარყოფდა), ბიჭს დედაქალაქში ბიძა ჰყავდა დიდი კაცი (მამა არ ჰყავდა, მას ცოლშვილი ადრე მიეტოვებინა და კაცმა არ იცოდა მისი ასავალ-დასავალი) და იმ ბიძას ერთი სული ჰქონდა, როდის ჩაუვიდოდა ძმისწული სიმწიფის ატესტატით ხელში, რომ მისთვის

იურიდიული ფაკულტეტის მსტუდენტის ბილეთი ჩაებარებინა. ნუგზარმა დიდი ტანჯვითა და ვაი-ვაგლახით რვა კლასი რომ დაამთავრა, დირექტორისა და კლასის ხელმძღვანელის რჩევით გადაწყვიტა სწავლა პროფტექნიკუმში გაეგრძელებინა. რაიონულ გაზეთშიც გამოქვეყნდა პეტრე ჰანიშვილის წერილი, ჩვენი სკოლის ესა და ეს მოსწავლეები პროფტექნიკუმში აპირებენ სწავლასო. მეორე დღესვე მოვარდა სკოლაში ნუგზარის დედა, ერთი წივილ-კივილი ატება, შვილი ხომ დამიღუპეთ, ახლა მაზლსაც მიღუპავეთო, მან რომ ეს წერილი ნახოს, გული გაუსკდებო. ასე დარჩა ნუგზარი საშუალო სკოლაში. ახლა კი, მისი სკოლიდან გარიცხვის შემდეგ ალბათ მისი მოთიური ბიძაც გამოიღებდა ხმას, თუმცა მასზე უფრო გაიოზს დედამისის ისტერიკების ეშინოდა. მაგრამ რა უნდა ექნა; საქმე, რომელსაც მან ასე ენერჯიულად მოკიდა ხელი, მსხვერპლს მოითხოვდა.

საქმე, როგორც იქნა, აეწყო; სკოლაში წესრიგი დამყარდა; დროც თავისი გზით მიემართებოდა. გაიოზის ვაჟები, ზურიკო და ირაკლიც წამოიზარდნენ, დაამთავრეს საშუალო სკოლა. ისინი საუკეთესონი იყვნენ სკოლაში ყოფაცხვეთა და სწავლით და არც უმაღლესში გამოცდების ჩაბარება გასჭირვებიათ. სკოლა ამყობდა ამ ჰაბტუკებით. რამდენჯერმე შეხვედრაც კი მოუწყვეს სხვა სტუდენტებთან ერთად. ვართელი მოსწავლეებისათვის ისინი სკოლის დამთავრების შემდეგაც სანიმუშო, მისათითებელ, მისაბამ ახალგაზრდებად რჩებოდნენ. გაიოზიც სამართლიანად ამყობდა თავისი შვილებით, სკოლით. ბევრი ლაპარაკი და ტრამპი არ უყვარდა, მაგრამ ზოგჯერ მაინც წამოსცდებოდა. სკოლა სკოლას დაეამსგავსეთ. ამას თანამშრომლებიც აღიარებდნენ; დირექტორმა შეუძლებელი შეძლო, ამბობდნენ შინ და გარეთ. ერთი სიტყვით, პედკოლექტივი აჰყვა გაიოზს, თუმცა აქაც იყო გამონაკლისი — ლექ-

სო ცენტრატე, სასწავლო ნაწილის გა-
მგე. იგი სულ ბუზღუნებდა და არცთუ
იშვიათად შეეყამათებოდა ხოლმე დი-
რექტორს. მაგრამ მის წინააღმდეგობას
გაიოზი თანდათან შეეჩვია და იტანდა.
მით უმეტეს, კოლექტივი დირექტორის
მხარეზე იყო. ამას გაიოზი თავისი სი-
მართლით ხსნიდა, ლექსო კი „მრისხანე
ბატონის“ წინაშე შეშითა და პირმოთ-
ნეობით. ლექსოსთან ურთიერთობა
მაინც ერთ დონეზე იდგა, არ უმჯობეს-
დებოდა, მაგრამ არც მწვევდებოდა.
სულ სხვაგვარად ჩაიხლართა საქმე ქი-
მიის ახალგაზრდა მასწავლებელ მანანა
რამიშვილთან. გაიოზს მთავარი სიძნე-
ლეები და წინააღმდეგობები უკვე უკან
ჰქონდა მოტოვებული, უკვე იშვიდა
თავისი დაუღალავი, შეუბოვარი ბრძო-
ლის პირველ შედეგებს, სკოლაში მან-
ანა რამიშვილი რომ გამოჩნდა. ინსტი-
ტუტიდან პირდაპირ ვარათის სკოლაში
გამოეშვათ. მეზობელ რაიონში ცხოვ-
რობდა, ოციოდე კილომეტრზე ვარა-
თიდან. პირველ დღეს ძმა მოჰყვა —
ისივე ქიმიის მასწავლებელი, ათიოდე
წლით უფროსი იყო თავის დაზე, უკვე
იცოდა, რაც იყო მასწავლებლობა, ამ
ძნელი პროფესიის სიტყბოცა და სიმ-
წარეც გამოეცადა და უმცროს დას
დარიგებებს აძლევდა, რომელიც აშკა-
რად აღელვებული, დამფრთხალი, შე-
შინებული ჩანდა. გაიოზმა და-ძმა კაბი-
ნეტში შეიპატიჟა, დაბრძანდითო შეს-
თავაზა მათ და ახალბედა მასწავლე-
ბელს ყოველგვარ სიკეთეს შეპირდა:
ასოც მანეთამდე ხელფასს, სრულ განა-
კეთს, ერთ-ერთი კლასის ხელმძღვანე-
ლობას, ბლომად საზოგადოებრივ და-
ვალეებს, ბინას აქვე, სკოლის გვერ-
დით (შეეძლო დღესვე დაბინავებული-
ყო) და მკაცრ, მაგრამ სამართლიან დი-
რექტორს, რომელიც მკაცრია მხოლოდ
იმათ მიმართ, ვინც თავის მოვალეობას
გულგრილად, უგულოდ ეკიდება. ეს...
ეს ბუნებრივიაო, ამოილულლულა მანა-
ნამ. შემდეგ გაიოზმა „სახალხო განა-
თლების“ ერთ-ერთ ბოლო ნომერში მო-
თავსებულ წერილზე დაიწყო ლაპარა-

კი, რომლის ავტორიც დირექტორი იყო.
რიგითი მასწავლებლების ურთიერთო-
ბას არკვევდა. გაიოზმა ავტორი გააყ-
რიტიკა და მანანას მიმართა, იმედია,
წერილი წაკითხული გაქვთო. არაო,
ალიარა მანანამ, „სახალხო განათლება“
გამოწერილი არა მაქვსო. „ეს როგორ?
— გაუყვირდა გაიოზს, — მასწავლებე-
ლი და „სახალხო განათლების“ გარე-
შე?“ „რა ვიცი, — თქვა მანანამ, —
ჩემს თანაყურსელებს ეს გაზეთი არა-
ვის არ ჰქონდა გამოწერილი... ბიბლიო-
თეკაში თუ გადავათვალიერებდით ხან-
დახან... ისიც იშვიათად“. „ეს ვერ მო-
გიწონეთ... ვერა, ეს ვერ მოგიწონეთ.
ეს უკვე უპასუხისმგებლობაა... იქნება
პატივს არ სცემთ თქვენს პროფესიას?“
შემდეგ, შინ რომ ბრუნდებოდნენ, მან-
ანა გაყვირებული ეკითხებოდა თავის
ძმას, ნეტა რა კაცია ეს ჩემი დირექტო-
რი და „სახალხო განათლებაზე“ ლაპა-
რაკი რაში დასჭირდაო. ძმა მხრებს
იჩეჩავდა. „მე ვიცი, — თქვა მანანამ,
— მე მაშინვე მიხვდით“. „აბა?“ „ეს კა-
ცი აუტანელი იქნება. ეს კაცი სისხლს
გამიშრობს“. „საოცარია, საიდან დაას-
კვენი ეს?“ „ნუთუ ვერ ხვდები? შენ
ხომ უკვე გამოცდილი მასწავლებელი
ხარ“. „ვერაფერს ვხვდები“. „საშინელი
კაცია“. „კარგი ერთი, რა უცნაური აზ-
რები მოგდის თავში. ჩვეულებრივი დი-
რექტორია, მასზე ცუდს არავინ ამბობს.
პირიქით“. „მან მშვენივრად იცოდა, —
თქვა მანანამ, — რომ სტუდენტები სუ-
ლაც არ იკლავენ თავს „სახალხო განა-
თლების“ კითხვით. არც იწერენ... მშვე-
ნივრად იცოდა, რომ ის წერილი წაკი-
თხული არ მექნებოდა... ყველაფერი
მისთვის დასჭირდა, რომ ჩემთვის საყ-
ველური ეთქვა. წარმოგიდგენია? პირველ
დღესვე... პირველ დღესვე, გაცნობის-
თანვე მათრაზი გაატკაცუნა, როგორც
მომთინიერებელმა ცირკში...“ „გაჩუ-
მდი მანანა, — გაუწყრა ძმა, — თვი-
თონაც არ იცი, რას მიედ-მოვლები. აქ
ცირკი არაა, აქ სკოლაა“. „ცირკიც იქ-
ნება, აი, ნახავ თუ არა“.

მანანას არ მოეწონა თავისი დირექ-

ტორი. ამაში არაფერი იყო უცნაური. პირველი შთაბეჭდილებები ხშირად გვატყუებს. უცნაური ის იყო, რომ არც გაიოხს დაუჭდა ჭკუაში ქიმიის ახალი მასწავლებელი. ვერაფრით ვერ მიმხვდარიყო მიზეზს. რალაც არ მოეწონა მასში და რა იყო ეს „რალაც“, ვერ გამოეცნო. გაიცნო თუ არა, შეხედა თუ არა თვალეში, გაურკვეველი საფრთხე, შიში იგრანო. რალაც მეტისმეტად ურჩი, ჭიუტი გამოხედვა ჰქონდა, მიუხედავად იმისა, რომ აღელვებული და შეშინებული იყო. იქნება მოეჩვენა? აბა, რა ურჩი და ჭიუტი გამოხედვა უნდა ჰქონოდა ამ თითის ტოლა, კურდღლის ბავჯისავით დამფრთხალ გოგოს? უბრალოდ, ისე აეწყო საჭმე ამ რამდენიმე წელს, რომ სკოლიდან არავინ წასულა და არც ახალი მომატებიათ. პირველი ახალი მასწავლებელი მანანა იყო. ამიტომაც მოეჩვენა ეს დირექტორს, ამიტომ გაჰქრა რალაც გაურკვეველი საფრთხის მოახლოების გრძნობამ.

ცუდი წინათგრძნობა გამართლდა. მანანამ ხუთი თვეც ვერ გაძლო სკოლაში. ეს სკოლა კი არა ყაზარმააო, მიახალა პირში გაიოხს. მერე მასწავლებლებს მიმართა, თქვენთან ყოფნა და მუშაობა ჩემი ადამიანური ღირსებებისათვის დამამცირებლად მიმაჩნიაო; ნეტა სანამ უნდა ითმინოთ ამ თქვენი მომთვიინიერებლის მათრახის ტყაცუნი და თვალეების ბრიალიო. ეტყობა ისე ხართ შეჩვეული, უამისოდ ვერც კი გაგიძლიათო. ასე ჩამოაყალიბა მანანა რამიშვილმა თავისი შეხედულება ვართის სკოლის დირექტორსა და პედაგოგიურ კოლექტივზე; აბა, კარგად მეყოლეთო, დაემშვიდობა ყველას და ლექსოს ქიმიის კაბინეტის გასაღები ჩააბარა. ამის შემდეგ იგი სათოფეზეც არ გაჯარებია ვართის. დამწყები მასწავლებელი როგორ გააქციეთო, ახალ კადრებთან მუშაობა არ გცოდნიაო, უსაყვედურეს გაიოხს განათლების განყოფილებაში. დამწყებიც არის და დამწყებიცო, იმართლა თავი გაიოხმა, ეს გო-

გო დამწყები მასწავლებელი კია, მაგრამ კაი ჩამოყალიბებული გიყია და მაგასთან მუშაობას მტერს არ ვუსურვებო. ეს ვინ გამომიგზავნეთ, სად გამოიხრიეთ, სად იპოვეთო. მაგ გოგოს პეტრე ჭანიშვილისთან „ცხვარიც“ ვერ გაიტანდა, მე კი, მოგეხსენებათ, ტყუილბრალოდ თავზე ხელს არავის გადავუსვამ და საქმის ფეხებზე დაკიდებას ვერავის ვაპატიებო. იმ გოგოს ვერაფრით ვერ შევაგნებინე, რომ არ შეიძლება გაკეთილზე დაგვიანება, გაცდენა, დირექციისა და კოლეგების აბუჩად აგდება. რაც მოეპრიანებოდა, იმას აკეთებდა. მარჯვნივ წადიო, რომ გეთქვა, უხნეო ბავშვივით, აუცილებლად მარცხნივ გაუხვევდა. ერთს ეტყოდი და ათს გიბასუხებდა. ნეტა რა ოჯახში გაიზარდა, ვინ გაზარდა, სად ისწავლა და რა ისწავლაო, მაგის ჭკუაზე რომ წავსულიყავი, ძლივს წაღმა შემოტრიალებული საქმე ისევე უჯღღმა უნდა მეტარებინაო. თავს უშველა და თავისით წავიდა, თორემ იმდენი შენიშვნები და საყვედურები დაუგროვდა, გაგდებას არაფერი უქლდაო.

მოგვარდა ესეც. მანანას სხვა სკოლაში უშოვეს ადგილი; იქ მან, როგორც ამბობდნენ, სავსებით გამოიცივალა ზნე-ვართში სხვა მასწავლებელი მოვიდა. წაღმა მიბრუნებული საქმე წაღმა მიდიოდა. მოსწავლეები არ იპარებოდნენ გაკვეთილებიდან, არ ატირებდნენ მასწავლებლებს, არ ბტებოდნენ ფანჯრებიდან, არ ატრიალებდნენ დანებს, არ თამაშობდნენ კარტს, არ ეწეოდნენ პაპიროსს, არ იპარავდნენ მაგნიტოფონებს. გაიოხი კმაყოფილი იყო. კმაყოფილი იყვნენ პედაგოგები და მშობლებიც, მათი შვილების ბედი საიმედო კაცს ეპყრა ხელთ. მხოლოდ ლექსო ბუზღუნებდა ხანდახან, ეს იყო და ეს. ისევე გრძელდებოდა გაზეთში კამათი თემაზე — „დირექცია და პედაგოგიური კოლექტივი“, რასაც გაიოხი ყურადღებით ადევნებდა თვალყურს, იქნება ჩემთვის რამე საგულისხმოს წავაწყდეთო. ერთ წერილს, რომელსაც ერჭვა

„დირექტორი — ჩემი მეგობარი“, ლექსო ცენტრამე აწერდა ხელს. ეს წერილი გაიოზმა სულმოუთქმელად ჩაიკითხა თავიდან ბოლომდე. ლექსო ყვებოდა, თუ როგორ გააგდო ვიღაც დირექტორმა სკოლიდან დამწყები მასწავლებელი, რომელიც უცოდველ კრავად ჰყავდა წარმოდგენილი, დირექტორს კი ნამდვილ ურჩხულად ხატავდა. აშკარა იყო, გაიოზი და მანანა იყენენ იმ წერილში ნაგულისხმევი. ეს შემთხვევა გამოდგება იმის მაგალითად, ასკენიდა ავტორი, თუ როგორ არ უნდა მოეპყრას დირექტორი მასწავლებელსო. ასეთი საქციელით მან შეიძლება ახალბედა მასწავლებელს გამოუსწორებელი ტრამვა მიაყენოს, პროფესია შეაძულოს, ცხოვრებაში გზა-კვალი აუბნოსო. ეს იყო ვერაგული დარტყმა ლექსოსაგან, ზურგში ჩაცემული დანა. აი, რით დამთავრდა მისი გაუთავებელი ბუზღენი. ვინ ვერ მიხვდებოდა, თუ ვისზე იყო წერილში ლაპარაკი, ან ვის დაარწმუნებდი, რომ უსინდისო ტყუილი, საზიზღარი ცილიწამება არ იყო ყველაფერი. მაშინვე გამოიძახა ლექსო კაბინეტში. სასწავლო ნაწილის გამგე რომ შემოვიდა, იგი ისევ გაზეთში თავჩარგული იჯდა, მეორედ თუ მესამედ კითხულობდა უკვე. საოცარია, როდის დაგროვდა ამდენი მტრობა და ღვარძლი, ამდენი ბოროტება ამ კაცში. თუმცა ავი აღრევე არ მოსდიოდა მას გაიოზი თვალში, ხომ შესთავაზა კიდევ, სხვა სკოლაში გადადი, აქ სახელგატეხილი ხარო. მაგრამ გაიოზი დარწმუნებული იყო, რომ ლექსო ამას პეტრე ჭანიშვილის დავალებით ეუბნებოდა... მესმის პირადი ანტიპათია, მაგრამ საქვეყნო საქმე? ვერც კი გაიგო ფიქრებში ჩაფლულმა გაიოზმა, როდის შემოვიდა ლექსო. იგი კარებთან იდგა ერთხანს, მერე წყნარად ჩაახველა და თქვა: „გისმენთ, ბატონო დირექტორო“. „წავიკითხე შენი წერილი. კარგია, კარგად წერ... ნამდვილი ეტრნალისტის ნიჭი გაქვს. არ უნდა ჩარჩენილიყავი სკოლაში. ირონია არ იგრძნო-

ბოდა დირექტორის ხმაშიმზღვენიმქნათ ვითომ, ბატონო გაიოზ?“. „რა თქმაუნდა. სათაური კია ცოტა უცნაური. მეგობარიო, ამბობ და სინამდვილეში ურჩხულია ვიღაც... ალბათ კონკრეტული ვინმე გყავს მხედველობაში, ხომ?“ ლექსო გაკვირვებული უმზერდა სახეში გაიოზს, რომელიც ისევ გაზეთს ჩასჩერებოდა, თვალებს მალავდა თითქოს. რა კატა-თავგობანას მეთამაშება, გაივლო გულში, ნუთუ ვერ ხვდება, წერილი მასზე რომ მაქვს დაწერილი? „ცხადია, — თქვა ლექსომ, — ეს ხომ აშკარაა. როგორ ვერ იცანით. ჩვენს სკოლაზეა ლაპარაკი. სხვათაშორის წერილის პირველ ვარიანტში შეუცვლელად მეწერა გვარები. სკოლაც იყო მითითებული. უარი მითბრეს დაბეჭდვაზე. ამ სახით ვერ დაბეჭდავთო. ჭერ ფაქტები უნდა შემოწმდესო. არა და ასეთი რამ როგორ უნდა შემოწმდეს, არ ვიცი. თუ მოვლენ და მასწავლებლებს დაჰკითხავენ, შენს წინააღმდეგ ხმას არავინ არ ამოიღებს და ეს ბუნებრივიცაა. ყველა მანანას გაამტყუნებს. თუნდაც იმიტომ, რომ მანანა წასულია, შენ კი სკოლის დირექტორი ხარ“. გაიოზი ცოტა ხანს ხმას არ იღებდა. ლექსო ფეხზე იდგა. როგორც იქნა ასწია თავი გაიოზმა, თვალებში შეხედა ლექსოს. „არ გრცხვენია, ლექსო? ასეთი რამ თვით მანანას რომ დაეწერა, როგორმე აპატიებდა კაცი. გამოუცდელია. არ გაეგება სკოლის სპეციფიკა. შენ როგორ დაგემართა ეს, ამ ხნის პედაგოგს? შენ მაინც ხომ ხედავ, რა ვიყავით და რა ვართ დღეს“. „შენ თავ მოგაქვს, რომ სამართლიანი ხარ, მაგრამ რამიშვილს რომ ანგარიშს უსწორებდი, დაგავიწყდა შენი სამართლიანობა“. „ფაქტი? პაერზე ნუ ლაპარაკობ“. „გახსოვს, მოსწავლეთა არდადეგებზე მანანამ ერთი დღე რომ გააცდინა? ამისთვის მან საყვედური მიიღო. დაექვითა ხელფასიდან. იმ დღეს არც ნანა — უცხო ენის მასწავლებელი ყოფილა სკოლაში“. „ნანას განცხადება ჰქონდა დატოვებული“. „ტყუილია, გა-

ნცხადება დააწერინე მას შემდეგ, მანანას საყვედური რომ გაუფორმე. გაცდენას შენ არავის არ აბატებ, მაგრამ განკებ გააქეთე ეს. ამ ხერხით გოგონები ერთმანეთს დაუპირისპირე. ასეთი ოინებით მანანა მთელ კოლექტივს ათვალწუნებინე“.

გაიოზი ადგა, სიგარეტს მოუყიდა და ფანჯარასთან მივიდა. ლექსო ამ შემთხვევაში მართალი იყო. რას გამოაპარებ. ლექსო ყველაფერს ხედავს. ავსაც და კარგსაც. იცის, რა დიდი საქმეც გააკეთა გაიოზმა, მაგრამ თვალებს ხუჭავს. არ უნდა აღიაროს. ისე გამოროტდა და ღვარძლიანი გახდა, რომ თეთრი შავად უნდა დაინახოს. თუკი ყველაფერს ხედებოდა, რა ეშმაკობასაც მიმართავდა დირექტორი, რომ თავხედი, კანდიერი, პედაგოგობისათვის მოუმწიფებელი გოგო სკოლიდან გაეძევიბინა, ისიც უნდა დაენახა, რამიშვილი ჭიბრში რომ ედგა დირექტორს, გამომწვევად რომ იქცეოდა, წაღმა დაყენებულ საქმეს უკუღმა აბრუნებდა, წესრიგსა და დისციპლინას ძირს უთხრიდა. სწორედ რომ მოგზავნილივით იქცეოდა. გაიოზს ჯერ ეგონა, ცელქობსო, თანდათან მიხვდებოდა, რა სერიოზულ პროფესიასთან აქვს საქმე და დადინჯდებო, მაგრამ არა, მანანა შეგნებულად იქცეოდა ასე. შეგნებულად წიხლადა, აბუჩად იგდებდა, ამასხარავებდა, დასციწოდა ყველაფერს, რასაც გაიოზმა მთელი თავისი ძალ-ღონე შეაღია. დირექტორი რომ შეახსენებდა, დღეს გაკვეთილზე შესვლა ორი წუთით დაგაგვიანდაო, შემდეგ გაკვეთილზე ხუთ წუთს დააგვიანებდა. ამას აქეთებდა განკებ, ყველას დასანახად, დემონსტრაციულად. ეს კიდევ არაფერი, დირექტორს მოსწავლეთა წინაშე დასციწოდა, სახელს უტეხდა, ავტორიტეტს უღაზავდა. ერთხელ წაასწრო კიდევ, მსახიობობდა გაკვეთილზე, მერე სად, მეთე კლასში, მასხარაობდა: „აბა, ბავშვებო, თუ გამოიცნობთ, ვინ დადის ასე? ასე ვინ იხედება. ასე ვინ ლაპარაკობს?“ უსიკცხვილოდ ბაძავდა დირე-

ქტორს. მოსწავლეები იცნებდნენ, ხარებდნენ, ტაშს უკრავდნენ. და უკებ სიჩუმე ჩამოვარდა. ეტყობა, მიხვდნენ, რომ კლასი მოსასმენ აპარატში იყო ჩართული. მოსწავლეებელმა გაკვირვებით იკითხა: „რა მოგივდათ? რატომ გაჩუმდით?“ „ჩართულია, მასწ.“ ჩურჩულით უთხრა ვილაყამ. „რაო? ჩართულია? რაღა გაეწყობა, ბოდინი უნდა მოვეუხადოთ. აბა, ყველამ ერთხმად: ბო-დი-ში ბატონო და პატივცემულო დირექტორო, ერთხმად, უფრო ხმამაღლა: ბო-დი-ში... ასე. აბა, ერთხელ კიდევ ერთხმად: ჩვენს დირექტორს გაუმარ-ჯოს! კარგია. ახლა გაკვეთილი... აბა, ასწიოს ხელი, ვინ არ იცის გაკვეთილი... ვინ არ იცის-მეთქი... მიქატაძე! რაო, შენ გაკვეთილი არ იცი? პო და დაუშვი ხელი...“ გაიოზმა ჩაიწერა ის გაკვეთილი. თუ ვინმეს აინტერესებს, შეუძლია მოუსმინოს. აი, როგორი მასწავლებელი იყო მანანა რამიშვილი. აი, რისთვის პოულობდა დროს ქიმიის მასწავლებელი მეთე კლასში. რამდენჯერმე დაიბარა კაბინეტში მანანა, პირადად ესაუბრა, დაარიგა, გააფრთხილა, დაემუქრა კიდევ. ასე რომ, ვერაფერს გახდა, მასწავლებელი მიუგზავნა, — კაკალა, გამოივე, რატომ იქცევა ასე, რა უნდაო. თვითონაც არ ვიცი, რა მემართებო, უბასუხნია კაკალასთვის. ამ სკოლაში ფეხს რომ შემოვდგამ, რატომღაც მინდა ყველაფერი უკუღმა გავაკეთო. ამას ამბობს ოცდაათი წლის ქალიშვილი, რომელიც ხუთ წელს ინსტიტუტში სწავლობდა და წითელი დიპლომი ჩამოიტანა. ჩვენც რომ ასე მოვიქცეთ, რა გამოვა, სკოლა რას დაემსგავსებო, უკითხავს კაკალას. თქვენ ასე ვერ მოიქცევითო. რატომ გგონიაო? თქვენ ვერ გახედავთო. ესე იგი შენ გვყავხარ ერთადერთი მამაცი და გამხედავი, ერთადერთი უშიშარი და გულადი? კი, ჯერჯერობით ასეაო. ჯერ-ჯერ-ობით... და მეჩვენება, რომ შორს არ არის ის დღე, მეც თქვენ რომ დაგემსგავსებითო... მაგრამ იქამდე გავიქცევი აქედანო... აი, ვინ ბრძანდე-

ბოდა მანანა რამიშვილი, ვისაც ლექსო ასე თავგამოდებით იცავს.

ეს ყველაფერი იცის ლექსომ. ყველაფერს ხედავდა, მაგრამ მაინც უაზროდ ჩოტობს, თვალებს ხუჭავს სიმართლის წინაშე. გვარები მაინც ჩაეწერა, მაშინ უჩივლებდა, ცილისწამებისათვის პასუხს მოსთხოვდა. ახლა რა ეშველება ამ საქმეს? სასწრაფოდ უნდა მოიწვიოს მშობელთა, მასწავლებელთა და მოსწავლეთა გაერთიანებული კრება. საჭაროდ მოაწყობს ამ წერილის განხილვას. მთელი სოფლის წინაშე მოახდევინებს ბოდიშს ლექსო ცენტრათეს. იქ, იმდენ ხალხში ხომ ვეღარ დაიწყებს ჩოტად მტყიცებას, თეთრი შავია და შავი თეთრიო. თვითონვე ხომ აღიარა, წერილში ჩვენს სკოლაში მომხდარ ამბავს ვგულისხმობდიო. ახლა საჭაროდ მოუხდება იმის დამტყიცება, თუ რამდენად შეესაბამება წერილში აღწერილი ჭეშმარიტებას. ვნახავთ იმასაც, როგორ დაამტყიცებს. მაშინ თვითონვე მიხვდება ალბათ, რომ დროა ვართის სკოლიდან წავიდეს. პენსიამდე არც ისე ბევრი დარჩა. შეუძლია მუშაობა გააგრძელოს რომელიმე მეზობელი სოფლის სკოლაში. თუნდაც ნოტიეთში რეაწლიანი სკოლის დირექტორად. ეს ადგილი მას შესთავაზეს კიდევ ამასწინათ. ნოტიეთის სკოლაში ჭერ კიდევ არ დაუნიშნავთ ახალი დირექტორი. თუ მაინცდამაინც არ ისურვებს წასვლას, დარჩეს, გაიოხს საწინააღმდეგო არაფერი ექნება, მაგრამ მაშინ „ზნე“ უნდა გამოიკვალოს, როგორც მოქცეა მანანა რამიშვილი თავის ახალ სამუშაოზე.

გაიოხი სასწრაფოდ მოეთათბირა მასწავლებლებს, კრებაც დანიშნა მომავალი კვირისთვის. ეს იყო ერთადერთი გამოსავალი იმ საჩოთირო მდგომარეობიდან, რომელშიც იგი აღმოჩნდა ლექსოს თავხედური, ცილისწამებლური წერილის გამო. არც თუ ცუდი გამოსავალი; გაიოხი წინასწარ ზეიმობდა წარმატებას ამ კრებაზე, მაგრამ მას დაავიწყდა ერთი რამ, რომ ბედი მაინც-

დამაინც არ სწყალობდა. ყველაზე დიდ ვერაგობა და სიმუხთლვე სწორედ ახლა ელოდა მას ბედისაგან. აბა რას იფიქრებდა გაიოხი, ან ვინ იფიქრებდა იმას, რომ მისი ვაჟები, ზურგიო და ირაკლი, რომელთაც წარჩინებით, სანიმუშო ყოფაქცევითა და წარმატებით დაამთავრეს საშუალო სკოლა, გახდნენ სტუდენტები, სოფლისა და სკოლის „საამაყო წარმომადგენლები“ დედაქალაქში, მოულოდნელად საბრალდებო სკამზე აღმოჩნდებოდნენ. მშობლის მწუხარება და დარდი ხომ უზომო იყო, ამას დაემატებოდა სკოლის, პედაგოგების ოჯახის საქვეყნო შერცხვენა, თავის მოჭრა. განქიქება. გაიოხი იყო ერთიცა და მეორეც, სკოლაც და ოჯახიც. ვინ აპატიებდა, ვინ დაინდობდა, ვინ შეიბრალებდა.

იმ დღეს გვიანამდე შემორჩა გაიოხი სკოლაში, კაბინეტში იჯდა და ისევ იმ კრებაზე ფიქრობდა, რომელსაც მისი შელახული ავტორიტეტი უნდა აღედგინა. დღის წესრიგს ადგენდა, ფიქრობდა იმაზე, თუ რა უნდა ეთქვა, საიდან უნდა დაეწყო. სიტყვებით უნდა გამოსულიყვნენ მასწავლებლები, მოსწავლეები, მშობლები, ყველაფერი წინასწარ უნდა დაგეგმილიყო, მომზადებულიყო. განათლების განყოფილებიდან, რაიკომიდანაც უნდა მოეწვია სტუმრები. გაიოხი სიგარეტს აბოლებდა, კაბინეტში ბოლთას სცემდა, ხან მაგიდას მიუჭლებოდა, რალაცას ჩაიწერდა, ჩაინიშნავდა. ყველაფერი კარგად აეწყო, კარგად მიდიოდა, კრება მას სრულ წარმატებას, საბოლოო გამარჯვებას უქადდა. ამ დროს ტელეფონმა დაიწკრილა, უურმილი აიღო. რაიონის ცენტრიდან რეკავდნენ, პროკურატურიდან. „დიახ... გაიოხ ნაკაიძე ვარ. დირექტორი... სკოლის დირექტორი. აქ? რაიონში? ჩვენს რაიონში? როგორ გეკადრებათ! აშკარა გაუგებრობაა. ჩემი ბიჭები თბილისში არიან. სწავლობენ. რა თქმა უნდა, აბა სად იქნებიან... ეჭვიც არ მეპარება. არა, ეს შეუძლებელია. სხვები იქნებიან... ცოტა ხდ-

ბა? დამალეს ბატონო, საკუთარი სახელი, სხვისი მიითვისეს. სკდთან მაინც, იქნება გამოუვლედთ რამე. იცნეს?... როგორ თუ იცნეს... უმცროსი საავადმყოფოშია? ფეხი აქვს მოტეხილი? ცოცხალი არ უნდა გადარჩენილიყო, იქვე მომკვდარიყო. ის ჯობდა. ზურციკ თქვენთან ზის? გადარჩა? არაფერი აქვს ნატყენი?.. აი, მე შოვალ და ვნახავთ, თუ არაფერი ექნება ნატყენი... მაშინ ვეღარ გადარჩება ასე ადვილად... უარზეა? არ უნდა ჩემთან შეხვედრა? რა გასაკვირია!!

გამომძიებელი გრიგოლ შაინიძე საკმაოდ ახლოს იცნობდა გაიოზ ნაკაიძესა და მის ცოლ-შვილს. ისინი სტუდენტობის ამხანაგები იყვნენ. პირველ-მეორე კურსზე გრიგოლი ისტორიულზე სწავლობდა გაიოზთან ერთად, მერე კი თორიდიულზე გადავიდა, მაგრამ მაინც ხშირად ხვდებოდნენ ერთმანეთს. გრიგოლი რამდენჯერმე ნამყოფიც იყო გაიოზის ოჯახში. იცოდა, რა მკაცრად ზრდიდა იგი თავის ვაჟებს და მის გაცეხებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა იმ ორ ახალგაზრდაში, თბილისიდან მანქანა რომ გამოიტაცეს და გზაზე ავარია მოახდინეს, ზურიკო და ირაკლი ნაკაიძეები შეიკნო. შაინიძე კარგა ხნის გამომძიებელი იყო, უმაღლესის დამთავრების შემდეგ პირდაპირ პროკურატურაში გამოგზავნეს სამუშაოდ, ათასი ჯურის დამნაშავე შეხვედროდა ამ ხნის მანძილზე. გამოცდილება დიდი ჰქონდა და ადვილად პოულობდა კავშირს დამნაშავეს ალზრდას, ოჯახს, სკოლას, გარემოსა და ჩიდენილ დანაშაულს შორის. ზოგი არეულ-დარეულ, უზნეო ოჯახში იყო გაზრდილი, ზოგს მამა ჰყავდა ლოთი და ქვეყნის ამკლები, ზოგს დედა — ხელმრუდი და მოხეტიალე; ზოგს წესიერი მშობლები ჰყავდა, მაგრამ შვილს ანებივრებდნენ, ყველა სურვილსა და კაპრიზს უსრულებდნენ და ასე წაახდინეს მოზარდი. ამ შემთხვევაში კი გრიგოლ შაინიძე ამოად იმტვრედა თავს, ვერ იქნა და ვერ აღმოა-

ჩინა დანაშაულის ფესვები. ზურციკმა გამოძიებას ლექსო ცენტრაძეც დაესწრო. მას რაიონული გაზეთის რედაქციამ დაავალა ეს შემთხვევა პრესაში გაეშუქებინა და პროკურატურას სათანადო ნებართვა სთხოვა, რაზედაც უარი ვერ უთხრეს. ლექსო ხშირად აქვეყნებდა ალზრდის თემაზე წერილებს რაიონულ და ცენტრალურ პრესაში, იყო ეურნალისტთა კავშირის წევრი და ამავე დროს, ასწავლიდა იმ სკოლაში, სადაც ზურიკო და ირაკლი ნაკაიძეები ალიზარდნენ და რედაქციაში დაასვენეს, რომ ამ თემაზე წერილს მასზე უკეთესად ვერაფერს დაწერდა. ირაკლი ჯერ ისევე საავადმყოფოში იწვა და ალბათ კარგა ხანს მოუხდებოდა იქ წოლა, რადგან ბარძაყის ძვალი ჰქონდა დამსხვრეული. ზურიკო სალ-სალამათად გადარჩენილი იმ საშინელ ავარიას. მარტო შუბლი ჰქონდა გააწურული და მარცხენა თვალი ჩალურჯებული და გასიებული, თუმცა აქ ავარია არაფერ შუაში იყო; გაიოზმა იმ საღამოსვე ინახულა შვილი, გააფთრებული მივარდა და სცემა. ძლივს მოაცილა მილიციულმა. მოსაკლავია და ბარემ მე მომაკვლევინეთო, ყვიროდა და ისევე და ისევე მიიწევდა მისკენ. ძლივს დააწყნარეს და გაიყვანეს. ზურიკომ გამომძიებელს შესჩივლა, გაიოზ ნაკაიძესთან შეხვედრაზე მე უარი ეთქვი და მაინც გამიყვანესო. ის მომვარდა და ცემა დამიწყო, მილიციელი კი იქ იდგა და ხმაც არ ამოუღია. ეს სადაური კანონია... მაშინღა ჩადგა შუაში, ხელის გამოღებას რომ ვაპირებდიო. „თუ არ ვცდები, გაიოზ ნაკაიძე შენი ღვიძლი მამაა!“ ბრაზი შემოენთო გულზე შაინიძეს.

— არის, არ უარყვოფ.

— კიდევ კარგი... მერე მამას ხელს შეუბრუნებდი?

ზურიკო ცოტახანს დუმდა, მერე ხმადაბლა ჩაილაპარაკა:

— ცოტაღა დამაკლდა.

— გესმით, ბატონო ლექსო? ცოტა დააკლდა, თორემ მამას ხელს შეუბრუნ-

ნება. აი, როგორი შვილები გვეზრდებოდა...

— რახან ჩაგვაცვა და დავახურა, რადგან გვაქმევს და გვასმევს, ჩვენი დამცირებისა და გათელვის უფლებაც გაინაღდა?

— ადრე თუ გცემდა, ბავშვობაში?

— არა...

„რატომ გადაგვარდნენ ასე? როგორ? როდის?“ ფიქრობდა შაინიძე. მასაც ჰყავდა შვილები, ორი ქალი და ორიც ვაჟი. უფროსი გოგო გათხოვილი იყო, ადრე გათხოვდა, გაიპარა სახლიდან, მაგრამ გაუმართლა — კარგ ოჯახში მოხვდა. მომდევნო — ისიც ქალი, სამედიცინო ტექნიკუმში სწავლობდა. ბიჭები ჯერ სკოლაში იყვნენ. ახლა კარგები არიან, დამჯერე, ბეჭითი. ნუთუ რომ გაიზრდებიან, მათაც მოელით ასეთი საფრთხე? წუხდა შაინიძე. რამდენი ხანი იქნება, რაც ესენი ოჯახიდან წავიდნენ, რაც მშობლების ზედამხედველობა მოაკლდათ? სულ რაღაც ორი თუ სამი წელი. ასე როგორ მოელოთ ბოლო? როდისღა მოასწრეს?... თუმცა ამათ, ეტყობა, ცოტა იდრე დაუწყიათ, აქი თვითონვე აღიარებს, რაც თავი მახსოვს, სულ იმას ვცდილობდი, რამე დამეშავებინა, გამეფუტებინაო. ალბათ რაღაც კომპლექსი აქვს ასეთი. კაცმა რომ თქვას, ერთი გამოცდილი ფსიქოლოგი ჩვენც გვჭირდება აქ, პროკურატურაში. „თქვენ, ძმები, ყოველთვის სანიმუშო იყავით სწავლით, ყოფაქცევით“, — მიმართა ლექსომ ზურიკოს. „სწავლით კი“. „ყოფაქცევითაც“...

— ერთხელ თქვენ წამასწართ, სიგარეტს რომ ვეწეოდი კლასში. მამაჩემის დირექტორობის დროს ამას სხვა ვინმე იშვიათად თუ გაბედავდა. მეც სწორედ ამიტომ მოვწიე. ყველას დასანახავად. შემხედვით, არაფრის არ მეშინია-მეთქი... თქვენც შეშინიშნეთ.

— ერთხელ ვინ არ შეცდება.

— რატომ ერთხელ? მეშვიდე კლასიდან მოყოლებული მე ხშირად ვეწეოდი... ერთხელ თქვენ დერეფანში შეგვეჩეხეთ, მე და ირაკლის

რუსული ენის კაბინეტიდან... რუსული მაგნიტოფონი რომ მოგვეჭონდა. რატომღაც არ გაგვაშვილეთ, თუმცა იმ მაგნიტოფონის გამო ერთი მოსწავლე გარიცხეს სკოლიდან. მე იმედოვნებ, რომ თქვენ სიმართლეს იტყობდით და ჭონი ქილიფთარს გარიცხვას ვადაარჩენდით.

— როგორ? — წამოიძახა ლექსომ, — მაგნიტოფონი თქვენ მოიპარეთ?

— მართლა არ იცოდით?

— ხუმრობ? რას ვიფიქრებდი, რომ თქვენ... ასეთი წესიერები, ხუთოსანი მოსწავლეები, მისათითებელი ბავშვები ამას გააკეთებდით?

ხომ არ ტყუის ეს ბიჭი? ნუთუ გაიოზი ვერაფერს ამჩნევდა? როგორ რჩებოდა მუდამ ასე დაუსჯელი? შეუმჩნეველი? აქი თვითონვე ამბობს, არ ჩადენილა სკოლაში რამე სერიოზული დანაშაული, რომ მასში მონაწილეობა არ მქონოდაო: იმ დღეს კარის ჭურჭლტანაში თვითონ ჩაუტენია ასანთის ლერი, რისთვისაც გორგილაძე გარიცხეს. სპორტდარბაზშიც მას შეუგდია კვამლის ყუმბარა, თანაც ორჯერ...

— ქილიფთარმა არ იცოდა, მაგნიტოფონი შენ რომ მოიპარე?

— ალბათ იცოდა. მაგნიტოფონი მან კარტის თამაშში მომიგო.

— არ გაგამხილა?

— არა.

— შენ თვითონ გეტყვა.

— არ მეყო ვაჟაკობა... თუმცა სწორედ მაგ მიზნით მოვიპარე, შემდეგ, ძებნა რომ გაჩაღდება, ვალიარებ-მეთქი. ძალიან მინდოდა ამის გაკეთება. კარგა ხანს მესიზმრებოდა: აი, მივდივარ, მივდივარ და ყველას გასაგონად ვამბობ, მაგნიტოფონი მე მოვიპარე, ქილიფთარს ნუ გარიცხავთ-მეთქი. ვერ შევძელი. როგორც ყოველთვის... გადამწყვეტ მომენტში ჩვენ მუდამ მხალეები ვიყავით, მეც და ჩემი ძმაც... ფათერაქში პირველნი ვყოფდით ცხვირს, მაგრამ ბურჭებისაკენაც პირველნი გავრბოდით.

— მე კი მგონია, რომ მხალსა და

მშობარას გაუტყრდებოდა დღისით, მზისით კაბინეტის კარის გატეხვა და მაგნიტოფონის მოპარვა, — თქვა შაინიძემ, — აქ რაღაც სხვა ამბავია.

— მხდალი ყოველთვის პირველი ცდილობს დაუმტკიცოს მთელ ქვეყანას, რომ არაფრის არ ეშინია, — თქვა ზურციკომ.

ხომ შეიძლება ეს ბიჭი ავად იყოს? შეიძლება, როგორ არა. ამის ნიშნები აშკარაა. ცახცახებს, თვალები ავადმყოფურად უელავს. თუ ავადმყოფობა დაუმტკიცდა, სასჯელსაც გადარჩება. მარტო მაინც ყოფილიყო. ძმას რაღა ვუყოთ? ნუთუ შეიძლება ძმები ერთდროულად დაავადდნენ ერთი და იგივე ფსიქიური სენით? უმცროსთან ჯერ კიდევ ვერ მოახერხა კარგად გასაუბრება, ამას კი რაღაც აშკარად უჭირს... რაო? ეს რომელი თოკი მოელანდა ახლა? რაც თავი ახსოვს, თურმე მუდამ სულს უხუთავდა ეს თოკი... გაფუჭების, დამსხვრევის, დანაშაულის ჩადენის სურვილიც მაშინ გასჩენია პირველად, ეს თოკი რომ გაიცინობიერა. «გჭერიათ როდისმე ხელში თოკი, რომლის მეორე ბოლო უსუსურ ხბოს ან თიჯანს აქვს ყელში წაბმული? შენ მიღიხარ შენი გზით, არც კი იხედები უკან, თიჯანი კი ამაოდ ცდილობს, არ დაგემორჩილოს, საცოდავად ფარჩხავს ფეხებს, ენა გადმოუვლია, სული ეხუთება, იხრჩობა. შენ ვერც კი გრძნობ ამ გააფთრებულ, სასოწარკვეთილ წინააღმდეგობას. ხბოც უნდა გამოგყვეს, დაგემორჩილოს, რა გზა აქვს მეტი. მეც ასე ვიყავი მუდამ... უმწეოდ ვფარჩხავდი ფეხებს და კისერიც სულ გადატყავებულნი მქონდა. ამაოდ ვუძალიანდებოდი, ამაოდ ვაქიციანებდი თავს, რაც უფრო გავჭიუტდებოდი, თოკიც უფრო მომიჭერდა. ამ დროს მე ჰქვებოდა ვუშენდი სკოლის ფანჯრებს, თქვენ კი ამბობთ, სანიმუშო ყოფიქცევა გქონდაო».

— აბა როგორღა მოხდა, — კითხვა ლექსომ, — რომ ერთხელაც არ ყოფილა შემთხვევა, სკოლაში მოუშვადებ-

ლი მოსულიყავი? გაკვეთილები არ გესწავლა?

— როგორ არა. ასეთი შემთხვევაც ბევრი იყო. ბევრჯერ გადამიწყვეტია: აი, მივალ სკოლაში, არაფერს არ ვუპასუხებ მასწავლებლებს. შინ ექვს ორიანს მოვიტან და მამაჩემი რომ მკითხავს, თუ რა მოხდა, თამამად ვეტყვი, არ მინდა სწავლა და ის მოხდა-მეთქი... მაგრამ როგორც კი ხარი დაირეკებოდა და მასწავლებელი შემოვიდოდა კლასში, მაშინვე ამიტანდა შიში... გაშმაგებული მივევარდებოდი ჩანთას და სანამ მასწავლებელი სიას ამოიკითხავდა, მე უკვე მზად მქონდა გაკვეთილი.

ზურციკო სურას მისწვდა, წყალი დაისხა და დალია. მერე ჭიბეზე მოისვა ხელი, სიგარეტს ეძებდა, ვერ იპოვა. «სიგარეტი ხომ არ გექნებათ?» იკითხა უმისამართოდ. შაინიძე არ ეწეოდა, არც ლექსო. გამომძიებელი ადგა და კარდასთან მივიდა: «კი მქონდა საღლიც ერთი კოლოფი». კარგა ხანს ეძებდა, როგორც იქნა, იპოვა და ზურციკოს გაუწოდა. ზურციკომ ერთი ცალი ამოიღო. «გმადლობთ». «სულ გქონდეს, მე არ ვეწევი». «გმადლობთ, დიდი მადლობა».

თურმე შიშით სწავლობდა... მერე ცუდია ეს შიში? ასეთი შიში არავის არ აწყენს. არა, ცხადია, მხდალი არ უნდა იყო კაცი. გამბედავი უნდა იყო, თამამი, რად ვარგა, მუდამ მუხლები რომ გიკანკალებს და კურდღელივით ბუნჩებში იმალები. მაგრამ შიში, რომელიც აიძულებს ბავშვს კარგად ისწავლოს, უფროსებს დაუჭეროს, არაფერი გააფუჭოს, რატომ უნდა იყოს ცუდი? ხმადაბლა ჩაილაპარაკა შაინიძემ, თითქოს თავის თავს ეკითხებოდა. ზურციკომ შემოხედა, მერე ცხარედ თქვა, სწორედ შიშია, ადამიანს რომ რყენის და ათახსირებსო... ამას არ უარყოფო, დაეთანხმა შაინიძე, მაგრამ შიში ხომ სხვადასხვანაირია, არც გრიგოლ შაინიძის მამა იყო რბილი კაცი. პირიქით, მკაცრი იყო, მაგარი. ცამეტი შვილი ჰყავდა და აბა სხვანაირად როგორ მოველო მათ-

თვის? სცემდა კიდევ ბავშვებს. სასტიკად სცემდა, ქამრითაც კი. მამა თუ შინ იყო, ისე გაისუსებოდნენ ცამეტივე, ისე მიიქნებოდნენ, ისე მიიმალებოდნენ, იფიქრებდით, სახლში ერთი ბავშვიც არ ჰქონებოდა. ფეხის წვერებზე დადიოდნენ ყველანი. ხმამალა გაციონებასაც ვერ ბედავდნენ, ხმასაც არ ამოიღებდნენ, ნაბიჯსაც ვერ გადადგამდნენ მამის ნებართვის გარეშე... არაა ადვილი ცამეტი სულის მოვლა. რა გამოვა, ყველამ თავის ნებაზე თუ გაიწია. გლეხი იყო, უბრალო გლეხი, მაგრამ იყოდა კაცმა თავისი საქმე. არაფერი ეშლებოდა იმ დროის პირობაზე, რა თქმა უნდა. შვილები დაზარდა, თავთავის გზაზე დააყენა ყველა. „და მაინც არასდროს არ გქონიათ იმის შეგრძნება, თითქოს კისერში თოკი გაქვთ წაჭერილი და სული გეხუთებათ? „ჭკითხა ზურგიკომ. შაინიძემ კისერი მოისრისა უნებურად: „არავითარი თოკი, ყმაწვილო“. „იციოთ რა? — თქვა ზურგიკომ და სიგარეტი საფერფლეზე დაასრისა, — ჩემს მეზობელს ჰყავდა ერთი ძროხა... დიდი, ქვეიანი, თვინიერი ძროხა... ჩამოიყვანა საიდანღაც. სამუქელ თოთობაძეზე ვამბობ ზატონო ლექსო, იცნობთ თქვენ, პენსიონერია... სულ ხელზე ჰყავდა თავისი ძროხა; არაფერი საქმე არ ჰქონდა მეტი, ძროხას აბალახებდა, მიჰყავდა და მოჰყავდა, თოკით ამოვებდა. სამუქელი ჰატარა, გაიშხარა კაცია, ძროხა კი დიდი, ძლიერი იყო. სულ გვიკვირდა ბავშვებს, ამოდენა ცხოველს როგორ იმორჩილებსო. საითაც სამუქელი გაუხვევდა, ძროხაც იქით მიჰყვებოდა გოშინასავით. ბუზის მოსაგერიებლადაც კი ძალიან ფრთხილად მოხრიდა კისერს, თორემ ერთი ღონიერად რომ მოეჭნია თავი, სამუქელს ხის კენწეროზე შეტყორცნიდა ბურთივით. ერთ სხეულად ქცეულიყვნენ ძროხაც, სამუქელიც და თოკიც...“ „იცი, რას გეტყვი, ყმაწვილო? — მიმართა შაინიძემ ზურგიკოს, — ის შენი უგუნური თიჯანი რომ თავის ნე-

ბაზე მიუშვა იცი სად წავა? მგელის ქვეშა ჰქამს“.

წამით დუმილი ჩამოვარდა. ზურიკომ ისე მოუკიდა სიგარეტს.

— მანქანა სად მოიპარეთ და რა მიზნით? — ჰკითხა შაინიძემ.

— თბილისში. ჰატრონი პურის მაღაზიაში შევიდა. კარები არ დაუკეტავს, გასაღებიც არ გამოუღია. ჩქარობდა. რას იფიქრებდა, ისე გავთავხედდებოდით, რომ ფეხდაფეხ შევასწრებდით მანქანაში. მართვა ადრევე ვიცოდი, მაშინვე დეიდაშვილმა, ბიძინა დარჩიამ მასწავლა.

— მოტივი იგივე...

— რა ბრძანეთ?

— თოკის გაწყვეტა გინდოდათ, თავისუფლად განავარდნა.

— რა თქმა უნდა... მაგრამ გზაში ბუნჯი გაგვითავდა. რიგში ჩავდექით. მაშინვე მივხედით, რომ ჩვენი „სიმაშაც“ უკვე ჩანავლული იყო. უკვე ორივენი ვფიქრობდით, რომ დრო იყო მანქანა მიგვეტოვებინა და ბუჩქებისაკენ მოგვეკურცხლა... მანქანის ჰატრონი ხომ ინსპექციას ფეხზე დააყენებდა და სადაც იყო დაგვიჭერდნენ.

— თოკი?

— დიახ... დაიძაბა, დაიჭიმა. აგეტკივდა კისერი. მთელი ნახევარი საათი მაინც ვიდექით. ის იყო ირაკლისთვის უნდა შეთქვა, გაქცევის დროა-მეთქი, რომ ვილაც ტიპი ჩამოგვიდგა წინ. თავხედურად წაგვართვა რიგი. არც ბოდიში მოუხდია, არც არაფერი. არც კი გამოუხედავს ჩვენკენ. არა და ვილაც ლაწირაკი იყო, ყაფანდარა, მკერდზე ძლიერ მოგვეწებებოდა. ჩემს წინ რატომ მიდიხარ მეთქი რომ ვკითხე, გაბრაზებულმა შემომხედა, დაკვირვებით შეგვათვალაოერა ჯერ მე, მერე ირაკლი, აგდებულად გვითხრა: „იცი, რას გეტყვი, სიმონ? მე ცოტა მეჩქარება“. მეტი არაფერი, მშვიდად, აუჩქარებლად ჩაახა. ცოტა ბენჯინი გადმოვღვარა, ჩვარი ამოიღო და გულმოდგინედ დაუწყეო წმენდა. კარგად რომ ააპრილა, ჩვარი შეინახა, ჩაჭდა და წავიდა. უკ-

ნიდან ყვიროდნენ, ვინაა, ურიგოდ რატომ უშვებთო. მე და ირავლი სირცხვილიაა და სიბრაზისაგან ერთმანეთს თვალებს ვერ ვუსწორებდით. ჩემი ძმა კრიეში ვარჯიშობს, ჰილაობაშიც. საქმე საქმეზე რომ მიდგეს, ხუთ კაცს ისე გალახავს, მუშტს არ მოიხვედრებს. არც მე მაკლია ჯან-ლონე. ირავლი აფეთქდა, შეიგინა და დამიღრიალა: «გარეკე, შე მათხოვარო. გარეკე, დაეწიე იმ მაიმუნს!» გავრეკეთ. კარგა ხანი ვდიეთ. «მოუმატე, სიმონ, მოუმატე!» მახელუბდა ირავლი. ისე ვიყავით გაცოფებული, სადაც დავეწოდით, იქვე ჩავჭყულტდით მანქანაში.

— დანარჩენი ვიცით, — თქვა შაინძემ, — დაეწიეთ, გაუსწარიტ და მანქანა წინ გადაუყენეთ. მან დამუხრუჭება ვერ მოასწრო და დაგეჯახათ. ირავლიმ ფეხი მოიტება. ის კაციც საავადმყოფოში წევს, გულმკერდი შენგრეული აქვს და თუ ცოცხალი გადაჩა, ხეიბრად დარჩება.

— რომ არ დაგეჯახებოდა, ცემათ მოვკლავდით.

— ასეთი სისასტიკე მაინც გაუგებარია.

— მხდალები ძალიან სასტიკები არიან. ბოლმას აგროვებენ, დიდხანს ინახავენ, გულში იხვევენ. მათ სძულთ ყველა და ყველაფერი. შურიტა და სიძულვილით არიან დატენილი. ყველაზე საშიში კი ის არის, რომ საეუთარი თავიც სძულთ და როცა მოთმინების ფილა აევისებათ, მზად არიან ყველაფერი გაანადგურონ.

ამ ბიჭს როგორმე ვუშველი, ფიქრობდა გამომძიებელი გრიგოლ შაინძე, გაიოზის სტუდენტობის ამხანაგი. ავადმყოფობას ადვილად დაუჭერებენ. მე ვალდებული ვარ, ვუშველო, თუმცა იმის ღირსია, შარვალი ჩახადო და ჭამარით სცემო ერთ ადგილას; მათრახით უნდა აუტყრელო გავა, აი, რისი ღირსია ეს ჭაბუკი. მაგრამ მეორე ძმა როგორ აპყვა? ეს თუ გაგიყდა, იმას რალა მოუვიდა? რატომ არ სტაცა ხელი? რატომ ძალით არ ჩამოსვა მანქანიდან?

ვინ იცის, ალბათ სცადა კიდევ, მაგრამ ვერ მოერია, ისევე ჩაყოლა ამჯობინა. იქნება გზადაგზა უფრო მოეხერხებინა ეს. ხომ აპირებდნენ მანქანის მიტოვებას, ის შემთხვევა რომ არა... მაშინ ისევე გადაეკრა გონებაზე ბინდი. უმცროსი ძმა ბევრს ცდილობდა, მაგრამ ვერაფერს გახდა, საქვსთან ხომ ეს იქნა... გათვალისწინებული იქნება, ცხადია, ისიც, რომ მუდამ გამოირჩეოდა სწავლით, ყოფაქცევით. არის ბეჭითი, სანიმუშო სტუდენტი. მშობლები — პედაგოგები. ვის რას მისცემს ასეთი ახალგაზრდის კანონის მთელი სიმკაცრით დასჯა? გასამართლება, ციხეში ჩასმა? ავადმყოფობა ყველას თავსაა. მკურნალობა სჭირდება და არა დასჯა რაც შეეხება ირავლის, იგი სავსებით უცოდველია. იგი ძმას მხოლოდ იმ მიზნით გაჰყვა, რომ როგორმე ეშველა მისთვის. უგუნურობისაგან დაეფარა, შეეჩერებინა. მაგრამ ვერაფერი ვერ მოახერხა, უბედურება თავიდან ვერ აიცილა...

ახალგაზრდა ჩვენც ვიყავითო, უთხრა ზურიკოს შაინძემ, ერთ დროს ჩვენც გექონია სურვილი, ჩაგვედინა რაიმე თავბედური, თითქმის გიჟური. არის რალაც ასაკი... მერე აღამიანი მწიფდება და, ცხადია, ასეთი სურვილები აღარ უჩნდება... მაგრამ ზოგი ამ დროს აჭარბებს, საკმაოდ მძიმე დანაშაულს სჩადის. დანაშაულს კი სასჯელი მოსდევს და ერთი უგუნური ნაბიჯის გამო შეიძლება აღამიანს მთელი ცხოვრება გაუმზრუდდეს... რა არ ხდება. ერთი რამ კი ნამდვილად გაუგებარია ჩემთვის, რომ ცდილობ ზოგი რამ გაიოზს გადააბრალო, იმ აღამიანს, რომელსაც ყველაზე მეტად უნდა სცემდე პატივს, მამას, აღმზრდელს, ვინც დღეღამე შენზე ფიქრობს. ეს დიდი უსამართლობაა. მესმის, გინდა თავი მსხვერპლად მოგვაჩვენო, უმანკო კრავად. მამაზე განაწყენებული ხარ, ვერ გიპატივბია მისთვის, რომ თავი ვერ შეიკავა და გაგარტყა (თუმცა პირველი შემთხვევა ყოფილა); ცდაც კი იმისა, რომ ამ გზით

სასჯელი შეიმსუბუქო, დიდი ზნეობრივი დანაშაულია. მე, რა თქმა უნდა, გაიოზის ხათრით ვეცდები, რომ სასჯელი მართლაც შევიმსუბუქდეს, მაგრამ ასეთ რამეს ვერასოდეს ვერ გაპატიებ.

— გინდათ დაგიმტკიცოთ, რომ სულაც არ მინდა სასჯელი შემიმსუბუქდეს?

— დამიმტკიცე.

— მაშინ იცოდეთ, რომ ეს საქმე არაა ჩვენი პირველი დანაშაული. იქამდე ჩვენ სამი მანქანა გავიტაცეთ და გავქურდეთ.

— ვინ თქვენ?

— მე და ირაკლიმ.

— სხვებიც დაასახელე.

— ვინ სხვები?

— ვინც თქვენთან იყო... თქვენს ბანდაში.

— სხვა არავინ ყოფილა. მოვიპარეთ მაგნიტოფონები, რადიომიმღებები, რაც ადვილი წასაღები იყო. არ ვტყუი... შემოწმება ადვილად შეიძლება. იმ მანქანების ნომრებიც კი მიწერია საღლაც... ან ირაკლის ჰკითხეთ, ზეპირად ახსოვს.

შაინიძე კარგა ხანს დუმდა, დაკითხვის ოქმს ჩამტერებოდა. მერე სასწრაფოდ გადაჩხანა რაღაც. წამოხტა, ოთახში სიარულს მოჰყვა. აჩქარებით ლაპარაკობდა, დაბეჭითებით: „არ ყოფილა არავითარი ჭურდობა... არავითარი ნომრები. გასაგებია, ზურიკო? ყველაფერი მოგონილია, ზღაპარია ყველაფერი. დავიწყე ეგ, მორჩა და გათავდა“.

ჰკუთხა ეს ამის შემდეგ? ჰკუთხე მყოფი ამას იტყოდა? მთავარია, რას იტყვის მერე. შეუძლებელია, ორივე მხა ერთნაირად იყვნენ გაგიყებულები. ეს რა უბედურებაა! საწყალი გაიოზი! ქალბატონი დალი ნამდვილად ვერ გადაიტანს. წვეს თურმე. ეს ამბავი რომ გაიგო, ჩაწოლილა და ველარ წამომდგარა მერე. ამ ჰკუთხარძობმა გაიგო და თითქოს არაფერი. როგორ გაფუჭდა

ასე? როდის? რატომ? საიდან მოვიდა, ასეთი ვის დაემსგავსა. „გესმის შენ, ზურიკო? დედამენი ვერ გადაიტანს. ველარ ადგება ლოგინიდან. თუ კი ის კაცი გადარჩა... გადაარჩენენ ალბათ... არ გაგწირავს ღმერთი. შენ კი არა, გაიოზს არ გასწირავს, ქალბატონ დალის... გესმის? შენ ავად ხარ. არავითარი სხვა დანაშაული არ ყოფილა. არც ბავშვობაში, არც მერე. ირაკლი კი სავესებით უდანაშაულოა. იმიტომ ჩაჯდა მანქანაში შენთან ერთად, რომ შენთვის ხელი შეეშალა...“ ახლა ზურიკო წამოხტა თავისი სკამიდან, ციხიანივით კანკალებდა, თვალებს აბრიალებდა: „რაო? ყველაფერი თქვენს სურვილზე უნდა გაკეთდეს? გაიოზ ნაკაიძის ჰკუთხე? ციხეში ჩაქდომის უფლებაც არა მაქვს? არ გამოგივათ! ჩემს დანაშაულს ყველას ვერ მიაფუჩეჩებთ... არ გამოგივათ!..“ მალე დაწყნარდა, თავის ადგილას დაჯდა. სიგარეტს მოუკიდა. შაინიძეც დაჯდა, ახლა იგი წყნარად ათვალეირებდა თავის ჩანაწერებს.

ვართის საშუალო სკოლის დირექტორი გაიოზ ნაკაიძე თავის კაბინეტში ჩაკეტილიყო. სასოწარკვეთილი კედლებს აწყდებოდა, გმინავდა, ბლუჯა-ბლუჯად ჩამოჰქონდა ისედაც შეთხელებული თმა. საღლა იყო მისი სიმშვიდე, თავშეკაება, სიღინჯე, თავდაჯერება. ან რა თავდაჯერებაზე შეიძლებოდა ლაპარაკი, როცა ასეთი უბედურება დაატყდა თავს: მისი საამაყო ვაეები—ზურიკო და ირაკლი საბრალდებო სკამზე ისხდნენ, მეუღლე დალი ლოგინიდან ველარ დგებოდა, ხოლო სკოლაში, მთელ სოფელში, რაიონში ხელიდან ხელში გადადიოდა გაზეთის ის ნომერი, რომელშიც გამოქვეყნებული იყო ლექსო ცენტერაძის სტატია „დირექტორი — ჩემი მეგობარი“.

გაიოზმა გადაწყვიტა წასულიყო სკოლიდან.

ახლა უკვე საბოლოოდ.

სახელი რესპუბლიკა და ეველა სოციალისტურ ქვეყანასთან ნორმალური ურთიერთობისთვის.

ახეთი დისკუსიის სისწორებს ადაპტირებს მთელი ისტორიული გამოცდილება და თანამედროვეობა.

ხალხთა ჩაგვრის საფუძველზე შექმნილმა მრავალპარტიანმა ავტორია-უნგრეთის იმპერიამ ვერ გაუძლო პირველი მსოფლიო ომის მძიმე გამოცდის და დაიწერა, დაიშალა ცალკე სახელმწიფოებად. იმპერიალისტური რუსეთიც დაცემის გზით მიდიოდა, მაგრამ ოქტომბრის რევოლუციამ გაათავისუფლა ჩვენი ქვეყნის ხალხები და შექმნა ავტონომიური პირობები რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის (რსფსრ) შექმნისა და მრავალპარტიანის სსრ კავშირის ჩამოყალიბებისათვის.

„ახლა ენახოთ, — აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინი 1918 წლის იანვარში, — რა მოგვცა სახელმწიფოს მართვა-გამგეობის ახალმა სოციალისტურმა პრინციპმა... ჩვენ ვპოქმედებდით უდიპლომატებოდ, არ მივმართავდით ძველ სერებს, რომლებსაც იყენებდნენ იმპერიალისტები, მაგრამ უდიდესი შედეგი თვალწინ გვაქვს — რევოლუციის გამარჯვება და გამარჯვებულთა შემოერთება ჩვენთან ერთ მძლავრ რევოლუციურ ფედერაციადა, ჩვენ ვპრძინებლობთ არა განცალკევებით, ჭველი რიგის სასტიკი კანონის თანახმად, არამედ იმით, რომ ვერცერთი უველა მშრომელს ცოცხალი ინტერესების, კლასობრივი შეგნების გაწმენვებისათვის უკუიყო. და ჩვენი კავშირი, ჩვენი ახალი სახელმწიფო უფრო მჭიდროა ძალმომრეობის ბელისუფლებასზე... აი ჩვენი ფედერაციის საფუძველია, და მეღრმად ვარ დაწმენვებული, რომ რევოლუციური რუსეთის ირგვლივ სულ უფრო და უფრო შემოიკრიბება თავისუფალი ერების ცალკეული სხვადასხვა ფედერაცია. სრული ნებაყოფლობით, სიბრძნით და მშვიდობის გამოუყენებლად, გაიზრდება ეს ფედერაცია და იგი უძლიერდება. მისი უძლიერელობის საწინდარია ის კანონები, ის სახელმწიფო წყობილება, რომელსაც კვიშით ჩვენს ქვეყანაში“ (იხ., ტ. 26, გვ. 561, 562).

დაიდ ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის შემდეგ რსფსრ 7 თვეში ჩამოყალიბდა ავტონომიური რესპუბლიკებისა და ოლქების გაერთიანების გზით. მაგრამ ისეთი ფედერაციის შექმნა, როგორც არის სსრ კავშირი, ასე სწრაფად შეუძლებელი იყო, კომუნისტური პარტია და ახალწარმოშობილი საბჭოთა სახელმწიფო რსფსრ-ში ავტონომიურ საფუძველზე აერთიანებდნენ ხალხებს, რომლებსაც წინათ არ გააჩნდათ დამოუკიდებელი სახელმწიფოები და არავითარი ავტონომია, სსრ კავშირში კი უნდა გაერთიანებულიყვნენ დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკები, რომლებსაც საუკუნეების განმავლობაში მქონდათ თავიანთი სახელმწიფოებრი-

ობა. ამიტომ ისეთი სახელმწიფოთა ერთად კავშირში გაერთიანება, როგორც არის უკრაინა, ბელარუსია, საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი და სხვები, აუტკარებლად უნდა მოხდარიყო, უდიდესი ურთიკვებითა და მზარუნველობით, ზედმიწევნით ფრთხილად მოციქებულად. ვ. ი. ლენინი 1919 წლის დეკემბერში წერდა:

„ჩვენ გვზურს ერების ნებაყოფლობითი კავშირი, ისეთი კავშირი, რომელიც არ დაუშვებდა ერთი ერის არავითარ ძალმომრეობას მეორე ერისადმი, — ახეთი კავშირი, როგორც დამყარებული იქნებოდა სრულ წესისაზე, მშური ერთიანობის სათელ შეგნებაზე, სახსებით ნებაყოფლობით თანხმობაზე. ახეთი კავშირის ერთიანად განხორცილება შეუძლებელია; ახეთი კავშირამდე უნდა მიგვეყვანოს მუშაობამ უდიდესი მოთმინებითა და ხიფათობლით, რომ საქმე არ გვაფუტოთ, უნდობლობა არ გამოიწვევოთ, რომ აღმოვფხვრათ უნდობლობა, დატოვებული მგნაზუდეებისა და კაბიტალისტების, კერძო საუთვისება და მისი გაცოცხლების გამო გამოწვეული საუკუნობრივი ჩაგვრის“ (იხ., ტ. 20, გვ. 84).

ვ. ი. ლენინის შეთავაზებით ჩვენმა პარტიამ ოქტომბრის რევოლუციის პირველი დღეებიდანვე უდიდესი მუშაობა გასწია საბჭოთა მრავალპარტიან სახელმწიფოს შესაქმნელად. ლენინის უდიდესი საქმის ერთგულმა განმგრძობმა ლ. ი. ბრეჟნევმა სსრ კავშირის შექმნის 50 წლისთავზე აღნიშნა, რომ ამ მუშაობაში უველაზე „კატორი მონაწილეობა მიიღეს პარტიის თვალსაჩინო მოღვაწეებმა — მ. ი. კალინინმა და ფ. ე. ძერჟინსკიმ, ი. მ. სვერდლოვმა და ი. ბ. სტალინმა, ს. მ. კაროვმა და გ. კ. ორჯონიკიძემ, მ. ვ. ფრუნზემ და ს. გ. შაშინმა, გ. ი. პეტროვსკიმ და ა. გ. ჩერვიაკოვმა, ნ. ნარინკოვმა და ა. ტაჩაგოდინმა, ვ. ი. სტალინმა და მ. გ. ცხაკაია და სვერმა სხვა იმხანაში.“

სოციალისტური მრავალპარტიანი სახელმწიფოს შექმნის ისტორიულ საქმეში პარტიამ ჩააქონდა თავისი რევოლუციური ენერჯია, თავისი უდიდესი შრომა და ნებისყოფა“ (ლენინური კურსი, ტ. 4, გვ. 49).

რკ (ბ) X ურთლობამ აღნიშნა, რომ საბჭოთა წყობილების დამყარებამ, პარტიის მიერ განხორციელებულმა ღონისძიებებმა შეცვალეს ურთიერთობა ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა ეროვნების მშრომელ მასებს შორის, ძირი გამოუთარებს ეროვნულ ჩაგვრას და მოუპოვებს არს მუშებს მათ სხვაობმელ თანამომეობა წესობა.

დიდი ლენინის პარტიის დაუღალავი მუშაობა მასებში, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მშენებლობის ფასდაუდებელი გამოცდილება, რომელიც 1917-1922 წლებში შეიძინეს რუსეთის, უკრაინის, ბელარუსიისა და აზერბაიჯანის საბჭოთა რესპუბლიკებმა, გაერთიანებითი მომ-

რახის მძღვარი ტალა, რომელიც ყველა საბჭოთა რესპუბლიკიდან მოდიოდა, გზას უკაფავდა ერთიანი სოციალისტური მრავალეროვანი სახელმწიფოს შექმნას.

მაგრამ აუცილებელი იყო კავშირის სახელმწიფოებრივი ფორმების, საერთო საკავშირო ორგანიზებისა და რესპუბლიკების უფლებების ისეთი თანაფარდობის გამოწვევა, რომელიც მსხვილურად უზრუნველყოფდა ხსრ კავშირის წარმატებით შექმნას.

„1922 წლის შემოდგომაზე ამ საკითხზე განადგებულ დისკუსიაში, — ხაზს უხვავს ლ. ი. ბრეგვაში, — გამოვლინდა სხვადასხვა ტენდენციები. ზოგიერთს შეხატდებოდა შიანდა დაკავშირებული იყო ერთი რაღაც რესპუბლიკათა კონფედერაციის შესავსები, არ შეგვექმნა ერთიანი საერთო სახელმწიფოებრივი ორგანიზება, რომელიც აღპურვადი იქნებოდნენ დიდი რწმუნებულებებით. სხვები ვთავაზობდნენ ევროპულ წოდებულ „ავტონომიზაციას“, ესე იგი ყველა მოქმე რესპუბლიკის შესვლას ავტონომიის უფლებებით რუხეთის ზღვ რესპუბლიკის შემადგენლობაში. საქართველო იყო დენინის ვენა, რომ გადაგვევლას სიჩივე ეს მდღარი ტენდენცია, გვეპოვან ერთადერთი სწორი გზა“ (იქვე, გვ. 56).

ეს გზა იპოვა ვ. ი. ლენინმა. ავღუყოფის მთუბდავად, ლენინმა შესძლო შეეშუშავეხინა ერთადერთი სწორი გეგმა — შეგვექმნა ერთიანი მრავალეროვანი საკავშირო სახელმწიფო, თანაწიროფლებიანი სახეობა რესპუბლიკების ნებაყოფლობითი გაერთიანების საფუძველზე, რომლისათვის უკვე ხავეხებით მომზადდა აუცილებელი პირობები.

სოციალისტური ფედერაციისა და ავტონომიის ლენინური პრინციპების შემოქმედებითად გაყოფილწინების, რსფსრის გამოცდილების გამოყენების საფუძველზე შეიქმნა ავტონომიური ნაწილები სხვა დამოუკიდებელ სახეობა რესპუბლიკებშიც. შავალიად, სახეობა საქართველოს შემადგენლობაში აფხაზეთის სახეობა სოციალისტური რესპუბლიკა ქერ დამოუკიდებელ სახელმწიფოებშიც. ხოლო 1921 წლიდან ავტონომიურ რესპუბლიკად გაფორმდა. აქარლები სხვა ერს არ წარმოადგენენ. ისინი თავიდანვე ქართველები არიან, მაგრამ მიზნაწიწინილი ვაბდა აქარის ავტონომიურ რესპუბლიკად ჩამოყალიბება. ეს განაპირობა იმან, რომ აქარაში ხაში საუკუნე ბატონობდნენ თურქი დამპყრობლები, რომლებიც ცდილობდნენ აქარლებს გათურქებას, იურქულ წეს-ჩვეულებებზე გადაყვანას და ახიმილაციას. ამიტომ შათი საკითხის გადაწყვეტას ჩვენი პარტია ლენინური მწრუნველობითა და ხიფრთხილით მიუღვა.

ა. ბ. სტალინმა რკპ (ბ) XII ყრილობაზე აღნიშნა: „საქართველო ერთი წყარე შეცდომა ჩავადინო პიარა ქვეყანაში, აქარისტანში (190

ათი მცხოვრები), და ეს გამოწვევდა რსფსრის თურქეთში, გამოხმარებას პოვეს მიელ აღმოსავლეთში, ვინაიდან თურქეთი აღმოსავლეთთან შეიძროდ არის დაკავშირებული“ (თხზ., ტ. 5, გვ. 807).

სახეობა საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიურ ოლქად ჩამოყალიბდა სახმრეთ ოხეთი.

ახე ვადაიდა პირველი ნახიქები საქართველოში ეროვნული საკითხის ლენინური გადაწყვეტილისთვის.

სერგო ორჯონიკიძემ საქართველოს კომპარტიის I ყრილობაზე (1922 წ., იანვარი) ასეთი სიტყვებით მიმართა საქართველოს კომუნისტებს: „ნაციონალური საკითხი საქართველოში უაღრესად რთული საკითხია... საქართველომ ეს საკითხი სხანებლოდ გადაწყვიტა... ამგამოდ თქვენ ყველანი მოწმენი ხართ საქართველოში მოსახლე ყველა ხალხს შორის მწური მეგობრობისა. თქვენ მიეცი თხანავეთს დამოუკიდებლობა, მან გაეციხადაო, რომ მტკიცედ ხერს სახეობა საქართველოსთან ერთად იყოს. თქვენ მიეცი თქარას ავტონომია — და მიედი აქარელი ხალხი თქვენთან არის... ხოლო, თქვენ მიეცი თხანმრეთ ოხეთს ფართო ავტონომია, და თავისუფლების მოყვარე ოს ხალხს, რომელმაც არაერთხელ აღმართა აქანუების დროში მწწმევიკების დროს, ახლა უაღრესად შეიძრო და მწური ერთიანობა აქვს მწწმურ-გლებურ საქართველობაში“ (სტალინის და სიტყვები ორ ტომად, ტ. I, გვ. 278, 280).

სახეობა მრავალეროვანი სოციალისტური სახელმწიფოს შექმნისათვის დიდი მნიშვნელობა ქქონდა საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის სახეობა რესპუბლიკების ამიერკავკასიის სახეობა ფედერაციულ სოციალისტურ რესპუბლიკად გაერთიანებას, რაც განხორციელდა ვ. ი. ლენინის ინიციატივითა და მითითებებით. ლენინი ქერ კლდე 1921 წლის 14 აპრილს კავკასიის კომუნისტებისადაში სადირექტივო წერილში ხაზგასხით აღნიშნავდა:

„მწრუადლედ მივეხალმები რა კავკასიის სახეობა რესპუბლიკებს, ნეხას ვაძლდე თავს გამოკთქვა იმედი, რომ შათი შეიძრო კავშირი შექმნის ბურჟუაზიის დროს არნახული და ბურჟუაზიულ წყობილებაში შეურღლებელი ეროვნული მწვიდობიანობის ნახეშ... შეინარჩუნოთ და გაავითაროთ სახეობა ზეღისუფლება, როგორც სოციალიზმზე ვარდამავალი საფებური, ქნელი, მაგრამ ხავეხებით შესაძლებელი ამოცანა. ამ ამოცანის წარმატებანი გადაწყვეტად ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია ის, რომ ამიერკავკასიის კომუნისტებმა შევიწრო თავანათი მდგომარეობის, თავანათი რესპუბლიკების მდგომარეობის თ ა ვ ა ხ ე ბ უ რ ე ხ ა“ (თხზ., ტ. 22, გვ. 397).

ამიერკავკასიის კომუნისტებმა გაითვალისწინეს ვ. ი. ლენინის ყველა მითითება, დახმდეს

ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური პარტიებს, შე-
წევრების, მუსავატისტებს, დაშაკების წი-
კონისტრია მემკვიდრეობა, ნაციონალ-რევოლუცი-
ონისტების წინააღმდეგობა და მშრომელთა ფართო
მასობის მხარდაჭერით ჩამოყალიბებს ამიერკავ-
კასიის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური
რესპუბლიკა, რომელმაც იარსება 1922 წლიდან
1988 წლამდე და მნიშვნელოვანი როლი შეას-
რულა სსრ კავშირის შექმნასა და განვითარე-
ვაში.

3. ი. ლენინმა შეაქაზა ჩვენს ქვეყანაში ეროვ-
ნული საკითხის გადაწყვეტის პირველი შედე-
გები და 1922 წლის 10 ნოემბერს აღნიშნა, რომ
ეროვნული საკითხის გადაწყვეტის ჩვენი ბოლო
წლის გამოცდილება „იხეო სახელმწიფოში,
რომელიც იხე მრავალ ეროვნებას შეიცავს, რა-
მდენიც არა მგონია სხვა ქვეყნებში მოიპოვე-
ბოდეს, სავსებით გვარწმუნებს იმაში, რომ ასეთ
შემთხვევაში ერთადერთი სწორი დამოკიდებუ-
ლება ერთი ინტერესებისადმი აქნება მათი შექ-
მნაელურად დაკმაყოფილება და იხეთი პირო-
ბების შექმნა, რომლებიც გამოირიცხავენ კონ-
ფლიქტების ყოველგვარ შესაძლებლობას ამ ნი-
ადაგზე, ჩვენმა გამოცდილებამ შექმნა ჩვენში
ურყევი რწმენა, რომ მხოლოდ უღიადები ყურა-
დების გამოჩენა სხვადასხვა ერის ინტერესები-
სადმი სპობს ნიადაგს კონფლიქტებისათვის,
სპობს ურთიერთ უნდობლობას, სპობს ყოველ-
გვარი ინტრიგების შიშს. კმინის ამ ნდობას, გან-
საკუთრებით სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე მუ-
შეხასა და გლეხების მხრივ, ურომლისოდ ამ-
სოლოდურად შეუძლებელია როგორც მშვიდო-
ბიანი ურთიერთობა ხალხებს შორის, ისე რამ-
დენადმე წარმატებითი განვითარება ყოველივე
იმაში, რაც კი საფულისხმო რამ არის თანამედ-
როვე ცივილიზაციაში“ (თხზ., ტ. 83, გვ. 455-
458).

ამ როგორ გულმოდგინედ და უდიდები ყუ-
რადღებით უდგებოდა 3. ი. ლენინი საბჭოთა
მრავალპარტიანი სახელმწიფოს შექმნის საკითხს,
თანაც ბოდიშს იხდიდა მუშათა კლასის წინაშე
იმათთვის, რომ ავადყოფილობის გამო „საკამოდ
დენარგოულად და საკამოდ მკვთორად“ ვერ ჩავე-
რიე უხადადებულ ავტონომიაციის საკითხშიო
(თხზ., ტ. 88, გვ. 458).

3. ი. ლენინმა შეაქაზა გააკრიტიკა „ავტო-
ნომიაციის“ პროტეტის მომხრეები, რომლებიც
ხედავდნენ საკითხის მხოლოდ ერთ მხარეს —
„ავტონომიური ნაციონალიზმის საფრთხეს და ებ-
როოდნენ მას, მეორე მხარეს — დიდშეკრობე-
ლური შოკინიზმის გამოვლინებებს კი ქერპონედ
ვერ აღასებდნენ. ლენინი მთელი საზუსტით ით-
ვალისწინებდა ნაციონალიზმის ორივე მხარეს,
მთავარ საფრთხედ თვლიდა ველეკორუსულ
შოკინიზმს და მის წინააღმდეგ ეწეოდა „საკა-
დრო-სასიცოცხლო ბრძოლას“ (თხზ., ტ. 88, გვ.
458) და მუთითებდა: „მნიშვნელოვანია, რომ

ჩვენ არ ვაძლევდით საზრდოს „დაშრობე-
ბელში“, კი არ ვხაზობდით მათს და მხოლოდ ე-
ხლობას, არამედ ვაშენებდით კიდევ
ახალ ხართულს, თანახმარტულ-
დებთან რესპუბლიკათა ფედერაციას“ (ლენი-
ნის კრებული, X X X V I, გვ. 498).

3. ი. ლენინის დოქტრინული ზრუნვისა და
გენიალური მითითებების საფუძველზე რკ(ბ)
ცენტრალური კომიტეტის 1922 წ. ოქტომ-
ბრის პლენუმმა სავსებით მიზანშეწონილად
სცნო რუსეთისა და ამიერკავკასიის სფრ-ების,
უკრაინისა და ბულგარეთის სსრ-ის ერთიან შრა-
ვადროვან სახელმწიფოდ — საბჭოთა სოცია-
ლისტური რესპუბლიკების კავშირად გაერთიან-
ება. პლენუმის ისტორიული გადაწყვეტილება
მთლიანად და სავსებით მოიწონეს საბჭოთა რე-
სპუბლიკების საბჭოების ურლობებში. სრულად
რუსეთის საბჭოების X ურლობის დახურვის
წინ (1922 წ. 28 დეკემბერი) მ. ი. კალინინმა
თქვა:

„ჩვენთვის, საბჭოების X ურლობის დედ-
გატებისათვის, საბჭოთა რესპუბლიკების მუ-
შურ-გლენური კლასის წარმომადგენლებისათვის,
განა ჩვენთვის ძვირფასი არ არის სახელი
რსტხსრ?! იგი ძვირფასია ჩვენთვის. ეს სახე-
ლი მოპოვებულია ომების კარცეცხლში. ამ
ბრძოლებში მყიფე მსხვერპლი როდ გაიღეს
ჩვენი ქვეყნის მუშებმა და გლეხებმა. მე ვხე-
დავ, როგორ ფრიალებს ჩვენს თავზე წითელი
დროშა, რომელზეც გამოსახულია ზეთი წმიდა-
თაწმიდა ასო რსტხსრ, და ჩვენ, საბჭოების X
ურლობის დედგატები, მთელი საბჭოთა რუ-
სეთის ფედერაციის სრულყოფილებიანი წარმომ-
ადგენელი, ამ ძვირფას, ბრძოლებით და გამარჯ-
ვებებით მოხლო, მუშათა და გლეხთა უამრავი
მსხვერპლით განვტყეებულ დროშას ვხრით
საბჭოთა რესპუბლიკების კავშირის წინაშე. ჩვენ
ვხედავთ, როგორ ფრიალებს უკვე საბჭოთა
რესპუბლიკების კავშირის ახალი წითელი დრო-
შა. მე ვხედავ, ამხანაგებო, ამ დროშას ამხანაგ
ლენინის ზღვში. მაშ წინ, ამხანაგებო, უფრო
მადლა აღმართეთ მის დროშა, რათა მას ხედავდ-
ნენ მსოფლიოს ყველა მშრომელნი და ჩაგრუ-
ლნი“ (რჩ. ნაწ. ოთხ ტომად. ტ. I, გვ. 335).

1922 წლის 28 დეკემბერს მოხკოვში გაიმარ-
თა საბჭოების I სრულიად საკავშირო ურლო-
ბა, რომელზეც მოხსენებით „საბჭოთა სოცია-
ლისტური რესპუბლიკების შექმნის შესახებ“ გა-
მოვიდა ი. ზ. სტალინი და განაცხადა: „დედგან-
დელი დღე არის არა მარტო შედგენა შექაძე-
ბის დღე, იგი ამასთან ერთად არის დღე ახალი
რუსეთის ზემიხის ძველ რუსეთზე... დღე-
ვანდელი დღე არის საუთნო დღე ახალი
რუსეთისა, რომელმაც დაამხზებია ნაციონალ-
ური ჩაგრვის ბოროლები, მოაწყო გამარჯვება
კაპიტალზე, შექმნა პროლეტარიატის დიქტატურ-

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

რა, გამოადგინა აღმოსავლეთის ხალხები, ადას-
რთოვანებს დასავლეთის მუშებს, გადააკეთა წი-
თელი აღამი პარტიული დროიდან სახელმწიფო
დროსად და შემოიკრიბა ამ დროის ვარდემო
სახეობა რესპუბლიკების ხალხები იმისათვის,
რომ გაერთიანოს იმინი ერთ სახელმწიფოდ,
სახეობა სოციალისტური რესპუბლიკების კავ-
შირად" (იბწ., ტ. 5, გვ. 174).

ამვე დღეს ურალობამ დაამტკიცა დეკლარა-
ცია და ზედშეკრულება სსრ კავშირის შექმნის
შესახებ. სსრ კავშირის სახალხო კომისარია სა-
ბჭოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ვ. ი. ლენინი,
სსრ კავშირის ცენტრალური აღმასრუ-
ლებელი კომიტეტის თავმჯდომარედ — მ. ი.
კალდინი.

ასე შეიქმნა ძველამოსილი საბჭოთა მრავალ-
ეროვნო სოციალისტური სახელმწიფო — ლენინური
ერთიანი პოლიტიკის ტრადიციები, პრო-
ლეტარული ინტერნაციონალიზმის ცხოველ-
მყოფელი პრინციპების კლასიკური განსახიერე-
ბა.

ვ. ი. ლენინი 1922 წლის 21 დეკემბერსაც
დაუბრუნდა სსრ კავშირის შექმნის საკითხს,
საზღაპრო აღნიშნა მისი საერთაშორისო მნიშვნე-
ნელობა და მიგვიითთა: „განამტკიცეთ სოცია-
ლისტური რესპუბლიკების კავშირი; ამ დონის-
ობის შესახებ ეცეპა არ შეიძლება იყოს. ჩვენ
იგი გვრეაბიოვება, როგორც ესპიროვება მსო-
ფლიო კომუნისტურ პროლეტარიატს მსოფლიო
ბურჟუაზიის წინააღმდეგ საბრძოლველად და
მისი ინტერესებისაგან თავის დასაცავად" (იბწ.,
ტ. 28, გვ. 493-494).

ვ. ი. ლენინმა ამვე ხტენოგრაფიულ ჩანაწერში
განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცია სსრ
კავშირის სამხედრო და დიპლომატიური აპარა-
ტების წყაფი კომუნისტებით განმტკიცებას,
ცალკეული სახალხო კომისარიატების სრული
დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფას, უწყა-
რის წესების შემოღებას ერთიანი უნების
ხმარების თავისუფლებისათვის სხვადასხვაეროვ-
ნებიან რესპუბლიკებში და მოიხიბოვა მშური,
პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის ურყევი
პრინციპებიდან გამომდინარე, დახმარება იმერ-
კალიზმის უღელქვეშე შოეფი ჩაგრული ხალხე-
ბისადმი, რომლებსაც უწყურიათ გამოადგენ
„იხტორიის ავანსცენაზე უახლოეს მომავალში,
ჩვენს კვალდაკვალ" (იქვე, გვ. 494).

სსრ კავშირის შექმნამ და განმტკიცებამ, შე-
მდეგში მთელი რიგი ახალი მოკავშირე რესპუბ-
ლიკების ჩამოყალიბებამ და ამ კავშირში შესე-
ლამ გაამარტავა ჩვენი ქვეყნის ხალხთა ძალები
და შეამძლვებლბანა. დღემა საბჭოთა მრავალ-
ეროვნო სახელმწიფომ, რომელიც განვითარე-
ბული სოციალიზმის აწენების შედეგად პრო-
ლეტარიატის დიქტატურის სახელმწიფოდან სა-
ერთო-სახალხო სოციალისტური კომუნისმის
შწენებულ უღელველ სახელმწიფოდ გადაიქცა,

და უდიდესი ხარკებლობა მოყვანილ მსოფლიო
მსოფლიოს ყველა ხალხს მშვიდობის, თავისუფ-
ლებისა და დამოუკიდებლობის საქმეს, თუ პა-
რველ და მეორე მსოფლიო ომებს შორის მსო-
ფლიდ 20 წელი იყო ინტერვალი, ანდა 25-ე წე-
ლი გადის მშვიდობისა და, ეს პარველ რიგში,
ძველამოსილი სსრ კავშირის და მისთან მტკი-
ყედ დაკავშირებული სოციალისტური ქვეყნე-
ბის თავდადებული ბრძოლის შედეგია. მშვი-
დობის მთავარი დასაყრდენია მსოფლიო სო-
ციალიზმი, რომლის ძალები იბრძვიან შესამე
მსოფლიო ომის თავიდან აცილებისათვის, სა-
ერთაშორისო დამახულობის შეწენების, დემო-
კრატისა და კომუნისმისათვის.

თავის არსებობისა და განვითარების 40
წლის მანძილზე ვ. ი. ლენინის შექმნილიმა საბ-
ჭოთა მრავალეროვნომა სახელმწიფომ უღადევი
წარმატებით ვაამართლა ის იმედები, რომლებ-
მაც მასზე აშუარებდნენ ჩვენი ქვეყნის ხალ-
ხები, მსოფლიოს კომუნისტები და მშრომლებე-
ბი, მთელი პროგრესული კაცობრიობა. სსრ კა-
ვშირის შექმნის მე. 40 წლისთავის შესახებ სკპ
ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში აღ-
ნიშნულია:

„ისტორიამ არ იცის სახელმწიფო, რომელსაც
უმოკლეს დროში იმედნი ჩამ გაცეთებისონ
ერთა და ერთგვებათა ცუდელმზარე განვითარე-
ბისათვის, რამდენაც ვააკეთა სსრ კავშირმა —
ყველა ჩვენი ხალხის სოციალისტურმა სამშობ-
ლოში. მათი ერთსახობა აწრთობდა და მტკი-
დებოდა ინფლტრატალიზაციის, სოფლის მეურ-
ნობის კოლექტივიზაციისა და კულტურული
რევოლუციის ღრის, სოციალიზმის აწენებისა-
თვის ბრძოლაში. დიდი სამშულო ომის მრის.
ხანე წლებში მომშე ხალხები ერთად დადგნენ
სამშობლის დასაცავად, გამოიჩინეს მასობრივი
გმირობა და გამარჯვებისადმი ურყევი ნება. შე-
მსრებს ფასისტი დამპურობანი, ისინეს მსოფლიო
ხალხები დამოწმებისა და განადგურებისაგან" (გვ. 6).

ვ. ი. ლენინმა წერ კიდევ 1917 წლის თებერ-
ვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატული რევოლუ-
ციის სოციალისტურ რევოლუციად გაზრდისა-
თვის ბრძოლის დროს დააყენა საკითხი: „რე-
ვოლუციამ შექნა ის, რომ რუსეთი რამდენიმე
თვეში თავისი პოლიტიკური წყობილდე-
ბით დაეწია მოწინავე ქვეყნებს.

მაგრამ ეს კიდევ ცოტაა. ომი უღმობილია,
იგი საკითხის შეუბრალებელი ხამკვეთრით აყე-
ნებს: ან დაიღუბე ან დაეწიე მოწინავე ქვეყ-
ნებს და გაუსწარი მათ აგრეთვე ეკონომი-
კური ადაცა.

დაღუბა თუ მთელი ძაღლით წინ გაქანე-
ბა, ასე დახვა საკითხი იხტორიამ" (იბწ., ტ. 25,
გვ. 444, 445).

დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუ-
ციის გამარჯვების შემდეგ, რადგან ჩვენმა ქვე-

უწამ პოლიტიკურად უკვე გაუსწრო კაპიტალიზმს, კიდევ უფრო მკვეთრად დასვა საკითხი ეკონომიკურად დაწევისა და გასწრების შესახებ. როგორც ამ შპრავ ზღვო. მარტოს სსრ კავშირის მე-40 წლისთავზე!

ღ. ა. ბრეჟნევი სკკპ XXVI ურბოლისზე მან. ვახშით მიუთითა: „არაერთხელ აღნიშნულა, რომ საბჭოთა კავშირი პირველ ადგილზეა ბევრი დიდწინაშეწელოვანი საბჭოთის პრიდუქციის წარმოების შპრავ, რამელთა შორისაა ნავთობი და ფოლადი, ცემენტო და მიწერბალური სასუცეპი, ზორბაღი და ხაშხა, ხაშვიტრბალო ელმავდები და თბომავდები. ჰევენ გვაქვს მსოფლიოში უდიდესა ჩარხების პარკო. ჰევენ სხვა ქვეყნებს ვუსწრებთ ინფრერბოთა ჩოღენობით. და ყოველივე ამით, ამხანაგებო, შეგვარბლი ვიამაყო“ (სკკპ XXVI ურბოლისის მახაღები, გვ. 82).

ღიამ, ჰევენ ვამაყობო იმით, რომ წარმოების მოცულობით პირველ ადგილზე ვართ ვეროპიაში და ბევრი დიდწინაშეწელოვანი სახეობის პრიდუქციის წარმოების შპრავ მსოფლიოშიც. მავლათად, სსრ კავშირში 1951 წელს ნავთობის (გახს კონდენსატოან ერთად) ამოღებამ შეადგინა 809 მილიონი ტონა, თუქნა და ფოლადის გამოღმობამ ერთად — 257 მილიონი ტონა, ამეროკის შეერბებულ შტატებსში შესახა. მისად 420 და 155,7 მლნ. ტ. (ის. სსრკ ციფტრბოთ 1951 წელს, გვ. 70-71 (რუსულად), ე. ი. სსრ კავშირში წარმოებულა 159 მილიონი ტონით შეტი ნავთობი (გახს კონდენსატოან ერთად) და თუქნა და ფოლადი 78,8 მლნ. ტონით შეტი, ვადრე აშშ-ში.

აშშ-ის კომპარტის ცენტრალური კომიტეტის პიღობორბოთს ვერბო ქ. უესტო ვერს, რომ 70-იან წლებს ბოღოს აშშ-ის წიღო მსოფლიო კაპიტალიზტურ წარმოებაში შემეირბა. 1950 წლის 45,7 პროცენტოიდან 37,8 პროცენტამდე, ბოღო ექსპორტში შესახა მისად დავეცა 18,1-დან 11 პროცენტამდე. 80-იან წლებში შესვლიხას აშშ კაპიტალიზტურ ქვეყნებს შორის ამყო. თუქნა არა მარველ, არამდე შეშვიდე ადგილზე ერთ სულ პირსბლერე ეკოვწეღი პროდუქტის იღენობით და შეათე ადგილზე ციფტრბების დონით. თითქმის ასი წლის მანწიღზე აშშ პირველ ადგილზე იყო მსოფლიოში ფოლადის, ავტომანწანებისა და ჩარხების წარმოებით. ახლა კი შესახა მისად შესამე, მეორე და შესამე ადგილზეა. 10 მილიონზე შეტი უშუშევერა, მილიონი არამელთაღად დასაქმებული არ შრომის ბირბაზე ურევისტრბაციო, 25 წლამდე ახადგაზრდებს საერთოდ არ აქვთ ხამუშოო, შეკანიათ ახადგაზრდების მახობბივი უშუშევერობა, მომუშავეთა შიში დათბოვნის წინაშე, შინწიღი და უხინაობა, ჩახიშის პარბაში და ა. შ. ახეთია სიტუაციო აშშ-ში ამეამად“ („პრობლემი შობა ი სო. ციღოლზე“ (1952, № 9, გვ. 22-23).

ახეთი სახით ვღინდება თანამედროვე პარობ. „მნათობი“, № 11.

ბებში კაპიტალიზმის ფიანახბო განუთხოვებს კანონი, რამელად ვ. ა. ლენინმა აღმოჩინა და საფუძელად დაუღო თავდაპირველად ერთ ამ რამდენიმე ქვეყანაში სოციალიზმის გამარტვების შესაძლებლობას, რაც ხინამდვილად იქო ჩევენ ქვეყანასა და სახალხო დემოკრბატის სახელმწიფოებსში.

ყოველივე ეს აღრმავებს წინააღმდეგობებს არა მარტო კაპიტალიზმსა და შწარდი სახეციცბლო ძაღებით აღახვე სოციალიზმს შორის, არამდე აშშ-სა და დანარტენ კაპიტალიზტურ ქვეყნებს შორის, რაც კარგს არაფერს უქადის იმპერიალიზმს.

წინააღმდეგ აშშ-ისა და სხვა ბურჟუაზიული ქვეყნებისა, სადაც კაპიტალიზმის საერთო კრიზისის გამწვავების პარობებში დრმავდებია ეკონომიკური კრიზისი, ეცემა წარმოება და არბდებია უშუშევერობა, გაწურბელად არბდებია სოციალისტური სახელმწიფოების წიღო მსოფლიო წარმოებაში და საბრწველო პრიდუქციის წარმოებას 1922 წლის 1 პროცენტოიდან 1989 წლისათვის გადაკარბა 40 პროცენტს.

ვ. ა. ლენინის შექმნიღი საბჭოთა მრავალპროვანი სოციალისტური სახელმწიფოს ნაღად და მკვეთრად გამოხატულა დამახახითებელი თვისებაა უდიდესი შწარწელობო სსრ კავშირის მოკვეშინერ რესპუბლიკების სახალხო მეორენობისა და კულტურის აღმავლობისათვის. ეს შესანიშნავად მანს საბჭოთა საქართველოს მავალითვე, რომლის შტრწელობა, სსრ კავშირის დამარბებით, რსფსრ-სთან შედარებით 2,5-ქერ უფრო სწრაფი ტემპით ვითარდებოდა სოციალიზმის მშენებლობის პერიოღში. ლენინს სსრ კავშირის შექმნის მეორე დღესვე ვერბა, რომ საბჭოთა რუსეთისათვის საქართვეო აინაღოურბის სხვა ერისაღბი თავისი მოპყრობითა და შწარწელობით „ის უნდობლობა, ის ეცევიანობა, ის წყენა, რაც ისტორიულ წარბულში მიუყენებია მისთვის დიდმპყრობელი ერის მოაერბობას...“

ბოღშევიკებისათვის, კომუნისტებისათვის საჭირო აღარ არის ამის შემდგომი და დარწიღებითი განმარტება. და ვფიქრებ, რომ ამ შეშინვევაში, ქართული ერის მიმართ, ჰევენ გვაქვს იმის ტოპიურბო მავალით, სადაც საქმისაღბი ქვეშარბიტად პრიდუტარული დამოკიდებულება მოიბოვებს ჰევენგან უადრებს სიფრბობლეს, თავაზიანობასა და დამთბობლობას“ (იბწ, ტ. 26, გვ. 692-693).

კომუნისტური პარტია და საბჭოთა სახელმწიფო მუღამ ლენინერ შწარწელობას იღენდენს საქართველოსა და ევეღა საბჭოთა რესპუბლიკისაღბი, მავრამ ქვეშარბიტად რეკორდული ის მშობიღური ყურბადებია და მშურბი დასმარება საქართველოსაღბი. რაც სკკპ ცენტრალური კომიტეტის 1972 წლის თებერტვლას დიდგენიღებიდან მოყოლებული 7 დიდწინაშეწელოვანი დიდგენიღებით გამოვღინდა.

ამ დადგენილებების განხორციელებისათვის საქართველოს შრომატუნების შემოქმედებითი შრომითი მნიშვნელოვანად გააძვირეს რესპუბლიკის წყლილი სსრ კავშირის ეროვნულ შემოსავალი.

ამ ბოლო ათწლეულში ლენინური შრომუნების შედეგები რომ განაღობა, ლ. ა. ბრენევა საქართველოში სახეობა ზღვისუფლების დაშორებისა და კომპარტიის ჩამოყალიბების 30 წლისთავისადმი მიძღვნილ ისტორიულ გამოსვლაში იტყა, რომ დადი უარყოფითი მოკვლენები იყო უმეოკადებული რესპუბლიკაში. ისინი აღინიშნა სსრ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში პარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის შესახებ, ცენტრალური კომიტეტის მთელ რიგ სხვა დოკუმენტებში, რომლებიც უშუალოდ ეხებოდა საქართველოს კომუნისტებსა და შრომატუნებს. ამ დოკუმენტების მიხედვით, უწინარეს ყოვლისა, ის აქო, რომ ქართულად განვითარებისა ვითარება საქართველოში, განვითარებისა მისი ეკონომიკური პოტენციალი, დამზარებისადმი შრომატუნებს უფრო წარმატებით გადატარათ კომუნისტური მშენებლობის ამოცანები. რესპუბლიკის პარტიულმა ორგანიზაციამ ამ კრიტიკიდან სწორი დასკვნები გამოიტანა, გააჩაღა პრინციპული და უკომპრომისო ბრძოლა ნეგატიური მოკვლენების წინააღმდეგ, პარტიული და საზღვარგარეთი დისკუსიონის განმტკიცებისათვის. ბერია რამ გააკეთა საინისოდ, რომ რესპუბლიკის ეკონომიკური და სოციალური ცხოვრებაში პოზიტიური პროცესები დამკვიდრებულიყო.

ამასთან ერთად, ამავე სიტყვაში ლ. ა. ბრენევა კვლავ ლენინური შრომუნებით მიჯნოითა, რომ ჩვენ ვვარჯის სერბიული პრობლემები და ნაკლავანებანი მუშაობის, ჩამოვრჩით სოფლის მეურნეობის პროდუქციის, მეტაღერე ბორცის, რძის, კვერცხის წარმოების მხრივ. მრეწველობაში ქერ კიდევ დადი კადრების დენადობა და საშუალო დროის დაწარმება. უფრო სწრაფად ვვარჯის ახალ სამშაღერეთა ათვისება. დაქარბულ ტემპს მოკლდი მთელი რიგი მსხვილი საწარმოების რეკონსტრუქცია, ახალგაზრდა ნავთობმრეწველობის, მანგანუმის, სპილენძის მადნის მოპოვებულ სიმშაღერეთა განვითარება. ბერია გასაკეთებელი აგრეთვე სახინაო და მთელი რიგი სხვა სოციალური პრობლემების გადასაქრედალ. ჯალზე დიდმნიშვნელოვანი ამოცანა შრომითი რესურსების უფრო სრული გამოყენება, სავარაო მათი უფრო აქტიურად ჩაბმა სამეურნეო ამოცანების გადაწყვეტაში. საქართველოს ეკონომიკის შემდგომი აღმავლობა მისი სოფლის მეურნეობის ინტენსიფიკებისა და სპეციალიზაციის ამაღლების მიზნით. მტი წვლილის შეტანა აუცილებელი საერთო-საქალაქო სასურსათო პროცესის რეალიზაციისა.

სსრ ცენტრალური კომიტეტის ლენინური შრომუნებით აღხავე 1972 წლის თებერვლის დადგენილებით ზაგანით მიჯნოითა გაგვედიერებისა ბრძოლა ერთმანსაერთული ტენდენციების, მეტრამების, პროტექციონიზმის, მავნე ტრადიციების, აღმინის შეგნებაში კანტალიბსტური გამონაშობის, ნაციონალიზმის უოველგვარ გამოვლინებათა წინააღმდეგ, და უმ. და იქვას, რომ საქართველოს კომპარტიის განახლებული ხელმძღვანელობით, ახსნაგ ე. ა. შევარდნაძის მეთაურობით უკომპრომისო ბრძოლა გაჩაღდა იდეოლოგიური კლშიატის გაქანადებისათვის, შრომებლთა კომუნისტური, პატრიოტული და ინტერნაციონალური აღზრდის გაძლიერებისათვის, საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ხეფროში იდეური და წნეობრთვა პრინციპების დამკვიდრებისათვის.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტი, საქალაქო, რაიონული და პარტიული პარტიული ორგანოვანიები, ლენინური კომპარტიის, პროფკავშირების, კულტურული-საგანმანათლებლო დაწესებულებების, ტურნალ-გაზეთების და გამოცემლობების, საზოგადოება „სოფლის“ ორგანიოები ეწვიან მრავალმხრივ მუშაობას, ზეირისა და ბეჭდვის პროპაგანდას, რესპუბლიკის იდეოლოგიური დარგის მუშაებში, მეტეორებში და პროფესორ-მასწავლებლებში მადლკვალდიეობური ლექციებით. თვრათული კონფერენციებით, კონფერენციებისა და თემატური საღამოების, დისკუსიების, მასობრივი პოლიტიკური მუშაობის ყველა ფორმის გამოყენებით, მნიშვნელოვანად გააუმჯობესეს იდეოპოლიტიკური აღმზრდელობითი მუშაობა და მიღწევებით თვალსაჩინო ვარჯის მოპოვებულა.

ლ. ა. ბრენევა იმავე განხილული ზაგანით აღინიშნა ის მებად სახისარული უქტი, რომ სახეობა საქართველოში ნამდვილი ინტერნაციონალური მეგობრობის ატმოსფერო სუფავს. ქართველები და რუსები, აფხაზები და უკრაინელები, ოსები, სომხები და აზერბაიჯანელები, ბერძენები და ქურთები — სამოცდაათე მებე ეროვნების წარმომადგენლები ერთმანეთის მხარდამხარ იღწვიან რესპუბლიკისა და მთელი საბჭოთა ზალბის საკეთილდღეოდ. საქართველოს სსრ გამოცდილება კიდევ ერთი დამაქრებელი დასტურია ჩვენი პარტიის ლენინური ეროვნული პოლიტიკის ხისწორისა.

მრეწველობის დარგში ამ ბოლო 10 წლის მანძილზე პროდუქციის წარმოების მოცულობა გაორკედა და მებტა გაცილებით მებტა, ვიდრე წინა 30 წლის განმავლობაში.

სოფლის მეურნეობის დარგში პროდუქციის საშუალო წლიური წარმოება 1,5-ჯერ და მებტად გაიზარდა. ბოლო 1972 წელთან შედარებით 1943 წლისათვის საქართველოში მრეწველობის საერთო მოცულობა გაიზარდა 304.ჯერ, სოფლის მეურნეობის საერთო წარმოება — 13,5-ჯერ.

კომპარტიის დახმავების საერთო მოცულობა — 214-ქვტ.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1952 წლის ივლისის პლენუმზე ე. ა. შევარდნაძემ აღნიშნა, რომ ერთნაირი შემოსავალი და ერთნაირი საზოგადოებრივი პროდუქტი 1971 წელთან შედარებით ვადაიდა 1,8-ჯერ. საშუალო საკავშიროს ჯარჯრო საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტენდენცია, ვადაიდა შეზღუდვა შეიძლება ზოგიერთების დავალებანი ეკონომიკური და სოციალური განვითარების ძირითადი მაჩვენებლების მიხედვით. შტატი სტარტი აიღო საქართველოში მეთერთმეტე ზოგიერთი. წარმატებით შევასრულეთ 1951 წლის გეგმა ყველა ძირითადი მაჩვენებლის მიხედვით. 1972-1952 წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საქართველოს სსრ ზედართი წილი სსრ კავშირის საბაზო მეურნეობაში, რაც ხელს უწყობს მთელი ჩვენი ერთიანი მრავალპარტიანი ქვეყნის მარშალული განვითარების, ხალხთა ერთდროი ლენინური მეგობრობის უკველმზრივ განმტკიცებას.

და, აი, ახლა სკკ ცენტრალური კომიტეტი 1952 წლის ივლისის დადგენილებაში „სსრ კავშირის მე-60 წლისთავისათვის მოსამზადებლად საქართველოს სსრ-ის პარტიულ ორგანიზაციათა ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის შესახებ“ აღნიშნავს, რომ განმტკიცდა საბჭოთა საქართველოს ეკონომიკური პოტენციული, გაიზარდა მისი წილილი ქვეყნის საბაზო-სამეურნეო კომპლექსში; რესპუბლიკის პარტიულმა ორგანიზაციებმა პროპაგანდისტული და მასობრივ-პოლიტიკური მუშაობის, მშრომელთა კომუნისტური აღზრდის ახალი გამოცდი-

ლება შეიძინეს, მაღალდება ხელმძღვანელები კლარების პასუხისმგებლობა აღმწარმელობითი მუშაობისათვის; გააქტორდა მეცნიერებისა და კულტურის დაწესებულებების შემოქმედებითი კავშირებისა და ორგანიზაციების საქმიანობა; გაძლიერდა იდეოლოგიური მუშაობის სხვადასხვა ერთდროის შორის, გაიზარდა უსრულდება მათი კულტურის შემდგომი განვითარებისათვის; შტატიდება და ფართოდება საბჭოთა საქართველოს ურთიერთობა მომწე მოკავშირე რესპუბლიკებთან, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მშრომელებისათვის რუს ხალხთან მეგობრობის განმტკიცების ჩანაწერებას, რასაც ბელს უწყობს რესპუბლიკაში გაჩაღებული მზადება გეოგრაფიკის ხელშეკრულების — რუსი და ქართველი ხალხების მეგობრობისა და ძმობის პარტიული მანუფესტის ხელმოწერის მე-200 წლისთავისათვის.

დადგენილებაში, აგრეთვე, აღნიშნულია, რომ მაღალყოფილი წარმატებები განაპირობა რესპუბლიკის პარტიული ორგანიზაციის ხელმძღვანელების მაღალმა დონემ, მუშაობის სტილისა და მეთოდების სრულყოფილმა, მასებთან პარტიული ორგანიზაციათა კავშირის განმტკიცებამ და იმან, რომ საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის, პარტიული კომიტეტებისა და საბჭოთა ორგანიზაციების საქმიანობას სულ უფრო მეტად ახსნიათებს კლდეოფრობა, კონკრეტული და სიღრმე პრობლემათა შესწავლა-ვადაწვევების დროს, კრიტიკისა და თვითკრიტიკის განვითარება.

ამვე დროს ეს ტრეზმარობად ხატაკო მნიშვნელობის დადგენილება სკკ ცენტრალური კომიტეტისათვის ჩვეული ლენინური მშრომელთა გვიანაგვს ახალ საბჭოთაო სამოქმედო პროგრამას.

ქალიშობარ ჯანაშვილი

ბალახტიონის ერთი ლექსის ინტიმპროვიზაციისათვის

(„სილამპარაფი ანუ ვარდი სილამპი“)

უკვლევარი შეშოქმედებითი პრინციპი, რომელიც ბელოვანების ხეობის განყოფილება, ტელელოლოგიაური მანიათის არის და თავის თავში დასახამიდანვე გულსისხმობის სუბიექტისა და ობიექტის ურთიერთმიმართებას. ეს ურთიერთმიმართების პრინციპი მშვენიერების და ესთეტიკური ცნებების მოაზრების დროს არცხებითა და გარდაუვლად საგულაველი, რადგან ყველის კუმარატი სიკოცხდე, როგორც ცნობილია, მხოლოდ მაშინ იწუება, როცა იგი რეციპენტის ობიექტი ხდება. სწორედ ეს აუცადებელი „დილოგორობა“ ყველაზე მეტად ხსნის ბელოვანების ბუნების სპეციფიკურობას და ქმნის მისი აქტის პერსპექტიულ უსასრულობას. უფრო სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეს დილოგორი ურთიერთმიმართება ასაზრდოებს ბელოვანების კუმარატი არის და დილოგორი პრინციპით მთლიანობაში წარმოადგენს ყველის მატერიალურ და სულიერ შრებს. ამიტომაც არის, რომ კუმარატი ბელოვანი თავის ქმნილებაშია მეშვეობით ესაუბრება, უპირველეს უკვლავისა, თავისი ეპოქის, ზოლო შემიგამო მომდევნო საუკუნეების რეციპენტებს და მათ შორის მიმდინარეობს დილოგია, რომელიც, გნებავთ, სიქრონულ და, გნებავთ, დიქრონულ პლანში მდებარეობს, არ წუდება და სხვადასხვა ისტორიულ კონტექსტში ამალი სემანტიკით დატვირთული წარმოიჩინდება ზოლოში.

აქვე ისიც უნდა დავძინოთ, რომ, რამდენადაც აქტიურია შეშოქმედი ქმნილების დროს, იმდენადვე აქტიურობას იჩენს მკითხველი რეციპიენსის დროს. მწერალმა და მკითხველმა შორის არსებობს მდებარე „მალული ზაროლა“, რომელიც

ლიც თავის თავში მოიცავს ესთეტიკური ბუნების გახადებს. ვფიქრობთ, ამის გამო, რომ ხშირად მკითხველი ტექსტის დეკოდირებას ისე არ ახდენს, როგორც ეს ავტორს მკონდა კოდირებული. ეს ერთგვარად ავსებს და ამოღობს მას საკუთარი ცოდნითა და აზრებით. მკითხველის ანეთი აქტიურია დამოკიდებულება ტექსტისადმი ბუნებრივია და, გარკვეულ წილად, მისაღებია, რადგანაც თვით ესთეტიკური პოტენციურად გულსისხმობს რეციპენტის აქტიურობას, რის წყალობითაც ის (ესთეტიკური) თავის თავს წარმოაჩენს მრავალ განჯომილებასა და ასპექტში.

საერთოდ, მშვენიერების არის ერთ-ერთი სპეციფიკურობა. როგორც ფიქრობენ, ის არის, რომ მისი ახსნა ერთმანეშველოვან პასუხამდე ვერ დაიყვანება. მაგრამ ეს საგნებით არ ნიშნავს იმას, რომ არ შეიძლება ესთეტიკური ბუნების ობიექტური ანალიზი და მისი შეფასების კრიტიკულშემის დადგენა. ბელოვანების ბუნების ელასტიკური ხასიათი და მისი ობიექტური ანალიზი თუშევა გარკვეული თვალსაზრისით ერთმანეთს კვდის, მაგრამ არსებითად ურთიერთ განსხვავებული ცნებებია.

ჩვენი აზრით, მკვლეარის უპირველესი მოვალეობაა მოკვდეს მხატვრული ნაწარმოების ობიექტური და ადექვატური ანალიზი, რამდენადაც ეს შესაძლებელია. ლიტერატურათმცოდნე, უპირველეს უკვდიას, უნდა ეცადოს ისე წაიკობოს ტექსტი, როგორც ეს ავტორს მკონდა ჩაფიქრებული. მან უნდა ავტორისეული ხანაფიქრი, მისი კვებტექსტური შრეები აუხსნას მკითხველს და არა თავისი საკუთარი ცოდნა

წარმოაჩინოს. ხშირად ლიტერატურათმცოდნე-
ებს, უმეტეს წილად თავისი ცოდნის დასამტკი-
ცებლად, ისეთ რაღაცას „აბრალებენ“ ჩვენს ხა-
ზელთან შეწოდებს, რომ ცოცხლებს უბერძუ-
ლობაში აყენებენ, ბოლო განხვევებულებს საფ-
ლავებში აწებებენ.

ჩვენ კარგად ვიცნობს, რომ ღვთის ტრადიციუ-
ლი ლიტერატურათმცოდნეობა კრიზისს განიც-
დის და რომ ახალი შეთადების ძიებაში წარმო-
იწევა სხვადასხვა მიმართულებები, რომელთა
შორისაც აზრთა სხვადასხვაობა სუფევს. ჩვენ
არ შევუდგებით ამ მიმართულებათა შეფასებ-
ას, აღვნიშნავთ მხოლოდ, რომ უფრო გზა, აქწე-
ხას ის გენეტიკური ძირებისკენ მიმართული თუ
ფუნქციონალურ თვისებათა ამხსნელი, გარკვე-
ულ წილად მისაღებია, თუ ეს ობიექტური კვშ-
მართების დადგენას ემსახურება. ლიტერატუ-
რათმცოდნეობაში ხშირად ხდება ასეც, რომ ერ-
თი სკოლის მიმდევარებს შორისაც ატყდები და-
ვა და კამათი მაშ თუ იმ ნაწარმოებში ინტერ-
პრეტაციის გამო. ასეთ კამათსაც, თუ ეს მის
ობიექტური საფუძველი გაჩნდა, აქვს გარკვეუ-
ლი აზრი და მნიშვნელობა კვშმართების ძიე-
ბის გზაზე. ამავე დროს, ისიც უნდა უდავო კვ-
შმართება, რომ, რაც უფრო დრმა, გრადი და
მხატვრულად სურულქმნილ ნაწარმოებთან ატყავს
საქმე, მით უფრო რადიკალურად განსხვავებ-
ულ შეფასებებს და აზრებს აღვიძრავს ზოღმე-
ამაშიც არის ესთეტიკური ფუნქციონის იმანენტ-
ური ნიშლი. მაგრამ ამ აზრთა სხვადასხვაობის
საფუძველს უნდა ვცაოვდეთ: ერთი ავტორის
ტიქტი და მისი გვარკვევა, თორღმ, წინაღობდ
შეშვევაში, საერთო ამხიციებს... და პირად
ვწნაბადღელვას აუღიღინა. სუბიექტუაზმის
ქაოში აღმოჩნდებოთ და ლიტერატურათმცო-
დნეობაც, როგორც შეცნეირება, „დაკარგავს უ-
კვედგარს ობიექტურ საფუძველს და, საერთოდ,
არსებობის უღლებას.

უკველივე შემოქმედლის მოხმობა დაგვიბრ-
და იმიტომ, რომ ღვთის, არცთუ იშვიათად, ლი-
ტერატურის სტერეოში შევხვდებით ნაწარმოებს,
რომელთაც აქვთ რადიკალური ტენდენციურობის
კვალი. უფრო სხვაგვარად რომ ვთქვათ,
შეკლდეარი ობიექტურად მოკლელი ემპირიული
მისაღიდან ეს არ მიღის გარკვეულ დასკვნამდ
არამედ, პირიქით, წინაწარ შექმნილებულ თა-
ვის საერთო თვალსაზრისს და, არც თუ იშვია-
თად, აკლიტებულ აზრს, ნაძალადევად ასვევს
შეწოდებს საშუაროს. კვლევას ასეთ მეთოდს თუ
რა შედეგი მოაუვება, არ უნდა იყოს ძნელი წა-
რმოსაღვენი.

ვკონებს, არ გადავიპარბებთ, თუ ეს ვიტყვით.
რომ ასეთი ტენდენციურობის გარკვეული კვა-
ლი ემჩნევა რ. ბურჭულაძის თავისთავად საინ-
ტერესო ნაწარმოებში — „მხოლოდ ინტერპრეტაცი-
ში“. რომელშიც ავტორი ცდილობს ლექსის ნატე-
ბის გენეტიკური ძირების ამხსნის გზით გვანარობს
გ. ტაბიძის რთულ პოეტურ საშუაროს, ამ წიგნის

შესახებ უკვე დაიხებდა საქმოდ კრებული და სო-
ლიდური რეცენზია (იხ. კრიტიკა, 1952, № 1)
და ჩვენ არ ვპირებთ მასზე საერთოდ გამოვთ-
ქვათ ჩვენი შეხედულება. ჩვენი წერილის მი-
ზნაში, მოკლედ გავანალიზოთ გალაქტიონის
ცნობილი ლექსი „ხელგეარდ ანუ ვარდი ხე-
ლაში“, რომლის ინტერპრეტაცია აზრთა სხვა-
დასხვაობას იწვევს და, როგორც ჩანს, ამ მიზ-
ნით მის ანალიზს დიდი ადგილი ენიშნა რ.
ბურჭულაძის შემოსხნებულ ნაწარმოებში.

როგორც შემოთავაზდენიშნეთ, რ. ბურჭულა-
ძე გალაქტიონის პოეზიის ანალიზს გენეტიკუ-
რი ფუნქციის დადგენით იწვევს. მისი აზრით,
ლექსი — „ხელგეარდ ანუ ვარდი ხელაში“
— მართებულად გადებისათვის სამ წყაროს უნდა
მეშნათოთ: პარკანსულ რომანს, კერძოდ, კონ-
რად ვერცხურგელის „გედიის რაინდს“, ვაგნე-
რის „ტრისტანს“ და ზლოკის დრამას „ვარდი
და ქვარი“. შეკლდეარი ამ წყაროების მოშველი-
ებით ცდილობს ლექსის სემანტიკის მართებულ
ამხსნას.

საერთოდ, გ. ტაბიძის შემოქმედებაზე ვაგნე-
რია და ზლოკა რომ გარკვეული გადღენა მოა-
ბიღენს, ეს არ უნდა იყოს სადავო. მაგრამ კონ-
კრეტულ შემთხვევაში გალაქტიონის შედევრის
მით შემოქმედებასთან დაკავშირება, ჩვენი აზ-
რით, ხელოვნურია და არ უნდა იყოს სწორი,
რაზეც უკვე მართებულად მიუთითებს თ. დოია-
შვილი და ლ. ბრეგვაძე რეცენზიაში.

რ. ბურჭულაძის აზრით, შემოსხნებულ ლე-
ქსის კომპოზიცია არ გვაძლევს რაიმე განსაღებს
კვლევისათვის. მაგრამ შეკლდეარი ამ ლექსში
„უღვისტიმედ მოცემულ რიტორიკს“ (რ. ბურჭუ-
ლაძის სიტყვათა) „დამენათვი და ნათვრად-
ღეი“ უკავშირებს და ხინონიხად აუხადებს შეო-
რე პოეტური ფრაზისა: „გედი დაქრილი ოცნე-
ბის ხალი“. ამ შეერთების შედეგად ეს ღვთ-
ულობს ასეთ პოეტურ კონტექსტს: „დამენათვი
და ნათვრადღეი, გედი, დაქრილი ოცნების ხა-
ლით“, რომლის ამხსნაც, რ. ბურჭულაძის აზრ-
ით, შეიძლება მხოლოდ ზლოკის ნაწარმოების
„ვარდისა და ქვარის“ შინაარსის მოშველიებით.
კერძოდ, შეკლდეარი ფიქრობს, რომ ტროპიზირ-
ებული სიტყვების „დამენათვის“ და „დაქრილი-
ის“ ლექსის ტექსტში გაჩენს უშუალოდ უკავში-
რდება ა. ზლოკის დრამის გვირის ბერტრანის
თავდადასხვალს, რომელიც დრამაში ასეა გად-
მოცემული: დამე ბარკლიდან დაბრუნებულ და
დაქრილ ბერტრანს, რომელიც უიმედოდ არის
შეუვარებელი იზორაზე, სისოვს სატრფო, უდა-
რატოს ხალს, სადაც მას პაღენა აქვს აღისკან-
თან, ბერტრანს, როგორც რაინდი-მინერის, უს-
იტყვოდ ასრულებს იზორას სურჯალს. მაგრამ
განთიადისას დასუსტებული კვდება. აი, აქედან
გაომიღინარე რ. ბურჭულაძე ასკენის: „პიენის
შინაარსის ასეთი სქემატური გადმოცემაც ეს
საკმაოა იმისათვის, რათა ავხსნათ გ. ტაბიძის
ლექსში მოცემული ტროპიზირებული სანების

დამწიფევი, დაპირილი გედი. დამწიფევი და დაპირილი რომ ბერტრანია, ეგვიპს არ იწვევს, მაგრამ საიდან ჩნდება გედი. იქნებ ეს პოეტურ ფანტაზიის მიჯაწერით? ამის დაშვება უფროდების შეიძლება, მაგრამ უკეთესია, თუ ვიდრე იმ ახსნა მოვსახობა" (გვ. 112) და წიგნის ავტორს ცდილობს, მოუძებნოს ახსნა და სახეს — გედს — უკავშირებს XIII საუკუნის მინერალისტის კონჩად ვურცბურგელის რომანს „გედის ჩაინდბ“, რომლის მიხედვითაც ბერტრანი გედის ორდენის ჩაინდბა. თუმცადა ამახად ფიქრობს, რომ გალაკტიონი ამ რომანს არ იცნობდა და მასზე „შემოკლებით გზით ჰქონდა ფრამგენტული წარმოადგენა“.

ლექსის ტროპების გენეტიკის ძიება, ჩვენი ღრმა რწმენით, მაშინ მოგვეცემს სასურველ შედეგს, როცა იგი გვეზიარება პოეტური კონტექსტისა და ამა თუ ამ ხატის ფუნქციონალური დატვირთვის ახსნაში. რაღა თქმა უნდა, ამ წიგნების უფლებას უნდა გვადეცდეს თავად ნაწარმოები, თორემ ასე, უვლადურის უვლადურთან დაკავშირება შეიძლება. არ ვაცი, სხვა რას ფიქრობს, მაგრამ, ჩვენი აზრით, რ. ბურჭულაძის მხედლობა მიმართულია არა იქით, რომ საბ. შუ წყაროს მოხედვლებით ახსნას ესა თუ ის ხატი, არამედ, პირადად, მკვლევარი ცდილობს ამ ლექსის ტროპული ელემენტები, რადაც არ უნდა დაუქდეს, დაუკავშიროს ვანერისა და ბლოკის შემოქმედებას. ამიტომაც მისი მხედლობა თუმცა დოკუმენტურა, მაგრამ ხშირად ნაწილადეცისა და ხელდაწვრების შთაბეჭდილებას ტოვებს, რის გამოც შეათხველი, უშეტიც წილად, არ იზიარებს ავტორისეულ თვალსაზრისს და მის მეცნიერულ არგუმენტაციასაც ავტორად უგულვებელყოფს. ქერ ერთი, რეფერენული ფრაზა „დამწიფევი და ნამოყრალევი“ მკვლევარს შეგნებულად და წინასწარი განზრახვით აქვს დაკავშირებული მეორე ტროპულ სახესთან „გედი დაპირილი ოცნების ხადეი“, მართალია, ამ ორ პოეტურ კონტექსტს შორის არის უდავოდ კავშირი, მაგრამ შემოსხმენებული რეფერენი ასევე აშკარად დოკუმენტურ კავშირს ამჟღავნებს ამ ლექსის სხვა ტროპებთან და მათ შორის სემანტიკურს ნათებასა მალე ნათლად აკითხება ტექსტში. ასე, მაგალითად, „დამწიფევი და ნამოყრალევი დამღვი ქალივით მივად ხატებთან“, ანდა „ჩემი თვადები, წინათ რომ ფიქრდენეცრებით, იებთ. — დამწიფევი და ნამოყრალევი სახესე ცრემლთა შურისხიებით“ და სხვ. მაგრამ ამაზე რ. ბურჭულაძე უტრადეცის არ ამხედვლებს იმ უნარად მიწვის გამო, რომ ამის უფლებას არ აძლევს ბლოკის ნაწარმოების წინააღმდეგ. ეს რეფერენი, რომელიც, მკვლევარის აზრით, „უხსნებლად არის მოცემული“ ლექსის მთლიან კონტრასტულია. ტექსტში მატერიალიზებული თუ პოეტურად წარმოჩენილი პოეტის „მე“-ს წყალობით, გვევლინება კომპოზიციურად შემოკავშირებულ და ამ

ნაწარმოების მთელი განწყობისა და ანტიმეტრიის ამსახველ ელემენტად. ასე რომ, თუ შეიძლება დამწიფევის და ნამოყრალევისა და „დამწიფევი და ნამოყრალევი“ ერთ პოეტურ კონტექსტში მოქცევა და ახსნა — მხოლოდ და მხოლოდ ავტორისეული „მე“-ს საშუალებით. ორივე ეს ტროპიკონტექსტები და სხეული უკავშირდება თავად გალაკტიონს და არა შუა საუკუნეების ჩაინდბ ბერტრანს. ლექსში ზომ პირდაპირ არის ნათქვამი: „დამწიფევი და ნამოყრალევი, შე მივეყრდნობი ხადოცად კარებს“ და ეს დარკული „მე“, რომელიც უვლად ტროპში წინა პლანზე წამოწეული, სემანტიკური დონის ახსნას უდავოდ იძებს რეალურ, ემპირიულ ხსენებას. ხოლო ბერტრანთან გალაკტიონის გაიგივება ამ ლექსის მსოფლმხედველობრივი სისტემითა და სემანტიკით უფლად შეუძლებელია. მეორედ, მკვლევარს, თუ შეიძლება ასე ითქვას, არაკეთილხინდობიერად ექცევა ტექსტს: მან „დამწიფევი“ და „დამწიფევი“, ბლოკის დრამის წინააღმდეგ გაშოშინარე, დაუკავშირა ბერტრანს (ბერტრანს დამწიფევიც იყო და დაპირილიც). მაგრამ „ნამოყრალევი“ — ვერა, ამიტომაც იგი, უვლადგვარი მოზოდისების გარეშე, ამოგდო კონტექსტიდან და მასზე სიტყვაც არ დარკ. თითქმის არ არსებობდეს. ეს მაშინ, როცა ამ სიტყვას, ჩვენი აზრით, უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ლექსის სემანტიკის მართებულ გაგებასთვის. შეხამეც, დაუშვავთ, რ. ბურჭულაძე მართებულად ვვადეცის ამ ტროპების გენეტიკას ახსნას. ვანა მისი შტოდები გვეზიარება ამ ლექსის სწორ ახსნაში? ვფიქრობთ, ნაქლებად. როგორც შემოთავაზდენი, ლიტერატურათმცოდნეობის ძირითადი მიზანია ახსნას, თუ რა ფუნქციას ასრულებს ესა თუ ის ხატი, როგორ გდერს კონტექსტში, რა სემანტიკური სიახლი იტვირთება და ექსტრატექსტულ მიმართებებს რა ემოციურ ეფექტს აძლევს, და არა მისა (ხატის) ძირების დადგენა მითუმეტეს, თუ ეს გენეტიკური ძიებანი შეტად ხატეცო და სათუთა. ვანა „დამწიფევი და ნამოყრალევი“ ასახსნელად ხატეტიკა მივმართოთ XIII საუკუნის რომანს, რომელიც თავის დროზეც არ ხარგებლობდა დიდი პოპულარიზით და რომელსაც, როგორც თავად რ. ბურჭულაძეც ამბობს, გალაკტიონი არ იცნობდა (საანალიზო ლექსს, რომ არავითარი ხატეტიკა არ აქვს შემოსხმენებულ რომანთან. ეს აშკარად დადასტურებს თ. დოიაშვილმა. ლ. ბრეგაძემ). თეთრ გედს ზომ, როგორც სათოების, ფიწოებისა და ამადლებების სამხოლოდ, მსოფლიოს თითქმის უვლად ხატის ფოლკლორი და ლიტერატურა იცნობს. ჩვენ არ ვგვხვდის მანც, რატომ არ უნდა მივაწეროთ ის პოეტის ფანტაზიის ნაყოფს? გალაკტიონის შემოქმედებაში ვანა ტროპების და ორგონის გვეხედება გედის სახე, რომელსაც კონტექსტში აქვს გარკვეული სიმხოლური ვადება. ვაიხსენებოთ თუნდაც ქერ კიდევ ურმა გალაკტიონის ლექსი (1908 წ.):

ეთიარვ გედი ზღვის სივრცეში
მიმდევრული იყვითავს გზას,
ისე შევ ვტოპავ გრძნობათა ზღვაში
და მივსურებ სისოცხლის ნავსა.

ანდა უკვე მოგვიანებოთ თქმული: „გადავე-
ქანე სიკვდილის მადლა ამართულ ველით შე, ზე-
ვი გედი“, ანდა კიდევ: „დე, შევ მოვკვდე სი-
მღერებში ტბის ხედიან გედად“, ან უფრო გარ-
თულბული შეტახორული აზროვნებით: „ქვე-
ყნით კვდა მოდის დაფარულ ფერთა ხსენება,
მტრედისფერ გზაზე უთიარვის გედიოთ რხეული“
და სხვ. პირტის შემოქმედებლად უკვე დაწკა-
რი რომ მოვტანოთ, სადაც გედაა ნახსენებო,
ერთი საფურცელი სტატია ვერ დავიტყვ.

მთავარი მანკ ის არის, რომ სახეებისა და
ტროპების გენტიკის დადგენის შედეგობამ
შედეგური, ზვენი აზრით, არამართებულ გზაზე
დააყენა და სახლოოდ ასეთი დასკვნა გააკეთე-
ბინა: „რაც შეეხება ამ გარემოებას, რომ ლექ-
სი ლოცვის ფორმითაა დაწერილი და ღვთის-
შეშობლისადმი მიმართავს წარმოადგენს ადგილი
ასახსენელია: როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიჯნუ-
რის აყვანა ღვთისშეშობლის რანგადედ, რანდო-
ბის კლასიკური პერიოდისათვის არის დამახა-
ხათებელი, ამიტომ არის, რომ ბერტრან —
ტრისტანის გამოსათხოვარი სიტყვები მიმართუ-
ლია ღვთისშეშობელ მარტინსადმი და არა იო-
რა-იზოლდასადმი (თუმცა კონკრეტულ შემთ-
ხვევაში ეს უკანასკნელი იგულისხმება). ეს პა-
ტარა, მაგრამ მიწვევლივანი დეტალი კარგად
მიგვითითებს, რაოდენ დიდ სიზუსტეს იყვდა
გალაქტიონი ტროპთა სემანტიკურ ურთიერ-
თდაკავშირებაში და რამდენად უსართო და დრმა
იყო მისი ცოდნა“. შუა საუკუნეების პოეზიაში,
რომ სატრო ზირად გაიგივებულა იყო ღვთის-
შეშობელ მარტინთან, ეს საუკველთაოდ ცნობი-
ლია, მაგრამ ვინა ამ შემთხვევაში გალაქტიონი
სატრო-ღმერთს მიმართავს, ან სადმე სიუვარუ-
ღზე საუბრობს? ანა მგონია!

სართოდ, ლექსის ინტერპრეტაცია ცალკეუ-
ლი დეტალები ახსნითა და ვაგებით არ შეიძ-
ლებია. ლექსი რთული მოდელირებული, ხას-
ტიმური მოდიანობაა, რომელშიც უკვეა მიკ-
როდეტალს მაკროსისტემასათვის აქვს მნიშვნე-
ლობა. ეს ეხება ტოდფასოვანად, როგორც რიტმს,
ასევე რითმსაც, როგორც ფონემებს, ასევე სიმ-
ბოლო-ხატებსაც. თუკი რ. ბურტუღაძის გზას
გავყვებით, მაშინ საქვებით ვაუგებარია იქნება
ეს სტროფა:

შემოიღებებს მთის ნაპარაკები:
და თუ როგორმე ისევ გათენდა —
ლაშენათევი და ნამთერალევი
დაღლილ ქალვით მივალ ხატებთან.

ლექსის მოდიან კონტრასტიაში კი ძალიან
ზღნებრივად წის და ამ ლექსის ტროპული აზრ-

ოვნებისა თუ სემანტიკური დონეების მნიშვნე-
ლოვან ხაფებურს ქმნის.

საუკველთაოდ ცნობილია, რომ ლექსი მხატ-
ვრული ფუნქციით დატვირთული კონტრასტუ-
რი კოდებისგან შედგება. ეს კოდები შეტ-ნაკლუ-
ბი რედუანტრობით გამოირჩევა. ზოგი ელემ-
ენტული უფრო მეტად ხაზგასმულია პირტის მიერ,
რათა ამ უკანასკნელმა შეითხველს დეკოდირე-
ბის პროცესში მართებულად. უფრო სწორად,
ისე წაყითობს ტექსტი, როგორც ეს მას აქვს ჩა-
ფიქრებული. მაგრამ ეს მარკირებული ელემენ-
ტები უშეტბი შემთხვევაში გასაიდუმლოებულ
ხასიათს ატარებს, რათა რექსპიკის პროცესში
უფრო ხანტერებსო გახადოს. ასეთ მარკირებულ
ელემენტებად საანალიზო ლექსში უპირველეს-
ად გვეხახება ხათართი: „სილადვარედ ანუ ვარ-
დი სილაში“, შერე ლექსის დასაწყისისა და დასა-
სრულში გამეორებული რთერენული სტროფა:
დედოღ ღვთისავ, შუკო მარამ და ა. შ. და რთერ-
ენული აქწარა: „ლაშენათევი და ნამთერალე-
ვი“, რომელიც ტექსტში ხაზგასმით ობტერა არ-
ის გამეორებული. ვარდა ამისა, ზვენი აზრით,
ლექსის სემანტიკის ვაგებისათვის საყურადღე-
ბია ფონემური დონე, რომელიც თანახმიერების
და მარტინის ხანტერებსო საფურცელს ქმნის,
რიტმული კონტრასტაცია, სართობი ერთეულები
და, რაღა თქმა უნდა, ტროპები, გალაქტიონის
პირტური ხილვით ვაუღვებულნი. ერთი სიტყ-
ვით, ლექსის მიკრო და მაკროსისტემის უკვე
ელემენტია.

შემოქმედების ისტორიამ იცის მრავალი შემ-
თხვევა, როცა გარკვეულია ამა თუ იმ მხატვ-
რული ქმნილების შექმნის მიზეზი და იმუდისი.
მაგრამ ეს დიდად ვერ ვგეშმარებო ტექსტის მა-
რთებულ წაყითებასა და ვაგებაში. მაგრამ, ამჯე-
რად, სხვაგვარად არის საქმე. ზვენი აზრით, ამ
ლექსის სემანტიკის მართებულად ვაგებისათვის
უპირდახად დიდი მნიშვნელობა აქვს ის ცნობი-
ლობაც ვაწვდის ნოდარ ტობიერ თათის სან-
ტერესო წიგნში „წერილები“. დიდი გალაქტი-
ონის ქმისწული მოგვითბრობს: „გალაქტიონს
არაერთხელ უამბინა ზვენთვის ლექსის „სილად-
ვარედ ანუ ვარდი სილაში“ შექმნის ისტორია.
პერკვესიას უქარის დასაწყისში დგას ეფემათი-
ანი სახელი. აქ ქველად ელვებია იყო, ეწროს კი
— მოწაწონთა ხენაკები (ზოდბის ქალთა მონა-
სტრის მეტოქე). ამ ეკლესიაში უშეტებად შემა-
ვეები მოდიოდნენ და მხურვალედ ლოცვიით უზე-
ნაის ცოდვების შენდობას სთხოვდნენ, ერთ-
ხელ, დალადართან გალაქტიონა ეკლესიაში შე-
სულა და შორე ვამბდარა იმისა, თუ როგორ
იღერებოდა ცრემლად ღვთისშეშობლის სატის წინ
დამხობილი ლაშაში შემავე. ამ სურათს საცოცხად
აუღდეგებია პირტი, ერთხელ კიდევ დაუფიქ-
რებია ამ ქვეყნის უსამართლობასა და კაცთა
გაუტანლობაზე. ძნელია ამის წარმოსახვა, თუ
რა მობდა პირტის სულში, როგორ ვაუღვენა, რო-
გორთა და სხვათა ტრაველით ერთმანეთის; რო-

გორ განზოგადდა კონკრეტული ფაქტები. პოეტი თურმე მთელი გზა ზუტაზუტებდა სიტყვებს და წინ მიხვლი მსწრსულ მიქდომია ნაწერ მაგდას".

ცნობილია და არაერთხელ დაწერია იმის შესახებ, თუ როგორი სიმძაფრით აღიქვამდა პოეტი, ერთი შეხედვით, ჩვეულებრივ მოვლენებს. სწორედ ამ დღი, მძაფრი განცდებით განსხვავდებოდა იგი ჩვეულებრივ მოკვდავთაგან. ბუნებრივად ისმის კითხვა: მაინც რამ ააღივდა გალაკტიონი? უპირველეს ყოვლისა, ის უნდა ითქვას, რომ თავად პოეტი, როგორც ჩანს, ამ დროს დერბენილ, შედამწოდელურ განწყობაზე ყოფილა. ის აუკ „დამწინათევი და წამოგრაღევი“. ახლა, რომ შეუდგეთ იმის დაზუსტებას— იუო თუ არა ბუნებრივ დილას ვალაკტიონი მართლაც მოვრალი და დამწინათევი, რაც სავსებით მოსალოდნელი და ბუნებრივია, არა აქვს ამას არსებითი მნიშვნელობა. მთავარი ის არის, რომ ეს კონკრეტული განცდა, როცა დამწინათევი, მოვრალი ადამიანი ფიზიკურად, ძალზე ახლოხელა პოეტისათვის. მაგრამ იმეო ზომ საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ვალაკტიონისათვის ეს სიმოვრადე, მოვრალიღული განწყობა გაცილებით უფრო მეტი იუო, ვიდრე ფიზიკურა თრობა. ვალაკტიონისთვის სიმოვრადე არის მიწეუ და საშუალება მაღალ ოცნებათა წმინებებისა, ირეალურ მოვლენათა ხელვისა, ღვთიურ შთაგონებათა გადმოღვრისა. პოეტურ მუშებთან კამათისა და, რაც მთავარია, უსახო და უსიამოვნო სინამდვილისგან გაქცევისა და თავდავიწყებისა. ოდითგანვე ცნობილია, რომ სიმოვრადე, როგორც არსებული სინამდვილისგან გაქცევისა და ერთგვარი პროტესტის საშუალება, სხვადასხვაგვარად ფიგურირებდა ხელდასვენებს, პოეტისათა თუ რელიგიურ აზროვნებაში. ერთი სიტყვით, ეს არის სულიერი სიმოვრადე, როგორც საც ადამიანი თავდავიწყებაზე მიჰყავს. ვაიბ-სენით თუნდებ ბოდღერას სიტყვები: „მხო, იუ-ავთი მოვრალი, რომ არ იქვეთ დროის მოვრადე. იუავთი მოვრალი მუდამ: ღვთისა. პოეტით, ხილამაზით, თუ რითაც ვხვრით“. სწორედ ამ ეგზალტირებული ხილვებიდან დაიწიება, ოცნებიდან რეალურზე დაშვება შეშარაფთა და საწამებელი პოეტისათვის, მას მუდამ თან ახლავს სასრული და უსასრულო, რეალურის და ირეალურის, ამაღლებული ოცნების და შწრის სინამდვილის შეუსახამობა, რასაც ვალაკტიონის მსგავსი ფაქიზი სულის ადამიანებუ ტრაგიკულად გამოიდიან. ამბობდაც რეფერენი — „დამწინათევი და წამოვრადევი“, რომელიც ფრენემერ დონეზე მკეთობდა მარკინებულ (ღამ.ნამ, ათევი-აღევი) და ურთიერთთან მჭიდროდ დაკავშირებულ სინტაგმატიკურ წყვილს ქმნის, ვარდა მუსიკალური ელერადობისა, დიდი სემანტიკური ფუნქციონირების, მთელი ლექსის ტრექტორული კომპოზიციის დამაკავრებებელ ელემენტად წარმოჩინდება, რადგანაც ფრენემერ

დონეზე მარკინებულ ზეგარათა უმთავრესი ელემენტი იყო სტროფის ყველა სტროფში მარვეფლობარებელი ნაწინიერ მერადება და სწორედ ამიტომაც გადმოვცემს ამ ნაწარმოების მთლიან განწყობას და დედაზრს. აი, ამ ტრაგიკული, შედამწოდელი და ერთგვარი სტეტიკური განწყობით პოეტი მიაშურებს ეკლესიას, რათა „ვედრებით აღიკვეთ“ მოიპოვოს სულიერი სიმშვიდე. მაგრამ ამ ექველვი კონტრასტულობის გამო, შეუსახამობის დაუღვრეველი გრძნობა უფრო მძაფრდება — ეკლესია, სიწმინდის სავანე, და მეძავი, ცხოვრების სიმარეუ, ღვთისმშობელი მართამი, მარადიული ქალწულობის სიმბოლო და მეძავი — აღვირახნალი ცხოვრებისა და ზოკიცილი ვნების საზე, ერთი სიტყვით, ამ სულიერ ნავთსაუდელშიც ვალაკტიონი წააწყდება სათონებისა და სიბილწის პირისპირ ყოფნას, რაც კიდევ უფრო აფორაქებს პოეტის სულს და ძახავს მის ნერველ სინტეზას. ეს გაღვიანება კიდევ უფრო იზრდება ქალის ტრაგიკული ხედვის გასრობერებთ. ვალაკტიონი აღმოაჩენს, რომ ქალი, რომელიც მას ქარაფუტობისა და კედელო ქალური ბუნების გამო მეძავად მიანდა, ცხოვრების გაუტანლობისა და უსამართლობის გაუმძაველია. ყოველ შემთხვევაში, ქალის გულწრფელი კვიითა და ვედრება ამის მარყუქელია. ვალაკტიონი ინტუიციურად გრძნობს და ემსიარული ყოფაც ამას კარნახობს, რომ ცხოვრებას, პრატიკულში შეუქლია ყოველგვარი სათნო და ამაღლებული გაქვლო, რაც აგრეთვე საოცრად აღვიანებს მას. პოეტი სულიერია სიმშვიდის მოსამოვებლად ვედრებით მიმართავს ღვთისმშობელ მართამს — უმწიკელოებისა და უსოდველობის მარადიულ სიმბოლეს, მაგრამ მისი საციონალური გონება ამ საზეშიც ხედავს შეუსახამობას — მართამის მარადიული ქალწულობა და ღმერთ-კაცის დედობა გონებისათვის დაუცრებელია. პოეტის ზურს ინტუიტურად იწამოს მისი ქალწულობა, გონება კი უწინააღმდეგებას ამას, რაც, აგრეთვე, იწვევს პოეტის გაბრუნებას, მასში გრძნობა და გონება ებრძვის ურთიერთს, ხან ერთი იმარქვებს, ხან მეორე ბატონდება. ამ კიდეში მძაფრი ანოციადებით იწერება ამ ლექსის პირველი და საბოლოო სტროფი, რომელიც, ზენი აზრით, ამ ნაწარმოების სემანტიკის გაგებისათვის უმთავრეს ვასაღებს წარმოადგენს:

დედაო ღვთისა, მუგო მართამ,
როგორც ნაწიემარ სილაში ვერდი,
ჩემი ცხოვრების გზა სიმშარია
და შორეული ცის სილავეარღე.

პოეტის შინაგანი ვარება ვაქნადებელია ამ სტროფის ტექსტში და მხოლოდ ამას გამო შეგვიძლია ჩვენ — ასე თამამად ვიმსწელოთ შემოქმედის სულიერ წყაზე. ტროპული აზროვნების დონეზე ეს დაპირისპირება წარმოჩინდება ვერტიკალურ თუ პარალელურ დერბენზე. პარალე-

ღურ ღურზე გვაქვს შემდეგი წყაღები: დედა ღვთისა და მარიაში. მარადიული ქალღული, ხელა და ვარდი. ცხოვრების ვა და ხაზმარი, ცხოვრების ვა და ცის ხილაფარად; ვერტიკალურად კი ვხვდებით ასეთ მიმართებებს: შუგ მარიაში და ხაზმარი, მარიაში და ვარდი, ხელაში ვარდი და ხილაფარად, ნაწვიმარი ხელა და შორეული ცა და ა. შ.

მაგრამ ეს შეპირისპირება, გონებისთვის რვაღურად არსებული და ქვეცნობიერადაც ნაჯრძნობი და აღქმული, გამოხატვის პლანში უნის გრამატკული კატეგორიებითა და ფონემური კანონზომიერებით მოხსნილია. უფრო მარტივად რომ ვთქვათ, რეალურობისათვის უჩვეულო და ლოკუტურად გაფორმლებული მოვლენა — ხელაში ვარდის ამოსვლა ანდა ვარდის ხილაფარად აღქმა — მხატვრული პირობითობის დონეზე საფუძვლიან ბუნებრივად გამოიყურება და უფრო მეტი დამატებლობის ემოციურ ძალას იძენს. ტროპულ აზროვნებაში გატანადებული ეს შეპირისპირება და მეტი ექსტრაქტული მიმართებებში მანა გაცნობიერებული დაძლევა და მოხსნა, ამ ობიექტურობის რიკმულ კონსტრუქციასაც იძენს თავს. პირველი ორი ზეკარის ხარკიხებური მერადეფორა სიმეტრიული მიმართება ბოლო ორ ზეკარში ახსნება:

8 + 2 2 + 8/2 + 2 2 + 8/2 + 2 2 + 3/1 + 4 3 + 4/

ასეთი რიტმიული კონსტრუქცია მაქსიმალურად ესადაგება ამ სტროფის სემანტიკას და ლოკუვედრების გაწყობილებას. მაგრამ ამ ობიექტურობის ძირითადი კომპონიციური თუ სემანტიკური პლანის გადმოცემა ელემენტარ მონე არის მდიდარი და ტლერადი ქარტილია რითმა, რემელია, აზრობრივი და ევფონიური თვალსაზრისით, მოვლადენილობის პანსკოპია ატებული და წარმოადგენილია შემდეგ პარიტომ ერთეულებით: შუგ მარიაში — ხაზმარია (ამ სიტყვათა ურთიერთმიმართებით ხაზგასმულია ის აზრი, რომ მარიაში რეალური ცნებას ცა და ირგაფურად) და ხელაში ვარდი და ხილაფარად. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებული მდიდარი მუხიკალობით გამოირჩევა, რასაც აძირკებებს მსგავსი და, ამავე დროს, განსხვავებულ ფონემათა გამოიკრება. აქვე უნდა დადგინოთ, რომ პოეტისათვის ვარდი და ლეფარდი, უმარტივეს უკვლას, ევფონიური პანსკოპიით დაკავშირებული წყაღია, რომელაც შემდეგ აზრობრივი-სიმბოლურ გაგებასაც იღებს და მოაზრება რეგორც აქადლებულის, უბიჭობისა და მიუწვდომლობის ცნება, სხვაგან გალაქტიონი წერდა:

ვინმე იშვარს ვერ ნახავს ეზოს,
რომ ხე არ ერგოს და ია-ვარდა
და ხილაფარად ვაზს არ ეთესოს.!

რეგორც ხანს, ამ სიტყვების თანადერადობასა და მარკონიულობას გალაქტიონის უფრო

ხაზგასმა აქცე და შემდეგმოც ჩვენია, ე. წ.

თავისი დიდი წინაპრების მემკვიდრეობის მატარებელი ლობიო ეზოა. ვაგისხენით თუნდაც შოთა რუსთაველის ეს პოეტური კონტექსტა:

ვარდი კნებოდა, ღვრებოდა, ალვისა
შტო ირბოდა,
ბროლი და ლალი გათლილი ლეფარად
გარდქეცოდა.

მაგრამ გალაქტიონის ხაოცარი მუხიკალურ ნიჭი ძალზე ამიდრებს და ორიგინალურს მდის ამ სიტყვათა ფონემურ ურთიერთმიმართებას, რაც შემდეგ, რეგორც აღვნიშნეთ, სემანტიკურ დონეზე მაღლდება. ვაშლია შედარება-შეტაფარა ვანუმერობელი პოეტური ხედვით ცნარადება და რეალურობისათვის ლოკუტურად მიუღებელ სურათს (ნაწვიმარ ხელაში ვარდი), მხატვრული პირობითობის დონეზე სწორედ თავის ალოკუტრობით ენიჭება ხაოცარი ესთეტიკური შემოქმედების ძალა და სემანტიკურ გაგების მრავალფერობა და ქვეცნობიერი პლანში:

რეგორც ნაწვიმარ ხელაში ვარდი,
ჩემი ცხოვრების ვა ხაზმარია
და შორეული ცის ხილაფარად.

აქ ვედაფერი ისე ნათლად და ტყვადად არის ნათქვამი, რომ შემდეგი კონტრარების გაკეთება მარტულობად მივყარნა.

მაგრამ აქვე უნდა დავხროთ, რომ ზემოვანბლულ ობიექტურობაში ფონემურ დონეზე უკანასკნელმა კიდევ ორი სიტყვა: მარია და ნაწვიმარ, რასაც, ჩვენი აზრით, ვარდი წმინდა ევფონიური ფუნქციისა, აქვს აგრეთვე სემანტიკური და კომპონიციური დატვირთვა: შუგ მარიაში სემანტიკურ დონეზე უკანასკნელმა მერე ტროპიზირებულ ფრასს — ნაწვიმარ ხელაში ვარდი, ხელო, თუ შუა საუკუნეების ზელოკუნებას ვაგისხენით, მარიაში და ვარდი ურთიერთის შემცველი სიმბოლოებია. ვარდი გამოხატული მარიაშის სურათის კოდი, ვამცნობს, რომ ეს ქრისტეუა ფუნქციონირებ, ვარდი და მარიაში (რეზმარი) ძალზე გაყრცელებული სიმბოლოებია ხელოვნებაში და არ წოდდება ვალკიონის ეს არ სუადრდა, ასე ვთქვით. მათი ერთად მოხსენიება და ფონემურ დონეზე დაკავშირება შემოხვევითი არ არის და ამ სტროფს დიდ ქვეცნობიერ გაგებას ანიჭებს და ვეფლევა შესაძლებლობა ამ კონტექსტის ნაირგვარი ინტერპრეტაციისა, რაც კემარიატი და სრულყოფილი მხატვრულობის მარტუბელია. პოეტი თავის სათქმელს ნათლად კი ახალიბებს, მაგრამ მუხიკალსაც აძლევს ფიქრის შესაძლებლობას, ხელო ეს ფიქრი და აზრი იმდენია, რამდენი მკათხვლაც არსებობს. აი, ამ ერთ-ერთი მკათხველის უფლებით ვარტუბლობა და ასე ვთქვინა, რომ ცოდვადდაცემულ ადამიანთა დასახსნელად და სიკვდილით სიკვდილს დამორტუ-

წველ ქრისტიანთა. რომელიც რომელიც ვერ-
ცხად გასედა ადამიანთა მოღვაწე, გალაკტი-
ონი მოწოდებულა შეუდგეს ტრეშნარობა პოე-
ზიის გოლგოთას. ეს გზა კი უკუდღობის გადის
რეაღერსისა და არეაღერსის, უფროისისა და ამა-
ღლებულობის, სინამდვილისა და ოცნების მიჯნაზე-
აქვე უნდა დავიწყოთ, რომ გალაკტიონი რომ-
ელიც კონსტრუქციას — სილაში ვარდა და სილა-
ფარდევ — დაე მწიგნულობას ანიჭებდა. ამაზე
მეტყველებს თუნდაც ის გარემოება, რომ მან
ის ლექსის სათურად („სილაფარდევ ანუ ვარდა
სილაში“) გამოიტანა. ბოლო სათურაო, მოგვხსენ-
ებთ, „ტიქსის ელემენტია, ამასთანავე განსა-
კუთრებული და მკვირად ზაგვასმული, რომელიც
რომელიც ფუნქციას შეიცავს თავის თავ-
ში“. ასეა ამჟერადაც, ამ რომელიც კონსტრუქცი-
აზე მოდის ლექსის სემანტიკური, ტროპული
თუ ფუნქციონირა დატვირთვა. ერთი სიტყვით,
გალაკტიონი ლეონისმოხელს ავედრებს თავისი
ოცნებითა და პოეტური ფანტაზიით გალაკტი-
ონის ცხოვრების გზასა და მიზანს, მაგრამ რე-
ალობა და უკუდღობის ცხოვრება დახვეული
წინდების კვანძს უშვადებს. აი, აქ იღებს სა-
თავს წმინდელ ის შეუსაბამობა მოწოდებასა და
სინამდვილეს, მიზანსა და შედეგს შორის, რომ-
ლის აღტრას იმპულსა კონკრეტულ შემთხვე-
ვაში შედევ ქალის ლოცვა-ვედრება აღმოჩნდა.
ეკლესიაში აღქმულმა კვლავ განააზღვა სიმოძრა-
ელი მოუწიებელი ტიფილი, კონტრასტმა წარ-
მოშვა რეალობის მადრი განცდა, რაც იწვევს
პოეტის მულანკოლიურ განწყობილებას და პი-
რეტულ ტრაგიზმს. ეს მადრი კონტრასტული-
ობის განცდა, ქვეყნობიერად თუ ცნობიერად,
გარკვეულ ახაზას მკვიტვს ტექსტის გამოხატ-
ვის პლანში და ტროპული აზროვნების დონეზე
ოგზა-ანტიოგური დაწყვილებით, ერთიგანა-
პირისპირი და განსხვავებული ცნებების ერთად
წარმოჩენით, აღსაქმული ხდება მკოთხველისათ-
ვის. ეს მკვირად განსხვავებული შექმნი-
ლები, ეს კონტრასტულობა და თემა-ანტიოგურ-
ი მიმართება, რომელიც განრდა პოეტის ფსი-
ქიკაში უკუდღობიერი უფრის სიმდაბლის და
მარადისობაში დაშვიდრების სურვილის შეჯა-
ხებით (ჯერ ქვეყნობიერად ნაგრძნობს პოეტის
მიერ და შერე რაციონალურად გასწობიერებუ-
ლი) ამ ლექსის თითქმის უკველ პოეტურ ბეჯა-
რში მდებარდება. აი, თუნდაც მზე მარიაში და
სილაში ვარდი, ცხოვრება და ზაგვარა, ცხოვრ-
ება და შორეული ცის სილაფარდევ, შემოღამე-
ბა და გათრება, ღამნათევი, ნამთვრალევი და
ღამნათევი, დაღლილი (შედავი) ქალი და ზატი, ღა-
მნათევი და ნამთვრალევი და ხალოცავი ვარი,
გვიდ დაპირალი ოცნების ბალი და უმწიკლი-
ერი ზეღის დაღლილი ხელები, თვალევი, წინა
რომ უბოქდენ ცვრებით, იებით და თვალევი,
სრულთა შუბისმდებით, სული ვედრებით გან-
ოცნება და ფერბეჭევი სიკვდილი, სამთობის
აღივიერი და შე გოგობითი, სიკვდილის ღან-

დი და შენი ხხენება, გრიგალივიც მდებარეობს
სამარტში ჩახვენება და ა. შ. ეს ხელგაწერად
შექმნილი სინტაქსები, ძირითადად ურთიერთ-
საპირისპირო ცნებებს, პირ ქმნიან, ფონემურ
დონეზე უდარებად შვიდროდ არიან დაკავშირ-
ებული და გამოხატვის პლანში ფერბა იმ კონ-
ტრასტულობით განსაზღვდებიან, რომლითაც
საოცარი უშუალობითა და შთაშებულობით გა-
ღმობიკმა პოეტის სულიერი მდებარება და
ტრაგიკაა.

ჩვენ ზემოთ ხხირად ვახხენეთ ამ ლექსის
ფონემური დონე. მართლაც, ამ ლექსის ფუნქცი-
ონირება უდარებად საუბრადღებო და მწიგნუ-
ლოვან საფეხურს, რომლის გაუთვალისწინებ-
ლად ვერ მოხერხდება მისი სრულყოფილი ანა-
ლიზი. უპირველეს ყოვლისა, ამ ლექსის კონს-
ტრუქციურად შემკრულ ელემენტად გვედრება
ღა/აღ და ღა/აღ მარკულები, რომლებიც უკ-
ვლად სტროფში შვიდრებიან და ეტოტრუულად აკ-
ავშირებენ შათ: ამავე დროს ეს მარკრეული
მარკულები მთელი ლექსის ანტონაიასა და ვა-
წყობას გაღმობიკვეთენ და ტრავსად ზღინ მის
სემანტიკას. ასე, მაგალითად, 1 სტროფის მე-2
ბეჯარში მოცემული სილა-ში შვიდრება ამ
სტროფის ბოლო ბეჯარში შორეული სილა-ფე-
რდევ, შეშეღამ რომელიც კონსტრუქციკაში შემ-
ავალი ეს მარკულები, როგორც აღნიშნეთ, თავ-
ისებური სიგნალის სახით გვხვდება თითქმის
უკველ ბეჯარში ნაპრაღ-ები.. II. 1. ნამთვრ-
ალ-ები II, 2 დაღ-ლილ, ქალი-ვით მივ-აღ II,
4. ნამთვრ-ალ-ები III. 1. სილა-ოცავ III, 2. ო-
ღარებს აეღ-ვარებს III, 4. დაპირალი VI, 2,
უმწიკლი-ღურ IV, 2, დაღ-ლილ IV, 4. თვ-აღ-ები
V, 1; ნამთვრ-ალ-ები VI, 2. კრემ-ლია VI, 4
უკველ VI, 2. სული VII, 2, სიკვდილი VI, 4
სული VII, 2; სიკვდილი VII, 2, დაწყვილილ
VIII, 1; სიკვდილი-ს, VIII, 2. ღან-ღი, გრიგ-
ალი-ვით IX, 1, ნამთვრ-ალ-ები IX, 2 რა თქმა
უნდა, ამ ბეჯარია გაშვირებას ტელეოლოგური
ზსიანთა აქვს და არა შემთხვევითი. მისი ძირა-
თად ფუნქციკა, ჯერ ერთი, საპირისპირო და
სხვადასხვა ცნებათა ერთ სემანტიკურ კონტრე-
ტიში მოქცევა, ასე მავ: სილა-ბეჯარდევ, მისი
ნაპრაღი — ნამთვრალევი, დაღლილი ქალი,
ნამთვრალევი — ხალოცავი, გვიდ დაპირალი —
დაღლილი ხელები, თვალევი — ნამთვრალევი,
სული — გოგობითი დაფარული, დაწყვილილი
გზა, სიკვდილის ღანღი — გრიგალივიც გაშ-
ქანებენ და ა. შ. შვირევი, ის ლექსის სხვადა-
სხვა სტროფებს ფონემურ დონეზე ურთიერთ-
შვიდროდ აკავშირებს; ზესამეც, გაღმობიკვეთს
პოეტის სულიერ წუბილს. მის ნამთვრალევი, კონ-
სტრუქციულ განწყობილებას, ჩვენი აზრით, ასეთი-
თა მარკრეული ელემენტებად გვედრება ამ
ტიქსის მბ და ბმ მარკულებიც, რომლებიც
შეგა და გარე რომების ერთგვარ ქაქვს ქმნიან
და უდარებად ზრდიან ლექსის მუსიკალობას და
განწყობის მთლიანობას ეს ფონემებიც რვე-

ღარღღად შეორდება ტექსტში და ერთგვარი ნიშნი ვეგურობს უკვე წაიხსნულ ნატროფების აზრს თუ ბევრით ფერწერას (ახე, მაგ: ცხოვრებას, I, 3; შემოიღამებს/ნაპრაღები II, 1; ხატებთან II, 4; კარებს III, 2; შემოიჭრება III, 3; ოღარებს აუღვარებს III, 4; ოცნების IV, 2; ბეღის IV 3; ზღუღები/წამებებული IV, 4; თვალები V, 1; ცვრებთ იღებით V, 2; შორისიღებით V, 2; დატახი/შვარსებ VI, 1; ვედრებით განაოცები VI, კვღები VI, 4; ხაბუღნიერ VI, 2; ბეღით VII, 1; მომეჩვენება VII, 2 განსახვენებელ ზიარებამ VIII, 2; ხენებ VIII, 4. დაჯერებულ ზღუღებს (X, 1; გამაქანებენ ცხენებ- (X, 2; ჩასახვენები IX, 4). გარდა ამისა, ამ ლექსის უკველი ობობწკარებ- თა თაღს თაღად უღარებულ მდიღარა ევლონიით ხასიაღება და ფონებამა დონეზე წკარად რეღუღარებულა. პირველ ობობ წკარებულე ზემოთ უკვე გვქონდა ხალხარი და აქ აღარ გა- ვიშორებთ, ამიტომ შევეზოთ მეორებს. პირველ წკარში ურთიერთთან მჭიდროდ დაკავშირებულა შემოღამება და ნაპრაღები, მს დაჯერო- რება ფონებურ დონეზე ადღირებს ვთ ხსენ- ტიკურ სიხლკვებს, მთ-ის ტრწუწის სიტუვას ის- ევ, ზოლო ეს უკანასკნელი — ევ მარტკლით უკავშირდება ღამენათევს და ნაშთკაღევს, რომ- ლებიც, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, ურთი- ერთშერწყმული, ტროპიზირებულ სახლებმა: სიტუვა გათრება, ნა-ბჭვრებით მივმართება უკვე ზემოთ ნახსენებ ღამენათევს და ნაშთკაღევს, ზოლო ნაპრაღები ნა და რად ბევრთა კომპლექ- სით ნაშთკაღ-ევს, ეს უკანასკნელი აღი ბჭვ- რებით, უკავშირდება ტროპიზირებულ წკარს „დაღლი (აღი), ქ-აღლივით და მავ-აღ ზატებ- თან, თაღად ეს სიტუვები კი, უპირველეს უკვლი- ხა, ევლონიერს პრანციპია არანა ურთიერთთან დაწყვილებულა: დაღ-ღიღი ქ-აღლივით მავ-აღ ზატებთან. როგორც ირკვევა, ამ სტროფის თი- უქმია უველია სიტუვა ფონებურ დონეზე ისეა ურთიერთთან შერწყმული, რომ, გარდა არაჩვე- ულდარაი მუსიკაღობას, ქმნის კომპოზიცი- ურს და სენატიკურებას, ერთი შეხედვით, უბ- იღავ მთლიანობას, რომელიც მათივე დაიღღე- ხა, თუ კი ოღენავც შევეზებით მის სტრუქტუ- რას. ახე დაწერაღი თითქმის მთელი ლექსი. მაგალითად, შეხედ ობობწკარებში — მ-ფონ- მის (ღამენათევი ნაშთკაღები, მე მივეყრდ- ნისი, შემოიჭრება: ა, აგრთვე, მხ — მარტკ- ლის (კარები, შემოიჭრება ოღარებს აუღვარებს) გაშორებით ზღუღა მიღწევა ევლონიერა ეფექ- ტისა, მეოთხე ობობწკარებში ამ ფუნქციას აბ- რუღებს ედი-მარტკაღი (მოვღდი, გეღი, შეხე- ზე, ზედი) და ე-ბი—ბჭვრები (ოცნების დატახი- ბეღები) და ა. შ. რაღა თქმა უნდა, მთელი ამ ლექსის ეღერადობის ეპიკურად და სტრუქ- ტურის შემკრებელ ეღერებულად გვეღვინება, აგ- რთვე, ხაოცრად ნატიფად შერჩეულთ ხარით- მი ერთეულდება.

სიტუვას აღარ გავაგრძელები, მოკლედ მოვ- უბრი, ვინც კარგად დაუყვარდება ამ ლექსის ევ- ლონიერ მზარეს, მიხედვით, რომ მას ამ ლექსის სტრუქტურაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგი- ლი უჭირავს, რის გაუთვალისწინებლად ვერ შეჩ- ბდება ნაწარმოების ტროპების თუ პირთაღი აზ- რისა და განწყობის ამოკითხვა. უფრო მეტიც შეიძლება ითქვას; მიუხედავად იმისა, რომ ეს პოეტური ქმნილება ტროპული აზრებების დო- ნეზეც სრულყოფილებით გამოირჩევა. განსაკუ- თრებით, ჩვენი აზრით, აქ ურთაღღებს იქცევის გაშლილ შედარებათა რიგი, რეალური თუ ირე- ალური საზღუნებით წარმორჩენილი (ახე, მაგ: როგორც ნაწილარ სიღაში ვარდი, ჩემი ცხოვ- რების გზა სიზმარია და შორეული ცის სიღა- ვარღუე დაღლილ ქაღლით მივა ზატებთან; სუ- ლი, ვედრებით განაოცები, შენს უებქვეშ კვღე- ხა, როგორც სეღელი; დაჯერებულ ზღუღებს და გრიგალით გამაქანებენ სწრაფი ცხენები; ვით სამოთხედან აღიგვირე, მე ქოკონებით ვარ დააშორული და ა. შ.)

მაინც ამ ლექსის, ერთი შეხედვით, ამოუცნო- ბი ხაოცარი ზემოქმედების ემოციური ძალა უნდა ვეძებოთ ფონებურ სიხლკვრე, რომელიც, როგორც ზემოთ არა ერთგვარს აღვნიშნეთ, მე- ტად რთულ და მოწესრიგებულ მიკროსინტეზას ქმნის. ამის უტყუარი დასტურია თუნდაც ის, რომ ამ ქმნილებას წინადატული ჩვეულებრივო უკვითი სტრუქტურა შეიძლება ევლონიის პრანციპი- ით ქმნის განუმეორებელ და შთამბეჭდავ პო- ეტურ კონტექსტს. აი, თუნდაც:

შემო-ღამებ-ს მთ-ის ნაპრაღ-ებ-ი
და თუ როგორმე ის-ევ გათინდა...

და მომეჩვენა სტროფის ბოლო წკარია:
შემო-პრ-ება ხაოცნი სხვი
და თეთრ ოღარებს ა-ეღღარებს.

მაშასობლი მაგალითებიდან აწარაა, რომ მხატვრული ეფექტი თუ სენატიკური კავშირი სინტაგმატიკურ ღერწზე მხოლოდ ფონებთანა გა- მეორებით არის მიღწეული.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ შეუსახამობის მხატვრულ განცდამ გამოიწვია ის, რომ ეს ლექსი კონტრასტულობის პრანციპით არის დაწერილი, რაც აწარად გაცხადებულა მის პოეტურ ქსო- ვალში. ავიღოთ თუნდაც ნატიფი პოეტური გე- მოვნებით გამოძერძული ტროპი — „გედი, და- კრილი ოცნების ხაღი“. რომლის ასახწეღად რ. ბურჭულაძის დასტორად ვერცხურგვლის, ვა- გნერისა და ბლოკის ქმნილებათა მოწყვეტივას. ვანა ამ ტროპის გაცხება, თუ ეს ლექსის მთლიან სიტემიად ამოვალთ, რაიმე სიძველეს წარმო- აგვმსებ პოეტს რომ თავის თავს ოცნებით დაუ- კრად ვედს ადარებს, რომელიც ოცნების ხაღში, ხათრებით აღსავსე, ბედნიერად გრწმობდა თავს, მაგრამ ეს ოცნება იმდენად შეუსახამო და განუზიარებელი აღმოჩნდა, რომ განჭმირა

პოეტის გული. განა რა არის აქ გაუგებარი?! პოეტი რომ პირდაპირ აცხადებს, რომ მუხთაღმა ხედმა გაწიარა იგი, რომ განგების გაუტანლობაში მოუსპო უმარწილური ოცნება და ეს აზრი, ისედაც აშკარად გამოთქმული, კიდევ უფრო გადრეკილებული კვლავაც ფონზეთა მიმართებით. საკუთრივ აქ, ედი-ფონზეთათა რიგით დაკავშირებულია ოთხი სიტყვა: მოველი, გედი, შეხედუბედი. რომლებიც შემდეგ სემანტიკურ დონეზე ასეთ თემა-ანტითეზად წარმოსდგებიან:

მოვედი-გედი//შეხედი-ხედი

მაგრამ სიტყვა ხედი — ბე—მარცვლით უკავშირდება აგრეთვე წინა ბწყარში ნახეხებ სიტყვას ოცნე-ე-ბ-ას, რითაც, აგრეთვე, ხაზგასმულია პოეტისათვის ამ ორ ცნებათა კონტრასტულობა და შეუსაბამობა და რაც ასე ნათლად გამოიყვება მთელ ლექსში, აბა, დააკვირდით:

და მაშინ ვიტყვი: აბა მო-ვედი,
 ვედი, დამირილი ოცნე-ბ-ის ბალით
 შეხ-ედე, დასტები უმარწილურ შე-დის,
 დაღლილ ზელებით, წამებულ სახით,
 და შემდეგმ დასძენს:
 დასტები, ასეთ უველა მგონებნი?
 შენს მოლოდინში ასეთ უველა?
 ხელი, ვედრებით, განაოცები
 შენ ფერბთქვეშ კედება, როგორც კეპელა.

სინამდვილება და ოცნებას, იმედსა და უი-

მედობას, მანანსა და შედეგს შორის არსებული ნაპრალი თანდათან უფრო იზრდება და მათრად აღიქმება განსაკუთრებით მაშინ, როცა „ბმ-დითი მბწყმედილ“ „გზაზე სიკვდილის ლანდი“ მოეტყვენება და ბოლოს, სიკვდილ-სიცოცხლის უცილობელი თანარსებობის განზოგადებაში გადაიზრდება. პოეტი ირეალურად წარმოადგენს თავის სიკვდილს, რომელიც ამჟერად, მარადიული, სამუდამო მოსვენებისა და სიმშვიდის ერთგვარი სიმბოლოა და უპირისპირდება სიცოცხლეს, როგორც ბრძოლის, ტრაგედიამდე აღქმული შეუსაბამობისა და კონტრასტულ ფერთა განსხვავების ადგილს.

ტრაგიკის უკანასკნელ ზღვარამდე მისული პოეტა აცხადებს:

დავიკრფე ხელებს და გრიგალივით
 გამაქანებენ სწრაფი ცხენები,
 ღამენათევი და ნამთვრალევი
 ჩემ სამარეში ჩავესვენები.

ეს არის თავდავიწყებისა და სინამდვილიდან გაქცევის უკანასკნელი ცდა, შემადრწუნებელი მინაგანი ხილვით აღქმული და სულის შემჭრელ მხატვრულ რეალობად განცხადებული. ასეთია, ჩვენი აზრით, ამ ლექსის სემანტიკის მართებული ახსნა და მისი გაგების ცდა, მაგრამ, რა თქმა უნდა, ეს „მართებული“ ინტერპრეტაცია ერთადერთი და ამომწურავი არ არის.

გალაკტიონი—ქართული ფოლკლორისა და ისტორიის მხატვრული ინტერპრეტიატორი

სვანეთი საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით თავისი კარაკეტილობითა და მიუვალობით ოდითგან გამოირჩეოდა. ბუნებრივია, გეოგრაფიული მდებარეობა გარკვეულწილად ბოჭავდა მის კულტურულ და ეკონომიკურ კონტაქტებს გარე სამყაროსთან, უპირველეს ყოვლისა კი საქართველოს ბარათან, მის კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრებთან.

ერის ღირსეული წარმომადგენლები იმთავითავე ცდილობდნენ ამ ერთგვარად შესუსტებული ურთიერთობის აღდგენას. მის გაძლიერებასა და განვითარებას. ეს ღვაწლი კონტაქტების გაფართოებისადაც ირმზრავ ხასიათს ატარებდა და იყო პერსონაჟები, როცა იგი თავის ამოგეას აღწევდა ზოლზე. მაგრამ ქვეყნის არასტაბილური მდგომარეობა, ობიექტური და არაობიექტური მიზეზები ხშირად ანგრევდნენ აწეულ ხიდებს და კვლავ და კვლავ ეპედაფერი თავიდან იყო წამოსაწყება.

შემოთქმული ნაწილობრივ ებნეოდა ჩვენი უოფირების ეველია სფეროს, ეველია ასპექტს. შეეშებოდა იგი, რა ექმა უნდა, ბელოვნებისა და შწერლობის სფეროსაც. ამიტომაც იყო, რომ ათეული წლებისა და ხატუვენებს განმავლობაში სვანეთი მხატვრულ-ლიტერატურული ასახვის მადმა რჩებოდა.

საბჭოთა ბელისუფლებს დამუარების შემდეგ პარულად შეიცვალა არხებული ვითარება — სვანეთა ქართველი შწერლების შემოქმედებითი შოგონების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროდ აქცია. ვანელილი საბოცე წლის მანძილზე სვანეთის წარსულისა და აწმყოს თემას მრავალმა ქართველმა შწერალმა უძღვნა მხატვრულ-ლიტერატურული ობწულებანი, ამ კუთხის ისტორიის, უოფისა და ბუნების შოგონებით შეიქმნა მრავალფეროვანი პოეზია, წინაარსიანი პროზა, დრამატული ნაწარმოებები...

განახლების გზაზე შეშდგარ სვანეთს ქართველ პოეტთაგან პირველმა გალაკტიონ ტახიძემ უმღერა 1925 წელს დაწერილ ლექსში — „შწერვალები ახალი შოების“. ამ შწინით, რომ უფრო მეტორად წარმოეჩინა ძველი და ახალი სვანეთის კონტრასტულობა, პოეტმა ისტორიული პლანით სცადა მოკლენათა განვითარება, კერძოდ, მან შიშართა შორეული წარსულის ერთ შეტად დრამატულ მომენტს, როცა შოელი სვანეთის მოხალეობა ერთგვარ ეკონომიკურ ბლოკადაში შოაქცია სამხრეთელმა უწეალო შწუზბელმა, კერძოდ კი რაქვის სამთავროს ძლიერმა ფეოდალებმა — ქაფარძეებმა, რომელთაც დასწინა და შურისძიების მიწინით ამ კუთხის მოხალეობას გარე სამყაროსთან კონტაქტების უოველგვარი საშუალება მოუსწეს — სამონაგრო და საქამაგრო გზები რაუტებეს, აი, რას გვამცნობს ამ ბლოკადის თაობაზე „ქაფარძეთა სიგელი“:

„ეოვეწინით სრულიად ეცერს აქეთ რაც სვანეთი არის თორმეტს წელიწადმა ასრე შეწუდეულნი, რომ ვერც კახეთისაკენ ვიშოვეთ საქამაგრო გზა, ვერც სამცხისაკენ და ვერც გუროისკენ“. ამ ცნობის მიხედვით აშკარაა, რომ სვანელების და რაქველ ქაფარძეთა სისხლისმღვრელი შტრობა თორმეტი წელი გაგრძელებულა. იგივე სიგელი გვამცნობს ამ კონფლიქტთან დაკავშირებულ შოგიერთ მომენტს — იგი სრულიად შეშთხვევით ამხავს მოპყლოთა, კიწკლობა და ჩხუბი სეროიწულ უთანმშობებასა და მოსისხარობაში, ზოლოს კი სამთავროს მნიშვნელობის ინციდენტში გადაზრდილა, რაც თავისუფალი, უბატონო სვანეთისათვის შეტად მძიმე შედეგებით დამთავრებულა. ზოლოს და ზოლოს, საარხებო სიჯრეცს მოკლებული ეს ეკონომიკურად სუსტი მხარე იწულებული გაუზღათ სისხლის საფასურში სვანეთის ისტორია.

ული ტერიტორიის მინიჭებლადან ნაწილი — სოფლები — დები და კიორა და მათი მამლებსაც ადგილები დაეთმო.

ამ ტერიტორიების გარდა ეს შერიგება სვანებს დაუქდათ დიდძალ ქონებად. პირუტყვის ჯოგებად, სურსათ-სანაოვადე. ამ შერიგებაში მონაწილეობდნენ მეფე ალექსანდრე და სამეგრელოს მთავარი მამია დადიანი. სწორედ მათი შეამჯავრობით, როგორც აქნა. სამწვიდროს წავი ჩამოვარდა სვანებსა და რაჭველ ქაფი-რადებს შორის. რაც სათანადოდ გაფორმებულა კიდევაც შერიგობითი სავტის სახით. სავტელა ვინმე ფაღაჯანიდი ფაღაჯანიდიშვილს დაუწერია.

ვალაკტიონ ტაბიძე, ეტუობა. კარგად იცნობდა მთელ ამ ისტორიას, რაც კარგად ჩანს ზემოთ ჩვენს მიერ აღნიშნული ლექსის შინა-არსიდან. პოეტი ამ კონფლიქტს განიხილავს, როგორც მათა შორის გაუგებრობის ნიადაგზე ჩამოვარდნილ უთანხმოებას. ასეთი მასიათის გაუგებრობანი ჩვენი ერის ისტორიაში არც თუ იშვიათი აუო და იხიბი ქვეყნის კონსოლიდაციის დიად მიზანს განუშეორებელ წარადას და უნებას აყენებდნენ ამთავიდანვე. შიდა შტრობა და კონფლიქტა ძირს უთხრადე ერის მლიანობას. რაჟისა და სვანეთის მავალითიც ამ პრიზ-მამი აქვს განყდილი პოეტს და ამიტომაც ლექსი სევედს ბურუსით არის გაქვრებული:

კავკასიის მაღალ ქედზე
მიდიოდნენ სვანები,
ეზუოდნენ ბილიყებად
გზები დანაქანები.
შეღამე რომ გადივდა,
ერთი რაზმი ვეება
დაეწია დაღლილ მგზავრებს
და სასტყად შეება
რა დრო იყო და რა შტრობა!
დადგა სისხლის ფეშენში,
გადიკოდნენ აქ სვანეთი,
იქით რაჟა-ლენენში.

აქ აშკარაა ის უსიამოვნო გრძნობა, რასაც პოეტს ჰქვიათ წარსულის ამ სისხლიანი ეპიზოდის გახსენება. ეპიზოდისა. რომლის გამოც ძველს დაეაწყინათ ამობა. შეუხდალავთ წარსულის მიერ განშტაკელებული ნათესაური ურთიერობა და ერთმანეთის დახარბევად იარაღი აღუშეორავთ. ამაღელვებელი და გულსატკენი სიტუებათ გადაგვიშლის გ. ტაბიძე სვანეთისათვის სახედისწერო ვაშ:

„წაიშალა მოგონება
ძმობის სიამაგეთა,
ისეც ვიწრო გზები მთისა
მათი შტრობამ ჩაკეტა.

„შვიდ წელიწადს არ უნახავს [ქვემოთ] სწორედ მარაღის“, განსაკუთრებული გულისტკივილით აღნიშნავს პოეტი და აშკარა მისი გულისწერო-მაც რაჭველი ფეოდალებისადმი. რომელთაც გადაამტებელი სიმკაცრე გამოუჩენიათ სვანების მიმართ:

„პოი, სარგის ჭაფარიძე,
ულმობელო ჭაფარა,
ჩენმა ჭარმა უველა გზები
ჩაკეტა და დაფარა.
შვიდ წელიწადს მთელი კრთხე
როგორ უნდა ჩაიკრო?
ველარ მიღის სამუშაოდ,
ველარც სავამეგიროდ“.

ამე გარდასახა პოეტურ სტრაქონებს გ. ტაბიძემ წარსულის მიმართ მოხატონარი ფაქტების და უნდა ითქვას, რომ აღნიშნულ ლექსში გაშუქებული წარსული მხოლოდ ერთ მომენტში სცილდება ისტორიულ სინამდვილეს. როგორც ვნახეთ, ლექსში სვანეთის იძულებითი ჩაკეტვის პერიოდ შვიდ წელიწადით არის განსაზღვრული. „ჭაფარიძეთა სავტლი“ ეს კუიობულობით: „ვიყვენნი სრულიად ეცურს აქუო რაც სვანეთი არის თორმეტს წელიწადსა ასრე შეწყადეფულნი...“

რამდენადაც ლექსის პირველ ნაწილში იგრძნობა პოეტის სინამდელი და გულისტკივილი წარსულის უსიამოვნო ფაქტების გახსენებით. იმდენად განარბებული და ოპტიმისტური განწყობით ძალუშორებული ჩანს გ. ტაბიძე ლექსის მეორე ნაწილში. პოეტს უხარია, რომ დროებით ერთმანეთს შტრულად მოკიდებულმა ძმებმა კვლავ გაახსენეს ძმობის ძირძველი ტრადიცია, ისეც სიყვარულით ამოუღებენ ურთიერთს მხარში. ეს განსაკუთრებით საცნაური ახალი რვეოლუციური გარდაქმნების ეპოქაში გახდა. მარაღის, თუ საჭაროვლობის რომელიმე კუობზე შეიძლებოდა ოქმულიყო ვალაკტიონისეული „რვეოლუციურს, ჭერ არ ნახულს, ჭერ არ გაგონილს“. ეს უველაზე უფრო რვეოლუციის შემდგომი სვანეთის სწრაფ საბუკულიებას მიუხედავებოდა აღბათ და პოეტისც აღტაკებათ გვახარებს:

ეს დიდი ხნის ამბავია...
ეგრძენს რა ერთმანეთი,
დამშვიდებულ შრომით შოდის
იმ მთებიდან სვანეთი.
გზები გაქვავთ. კოიამულით
ცეცხლად შემოსილებია
უველგან, სადაც მოფელი
და ულრანი მთებია.

პოეტს განუზომლად ახარებს, რომ წინათ კარჩაკეტილი, უჭრო, უხიხარული სვანეთი სა-

ბოთა ხელისუფლების პირობებში ოქტომბ-
რის შექმნილ განათებული და გათბარა, სხვა
მხრე კუთხვებთან ერთად „შეერთებულ შტო-
მის მღერის“, რომ ენგურის და ცხენისწყალი სა-
ქართველოს სხვა მდინარეებს ეხმარებოდა სამ-
შოდ და სასაკეთოდ. მგონის ეს სიზარული პა-
თეტკური სტროფით ასრულებს ამ უაღრესად
პატრიოტულ ლექსს:

მეობო, დასწვით ძველი შავი
ასალ დროის სიალედ,
საეისუფალ მწვერვალების
დროშა აფრიალეთ!

გ. ტაბიძის ლირიკის შედევრად ითვლება
ლექსების ცკელი „საუბნარი ლირიკის წესანებ“.
დიდი პოეტის სვანეთით დაინტერესება გან-
საკუთრებით გამოჩნდა ამ ცკელის მეორე ლე-
ქსში, რომელიც სვანეთის ერთ უძველეს სო-
ფელს, შემდგომში დრო-ცაშის ავტობიოგრაფი-
ულად ლაღვერს ეძღვნება. მიწის პირისაგან
აღვილი სოფლის გასწვნიება პოეტს ამ დასკ-
ვნის გასაძლიერებლად სჭირდება, რომ უველა-
ფერი შეიძლება გაქრეს. გაყამტვერდეს, მაგ-
რამ მარტვიდ ოქმული სიძღერა და ლექსი უკ-
დავია, ასე გაქრა ლაღვერი, მაგრამ დარჩა სა-
შერა „ლილე“, რომელსაც ლაღვერში მღერო-
დნენ. ასეთია პოეტის შტოკების არგუმენტი.
უველივე აქ ოქმული გახატება და თითქმის
არაფერი განსაკუთრებული აქ არ არის, მაგ-
რამ არის აქ დიდად ხანტერებს ეღვიმენტი,
რაც გ. ტაბიძის მამულიშვილობას, მის ცოფ-
ლისმომცველ შემოქმედებით ერთდროსა კი-
დეც ერთი ასლი უნიკალური დეტალით ავ-
სებს. საქმე ის არის, რომ ლაღვერის წესანებ
ლექსშია თვით სვანეთშიც კი უველამ როდი
იყის, მთლიანი საქართველოს სახელგან-
მე-
სიტყვის კი დეტალურად სკოფინა ეს ლექსი-
და, რაც ასე ღამაზად ჩააქსოვა უნიკალური
ლექსის წინაპარში. ლექსი ასე იწყება:

იყო სვანეთში მშვენიერი სოფელი მზარის,
სახელად ერქვა ლალავერი, ეხლა არ არის.

მართლაც, ლექსშია დარჩენილი აწხით და
ზოგაერთ წერილობითი წყაროს მიერ შემოწა-
ნული ცნობითაც, ლაღვერი სოფელი ჩქვეია
ზემო სვანეთში, რომელიც თურქე, როგორც ამას
ხალხური ზეპირსიტყვიერება ვაძმუნობს. „ოხანის
მოსავალითაც უსოფლა ვანქმული“, იგი მდებარ-
ებოდა დღევანდელი ღამაშელისა და თაგრა.
რის დასავლეთით, მდინარე წაქარულას აღმო-
სავლეთ მარჯვენა, ამ ადგილს დღესაც „ლაღვე-
რი“ ჰქვია, მაგრამ ნასახლარის რამე წიწისა
ამჟამად არა ჩანს. აი, სწორედ ეს ფაქტია სა-
ფულისხმო და დიდად საუბრადადებსო, რომ ად-
გილზეც წაქვებდა ცნობილი ლექსშია სვანე-
თის ერთ მთავარდნილ ზევი მდებარე სოფელზე
იყოფა დიდად პოეტმა, და მან იგი მალაღი პო-

ეტური ვანოვადების ობიექტად
ქტი კიდევ ერთხელ ვაძრწუნებს იმას, რომ
გ. ტაბიძე დიდად იყო დაინტერესებული სვა-
ნეთით, ზნაზად დასტრიალებდა მის ტექსტს
ამ კუთხის ავტორებს. ვითობულობით ლექსი და
უნებელივე ვაგონდება ალექსანდრე კავკაზიძის
„გოგრა“. გ. ტაბიძე დიდი გულისტკივილით გა-
ნიღდის იმას, რომ:

სიზმარებრ გაქრა აღნაგობით რიგი
ძვირფასი,
სიზმარებრ გაქრა მშვენიერი ის
ლაღვერი.

გადაშენებული და გაშრალი ლაღვერი, რომ
გორც სიძღერა „ლილე“ სამშობლო მაინც უკ-
დავია პოეტის ზოგონებაში და სეფდისმომცვე-
რელი ფაქტა ამავე დროს გარკვეულ ანდრას
უხატავს ლექსის ავტორს, იმედს მალაღი ზე-
ლოყვნის უკვადებისა და თუ მალაღი ზელოყ-
ვნება უკვადვია, უკვადვია და დაუფიწყარი ამ
ზელოყვნის შემომცემად, ამ ზელოყვნის შექ-
მნის მიზეზი მოვლენაც, ამ ზელოყვნის შექ-
მნიელი და მშობელი მზარეც, ამავე ლექსში ვა-
თხულობს:

ვღვაძარ და ვტიკრობ, თუ რა მობდა,
რად არის ასე,
აქ ზომ არც ქვია, არც ნაფოტი, არც
ბალავერი.
არავინ იყის, თუ ვის მიერ, როდის ან
რამე —
სიზმარებრ გაქრა მშვენიერი ის ლალავერი.
მაგრამ სიძღერა გაიგონა მეორე მამაში,
როგორც შვილს ანდერძს დაუტოვეს
მოხუცი მამა,
ისე დატოვა ლალავერმა სიძღერა „ლილე“,
თვით სამუდამოდ შეერია წარსულს
ჩრდილებს.
მრავალი რამე შეიძლება ან ქვეყნად
გაქრეს.
ვერვინ გააქრობს ამღერების
ციხე-სამაგარს.

სვანეთის თემის ეძღვნება, აგრეთვე გ. ტაბი-
ძის ლექსები: „მესტიის ზიდი“, „როცა ფერხუ-
ლი შედის თამარი“, „სვანის დახრუნება“ და
სხვა.

ამ ლექსებიდან განსაკუთრებით იქცევს ურ-
რადლებას „მესტიის ზიდი“, თუ ზემოთ განზი-
ლულ წინარმოებებში პოეტი გვევლინებოდა
ისტორიისა და ხალხურ ოქმულებათა მხატვრულ
განმარგადებლად. „მესტიის ზიდი“ იგი ხალ-
ხური ზეპირსიტყვიერების უზაღო პოეტური ინ-
ტერპრეტატორია. მართლაც, საოცრად მგონ-
ის ალღო და ნიჭიერება, — ერთის თვალის
გადავლენით დაინახოს მრავალთათვის უნიკალური

საქართველო
საბჭოთა კავშირი

რამ, ჩაბედოს ხალხური შემოქმედების სიღრმისეულ პლასტებში და ინტონაციური და მუსიკალური რიტმები დაიჭიროს, სვანური ლექსისათვის ნიშნდობილია ამა თუ იმ მოვლენის ე. წ. „საწინააღმდეგო რაკურსში ზეგნების“ შეტად ორგინალური პრინციპები გადაამუშაოს და გაითავისოს. „მესტიის ხიდის“ კომპოზიცია და აზრობრივი მსვლელობა, რიტმიკა და მოვლენათა არაბუნებრივი, სრულიად საწინააღმდეგო თვალსაზრისით წარმოჩენის პრინციპი მთლიანად ემთხვევა სვანური ხალხური ზეპირსიტყვიერების ერთ-ერთი შესანიშნავი ლექსის — „ბილგებას“ განწყობილებას. მის აზრობრივ და ემოციურ გამომსახველობით თავისებურებებს. ამ შემთხვევაში „მესტიის ხიდი“, „მესტიის ზარი“ და „მესტიის ღობე“, რომლებიც თითქმის ამ ლექსის უველა ტექსტის დასაწყისში გვხვდება. სვანური სასიმღერო ლექსის ერთგვარი გაქვავებული, სენაქტიკადიკალი მისამდრის — „ბილგება-ბილგებას“ შესატყვისად გვევლინება. ერთი სიტყვით, გ. ტაბიძის ამ ლექსის საწყისის სტრუქტურები მეთხვედს თითქოს ჩაღაც სერიოზულის მოლოდინით განაწყობს, სინამდვილეში კი პოეტს ვაძლევს „ბილგებასათვის“ და მახასიათებელ მხარულ სურათებს, რითაც საერთო ქაშში ქმნის ერთგვარ ეთნოგრაფიულ მოზიკას, წმინდა სვანურ განწყობილებას, კოლორიტულ, უცნაურ პასაჟებს:

ბილგება, ბილგება,
 ეტენ ზოშამ საცერელს ლოსგდოდ
 ვორილ ვოსა ბილგება...
 მეგმარ მინოვშ იშშპარალეზ,
 მურშეარ მურყემარს ქურ აგამდაზ,
 კალშმარ მინდგერტა იზელაზ,
 ციყვარ თაშარს ზელერუნას...
 პორლ ვოსა ბილგება...

„ბილგება, ბილგება, საოცარი რამა ვნაბე; ხეცი
 შუშპარობდენ, კიანჭველები ციბებბ
 აშენებდენ, თევზები მინდორში დადიოდ-
 ნენ, კატები უველს ყარაულობდენ...“ — ნათქვამია სვანურ ლექსში. საინტერესოა, გალაკ-
 ტონისებული ინტერპრეტაცია ამ სიმღერისა:

მესტიის ხიდი, ო, ჩელტის ხედი
 ცის მშვილი რიდი ეღება უმწან.
 ცეცკის აღრისით უფედავენით,
 ხენი თავისით ამაშენ შეშპარს.
 მესტიის მთები, მესტიის მთები!
 კიანჭველები აგებენ ციბეს;
 თევზნი ადრიან, ვით ინატრიან,
 მინდერად დადიან, სტოვებენ რიყეს...
 მესტიის ღობე, მესტიის ღობე!
 ყარაულობენ ყველებს კატები,
 თაგვები თათებს აჭრიან კატებს,
 დღეა მკათათის გზის დამატებით.
 მესტიის ხიდი, მესტიის ხიდი!
 თხას მატყულს სთხოვს დიდი ბამბურა
 ცხვარი.
 ნეთუ არ გყვართ, ორბს დასაჭერად
 დასდევს ამყვრად ბელურა ცხარი.

ახეთი მერამორფოზა ვანიცადა სვანურმა სი-
 მღერამ გალაკტიონ ტაბიძის „მესტიის ხიდში“,
 მე ვიხულოდი, მერად სასიამოვნო და საინტერესო
 მნატვრული სახეცვლილება, თუ შეიძლება
 ამას საერთოდ სახეცვლილება ეწოდოს. აღნიშნულ
 ლექსი ბრწყინვალე მაგალითია ზეპირ-
 სიტყვიერების ნაშრომა, ლეგენდებისა თუ გა-
 დმოცემათა მნატვრულად გარდათქმისა, შემოქ-
 მედებისადა გამოიდრებისა და უცხოებისა.

დიდ მგოსანს მართლაც მრავალი ახეთი უნი-
 კალური სამკაული იქვს გამოიდრებული და
 მოჩუქურთმებული თაყისი შემოქმედება, და,
 საერთოდ, ქართული პოეზია. ამბობდაც არის
 სწორედ მისი პოეზია სახსლბორცულად ხალ-
 ხური, ერთგული, ქართული, უველა ფენისა და
 დონის მკითხველისათვის გასაგები და ახლობე-
 ლი. მუსიკა, ამხავი, ფაბულა, ინტონაცია, კომ-
 პოზიცია — ძველი, მამამართი ძირებიდან გა-
 მოწურვია მის შემოქმედს და ღამაზად შემ-
 კული თაგვლავით მერმე უკანე მიერთმეცია
 ხალხისათვის.

დიხ, ხალხურობაშიაც მარხია გალაკტიონ
 ტაბიძის პოეზიის სიდიადის საიდუმლო. ზენს
 მიერ შემოთ განხილული რამდენიმე ლექსიც
 იდახტურებს სახიჯადულო მგოსნის კავშირ-ურ-
 თიერთობას ადგილის დედის ფესვებთან.

ენობილ მწერალსა და მეცნიერს გიორგი ციციშვილს დაბადების 60 წელი შეუსრულდა. „მნათობის“ კოლექტივი და სარედაქციო კოლექცია ულოცავს ამ შესანიშნავ თარიღს, უსურვებს ჯანმრთელობას და დიდ შემოქმედებით გამარჯვებებს.

ილინა ბენძენაძე

იმედის უკვდავება

ქართული ლიტერატურა ბოლო ხანებში მნიშვნელოვნად გაძლიერდა ომის თემზე შექმნილი ნაწარმოებებით. ერთი შეხედვით უცნაურია თითქოს, რომ ომის დამთავრებიდან ათეული წლების შემდეგ ასე აქტუური, ასე სისხლბორცეული შეიქმნა ომის თემაზე წერა, მაგრამ ეს მხოლოდ, მართლაც, ერთი შეხედვით. მეორე მსოფლიო ომის გახსნემა კიდევ არაერთ ნიკიტარ მწერალს გაუჩინა ხატიქარაღს, არაერთ მთვანს ააღებინებს მომავალშიც ხელში კაღაშს და შთაშინაველობას დაუტოვებს იმჯვარ თხულებას, რომელმაც იქნებ უამრავ მანიფესტაციაზე ან მოწოდებაზე უფრო დიდი როლი შეასრულოს იმ კეთილშობილურ საქმეში, რომ ჩვენი პლანეტის ადამიანებმა, ბოლოს და ბოლოს, მშვიდობიანად იცხოვრონ, დაარწმუნოს მიაღწილი იმაში, რომ ომი ბასბაროსობა და კაცთა კვლის უსაზღვრელი ფორმა ცივილიზებულ სამყაროში.

თვითონ ცხოვრების წინსვლა, ისტორიის მოძრაობა, „დროის დისტანცია“ ამდღვრებს და აფართოებს მწერლის წარმოდგენას. ე. წ. ისტორიზმის პრინციპი ხელს უწყობს თავისებურად, უფრო სრულყოფილად, ღრმად და შრავალმხრივ ჩასწვლეს ომისდროინდელ სიტუაციებს.

80-70-იან წლებში შექმნილ ნაწარმოებებში ურთოდება თითქოს არ არის გამაზღვრებული თვით „მთავარ ამბავზე“ — ვადაშეწყვტ ხროლაზე ან შეტევაზე. აქცენტი გადატანილია მებრძოლებს ჩვეულებრივ, ეკველდლოურ ცხოვრებაზე. ამ ადამიანებს კიდევ უფრო ერთმანეთი, კიდევაც ურუნავენ უკეთ მოაწყონ თავიანთი კარისკაცული მდგომარეობა, კიდევ მდერაან, იცინიან და ფიქრობენ, მაგრამ ვეღვაფერ იმაში, რაც გვეჩვენება თითქოს შემთხვევითი, არადამახინაოებელი, არატიპური, იქ მწერალი სწრაფების დაინახოს და აღაფგინოს, გახსნას და ამოიცნოს მთავარი და არსებითი, „სუბსტანცია“.

„არამთავარი“ ამბების თხრობით მიღწეულია მთავარი მისანი, ნაჩვენებია რით ცხოვრობდნენ ადამიანები ომში, ომის დროს, ამაღლებული მომთხვეწრობა საბჭოთა კარისკაცებისა საკუთარი თავის მიმართ, პირადი პასუხისმგებლობის გრძნობის გამაზღვრება მამულის ხედვისადმი, წადენილი საბრძოლო საქმეებით დაუშაუოფილებლობა, სულიერი დედა, ხიფნეთა გადართება და ამაღლება იქამდე, რომ მზად არიან სიცოცხლე შესწირონ სამშობლოს — აი, ეს არის წარმმართველი იდეურ-ზნეობრივი პრინციპი მწერლებისა, რომლებმაც ბოლო წლების წინააღმდეგ გამოაქვეყნეს ნაწარმოებები, შექმნილია დიდ სამაშულო ომზე, უკვე ჩამდენიზე მწერლის ნაწარმოებზე დაკვირება გვაძლევს უფლებას გამოვიტანოთ გაუბედავი, და იქნებ ნაადრევი, დასკვნა, რომ ომის თემაზე დაწერილ ქართულ მოთხრობებში (ბოლო 20 წლის მანძილზე რომ შეიქმნა) მწერლები მისწრაფიან გამოკვლიონ გმირობის ჩადენის იდეური და ზნეობრივი სათავეები, ახსნან გმირობის ფსიქოლოგია თვით გმირის სულიერი ხიმიდრის გამეღვენება და წვედომის გზით, გმირისა, რომელიც მზად არის „ქმნად სიკეთისა“, მზად არის სიკვდილის წილხვედრიც ვაბდეს, ოღონდ კი დაიცავს საბჭოთა ადამიანის უმაღლესი ღირსება.

გ. ციციშვილის წიგნი — „სიუყარული სიხხლის წვიმების დროს“ — სწორედ ამ ადამიანურ სიუყარულზე მოგვიბრძობს, რომელიც ვეღლაზე ძნელი გამოცდის ეამს — ხაომარი წარდენის უმჭინვარცხ დღეებში იმედს აძლევ.

და მებრძოლებს, სიკაცობის ძალისა და ენერჯიის მატებდა. შესავალში მწერალი წერს: „ვუძღვენი დიდ სამამულო ომის მონაწილე ქალებს, ვინც მაღალი ხელი და მამულიწვილური გზებია ჩაუჭრობ კოსონად ენთება კაცობრიობის მებრძოლებს, როგორც უკვალო მაგალითი ზღაპრული თავდადებისა და სიკაცარი ერთგულებისა“. მართლაც, წიგნი მოთავსებული უკვე მოთხრობა მნიშვნელოვანწილად დაკავშირებულია ქალთა სახეობთან, მათ გვირობასთან, მათ ჯარისკაცულ ცხოვრებასთან, მათ სიყვარულთან, და საერთოდ, შეტად ნიშნადობლივია, რომ ამ ნაწარმოებში უკვედნაირი სიყვარული ჩანს ადამიანისა: სიყვარული ქვეყნისადმი, სიყვარული საზოგადოებრივი საქმისადმი, სიყვარული ტოლ-ამხანაგებისადმი და ა. შ. ეს სიყვარული ვასდევს თავიდან ბოლომდე ამ სანატრესო მოთხრობების კრებულს და რაოდენ მნიშვნელოვანია, რომ წიგნი თავისთავად ეძღვნება ლენინგრადის ბლოკადის, ლენინგრადის დაცვის პერიოდს, მასში დახატულია ჩრდილოეთის იმდროინდელი მძიმე ფრონტული ცხოვრება, არ არის დაიწყებული ომისათვის და მასისათვის შეიძლება და სიცივე, საგანგებოდ ხაზგასმულია საბჭოთა ადამიანების სულიერი სამტაკეც და მათი წინების არის, გვირების წინაგანი სამკარო და გარემოსთან მათი ურთიერთობის საკითხები. ზოგადად შეიძლება იმის თქმაც, რომ უმეტესწილად, გ. ციციშვილის მოთხრობათა გვირები მანკ ტრაგიკული არიან, „მარტყვებენ, მაგრამ თვითონ ვეღარ წეიშობენ ამ გამარტყვებას, მხოლოდ იმით ხაზრდობენ, რომ — უკვლავ დიდხანს ცოცხლობს — იმედი“. მხატვრის ოსტატობაზე მეტყველებს ეს უცილობელი ტენზიარტება, რომ კთხულობს ამ ტრაგიკიზმით ხავე, სიმართლით, სიხარულით, მღერდვარებით, უმედურებითა და სიყვარულით ხავეს მოთხრობებს და გვჩრათ, რომ მხოლოდ ამგვარი წინაგანი სამყაროს მქონე ადამიანებს შეეძლოთ დამარტყვებისათ მტერი, დაპირისპირებოდნენ მათ არაადამიანურ ხარხარისობას და, ბოლოს, დამდგარიყვენ უფრო მეტად ვინაიდან, როგორც ავტორმა სამართლიანად ვითხრა, „სიყვარულში მოჩანს ეპოქები და ხალხები, ადამიანები და საზოგადოებები“. მართლაც, ალბათ, სიყვარულიც (გულანსებთა უკვედნაირი სიყვარული: სიყვარული მამულიწვილი, მეგობრისადმი, ქალისადმი და ა. შ.), დაუხმარა საბჭოთა ხალხს გაუმარტყა მისისხანე მტერზე.

მწერალი სერგო კლდიაშვილი მაღალ შეფასებას აძლევს გ. ციციშვილის მოთხრობას „პალმა ჩრდილოეთში“ და წერს: „იმ წუთიდან

შემ, რომელსაც აქამდე როგორც „მამულიწვილი“ ეთაყვანებოდნენ, დაკარგა უკვედნაირი ძალა, გაქრა მისდამი სიყვარული და ზედმეტი ხაგანი შეიქნა... ჯარისკაცებთან ერთად, მეც, მკითხველმა, სიკაცობის მადიდებელი ამ ახალგაზრდა ვაჟაკების ხევა ვიგრძენი, მათი ნაღვლიანი თვალადე დაინახე და ამასთანავე თვითონ ზედმეტი ხეც შეშეპოდა... ეს ადამიანები სხვა პირობებში და სხვა დროს არ გადაადებდნენ ზედმეტი ხეც, დატოვებდნენ, როგორც ნივთს, მაგრამ ფრონტზე, ომის საწინელ გარემოცვაში, სადაც სიკაცულე მოავარია უკველასათვის, ზეახლა თითქოს სიყალბისა და რაღაც ვადედიოთის მომასწავებელი გახდა“.

მოთხრობაში არჩვეულებრივი დინამიკობით არის დახასიათებული ორი მოქმედი გმირი: ზუშენცი და ხელიდანაოვი. მწერალი პირველივე შეხვედრით კონტაქტს აშუარებს ამ პიროვნებებსა და მკითხველს ზორის.

ჩვენ ვხედავთ, როგორ უვლიან და ელოლია ვებიან „შეწანე დედოფალს“ ეს ამხანი ჯარისკაცები მანკაც კი, როცა სიმართლეს დარწმუნებულები (გაიყვებენ რა, რომ პალმა ხელოვნურია) ხედეურელთან შედიან. მათ არ უნდათ სიმართლე უთხრან უფროსს, ვინაიდან იციან, რომ ამ სიმართლით იმედს გაურუნებენ, სახარულით სხავეს ჩაუქრობენ მათთვის ძვირფას ადამიანს. რადგან ასე უჩქრობენ, ზუნებრივია, თვითონაც მგვევ გრძნობა ეუფლებათ. როცა გადაარვივს დროს ხელოვნური პალმა წერია ხელში, რა ხელოვნურად გამოიუტება ორივე გეოგრაფი, რა გონივრულად მსჯელობენ, აზროვნებენ.

დადგა ანგარიშების დროც. ხედეურელი შემთხვევით მიხვდება, რომ პალმა ხელოვნურია. მისაც გაიხსენებს, ხელიდანაოვი უზერხულად რომ იდგა მის წინ პალმის გადარგვის შემდეგ და კვლავ გამოიხსენებს მას. ხედეურელიც გუშანით იგრძნო, რომ ამ კეთილშობილმა ჯარისკაცმა სიმართლე არ უთხრა, გული არ ატყინა, და, აი, აქ იმართება დიდილოგი ხელიდანაოვისა და ხედეურელის ზორის ხიჯრუბისა და სიმართლის არის თანახმაზე.

ხელიდანაოვი ჩუტად იცავს თავის თვალსაზრისს, რომ უმედურებაში, გაჭირვებაში ჩავარდნილი კაცი ტყუილს გარეშე ვერ გაძლებს, რომ „ყოლ-ყოლკე და მარტოდმარტო არც სიმართლე ვარჯა, არც ტყუილი: ერთმანეთს უნდა შეუზავო. თუ რომელი უნდა უქნა მეტი, ეს დროსა და ადგილზეა დამოკიდებული. ენცე მათი კარგი შეკამება იცის. ბრძენიც ის არის... თუ მაღალ მიზანს არ ისახავ, მაშინ, არც ტყუილი დაგჭირდება, მაგრამ თუ ამგვარ მიზანს, დაინახავ, — უმისხოდ ვერ გაძლებ... ხე...“

1 გ. ციციშვილი „სიყვარული სისხლის წვიმების დროს“. თბ., საბჭოთა საქართველო, 1975. (უკველ ციტატი შემდგომში მითითებული იქნება ამ გამოცემიდან).

1 ს. კლდიაშვილი, ორი ავტორი — „ლიტ. საქართველო“, 1976, 19 მარტი, გვ. 3.

მართლაც არის, მაგრამ ეს სიმაართლედ ზოგჯერ ტყუილით უნდა მოიპოვოს, ტყუილი პაწია ხადია, იქით ნაპირზე, სიმაართლის ნაპირზე რომ გამყავებარ. ერთი სიტყვით, ტყუილით უნდა მოიპოვო სიმაართლედ და არა სიმაართლით ტყუილი...“ ასე მსჯელობს სელივანოვი და ცდილობს დაუმტკიცოს უფროსს, რომ ახლა მართალი იყო, როცა იტარა და სიმაართლედ არ გაანდო მას.

ბუშნევიც მიახლოებით ისევე მსჯელობს, როგორც სელივანოვი: „რა ქნას შავ საწყაღმა პალმაში იგივე ზომ სხვამ მოიგონა, იგივე ზომ ზევსხავით, თავის თავს ატყუებს? თქვენ თუ არ გინდათ, სხვას მიეცით უფლავს გაუხარდება! ახლა სხვების სულის განწმენდაზე, სხვებისათვის სიხარულის მინიჭებაზე ოცნებობს თა. ნაშრომის სიყვარულით გულხვავებ ბუშნევიც.

ზედღურელის დიალოგებს საკუთარ თავთან სიცრუის ავტარებაზე დიდად ადგილი აქვს დათმობილი მოთხრობაში. „წინელი იყო შევჩვეული ვარს — ფიქრობს იგი, რომ ადამიანი ცხოვრებაში შეგნებულა თუ შეუგნებულად, ნებას თუ უნებლად სიცრუე ზოგჯერ უფრო მეტ როლს თამაშობს, ვიდრე სიმაართლედ და გეშვარატება“. ზედღურელი თვითონვე გრძნობს და ხედავს რა მაგაურია ვარდაქნა შეაქვს პალმას უაზარაში. როგორ უფლიან მერობები მას — თამაშობაც არ ეწევიან — არ გახმებს მცენარეო. ხოლო ეს პალმის ცხოველყოფილება ძალიან ხოცვარ დასტანად მიიყვანა იგი: „მე მართლაც ვამაყვარა არა მარტო სიხარტენმ ტყუილისამ, არამედ ძალიან მისმა და სიკეთემ მისმა“.

მოთხრობის ხაზი სიმაართლისმყოფედ ქვეცნობიერად მაინც თვლის, რომ მერობებისათვის არ არის საჭირო სიმაართლის ვაგება. დეი, მათ ეტონათ, პალმა ბუნებრივი, ნამდვილი, დეი, აგი ახსენებდეს უკველ შეობარს — საკუთარ ეზოს, საკუთარ ქადაკს, დეი, სიხარულს მჭვარიდეს მათ. რამდენიმე დღეში ზომ შეტებაზე გადასვლა მოსალოდნელი და ეს იდილიაც ზომ მაინც თავისთავად ვაჭრება.

მწერლისათვის მწიფენლოვანია აჩვენოს, რომ სწორედ ოში, უხედურება, თავს დატეხილი ხა. შინდობანია აიძულდებენ ადამიანებს იტარონ, რომ საჭიროა მოიხპონ ოშის გამაღებლები, აღარ იყოს კაცთა კვლა, უაზრო ხოცვა-გლეტა. „და მე ვინატრე დრო, — ამბობს ზედღურელი, — როცა კაცობრიობა ერთ მოძველებულ სიცრუეს მეროდ, უფრო ახლითა და ღამაზით კი არ შეუკლეს, არამედ სიმაართლით დამარტხება“.

მოთხრობის ვიარებს წაღე დაუდგათ ასეთი დღეც. ახლოვდებოდა მესამე რაიბის სულთათანა. და მწერალაც და მისი ვიარებიც დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ უკიდვარი უარსულის ბერტემლის გადატეხასთან ერთად, ვაცამტვრედებოდა ძალიან სიცრუისა. ვანა სელივანოვიც

აზრისა არ იყო, რომ „სიხარტენმ და სიმაართლით“ არ სჭირდება. ტყუილი ვაჭირების, უხედურების, მიუწვდომელი წადილის ნაშობი იყო“.

ამიტომაც ამ გადაწყვეტებში ბრძოლაში გამარტვების იმედით აღტყინებულნი მიეწვრებოდნენ მოთხრობის ვიარები, რადგან, მწერალთან ერთად, უკველ მათვანს გამარტვებისათვის ბრძოლა, საამაყველი ტყუილის ამოხარტვ დაჭროხად ესახებოდა.

აქ ზევს მხოლოდ ვიარებისგნებო წოდა რ დუშხადის „მე ვხედავ ვწეს“ და კ. ლორტქიფანიძის „ცაბუნია“, სადაც ომმა უფელაზე კეთილშობილ ადამიანებს აქმევიანა სიცრუე. რათა იმედი მიეცათ ვაჭირებაში ჩავარდენილათვის — უფლებე დაუყენებინათ დამტყუელი ოჯახები.

მაგრამ ვანა მარტო ამით არიან სელივანოვი და ბუშნევი წენობრივად სრულყოფილი ადამიანები? რა თქმა უნდა, არა. უკველ მათ მოკმედებაში, ზედღურელთან იქნება იგი, ზიგნაკოვთან (გენერალ-ლეიტენანტი), პუდოვკოთან (გენერალ-მაიორი), თუ მათივე რანგის მეომრებთან, ისინი სულიერად სპეტაკი, ტანგარნი, უკველგვარი ადამიანური სიკეთით დაქილდობულნი არიან, მათ უყვართ თანამომე, ხამშობლო, თავიანთი საქმე, ამ ხასიათების საპირისპირად მოთხრობაში მწერალი აწიშლებს მამულარა პოლიტბელის ხასიათს, როგელსაც სიამოვნებას მჭვრის მერობების უხერხულად მდგომარტობაში ჩაყენება და მათთვის გულისტკიმა, ეს ღაქუცა კაცი ზიზღსა და უმარტყემულობას იმხარტრებს მხოლოდ, რადგან არსად ისე საჭირო და აუცილებელი არ არის მცვობრობა, მხარდაჭერა და გამტანობა. როგორც ფრონტზე.

მოთხრობიდან „პალმა ჩრდილოეთში“ ზევს დავინახეთ ადამიანების ვაწყებები, მათი ფაჭრება, და. უნდა იქნება, რომ თავისთავად მეტად ხინტერესო ქარგა — ხელოვნურისა და ნამდვილის დაპირისპირება — მწერალს ოსტატურად აქვს გამოყენებული ზედღურელის, სელივანოვის, ბუშნევიანა და პოლიტბელის ხასიათებისა და მათი სულიერი მდგომარტობის ვადროსაცემად, სიცრუისა და სიმაართლის ურთიერად. დაპირისპირებას ახასნებლად, უკველით კი ემხარტება ერთ ძირითადსა და არსებითს — რაგორ გამოიყურებინან კეთილი წების ადამიანები ომში.

მოთხრობაში — „უკველზე დიდხანს ცოცხლობს იმედი“ ვ. ციციშვილი ვიხარტავს ღენწვრადის ბლოკადისდროინდელ უფთხას; მკითხველის თვალშიც აცოცხლებს ფრონტული ცხოვრების არაერთ მეტად ხინტერესო მომენტს, მაგრამ უფელაფერი ეს მხოლოდ ეხმარება მწერალს მკითხველის ცნობიერებაში თანდათანობით ვააცოცხლოს ის საწინელება, რაც ომმა თავს დაატეხა ადამიანებს, მთელი სიღრმით ვარტმობინოს ხარტარტობა, რომელმაც ზოგჯერ

ადამიანს სახლოდ დაკარგვინა ის, რაც უველაზე დიდხანს ცოცხლობს — იმედი, სახლოდოდ აღგვა იგი „პირიხაგან მიწისა“. ჩვენ ვტყუდობთ, რომ მწერალმა დასაბუღებულ მოთხრობაში სიღრმისეულად, მოფიქრებულად და მბატრულად შეტად დამაქრებლად გვიოხრა მთავარი სათქმელი ზედღურებისა და ლიდა კავერინას ტრაგიკული სიუვარულის ისტორიის ფონზე. ზედღურელი და ლიდა კავერინა, მათი ურთიერთობა უველაზე უფრო ძლიერად და სრულად განვკაცდებენებს, ერთი მხრე, ომის დამორტყველ ძალას ადამიანებზე, მეორე მხრე — იმავე ადამიანების უშუალობას, მტკიცე ნებისყოფას, ქედღურებობას, სიამაყესა და თავგანწირვას.

პირველად ზედღურელი და ლიდა მწვიდობა. ნობის ტამს შეხედენენ ერთმანეთს.

ოქმა დასწორა ერთმანეთს ზედღურელი და ლიდა კავერინა და, აი, დენინგრადათან სულ ახლოს — სენიავისის კაობნარში, სრულად მოულოდნელად გაიგებს ზედღურელი კავერინას ცხოვრების რამდენიმე მისთვის საინტერესო ეპიზოდს. და, მიუხედავად იმისა, რომ ზედღურელი შეიბყობს, რომ ლიდას მერღვე შეუვა, იმდენად დიდი სურვილი მასთან შეხვედრისა, არაერთი დაბრკოლებას მიუხედავად, ახერხებს სავრეე მოსპიტაღის მთავარი ქირურგის, ლიდა კავერინას ქმრის — ხალაშოვის მონახულებას, რათა გაიგოს ლიდას ავჯიღისამყოფელი და მღვდომარეობა.

მწერალი ცდილობს ღრმად გააცნოს მკითხველს ზედღურელის განცდები, ფიქრები, ფსიქოლოგიური დამახულობა, როცა იგი, მრავალი დაბრკოლების შემდეგ, ახერხებს მივიდეს ლიდასთან (ხალაშოვის ნამბობის თანხმად, ლიდა ამქერად მამიდასთან ცხოვრობს ლენინგრადში). ბედნიერება თითქოს სულ ახლოსაა, მაგრამ სწორედ აქ აღწევს ნაწარმოებში მოთხრობილი ამბავი კულმინაციას. აქაც კვლავ ადამიანის სულის ხიღრმეებში შევყავართ მწერალის, ოსტატურად გვაჩვენებს ერთ დროს სიღაღით, სიამაყითა და ნებვირობით გათამამებული ქალის — ლიდა კავერინას სულის არაერთ საინტერესო მხარეს.

არ შეიძლება მკითხველმა აუღრმეებლად წაიკითხოს კავერინას და ზედღურელის დიალოგის ეპიზოდი, სადაც უკუვრთ წინადადება ხა, სიათის ახალ ნიუანსს, ახალ კუთხეს აშუქებს მოქმედი გმირებისას. თვალწინ წარმოგვიდგებათ სიკვდილს მოახლოებული, მაგრამ მიინც ქაღური კდემამოსილებით აღსავცე პიროვნება, ძალია რომ გამოღვავა, მაგრამ რაღაც უბიღავი ძაფებით მიინც წარსულს უკავშირდება, ელოღიღავება.

ზედღურელი დაიენებით მოითხოვს გაუღონ კარები, აჩვენონ ლიდა.

ბოლოს ზედღურელმა უველაფრის იმედი და-

კარგა, მოხუცმა მას მხოლოდ ამგვარად შეეძლო ლიდა კონშტადტი იყო გადასახლებული და მისამართი კი არ იცოდა. იგი დიდხანს იდგა კარებთან.

მკითხველი დამახული ელოდება მოქმედების შემდგომ მსვლელობას.

მოხუცმა არ დაუოვნა, გამოეხმურა უცნობს და როცა ზედღურელისაგან შეიტყო, რომ მას ლიდასათვის ცოტადღენი სურსათ-სანოვავე მჭო, ნდა გაღასაცემი, მოხდა სოცპარი არა: „ქალს ჩაუწედა ხმა და დიდხანს, დიდხანს არაფერი უთქვამს. — ქალბატონო, ამაზე მიინც ნუ გაშაწილებთ, კეთილი გუღობთ არის მოძღენილი — შევივდარე მე.

დედაბერი კვლავ დედა. ეტობა უოქმანობდა. მაგრამ, ბოლოს, უმოწყალოდ ნამშენადგემა არცემამ ვეღარ გაუღლო კდუნებას და კარების გაღება დაიწყო. ამხურდენენ ურდუღენი, ახნარუნდენენ საკეტები, და, როგორც იქნა, კარები ჩის ვიავღაღებით გაიღო.

ხნელი ტაღანიღან გამოვარდნიღმა შმორის საწინღმა ხუნმა ძაღაუნებურად უკან დამახევიდა.

კარს უკან ისე ხნეღოდა, რომ დიდხანს ვერ გავარჩიე, ვინ იდგა ჩემს წინაზე.

როცა თვალს სინღეღეს შეეჩვია, დავინახე, რომ წღღში ორად მოხრილი, საწინღად დაჩიავებულ-დაპატარავებული დედაბერი ზღურბლს იქიღან დაიენებით შემომცქეროდა.

თოვლიღათ თეთრი, ძალზე შეთიხეღებული და გაწღწილი თმები მხარებზე ევარა, კიაყელასავით წერილი კისებრე მუშტის ოღენად წვაღტყავა ხახე საწინღად დაჩამიჩებოდა, მეტისმეტა სიღამ, ზღრისაგან ლოყები ჩასკვენოდა, ბოლო წინ გამორჩილი უვრიამღის ძღღენი, სიკვდილის ემ, ბღღემად თავის ქალას რომ ხატავენ, ამას ემსგავსებოდა.

ჩანდა, რომ ლოგინიღან ახლად წამომდგარი იყო. ბეჭებზე რაღაც ძვეღმანი მოტებრა. წღღს ქვეშოთ დაკნეღო თქვაში გახვეუღიყო, აღხათ ახე გაუბღღედი იწვა ლოგინზე და სიკვდილს ეღღოდა.

მხოლოდ ამგვარი, ერთგვარად გაწვიღებულღი, მაგრამ გუღის შემწერღად აღწერილი შეხვედრამ შე ორი ადამიანისა არ ჩათვღა საკმარისად მწერალმა და, როგორც ჩანს, გაღაწყუკთა უფრო ნათლად წარმოგვიდგინა ამ განიწმები ადამიანის სულიერი მღვდომარეობა და განცდები.

„— ნეტავი როგორ არის. — თითქოს თავისთვის წავიღაპარაკ მე“.

და მოხდა სასწაღლი მოხუცი ქერი თვალღეღუხამამებღად შემომაჩერდა, მერე კი მის ხახეზე რაღაც ნაძაღადღეი დღიში გაწოკრთა. ამ წღღში იგი კვლავ საოკრად ნაცნობი მჩრენა.

— ლიდა რაღაცით თქვენ ჩამოგვავთ და ძა-

ლიანე. — ვთქვა მე და მოხუც უფრო დაკვირვებით გახედე.

მოხუცმა ასეუ სხე საწყალობლად გაიღიმა (ამ წყარე ღიმილში მკითხველი ძნელად მაგრამ მაინც ახერხებს ამოკითხოს ის სულიერი ტანჯვა, რომელსაც ლიანე ვანიცდის. სიცრუის გატყაბუხის მოახლოების შიშით იგი კიდევ უფრო „საწყალობელი“ გამზარა თითქოს ე. გ.).

შისი ვაჭთობრული ტუტები ერთმანეთს იდნენ დასცობდა და მე მაშინვე მივხვდი, რომ დედაბერს აღარც ერთი კიბილი არა ჰქონდა.

შემდეგ მოხუცმა მადლობა გადაიხადა ძველებისათვის და გამაწამებო ხშირ ამოიღუდღუდა: „ნუ დავიწყებთ ლიანას, და თავი უფრო წლიერად და უფრო ხაცოდავად აკანტურა“. ასე ამთავრებს დიალოგს გ. ციციშვილი.

ზედღერებმა ვერ შეიძლო თვითსინამ, ძალა-გამოღუდულ მოხუც დედაბერში სულ რამდენიმე წლის წინ თვალბზღვრიალა. ევლმოღერებულ კალმებრთა, „რომლის ერთი ვაქლაც, სავსე ტანის წარწარი რხევითა და ამაუ თავა-კერით, ევლეა მამაკაცს სისხლს უკანუებდა“. და გამედღულ-გამომღუდელს თვალბზღვრიალა.

უბა. აღმათ, მართლაც შეუძლებელი იყო ამ ორი ზატის ერთიმეორისთან დაახლოება. გაიგებება: ზედღერებმა ვერ იცნო ლიანე კავერინა. ომის მთელი საშინელებების ჩვენება უფრო ოსტატურად შეუძლებელია კი მაგანია. ლიანამ ბოლომდე შეინარჩუნა ძალა იმისა, რომ არ გაეშხილა ევლანზე ჭერტახი ადამიანისათვის თავისი ვინაობა. სანამდევლის აღარბებით არ დაეშხილებია ზედღერებლის ფრთაშესხული ოცნება: ძნელი არ არის იმის მიხედება, რომ ლიანამ ბოლომდე შეინარჩუნა ის სამშვენიერე და სიღრმე სულითა, რომელიც ასე ამშვენიებდა მას; ლიანე, როგორც ჩანს, უკვე გრძობდა, რომ იგი განწირული იყო, რომ მისი გადარჩენის იმედი უკვე აღარ არსებობდა, რომ ზედღერებლი მის სამშვენიერედ მოხარულებას ვეღარაფრით ვეღარ შესძლებდა, გულს კი ჩასწვეტდა. ვაბიროტებდა, სულს აუშღერებდა, ეგების გონსაც დაუკარგავინებდა. ლიანას, აღმათ, სურდა ბოლომდე მშვენიერი, ახალგაზრდა, სიცოცხლისა და სიუარულის მორტყილი დარჩენილიყო ზედღერებლის შეხიერებაში. ვინ იცის, იქნებ მართალი იყო მოხუციც. რომელმაც ზედღერებლი შეაჩერა. ზედღერებლი ლიანას კარბზე რომ მშუტებს ურტყამდა, სიმატლის გავებით გონება-დაკარგული: — „დედაშვილობას, ნუ ჩამოუღებ კარებს მაგ ხაცოდავს, ეგება არც უფო შენთან შეხედრა, თავისივე თავის ტრცხვინება აღმათ, თავისი ვასპირიც ეყოფა, მოეშვი დედაშვილობას... სხვა დროს მოდი“.

სხვისი უბედურების პატივისცემამ აიძულა ზედღერებლი უკან დახრუნებულყო. შეხედრა ახლო მომავლისათვის გადაედო: მიდიდა და უფრებში ჩაეშხიდა სათვალაიანი მოხუცი მე-

ზობლის სიტუებო: „ეგ, ჩემო კარბე... ხალხი, მართლაც, აღარა მგადა თავის თავს“. ახალგაზრდობამ უფრო იცოდა, ბევრზე ბევრად დაიღუბა, მაგრამ სულის სიფაქიზე შეინარჩუნა, წებისუღუეს ბოლომდე არ უღადატია სამშველი მეომრებისათვის, ერთგული მამულიშვილებისათვის, ერთმანეთის სიუარულის, შეგობობის, სამშო. ზღოს დაცივის კეთილშობილურმა გრძობებმა ბევრზე ბევრს გადაატანა თავსდატრიალებული უბედურებმა. „სისხლის წვიმებით“ იარწვეობდა ქვეყნის მიწა-წყალი. მაგრამ მორალური სახე ჩვენს ადამიანებს არ დაუკარგავთ: იმანი ერთმანეთით ცხოვრობდნენ და კეთილი სიტუეთი საზრდოობდნენ.

იქნებ ვინმეს მოეჩვენოს, რომ ლიანე კავერინამ კარბე იმითაც გაუღო ზედღერებს — ძველს რომ მოიტანა მასთან. იქნებ ვინმემ უცნაურადაც ჩათვალოს ზედღერების სიტუებო: „იგი ისევე იქდა, მაგრამ უკვე მე კი არა, ჩანათს უყურებდა“, ან კიდევ „უმოწყალოდ ნაშინილივმა არსებამ ვეღარ გაუღლო ცდუნებას და კარბის გაღება დაიწყო“.

ლიანე არ ეუთოვდა იმ ადამიანთა რიცხვს, ვინც ასე ადვლად შეიძლება აქცენს „უდუნებას“, ორი დღის სიცოცხლის ვახანგრძლივებისათვის ლიანე კარს არ გაუღებდა ზედღერებს. ლიანე სრულიად მშვიდად ეგებებოდა სიკეთლის მას უკვე შეგნებული ჰქონდა თავისი სიცოცხლის დასასრული, იგი შეშინებული შეხვდა თავის ტრაგეულ დასასრულს მან ევლდა ახლებელი დაპატარა სულ რამდენიმე თვეში დედა, მამა, მამიდაც. მასზე მზრუნველი აღარავინ ეგონა თუ არსებობდა ქვეყნად და როდესაც მოუღოდნელად დარწმუნდა, რომ იგი ზედღერებლი მამიდა, რომ ეს ძიება და შეხედება მასთან მხოლოდ ჩვეულებრივი, ან თუნდაც არჩვეულებრივი მიწეზით კი არ იყო განსაკარბებელი, არამედ დარწმუნდა, რომ ზედღერებლი მასთან დასახმარებლად, ვასამხნეველად, შიშობლის მომაცდინებელი მარწუხებიდან გამოსახსნელად იყო მისული, მოღბა. თვალბზღვრიალად უჩვეულად აუღუფრდა. პატივისცემამ და ერთგულებამ უკლებ მამა ჩაუწყვიტა და დიდებას, დიდებას არაფერი უთქვამს. საკმელს მოწინააღმდეგე. სანოვაგეს კი არ დახარბა, ძველი შეგობობას თანაგრძობობამ არჩონებების უნარი და უბრუნა და შემდეგ სიტუებო ათქმევინა: — „მადლობთ ძველებისათვის, მაგრამ მე უფრო მეტი სათხოვარი მაქვს: — ნუ დავიწყებთ ლიანას“. ამ სიტუებოდან, ვფიქრობ, აშკარად ჩანს, რომ კავერინა ევლანდერებ მალე აუენებდა იმ დიდებულ გრძობას, რომელსაც შეგობობის ხსოვნა ჰქვია, რომ მისი გონება „სისხლის წვიმების დროსაც“ არ დაინიღუდა. შისი გრძობები ფტქვეშ ვასათვლავად არავისათვის დაუთმია. ჩვენ დავინახეთ ლიანე კავერინას მაგა-

ლითზე, თუ როგორ განადგურა ომმა ადამიანი ფიციურად, მაგრამ წინობრავად ისეთივე მშვენიერი დარჩა, როგორც მანამდე იყო, მტკიცე იგი ამაღლდა კეთილშობილების უმაღლეს ხაფიურამდე.

ზედღურებისა და კავებანას ურთიერთობა ტრაგიკულად დამთავრდა. ზედღურებმა მშობლად ღმერთადის ბლოკადის გარდევების შემდეგ მოაბრუნა ლიდასთან გამწვავება, მაგრამ დაგვიანებული აღმოჩნდა — ლიდას სახლი წაგზავნიდა იყო კაცულა.

იდეა გაოგნებული ზედღურება ლიდას წაბლარზე. „ოცდაექვსი წომიის ადგილას პატარა ტრამაღიეთ ამაღლებული შიგთანიდა დარჩენილიყო. მის უკან კი ვერცა სახლის წაგზავნიდა წინაწებივით იდეა“. რამდენი ახალგაზრდის სიცოცხლე ჩაიბრუნა თან ამ უტყუმა ქვებმა, რამდენმა ვერ გაიხარა სიყვარულის ურჯულსმომცველი ძალით, რამდენმა თან წილად იმედი სიცოცხლისა და ბედნიერების. იდეა ზედღურელი და მის უფრებში ეღერდა მშობლის ხატუშები: „უველაზე დიდხანს ცოცხლობს იმედი“.

ვფიქრობთ, უფრო მეტ და სპეციალურ ჩადრმაყვას საჭიროებს ფინალში (და ნაწილობრივ სათაურშიც) გაცხადებული „იმედი“ ფაქტორი.

„იმედი“, როგორც დროისა და სივრცისაგან ახორციელები კატეგორია, უპირისპირდება სიკვდილს — როგორც უარესად განსაზღვრულს, მოხალადნდება და აუცილებელს, ამავე დროს, სამწუხაროდ, გამოუწორობელს ომის წებისმიერ სიტუაციაში. ზედღურების ფრონტული ცხოვრების წინდებულ რიტში ლიდას სიკვდილის სწრაფი მოახლოება აკთხება. ამ გაძლიერებულ ტემპს ვერ გრძობს ზედღურელი. „რატომ აქამდე არ მოხვედი?“ (განა კი შეფრლო მისვლა უფრო ადრე ზედღურელს? ე. გ.) — ისმის უხარულობიდან მრეკავი ხმა. შემოხვევითი არ არის მოთხოვნაში მებრძელი დედაკაცის შემწევაში. მას ერთგვარად მძიმე მისია დააკისრა მწერალმა. ის, რაც არ გაამბილა ლიდა კავებანამ, გულმტრევილოდ აღიარა მოხუცმა. „სიყვარულს დანახება არ უყვარს“. — თითქმის სავადურია გარდაცვალებისა ცოცხლად დარჩენილის მიმართ (მით უფრო შეგებრადიანია ამ სიტუაციაში ზედღურელი. ე. გ.) და მკობველმა იხილა „საშინელი სიშორილი“ აღმოფრთხეული ადამიანის სულიერი კრახისი, რომელიც ბოლოსა და ბოლოს კვლავ ლიდას — განადგურებამდე მისული ადამიანის — პატრიარქებამ აძულა შეხვედრა მომავლისათვის გადაედო. მწერლის უდავო ობტატობაზე მტკიცებულებს ის ფაქტიც, რომ მან შესანიშნავი, შეუმცდარი ტაქტიკით, რუდუნებითა და თანმიმდევრობით აჩვენა „კეთილშობილი სიკრუისა“ და „საშინელი სიშორილის“ ურთიერთდაპირისპირება და ახერხებულ სიფიქრული გაუჩინა მკითხველს.

ზელინდელი, მოხედალი შეხვედრის მიხედვით „შეხვედრა ზედღურელს — დივიანია კვლავ ომით განსაზღვრულ „სხვათა და სხვათა მიწურთა გამო“, და მათზე მოთხოვნას, მიუხედავად ტრაგიკული დასასრულისა, თან ხდევს და ახსივს. წებს უველაზე კეთილშობილური გრძნობა სხვა უფრო ძლიერი იმედისა, რომელიც აძლებინებს, სიცოცხლის სტიმულს აძლევს ადამიანს, სამწვეუნოდ მოაბრუნებს მას და შეაგონებს ახრძილს, რომ არაბადეს გამწვავებულს ომი — ნგრევის, შიშნების, სიცოცხის, უფედურებისა და ფიციური განადგურების ახრძილს რომ დაატარებს და აშკვადრებს ამ ქვეყანაზე.

ჩვენ გამწვავლად განვიხილეთ ასე ვრცელად გ. ციციშვილის მოთხოვნა: „უველაზე დიდხანს ცოცხლობს იმედი“. ვეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ თანამედროვე მოთხოვნებისათვის, რომლებშიც სამართლო ომის თემის ექვემდებარება, ზოგადად დამახასიათებელია იმგვარი მიდგომა თემისადმი, რომელსაც სათავე სწორედ შოლოხოვის „ბედი ადამიანისამ“ დაუდო. ამ მოთხოვნებს, ვფიქრობთ, წინააღობილად მოთხოვნებისაგან განსხვავებს დამახული, დაინებული ურადლება ადამიანის სულიერი სამყაროსადმი, გახა. ზედღებულა თვალის მიდევნება წინობრავი პირობებებისადმი. მწერლებმა აჩქრად, როგორც ჩანს, მიწნად დასაბეს გამოკვლიონ, განხიან მეომრების, ამ ომში მოხვედრილი ადამიანების, ჩვეულებრივი მოქალაქეების მასობრივი შიშული ავკარები, სიხრულით აჩვენონ სოციალური და ინდივიდუალურის მთლიანობა, ჩასწვადეს პიროვნების იდუარწვობრივ სანადგურებს. ამ მიზნით, მწერლებმა ცდილობენ თვითნაი ნაწარმოების გმირი ჩააყენონ იმგვარ მდგომარეობაში, როცა მათი იდუარე და წინობრავი სტიციუზმის გამოცდა მოხდება ომში მომზადარი განსაუთრებული კულიზების ეამს. უველაფერი ეს კი ისე უნდა იყოს მოცემული ნაწარმოებში, რომ გამოგონილს, არასნებულის შობებულებებს არ უნდა რეყვებდეს; სარწმუნო ფაქტებით, მაქსიმალური სიმართლით უნდა იყოს გადმოცემული აღწერილი რეალური სიტუაციები, საომარი ატმოსფერო, ფრონტული სერათები. მოუთმენელია ამ დროს ურველგვარი სიყალები, რადგან ადამიანების აზრები, ფაქტები, განცდები და სულიერი ძებრბი ხშირად გადაშფუყვბო და არსებითია. ამ დროს ურველავე განსაზღვრულია ომით, უველაფერი გავღენილია გამარჯვების დაუშრეტელი და უხაზღვრო სურვილით.

უნდა ითქვას, რომ გ. ციციშვილის მოთხოვნებში მიწანი მიღწეულია. გარდა იმისა, რომ მწერალი გავრდის რამდენიმე მეთად სიანტრები ფსიქოლოგურ სახე.სახათა, არაჩვეულებრივი სიმართლითა და სიწუხით ვეცნობით შიშელ იმ საომარ სიტუაციებს, ფრონტული ცხოვრების ნარ-ეული მოცენილ ვრცელ გზას.

როცა გამარჯვებაც ხერხი იყო და არც უკან დახევა იყო გამორიცხული.

ზედმიწვენიით სიმართლით, ზუსტად და სრულყოფილიადაა გადმოცემული საომარი მოქმედება, წინ არის წამოწვეული პიროვნებები და ხალხის ბედის ურთიერთგანმსაზღვრელობა და ხაზგასმულია ის გრანდიოზული მასშტაბები, რომლებიც დიდ სამშვიდო ომს ისტორიულ მნიშვნელობას ანიჭებს. ამ მოთხრობებში „გაუბრალეული არაფერია, არც შეფერადებული, არც შერბილებული. არც ადამიანურ ურთიერობათა შორის აღმოცენებული მახვილი კუთხეზია მოხლაგვებული და არც ცხოვრების მრავალი საპირბორტო საკითხია დუმილით მიჩურმებული.“¹

ყველა მოთხრობის ცალკე განხილვა ძალიან შორის წაგვიყვანდა, ამიტომ ჩამდენიმე მოთხრობას მხოლოდ ზოგადად შევებებით.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ ზ. ციციშვილი თავის მოთხრობებში ქალს მაღალ წესობრივ საფეხურზე აყენებს. ქალა მის შემოქმედებაში არა მხოლოდ ტრფიალების საგანია, არამედ იგი თავდადებული გმირიცაა, ერთგული მეუღლეც, გატაცებული შეყვარებულაც. მაგრამ ყველგან მიწერია, ნამდვილი, თითქოს შეუფერადებელიც. როდესაც ავტორი აგვიწერს ქალსადმი სიყვარულს, მიმართავს სიანტიტრესო რომანტიზაციას, რომელიც საერთოდ ბუნებრივად თან ახლავს ურთედგვარ სიყვარულს; ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ომის თემაზე დაწერილ ქართულ მოთხრობებში იშვიათად გვხვდება ქალ-ვაჟის სიყვარულის იშვარო სისპეტაკოთ, სიღრმითა და სიმართლით გადმოცემა, როგორც ზ. ციციშვილის ნაწარმოებებშია.

გმირი ქალის სიანტიტრესო ხასიათი შექმნი მწერალმა მარინა ნელიდოვას სახით მოთხრობაში „წინე ვეწვევა ეამი სინანულისა“.

ამ მოთხრობის გმირი ნელიდოვა უწყალო საბჭოთა მეომარი ქალია, მან მთელი ცხოვრება შეგნებულად მიიტანა სამშობლოს თავისუფლებისათვის ბრძოლის სამსხვერპლოზე, რაც ასე რისკატურად აქვს აღწერილი ზ. ციციშვილს, რომ მოთხრობის ბოლო გვერდებში ჩაიკითხვამდე იკრძინება, რომ ნელიდოვა არ შეიძლება ჩვეულებრივად მოკვდეს — მან უთუოდ რაღაც მნიშვნელოვანი, გმირული, გამორჩეული უნდა ჩაიდინოს. მოთხრობაში პირველ გამოჩენისთანავე იმერწება მისი ხასიათი. იგი მეოცნებე ქალიშვილია და სტერა, რომ „სწორედ იცნება იმების სხივი“.

მამილშოში სერჟანტი პედაგოგად გახდომამდე იცნებობდა, თითქოს მხოლოდ ბედნიერებისა და სიყვარულისათვის იყო მოვლენილი ამ

ქვეყნად, მაგრამ ცხოვრებამ სულ სხვა ხასიათი წი მისცა მისი ქვეყნისა და მოქმედების განვითარებას, ომმა კალამოტი შეუყვანა მისი ცხოვრების ნათელ გზას. და როცა კრიტიკული მომენტი დაუდგა, ნიუხედავად იმისა, რომ კახიტიანი ბალაშოვი ბრძანებდა: „დრეწინა სწრათად დამიხრუტეთ და გადმოხათო“, „ოქცე უკვე შეასრულეთ თქვენი ამოცანა“, არც კუფიქრია აღბეული ვალდებულება ბოლომდე არ შეესრულებინა. სიკვდილი სულ ორიოდე წახიჭე იყო, მაგრამ ყურმილში ნელიდოვას ხმა სოკრად მშვიდად ეღერდა: „იგი დინჯად და მკაფიოდ ღაპარაკობდა, არავითარი მღელვარება აღარ ემჩნეოდა“. მას უკვე მიღებული ჰქონდა გადაწყვეტილება, ორიოდე წამში დრეწინა აფიქნა.

მარინას სიკვდილით გამოწვეული ტრაგიაში კიდევ უფრო შემაძრწუნებელი ხდება, როდესაც მოულოდნელად არკვევა, რომ მას კეთილი, მაგრამ დარღისაგან მუდამ გულჩახობობილი კახიტიანი ბალაშოვი დიდი და უთქმელი სიყვარულით უყვარდა თურმე. მარინა ნელიდოვა კიდევ ერთი კეთილშობილი მსხვერპლია ამ საწინდელი ომისა.

ხაზგასასმულია ისიც, რომ ზ. ციციშვილი თავის მოთხრობებში რისკატურად გვიხატავს რაკმეტი პირთა იმ კატეგორიას, რომლებიც ომის მძვინვარე დღეებში ცდილობენ რაც შეიძლება მეტ გამოარჩენ ცხოვრებაში, თბილად მოკლათდენენ, მაღად ჩინს მიადრწინ და კარგად მოეწყონ. ამ მიზნით ეს უკადრის ბერბუბა და საშუალებებს იყენებენ, ინტრაგებსა და პროვოკაციებსაც კი მიმართავენ პატისონი ადამიანების მიმართ. ამ თვალსაზრისით ერთ-ერთი ყველაზე სიანტიტრესო პიროვნება საარტიდერიო პოლიციის უფროსი პოდპოლკოვნიკი იანონტოვა მოთხრობაში. დან „ამხავი უფრიცვალდებისა, უარყოფითობის ცლდერი დამკრავს კიდევ ჩამდენიმე სხვა პერსონაგებს. მათი სახით მწერალმა ძერწავს ტიპებს ისეთი ადამიანებისას, რომლებიც „გებლადენ და სულში აფურთხებდენ იმ მრავალერ მრავალ ვაყვას, ვინც საწინდელი მძვინვარების დროს ეგვიტ ნაშობა შიშის ნაკვერცხალზე უდნაშაულად დაიწვე და დედაბუდიანად დაიბუგა“.

ბოლო დროს შექმნილ მოთხრობებში უდავოდ ჩანს მეტი ფსიქოლოგიაში. ფილოსოფიური მიდგომა ამა თუ იმ მოვლენისადმი, ადამიანის მოქმედებისადმი, ჩანს ადამიანის ხასიათი. ამ მოთხრობებში ჩვენ ხშირად ვხედავთ არა მხოლოდ ომის საწინდელ სურათებს, არამედ უმეტესწილად, იმ გაყენებას, რომელიც ამ ომში მოახდინა ადამიანებზე, მათ ფსიქიკაზე, ვხედავთ, თუ როგორ იცლიან ომის მონაწიდენი შემაძრწუნებელი „ისხლების წვაენებას დროს“ სიყვარულისათვის, კარგისა და ავის განწყობისთვის, ურველივე ადამიანურისათვის. ისიც უნდა დავს.

1 მ. ანთიძე, „ეამი ბრძოლისა და ეამი სიყვარულისა“, „განთიადი“, 1976, № 6, გვ. 65.

ძინოთ, რომ ამ მარბაროსული ომის დროს საბჭოთა ადამიანი არახოდეს არ ჰყარავს წონასწორობას, არ არის ვაზრობიერებული და თუ იგი შერიხს იმის შესერობილი, მხოლოდ იმეტომ, რომ იყავს საკუთარ თავს, სამშობლოს, საკუთარ მაწა-წყალს. რომ მისი ბრძოლა, მისი მოქმედება, სამართლიანია, რომ იგი ვალდებულია არის, სხვა რომ არა იყოს რა, თავი დაიკავას თავდასხმულიდან, დაჰპარობდეთაგან, მაშასადამე, ყველაფერი მაინც განსაზღვრულია ომით, იმ სიტუაციებით, რომლებიც მხოლოდ ომშია მოსალოდნელი.

60-70-იან წლებში დაწერილ მოთხრობებში დღის წესრიგში დადგა სიღრმისეულად გაშუქებულიყო მთელი რიგი რთული საკითხები: კაცურკაცობის გამოვლენა იმ ძნელდებობის ფაქტად, ვალდებულების ამაღლებული ვაჭრობა, ადამიანის პატივი პასუხისმგებლობა სერთო-სახალხო საქმის მიზნით, სიყვარული და ერთგულება, პატრიოტიზმის ბუნების არსის გახსნა. მწერალი ამ საკითხების სრულყოფილად დამუშავებისას მიიღობს გამოიკვლიოს ჩადენილი გმირობის იდეური და ზეგობრივი სათავეები, გვაჩვენებს გმირის ფსიქოლოგია და მებრძოლის სულიერი სამართალი, მებრძოლის, რომელიც თავს სწავლებს საშინაო თავისუფლებას, სწორედ ეს საკითხები, ეს ძირითადი მონაცემები განსაზღვრავს ამბროინდელი ნაწარმოებების ეპიკურ თავისებურებებსაც და მათ სტილურ ხასტეზასაც. ამ დროს, ისაღებია სწორედ ეს ახალი, სტილური განსაკუთრებულობა, რომელიც მოითხოვს, უმეტესწილად, გიხსნას ადამიანის, გმირის, მებრძოლის ხასიათი, მისი „სულის დიალექტიკა“ ომის არა. ჩვეულებრივი კლასიციზმის ფაქტად, და ჩვენ ვიტყვით, რომ ფსიქოლოგიაში — ეს არის საერთო თვისება თანამედროვე „სამხედრო პროზაში“. ნაწარმოებებისა, რომლებიც ომის თემაზე დაიწერა; ოღონდაც, ფსიქოლოგიაში ამ ნაწარმოებებში ადამიანის ხასიათის შეცნობის მხოლოდ ერთი მხარე კი არ არის, არამედ უმეტესწილად, ომის დროს შექმნილი ვითარების, კლიმატის კვლევის უცილობელი სასაღებია.

სტილურ თავისებურებებზე როცა ვლაპარაკობთ, მშვედრელობაში გვაქვს ზოგიერთი (და, რა თქმა უნდა, არა ყველა) მოთხრობის კომპოზიციური აღნაგობა, შედგენილობა. ჩვენთვის საინტერესო შემთხვევაში, კომპოზიციურ ცენტრად გვაქვს გმირი, ყველაფერი, რაც მის ირგვლივ ზდება, დამახულია მისი თვალთ, განსაზღვრულია მისი სულიერი მდგომარეობით, გაუხადებულა მისი მოქმედებით. ამ დროს ხასიათობი შეტყულებაში შემოღვის პირდაპირი და ირიბი მინაგანი მოქოლოგი ან დიალოგი საკუთარ თავთან. ჩვენს მსჯელობა განყენებულია რომ არ იყოს, მოვტანთ რამდენიმე მაგალითს გ. ციციშვილის მოთხრობიდან „ყველაზე დადუნანს ცოცხლობს აქვია“.

ჩვენ მიგვაჩნია, ამ მოთხრობის შემთხვევაში ქმედი გმირი სწორედ ლიდა კვერინია, მიუბედავად იმისა, რომ თვითონ ლიდის მხოლოდ ნაწარმოების ფინალში ვეცნობით პირადად. ვფიქრობთ, დასახელებული მოთხრობა სწორედ სიუჟეტის აგების ორიგინალობით გამოირჩევა სწორედ სტილური თავისებურებებით არის განსაზღვრული ბევრი „უცნაური რამ“ მოთხრობაში.

შედურების მოკონებები არის ერთადერთი წყარო, რომლიდანაც ვეცნობით საერთოდ ლიდა კვერინას, მისი ცხოვრების ერთ შეტად საინტერესო მონაცემებს, მის გარეგნობას, ზნეობას, სულიერ სამყაროს; ამავე მოკონებებით ვაგებთ, ვინ იყო ბევედურელი, როგორია მათი სამშობლო, ახლობლები, მათი მიწრატებები და ფაქტები.

ლიდა კვერინას ხასიათის გამოძრწვისათვის თბრობის დასახელებული (ე. ი. რეალურად არსებული) გზით წარმართვა, მხატვრულად მის ორიგინალურ გადაწყვეტაში მდგომარეობს, სწო. რედ ეს მიგვაჩნია ჩვენ ამ „სტილურ თავისებურებად“, რომელიც, ვიქვიათ, ამ მოთხრობაში სულ სხვაგვარად განაზოციდა მწერალმა, სხვა შემთხვევაში კიდევ სულ სხვაგვარად, მაგალითად, „ქალმა ჩრდილოეთში“, „უცვი“, „ამხავი ფერაცვალებია“ და სხვ.

ამრიგად, თუ ომისდროინდელ მხატვრულ ნაწარმოებებში მწერლის უპირველესი ამოცანა იყო ომი — მთელი თავისი სასწინელი არხითა და შედეგებით, უკვე მოგვანებით შექმნილ ნაწარმოებებში პირველ პლანზე დგას ადამიანი. ადამიანი, მთელი თავისი დადებითი და უარყოფითი, თავისი ადამიანურად ძლიერია და ანაწარმადეუ სუბტი მხარებით. თუ აღრინდელ ნაწარმოებებში მოკარბებული იყო ასეარად (მყვერად) გამოზატული ღირიკულ-პუნლიაციბტური ინტონაცია განსაზღვრული საგმირო-რომანტიკული პათოსით დღევანდელი მოთხრობების ავტორები, მართალია, ძირითადად ავტრედებენ (სხვაწარად არც შეიძლებადა მოხდარყო) ამ სტილურ მანს, მაინც ეს ტრადიცია გაცილებით უფრო განახლებულია და გაღრმავებულია. თავისი დიამაზონით სუბიექტურ-ღირიკული საწყისი გაცილებით უფრო ფართო მას. შტაბითაა მოცემული. ამქერად მწერალი თავის თავშივე ატარებს წარმოდგენას არა მხოლოდ იაზე, თუ რა და როგორ ხდებოდა ომის დღებში, არამედ მისი მოსოლმხედველობა დამატებით კიდევ უფრო გამოდრებულაა მრავალი წლის გამოცდილებით. მხატვრული აწროვების სიღრმით, ატორიზმის ახალი პრინციპის ახლებურად გააზრებამ განაპირობა მწერლების არა მხოლოდ დანიტრეტება ომის თემით ამ წლებში, არამედ იმ წარმატებას მიზნის, რომელიც მოიპოვეს დასახლებულმა ნაწარმოებებმა თანამედროვე მკითხველში.

სული ეკრანისა

ამ ბოლო წლებში ქართულმა კინემატოგრაფმა მთელ მსოფლიოში გაიჟჟა სახელი.

გახატვია ისიც, რომ ეს „რენესანსი“ ქართული კინოხელოვნებისა, ზელოვნების დარგებს შორის უველაზე ახალგაზრდასი, განპირობებულია ეროვნული კულტურის საერთო აღმავლობითა და განვითარებით. ამ თვალსაზრისით კინოს ცალკე გამოყოფა და მისი დამარსპირება ლატერატურასთან, თეატრთან, ლტრწერასა თუ მუსიკასთან, რა თქმა უნდა, ვაუშართლებელი იქნებოდა. კინოში, როგორც ყველაზე ხანტერ ზელოვნებაში, უბრალოდ, უველატური შენივთდა, გაერთიანდა, მარშინაულად გაწონასწორდა...

ერთ-ერთ უველაზე დამახასიათებელ ნაშანს ქართული კინემატოგრაფისა, ჰენი აზრით, წარმოადგენს მისი მრავალტეროვნება. ამ წერტილში ჰენი სურვალისა სწორედ მის ამ თვისებაზე გავაშავილით მკობხველის უტრადღება და შექმლებისდაგვარად გამოვეყოთ ქართული კინემატოგრაფის ძიებითა უშინაერხე მისართულებანი.

მისდა როგორდაც ისიც, რომ ერთდროულად გავეცანი თენჯილ ახლამის გაზეთ „ზარია ვოსტოკაში“ გამოქვეყნებულ ინტერვიუსა და ლევან რონდელის — წიგნს — „ტრადიცია და ეკრანი“ („განათლება“, 1978) და უნდა გვხვრათ, რომ რამდენადაც ახლობელი აღმოჩნდა შემთვის ქართული კინორეისორის პოლიცია, იმდენად მიუღებლად მომჩრეუნა ქართული ზელოვნებათმცოდნის შეხედულებანი ამ წიგნში წამოჭრილ საკითხებზე.

ახლამდე ამ ინტერვიუში აზრისა და იღვის ორგანული შერწყმისა და განვითარების მომხრედ გვევლინება და ამიტომაც ხაზს უსვამს რეისორის როლს. მის უნარს — გააშღებნი წველთისა და მხამობითა კულექტივის ერთიანი შემოქმედებითა შეზინებენ წარმართვისა, მთე-

ლი შემოქმედებითი ანაშბლის ერთ ახსენად შერწყმისა; მისი ამოავალი წერტილი გახლავთ ფილმის უველა კომპონენტის იდეალური შეთანაბრება, რის შეოშებითაც კინოხელოვნებაში და საერთოდ ზელოვნების სხვა დარგებშიაც ხასწაულები შეიძლება შოახდინოს ადამიანშია იგი მომხრეა ელასიკური შემკვიდრობის „თავისუფალი, დამოუკიდებელი წაკითხვისა“, მისი აზრით, ტექსტთან დაშორება ნიშნავს მასთან ნამდვილ შიახლოებას. მას კარგად ესმის, რომ „ზელოვნების უველ დარგს გამოშახველოების, გნებავთ გამოშახველობის თავისი სპეციფიკური ენა გააჩნია“, და რომ „მასიური მოწონების“ ცნება უკველთვის არ არის გამოშახველი კინოფილმის შიახრულ-შემცვენებითი ღირებულებისა. „შოახონებულ შიახტარს, ზელოვანს სჭირდება ახვეე შოახონებული შიახურებელი, მკობხველი, ბოლო შოახონებული შიახურებელი კი თვისობრივი კატეგორია გახლავთ და არა „რეისორივი ცნება“ — იგი ესთეტიკური კრდღს არს ესთეტიკურ ანექტში ხედავს — ამიტომაც ჩამოყალიბებული შეხედულებანი გააჩნია ამა თუ ამ საკითხზე.

რონდელის პოლიცია კი დიამეტრალურად ეწინააღმდეგება უველივიე ამას. იგი წინააღმდეგია უველგვარი „პირდასუბიექტური ხახათის ჩადრმეუბებისა“. „შეტაფორული კომბინაციებისა“. „კინოგამომშახველობითი ფორმებით გატაცებისა“. იგი წინააღმდეგია უველგვარი ასეთი „ძიებებისა“ — დღეს უველში პირზე აკერია ეს მოღერი ტერმინი — „ძიებანი“, რომელსაც ლეკავართ „გაუთოვებულ დუბლებამდე“. „სტუდიის საწარმოო გეგმის ჩაშლამდე“. — შაკარად და კატეგორიულად უღდება რონდელი ელასიკს ეკრანიაციის პრინციპებს — „ეგერი წოდებულა. „თანამედროვე წაკითხვა ელასიკისა“. უშახლავთუღ „ახალი წაკითხვა“... რონდელის განაჩენი საბოლოოა და განაჩივრებას არ ექვემდებარება: „ელასიკა უნდა იყოს უყველია, შერყვე-

ლი". აქვე რატომღაც ავტორი ძრახავს დიუ-რენმაზასაც, რომელიც მონათლულია, „გამორჩეული, „გამარჯე“ გადამჭეუვებლად და გადამსხვებურებლად კლასიკური პიესებისა“ და „ჭველი მხატვრების შემოქმედების დამაბნელებელია“ რომელიღაც „რედუტაციის“ წევრად. რონდელს შემოქმედებითი წარმატებების სახომად მიჩნეული აქვს ერთადერთი — ხალაო. იგი ვვამცნობს — კინოფილმს — „იუო შაშვი შგალობელი“ დაესწრო მხოლოდ 2,6 მილიონი მსუყრებელა, „ფირსისანსა“ და „ვედრებას“ კი — 1,6 და 1,2 მილიონი, რაც არადაშაკეყოფილებლად უნდა მივიჩნიოთ. მაგრამ მთავარი, რაც არ აქეყოფილებს კრიტიკოსს — „მხატვრული შაკვაღფეროვნება“ ვაზღვთ. იგი ცნობს მხოლოდ „რომანტიკულ მიმართულებას“, რომელიც გამოიყავს „ეროვნული ხასიათიდან“ და რომელიცაა შემოწმევა „ჩა ნახევარტონებისადაში, არამედ ცხოველი გრძნობების ზომერი ტემპერამენტული გამოხატულობისადაში მიდრეკილება“. ამიტომაც იგი მთლიანად უფულებელყოფს ეგრეთწოდებულ „დეკუმენტური ესთეტიკას“ პინიკაიებსზე შექმნილი ფილმების ღირსებებს. რა თქმა უნდა, უფრო იოლი იქნებოდა ისეთი ფილმების შექმნა, რომლებიც აჩვენებდნენ ერთბაშად „სუბურებისეულნი“. რონდელის თქმით, არჩეული მანერა „ხელს უშლის“ ისეთ ფილმებს, როგორცაა „დეკუმენტობა“, „თეთრი ქარავანი“, შალე ვახუშტული მოვა“, „დიდი მწვანე ველა“ და ასევე ფილმსაც — „იუო შაშვი შგალობელი“, რომელზეც განაყოფიებული მისხანებით ხატბრობს ავტორი — „შეგავსი ზეერება ადამიანისა, მისი ასაშვა შუტრავი ნატურალიზმის სტალიში, ძაღაუნებურად ენაუგავება ბურჟუაზიული რედუცენებისათვის წაშინდობლივ ქებისტურ კრეფობს, თითქოს ადამიანი, მიუხედავად სურვილისა და ცდისა ბოლომდე შემჯედრებოთი კომპლექსების მონად რჩება“. ასეთი ამირადურრობა (?), ანდა კიდევ ავტორის ზნებობრივ შეზღუდულებათა მდებარობა გვხვდება სხვა ფილმშიც — ანხაუბს ივა.

ყველა-ყველა და „გრძნობათა მოლოანობა“ და მათი „ზომიერი და ტემპერამენტული გამოხატულობა“ ამ ვერდიქტებში იგულისხმებთა მაგრამ ძალიან კერს იჩქმუნო ლ. რონდელის — „უცხოური მიმართულებანი“, „მიუწიკლის ენარის დესადღური წარმოშობა“, „ასეამად დასავლეთში არსებული მოღერი შეზღუდულებების ხელკენებაზე“, „დასავლეთის კანონებოვანთა მოღერი სტალისტიკა“ — ყველაფერ ამით უოფილა თურმე დაავადებული ქართული კინოხელკენება.

მაშ ასე, მაინც რას მიიჩნევს რონდელი ეროვნულის წიშუებად? ვახუშტი წილებსა და ახლო წარსულის ფილ-

მების მიხედვლ ნებსაში ზეერ ტემპერამენტულობა კვეთლ ქაბებს ვერ წააწეუდებთ. მხოლოდ ერთ ადგილას, როცა იგი ახახებს „განათვისუფლებას“, კრტიკოსი ამ ფარის ფილმებს მიაკუთვნებს „გორგან ხაკაყეს“, „ჩარსკაცი ივანე ბროკინს“, „მედორე გოგონასა და შვემბს“, „კოლგა—კოლგას“ და სხვებს. „რომელია შორისამ გვხვდება არც თუ ურავო ფილმები, მაგრამ უველა ისინი მაინც ვერ გამოკეთოვენ ეროვნულ ტრადიციას... „განათვისუფლებანი“ ესთეტიკური დონე ლ. რონდელს შეიძლება მიჩნედეს განმსაზღვრებლად და ეს მისი წებაა, მისი გემოვნებისა და აშკარა ფილმებისადმი მიდრეკილების საკითხი, მაგრამ რა მოცუბერბით ქართულ ფილმს?

თამაშიმდევრულად დაიწუნა რონდელმა „დეკუმენტური სტალისტიკის“ ფილმები — „როგორც აღვნიშნეთ, უნაყოფო გამოცდაც გზა“... ასევე დაიწუნა მეტაფორული და პოეტური მიშაოტუების ნაწარმოებები — („ქართული კონმეტოგრაფისტიები, ვფიქრობ, სწორად იქცევიან, როცა უარს აწიბუნ ქარად — სუბიექტურ დამოკიდებულებებზე“, „სინალიზარ“ და „მეტაფორულ“ კომინციატებზე...“). — წარაუვა კრიტიკოსმა ეროვნული პრესტიჟი მიუწიკლის, ასევე შემოქმედებით — გამოხსახველობითი ხასიათის ბიოგრაფიულ ფილმებს. შან ტაქტიურად ვანხილვის მიღმა დატოვა ქართული კონმეტოგრაფის მთელნი „იქორს ფონდი“. დამერწმუნებით აღბათ, რომ მეტად უცნაურია და უჩვეულოა, როცა ადანაშაულებენ შანცდამაინც ამ ფილმებს, რომელთაც ქართულ კონმეტოგრაფის მსოფლიო დღეება მოუტანეს! თუ კი გამოკრახებთ ხიიდან ხაკუეთებს ფილმებს — „იუო შაშვი შგალობელი“, „ვედრებას“, „ნატრის ზეს“, „ფირსისანს“, „ვერის“ უბნის მელადეობს“ და ასევე დაუნახებულად ანდა მიხეგრად შინაწნებულ, მაგრამ აშკარად უარყოფით განარტკამოტანილ ფილმებსაც — „ფოთოლცენებას“ და „არ დაიბარდოს“, რომლებიც ასევე რონდელსაუგის მიუდებულ მიმართულებებს განკუთვნებიან, მაშინ რაღა გვჩრება ხელთ?

ლ. რონდელმა მხსტირის გუშინედულ ესთეტიკას. მას შგონია, რომ, მკურებლებისათვის გვირი ცოცხლობს, ასე ვთქვათ, იდეალური მაგნიტურ ველზე და მისთვის დამახასიათებელია მარმოციულ, სრულყოფილ ხამეარობთან სიახლოვე... სწორედ ასეთი მარწმანი „ზადგის მან გვიროან და აუღიტორიანობან“.

შემდეგ ვკითხულობთ: „...გმობი ნაინტერესი უნდა იყოს არა შარტო მფილიერად, იგი გარტენულადაც მიშინდევლად უნდა გამოყოფებოდეს, ძღვერი და ღამაში უნდა იყოს, როგორც ეს მარმოციულ პიროვნებას შეეფერის.“ კრი-

საქართველო
1925-1926

ტაკოს „ვერ აქმეოფილებენ ის მახიობები, რომლებიც დაკავებულნი არიან დოკუმენტური სტილისტიკის“ ნაწარმოებებში, სადაც იხიანი „ცხოვრებისეული გმირებს“ თამაშობენ...

თანდათან ურთადლებასა ძაბავ და უკვე აღ-
შეოთება ვიპარობს ქვემოთმოყვანილი პასა-
ვის უხერხრობის გამო: „მხვავს ნაწარმოებებ-
ში (კრიტიკის მხედველობაში აქვს „დოკუმ-
ენტური სტილისტიკისათვის“ ნიშანდობლივი
ესთეტიკური ხასიათის ფილმები (ვლ. ო.),
როგორც წინა, საზღვარგარეთული ფილ-
მების მხვავსად, მთავარ მოქმედ გმირად გვეუ-
ლინება პატარა, ეგრეთ წოდებული, სა-
შუალო ადამიანი, აგრეთვე მოთბობი-
ლია უნიშვნელო პიროვნებებზე...“ შეხე-
დეთ, რაში უოფილა ხაქმენი აი, რატომ მიგვა-
ნიშნებდა ჯერამე კონსტრუქციების ამ მიმარ-
თულებას „ქართული ხასიათზე“ კრიტიკოსი,
იტალიურ ნეორიალზმის რომ შიაკუთუნებდა
მრავალ კონფილმს და მათ შორის პირველ
რეჟის „მეადანას ლურჯას“. აი, რატომაც ხე-
დავდა იგი — „შე, ბებია, ილიკო და ილიკონ-
ში“ ეროვნული ხაწყისის უფუფუბებულყო-
ფას!

თანამედროვე ხელოვნებისათვის ნიშანდობ-
ლივი რეალზმი მიუღებელია რომდელისათ-
ვის. ცხოვრებისეული ხიზარბდე, ახალი, ჰუ-
მანურ კაქურსში ასახული პიროვნების პირო-
ბღმემატიკაც მიუღებელია მისთვის. იმიტომაც
მისტიკის იგი ესთეტიკის ასეთ „გმირს“,
რომელიც გამოირჩევა თანამედროვე ადა-
მიანისაგან, იმითგან, რომლებმაც კარგად უწ-
ყიან თავისი უფუფუბა-მოკვლეობანი, თავისი
თავმოყვარეობის და მათ შორის ეროვნული
თავმოყვარეობის რაობაც! ხელოვნებამ საზო-
გადობრივი პრაქტიკისა და საზოგადოების
ესთეტიკური განვითარების პროცესში ახალი
ესთეტიკა გამოიქმნა. საშუალო ადამიანი,
ისევე, როგორც მყარბრცხოვანი ერთი ამაყობს
იმით, რომ იგი არ არის ვალდებული იყოს
„ძლიერი“ და „თვალწინაცემად ღამიანი“.
ესე იგი, ხელოვნების გამოარბეული პერ-
სონაჟი, გმირი: პატარა კაცის წარმოჩენა,
ანუ „საშუალო ადამიანისადმი“ — ურთადე-
ბის მყარობა მთელი სახბუოთა ხელოვნების
შინაშენდოვანი მონაპოვარია და მათ შორის,
რალა თქმა უნდა, ქართული ხელოვნებისაც. და
ის ფაქტი, რომ სახელდობრ ქართულ ხელო-
ვნებაში (ლიტერატურასა და კინოში) გმირის
დემოკრატიკაციის ეს პროცესი მხატვრული
განზოგადების სიმადლევა აყვანილი, მწელია გა-
დაჭარბებით შეაფასოს ადამიანი.

ღ. რომდელის პოზიციის სისუბტე აქ გან-
საკუთრებით ხელწესახება.

ესთეტიკური „ხიყრუე“. აგრეთვე ვერაფერ-
ში არგია მუხაკას.

რალა თქმა უნდა, უოფლად გამომართლებე-

ლია ცალკეულ შემოქმედთა მხატვრული მოქ-
მებისა და შეთოდების რალაც უნივერსალურ,
საუოვედლოად მისაღებს დონეზე დაუჭარის უო-
ველი ცდა. რევისორის ინდივიდუალურა შე-
მოქმედებითი თვისებების ცნობა, პირდაპირ ფუნ-
იოქვას, რომდელის ხასიათის უველაზე ძლიერ
მხარეს არ უნდა წარმოადგენდეს. როცა იგი
ახვადებს, რომ ახულადის პლასტიკური უნარი
და ნიჭიერება „ზოქავს მსახიობებს“ და ასევე
ხედს უშლის „ადგილობრივი ეროვნული კო-
ლორიტის წარმოჩენას“, უნებურად გუფუფუ-
ბა კობუა — მინც რაში ხედავს კრიტიკოსი
ამ ეროვნულ კოლორიტს? თუ კი „მე, ბებია,
ილიკო და ილიკონში“ არასაკმარისადაა მო-
ცემული ეს კოლორტი, მაშ სადღა იგი უფრო
ხელწესახებად წარმოჩენილი? თუ კი ახულაზე
მეტწილად იღებს „საშუალო და ზოგად პლან-
ში... ზურგიდან ანდა გვერდიდან“ აქედან ის
დასკვნა უნდა გავაყუთოთ, რომ ასეა საჭირო
და ამას აუტეხებს არა იმიტომ, რომ მას ხაერ-
თოდ ენიია მსხვილი პლანებისა (საკმარისია
გაიხსენებოთ იგივე „ვერებმა“. სადაც რევისო-
რის სულაც არ ერიდება მსხვილ პლანებს), რო-
ცა კრიტიკოსი გვეუბნება, რომ რევისორი
გ შენგელაია „ფიროსმანის“ გააჭრებისას უნ-
და ამოსულიყო „ცხოვრებისეული“ ფაქტებ-
დან და არა მისი ნაზატებიდან — იგი თვი-
თონვე აყენებს საკუთარ თავს გულუბრყვილო
მაყურებლის დონეზე, რომელმაც არაფერი
უწყის კანემატოგრაფში ფერწერის გამოყენე-
ბის უკვე არსებულ ტრადიციამ (ალენ რენეს
ფილმები ვან-გოგსა და პიკასოზე; ეან გრენო-
ონის ფილმი ფრანგულ გრაფიურაზე, დუბია-
ნო ემმერის — ქობოზე; ეიწენსტინის —
„სცენარის“ კადრბების ცდა „სადავლო სე-
რბობის“ და სხვა). გარდა ამისა, განა ფერწე-
რა, სურათი, წიგნი, კინოფილმი იგივე „რეა-
ლური ცხოვრება“ არ არის? რომდელის უხე-
დურება ისიცაა, რომ მას არა სჯამს ხელოვნე-
ბის პლასტიკურობასა, კინოს შეხადლებლობე-
ბისა — „გააფართოოს თავისი საზღვრები“. ეს
თვისებები, კრიტიკოსის მრავალრიცხოვან გა-
მონაქვაშებშიდან თუ გამოკლთ, მას გამოკყე-
ტილი მუავს ციხეში თვითონ აქ მრისხანე დამ
რაქად ადგას თავზე.

მაგრამ წუთით თავი გავანებოთ რომდელს.

ვეცადოთ, მოვნიშნოთ თანამედროვე ქარ-
თული კინოსათვის ნიშანდობლივი ზოგიერთი
სტილური მიმართულება. მეცნიერული დასკ-
ნების პრეტენზიების გარეშე, მოყვარულის პო-
ზიციებიდან, მაყურებლის თვალთახედვით შე-
დავასახულებდრი „ცხოვრებისეული ნაკადის“
და „დოკუმენტური სტილისტიკის“ ნაწარმოე-
ბებს — „ფოთოლცენას“, „იყო შაწვი მჯა-
ლობელას“, „რამდენიმე ინტერკუფს პირად
საკითხზე“, პოეტური კანემატოგრაფის ნიშუ-
შებად შეიძლება ჩაითვადოს — „ვერებმა“.

„ნატარის ზე“, „შერეკალები“. ამათ ზეკეთონება, აღმათ, აგრეთვე, — „ფორსმანი“. და-სლოდედებული ტიპის კონოპანსმობები—ტრა-გეკომედია — „არ დიდარდო“, რომელშიაც განსაკუთრებით გამოაშქვადანა თავისი შესაძ-ლებლობანი : გიორგი დანელიამ ასევე, ეცხ-გარეშეა, რომ დიდი მოწონებით სარგებლობს ამჟამად კონოპიუკალი — „ვერის უზნის შე-რადიები“. შეტად სიონტრეგნოა აგრეთვე მკაუ-რად დოკუმენტური ხასიათის კონოფლემების შექმნის მდებლობანიც. რომელთაც წმინდა დოკუმენტური ეანრის კონონიშუშებს ვერც მოა-კუთვინებ — („თუმი შეცხვარე“).

როგორ ურთიერთობაშია უველა ეს მიმარ-თულება სასტოთა და მსოფლიო კონოხელოვ-ნების განვითარების ზოგად ტენდენციებთან?

შე ვუქვითა, რომ ფაქტი, რეალურისა, ცხოვრებისეული სიმართლე თავისით ამაგრებს უკველთვის პოზიციას.

„შე უკველთვის მაინტრეტებდა თვალუფრის მიდევნება იმისა, რაც ლიტერატურაში მალე ჭველდება. შე მაინტრეტებს, დღევანდელი მწერლობის ნიშუშებიდან კერძოდ რა არის გაწირილი ასევე უდროოდ მოსაძველებლად; ან, ამ ბოლო წლებში, მაგალითად, ჭირი მო-კაში ურვე გრძელმა პიემალექსმაც; ასე მგო-ნია, რომ დროთა განმავლობაში საერთოდ თავს განებებენ მხატვრული ნაწარმოების თხუვას. უბრბულიც კი იქნება შეაკოწიწო ამ-ბავი რომელიღაც მოგონილ ივანი ივანოვიან და მართა პეტროვანაუ. მწერლები, თუ კი იხი-ნი იქნებან, თხუვას კი არ შეუდგებან, არა-მედ მოყვებიან საკუთარ თავს გარდახდენილ სანტრეტის და მნიშვნელოვან ამბებს, გად-მოგვცემენ თავიანი დაკარგებებს ცხოვრება-ზე“. ეს მოხაზრება გამოთქვა ლევ ტოლსტოიმ 1905 წელს.

ეინებნაუში, რომელშიც დიდი რუხი მწერ-ლის ეს სიტყვები მოიუვანა, ამავე დროს ვერდ-ნობოდა ოციანი წლების ლიტერატურის ნი-შუშებს — ხაბელისა და ლეონოვის მოთხრო-ბებს, შულოვისს „სტენტიმენტადორ მოგზაუ-რობას, „ავტორი ამბავს რომი ივონებს, იგი თავისი პერსონაჟების წარმოსაჩვენად არ მიმარ-თავს აროდ ინტრაგებსა და სიტუაციებს, უბ-რადოდ, ვრუვება საკუთარ ამ სხვათა დევირ-ეებზე“. შემდეგ იგი გვაშქვობს: „მორიგ მი-მოქცევის მვეუვართ ჭველი ფორმებიდან რო-მანის, ნოველისა და ქრონიკისაჲც, მოგონებე-ბისაჲც, ეპიკოდებისა და წერადებისაჲც, ერ-თი სიტყვით, იმ წარჩინისაჲც, სადაც სიტყვას კინემატოგრაფთ ვერ შეცვლი“.

ორი წლის შემდეგ ეინებნაუში წერს სტა-ტიას „ლიტერატურა და კინო“, სადაც იგი ცდლობს კინოენის განსაზღვრას და კინოხე-ლოვნებისა და ლიტერატურის ურთიერთკავ-შირის უმთავრეს მომენტებს წარმოაჩინს.

„კინო თანდათანობით ქმნის უფროსს კლასს, თანის ეანრებს, საკუთარ სემანტი-კას. ამ პროცესში იგი „დღის და ამოწმებს ლიტერატურას“, — წერს ეინებნაუში.

კინო, როგორც ახალგაზრდა ხელოვნება, მართლაც ლიტერატურას მოჰყვებოდა უკან, მა-გრამ თუ კი კინოს ადრეულ ასაკში მისთან უფრო ახლოს მიდიოდა ლიტერატურულ ნა-წარმოებთა უხაბუდა, შედგომში, კინოენის სწრაფი განვითარების კვალობაზე, მან თანდა-თანობით აითვისა ლიტერატურულ პირველ-წუართთა სიღრმისეული შრეები და პლასტობ.

დღეს კი შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ისეთი ეანრები, სადაც „სიტყვას ვერ შეცვლი კინემატოგრაფით“, უზრადოდ, არ არსებობენ.

სხვა მხრეც კი მართალია, ლიტერატურული ეანრების ევოლუცია მიმდინარეობდა „ძველი კონსტრუქციების რღვევისა და კრიზისის“ მი-მართულებით, მაგრამ ნაიწყ ვერ შეცვალა ლი-ტერატურის ტრადიციულ მიმდინარეობანი, ავტო-რები კი ივონებდნენ და ეკლავაც გამოიგონებენ „ივან ივანოვიანს და მართა პეტროვანს“... დო-კუმენტურმა პროზამ კი, თუ კი ამ ტერმინს მისი ფართო მნიშვნელობით ვინმართ, მართა-ლია, სტრუქტურული ცვლილება განიცადა, მაგრამ ტანრი ჭველებურადვე ეანრად დარჩა.

ბოლო ცხოვრებასთან კავშირის ტენდენციის ხელოვნურმა დარქარებას სინამდვილეში მიგ-ვიუვანა ცალმხრე დასკვნებამდე. მაგალითი-სათვის ვაიხიზენით „ლუფ“-ის პრაქტიკა. სწორედ „ლუფში“ იყო გამოკვეთებული ეიწეწეტივის სტატია — „ატარქეონების მონტაჟი“, რომელშიაც „გამომსახველობი-თბრობით“ თეატრი ხასიათებით, სოფეტით, ფხიქლოგიით უპირისპირდება ახალი შემოქ-მედებითი ფორმებსა თეატრს.

იმ წლებში ძიებათა გზით მიდიოდნენ ქარ-თული უერწერისა და კინოს წარმომადგენ-ლებიც, საკარბიზთა დეცახსებულთ მეორხოდ-დის „ბიოშენანკის“ პრინციპებს ანალოგიით შექმნილი ალექსანდრე ასხეტელის — „რფ-ლექსოლოგია“, დავით კაკაბაძის ცდები სცე-ნურ მოქმედებაში კინოს მეთოდების გამოყე-ნებისა, როცა ფირზე გადაედებული სექტაქ-ლის მონაწილეები ეარწეწე მსხვილ პლანში გა-მოჩნდებოდნენ ბოლშე... სიახლებესაკენ მხი-წრადებას ბუნებრივთა, იყო შეფერებანიც, მაგრამ მთავარი ის გაზღდათ, რომ ხე-ლოვნებას სურდა ემოქიხათვის აუწყო ნახი-ქი, ფაქტებითა და დოკუმენტური გამომსახვე-ლობით დეახლოყებინა ახალი გზითა.

ახალი მესამეაღწეში, ჩვეულებებისაშებარ, დი-დექტურად შემოქმედებდა ხელოვნების განვი-თარებაზე, მან, შეხაძლოა, წამიერად შეაფერ-ბა კიდევაც თეორიის განვითარება, მაგრამ სა-მაკიეროდ წინ წახწია პრაქტიკა. უკიდურებო-ბათა წლები გადააიღა. „ფაქტის თეორია“ თა-

ვის ვულგარული სახით, ფარსუფილია ცხოვრების მიერ, მაგრამ ზელოვნების სანამდევლებთან დაახლოებასა და ამ მხარეთულებით ნოვატორულ რებებს დიდი ხნით შეუნარჩუნა ცხოველყოფილი ინერცია.

მრავალი წლას მერმე, სახეშეცვლილი, ლამის შეუცნობელი სახით კვლავ გამოგვეცხადება ხოლმე თითქოს და სამუდამოდ გარდასული ტრადიციებით ზელოვნება. თანამედროვე კინოღებებში კიდევ შეიგრძნობა „გამოკონილი ივან ივანოვიჩებიდან“ განვტოლვა და მისწრაფება მეცნიერული ობიექტურობით ფაქტების გამოჩვენებაში (დეფის ვალდუნა, რისტული ფაქტების თავმოყობის პრაქტიკის საწინააღმდეგოდ). დღევანდელი პროზის მიმწეებულთა რეალობა არ განირიდება, არამედ თავს უყობს ფაქტებს, ცდილობს ცხოვრების კლასიკური მოაქციოს ისინი. დაკვირვება მეოთხის კონსტრუქციული მომენტო ზდება. იგივე პროცესი შეინიშნება კინოშიც.

ს. ეიუნეშტიანი ოპის შემდგომ წლებში სტატიაში — „განთავისუფლებული საფრანგეთი“. წერდა: „ოქტობრივ. ოქტომ. წლებში დოკუმენტური ფილმები და პროზიკა ასაზრდოებდა ჩვენს კინოზელოვნებას... შემდგომში პროზიკამ თავისთავად დაკარგა ზოგიერთი ეს თვისება“. ამ „ზოგიერთ თვისებაში“ ეიუნეშტიანი გულისხმობდა ზედვის სიმძაფრება და მახვილკონიერებას, მასაღისა და ფაქტების აღქმის სიხედავეს.

ფაქტისაღმი პატივისცემაში დღეს მრავალი რამ მნიშვნელოვანი და არსებითი იგულისხმება.

როცა დიდმა სამამულო ომმა ჩივირუბუნა და ფარსავი მსხვერპლი შეიწიო, ფაშისტ-დამპურობლების ამ გაუგონარმა სიპაყრემ საშუალოზე გამოიტანა მრავალი განხტონებული მორალური კატეგორია, დიდგა დრო მანუგეშებელი მოთების ტოტალური მსხვერვისა და გადასინჯვისა, ჩამოყალიბდა ნიდაჯი არა მარტო იტალიური ნეორეალიზმისათვის, რომელიც, უბრალოდ, პირველშეკვდივი აღმოჩნდა კინოს ამ მდინარებაში, რომელსაც უფრო ხშირად „კონსიშირატორს ნადად“ ნათლავენ ხოლმე. საბუთა და მათ შორის პირაფულ კინემატორგრაფიაში „ფაქტისაღმი მიდრეკილება“ გამოიწვია ცხოვრებისეული სინამდვილის უფრო რეალურად გამოხატვის სურვილმა. ეს გამოწვეული იყო აგრეთვე კინემატორგრაფისტთა რევოლუციური დამოკიდებულებით სინამდვილისა და საკუთარი ზელოვნებისაღმი, არღვეოდა ჩამოვალაბებული კანონები. ისაბეზოდა ახალ-ახალი გზები და საშუალებანი პირობითობებისაგან განსათავისუფლებლად. იგივე პროცესი თავის თავში გულისხმობდა მკურნებულთან ახალი ურთიერთობის ჩამოყალიბებას, მკურნებელიან, რომელიც მშაშარეული

დასკვნების ესთეტიკათ ტკობას ზელოვნებაზე ჩვეულიყო, თვისობრივად ახალი საშუალებები, ახალი კონგამომსახველობითი ფორმები უნდა აეთვისებინა.

ფაქტი მოუსვენარია. იგი ანალოზს, განსჯას ითხოვს. მასაღის ურთიერთშედარებას კი ესაპირება ნიჭი და უნარი, რათა ამ პროცესს როგორმე ღირსეულად გაართვა თავი.

ახე რომ, ფაქტისაღმი ლტოლვისა და პატივისცემის ახალმა ესთეტიკამ მიიწვია ზელოვანი კინემატორგრაფში.

შემოქმედისაღმი პატივისცემა — იგივე სამყაროს პატივისცემაა, თუ კი ჩვენ გვინდა, რომ სამყარო წარმოგვადგეს მთელი თავისი სიდიადით, მრავალფერადავანებით, სირთულითა და სიღრმით, ჩვენ უნდა მივხალმოთ ერთმანეთისაგან განსხვავებული თაღსაზრისისა და მხატვრული კრედიტს მქონე შემოქმედთ. ზოგიერთის მოსაზრება, თითქოს რევისორს არაფერი ესაქმება „ახალ აღმოჩენებთან“, ცხოვრებისეული სინამდვილის საკუთარ ინტერპრეტაციის ცეხასთან, ახლის შექმნასთან, მსოფლიო მოვდელის ვითომცდა სრულყოფასთან — ამიტარებს ტლანტს. რევისორი იდეალური ისეთივე შემოქმედია თავისა სამყაროსი, როგორც მწერალი.

ეიუნეშტიანის სამყარო ეს გახლავთ ლიტერატურული და ფილოსოფიური ტლანტიტ შექმნილი სამყარო. ეს განსაკუთრებული, უკვე ეკრანამდელი, თავისებური სამყაროა.

ანტონიონის გმირი ახალი გმირია, რომელიც არ „მყოლია“ არც დოკტორესკოს, არც პრესტს, არც კაუჯასა და არც მემინგუეის.

ფელინის გმირებს ანალოგები არ დაეძებნებათ იტალიურ ლიტერატურაში.

და განა ბერტოლუჩის გმირები, მისი დრამატურგიის პრინციპები უბრალო, მარტივ გატარებულს წარმოადგენს მასუნისა თუ გნებავთ იბუნისა? არა, ეგვეტ სასულარო ხმა ისტევის დრამატურგიაში, კინოში...

ჩემი აზრით, „ავტორისეული კინემატორგრაფი“ პატივმოყვარეობისაღმი მისწრაფების ნაყოფი სულაც არ გახლავთ, იგი უფრო ორგანული შემოქმედებითი წვის მავალითად უნდა ჩათვალის. არც ხე მზიხად წერს რევისორის მიხედვამინც კინოსცენარებს და არც სცენარისტი დგამს უოკელდღე ფილმებს დამოუკიდებლად. იდეალურ შემთხვევად ჩაითვლება ალბათ, როცა კამერა ისწავლის „წერას“ და „საზის გადასმას“. როცა ტქნიკა, რომელმაც კატობრიობას მთავე მუზა უწყალობა, მოვლენს მას აგრეთვე ამ მუზის შემოქმედ — მადლიან ზელოვანს. ქრჯტობით კინოში ისინი მრავლადაა, დასრულებული ნაწარმოების და სცენარის პირველქმნილი შინაარსის დუალიზმი გარდუვალია. იგი წარმოშობს სრულყოფილებასაც და ეკრანისობებსაც, სრულყოფი

საქართველოში
გენერალური
კვლევის
სამსახური

ფილმებს იმპატორ, რომ უოველმხრივი ნატივრება უნაკალურია. ნაკლავანებას კი იმპატორ, რომ შემოქმედება, მკაცრად რომ ვთქვათ, ვერ იტანს კოლექციონებს.

მე ვფიქრობ, რომ თქვენზე ახლადე ახლო-დურტორად მართალია, როცა იგი ამბობს — „ჩარგია ეს თუ ცუდი, ფილმის ავტორი რე-ფისორია და მხოლოდ რეფისორია“.

ქართული რეფისორებს შორის პირველში, ვინც გამოხატა „დეკლარაციური ასახვის“ სტი-ლიზაციისადმი გულთხადი დამოკიდებულება ოთარ იოსელიანი იყო. ჩვენ ვგაბნეულნი ვი-მითხარ. უხალისოდ, მხოლოდ ნაერთაშორისო აღიარების მერმედა ცნო იგი ნორმატიულმა კრიტიკამ. არც „იუო შაშვი მკალობელი“ ვა უოფილა ია-ვარდით მოყენილი.

ფილმის — „იუო შაშვი მკალობელი“ ლი-ტერატურულ განაცხადში (სცენარის ავტორე-ბა ოთარ იოსელიანი და დიმიტრი ერისთავი) წერდნენ: „...ამ ოქმისადმი ჩვენი დამოკიდე-ბულებაა აკატემენტის გამართლებდა ღრმა სედა, რაც ადამიანს ეუფლება, როცა წარმო-ვიდგენთ ზოლზე, რომ არსებობენ პირიგებანა და ხინი თავისი ერთადერთი განუშეორებელი ცხოვრებით ცხოვრობენ. ემი კი მიქტრის და ძნელად ვინმე ამწეებს, როგორ შეიხივრად ბინდდება, ვეღარავან ამწეებს, რომ მახსოვრო-ბას რაიმე აღმამანური სიკეთის მცორედა ნა-ვალევიც კი არ შემოუნახავს...“ გაუღანჯული დრო ნაგრევეში იმაჟმედა. ჩვენ უველას გვიყ-ვარს ზოლზე ცხოვრებისეული ტემპის, მეცნიერ-რულ-ტექნიკური რეაოლტუციის, ვართულებუ-ლი ადამიანური ურთიერთობების მომზეუნება. ჩვენ დანაშაულები, კონტაქტურები ვართ, მე-ტისმეტად კონტაქტურებიც კი. ჩვენ ბეგრის ქმნას ვასწრებთ, მაგრამ როგორღაც გვიკირს ბურების მიერ ჩვენთუის ბიძებული დროის გა-მოყენება და იმ საქმისადმი სერიოზული დამო-კიდებულება, რომლას მახსურადე ვართ მოყ-ლენლინი. დიამ, სწორედ საქმის შეგრძენი-ხადმი სერიოზული დამოკიდებულება გვიკირს. ერთობ საშიშნი ვართ საქმიანი ადამიანები. ჩვენ ზომ მიანივდამიანც... საქმეს ვაფრსხივართ. ჩვენი უოფისა და არსობის სიცარიელედა და უსახურობაზედაც ბშირად ვვიხდება ზოლზე საუბარი. იგი უსახურია არა იმპატორ, რომ ჩვენ ბეგრის ვეუმაობით და ცოტას ვფიქრობთ, არა-მედ იმის ვამო. რომ ჩვენ კი არ ვსაქმიანობთ. ჩამედ დიხე-ვორებს ვედებით, ვფუხუფუხებთ. მშრომელა კაცის სულიერი სამყარო ვანსპე-ტაგებულია, სიმართლითაა ვამწევებული...

საქმის ადამიანები — ბშირად ასე ვეძახით ზოლზე საკუთარ და ნაცნობების შევილებს, მთელი დღეები რომ არ ჩერდებიან. სულ ფა-ცოფუცობენ, დარბიან, ახრულებენ უოვლად

უხარგებლო ულავა სამუშაოს, რომელიც ნა-ც ბოლოს ჩრება ისეთივე უსახური კვალი, როგორსაც ტოვებს ჯდაში მოსაროლილი ქვის ნატები. ჩვენი ზელოვნება კარგა ხნის მამოლ-ზე ვერ ამწევედა ცნებათა სახეცვლილებების პროცესს. იუო დრო, როცა გმირის ერთადერ-თი თვისება — აქტორობა უყვე ნაშენად მის დადებითობას, ფილმის — „იუო შაშვი მკა-ლობელი“ ავტორებს სურდათ შეეხებინათ ჩვენთუის, რომ შემოქმედებითი ნიჭით დაქალ-დობულა ადამიანი (ასეთად კი კინოში გვე-ღინება მუსიკათ ვატაცებული ამ ფილმის გმი-რი — ვია), მოვალე იუო ისეთი კვალი დეტო-ვებინა ცხოვრებაში, იმაზე სერიოზული და ღირებული, ვიდრე ტროლეიბუსის ბორბლებ-ქვეშ მისი შემთხვევითი აღსრულება იუო...

სურათის ბოლოში მოცემულია მრავალმნიშ-ვნელოვანი სცენა. თეატრის დირექტორის მდივანი გოგო ზელში სამაგრების ქავეს ათა-მაშებს, შეზდეკ კი სათითად შლის და უფოში ალგებს (ცოტა ხნის წინ სწორედ ასე ეთამა-შებოდა მსთან საუბრისას ვია ამ სამაგრების ცემულებს), ბიუენამ, რომელიც ასევე ვიას ნა-ცნობი იუო, სმილენის დავრცხილი მავთული გაქიმა, დაანაქოწა და ეს ნაქრები მიმღების „კლემენტე“ დაადულა (სწორედ ამ მავთულს რამდენიმე ხნის წინ ასე შექანიკურად გრე-ბდა ვია), მესათე თამაში თავის სახელოსნო-ში შევიდა; მიიანდა ქული და ჩვეულებისამებრ კარავაზე შემოსლო, მაგრამ შემდეგ კედელზე ღურსმანის მოქრა ივალი, რომელიც წუხე-ლის ვიამ დაჟვედა, და ქული ახლა ღურსმანზე ჩამოქალდა. აი, თითქმის ევ არის სულ, რა სიკეთის ქმნაც მოახწრო თავის ცხოვრებაში ვიამ — ჩარქუო მადლიანი ღურსმანა...

ზოლო დამოელი საათი, მთელი ეგრანის სიბრტეველ რომ ვაუშნულია ოკვისი ფილი-ბოლოური მუცელი, ჩვენს ვახავრადე უფრო და უფრო ხამაღლა და შეუბრალეზდა ხში-რობის: „ტო-ტაჟ“, „ტო-ტაჟ“...

ნორმატიული კრიტიკა უმყოფილებას გა-მოთქამდა, რომ მოქმედებათა ნაკადში იყარ-გება აზრის, ჩანაფიქრისა და იდენის ძაფი, რომ თვითონ პირიქითა ნაკადისა, სადაც ავტორი როგორღაც ვანზე დგება და თავს არიდებს მოვლენათა შეფასებას — ერთგვარი მიმბამვე-ლიობაა „დასავლეთისა“. მე კი, მგონია, რომ საჭიროა აღქმის მეტი უნარი, მიუფრადებისა და კადრების შეჭუყველების ამოკითხვისა და ვავების მეტი ნიჭი.

დავიწყებ იქიდან, სწორედ, რომ დასავლე-თიდან არ ვახლავთ მოსული ეს ტრადიცია. „...მინი მივსება წარმოადგენენ უწყვეტ პრო-ცესს მოქმედებისა, თითქოს ცხოვრება ამოდის სცენაზე და მერმე აგრძელებს თავის ვახს...“ — ეს ნათქვამი ჩებოვს ეზედა, და ეკლუფნის იგი ჩემს ჩოისს. ესე იგი — სულ სხვაგვარად

ყოფილა სხვა; დახვედელი მწერალი აღტაცებული იყო მისი თეატრის სცენური ხიზიდებით, ნოვატივებით... უკვე დიდი ხნის წინ... „რეალური დაკვირვების“ მეთოდურ დაკვირვებასთან „დახვედურა“ თუ „ადამიანდღერა“ წარმომადგენლობა. იგი, უბრალოდ, უნივერსალური მეთოდი გამოდგა ცხოვრებისადმი ნაღდი დამოკიდებულებისა.

მე მახსენდება ის შეხანაწიანი შთაბეჭდილება, რომელიც ოდესღაც მოახდინა ჩემზე აგნის ვარდას ფილმმა — „ქლივი ზეთიდან შეიღებულ“. გასოცარის სიფაქივრე ფაქტობრივი, იდეების აღმოცენება დაკვირვებებიდან, მიკროსამყაროს შეგრძნებისაგან, ასოციაციებისაგან, ხმებიდან, ფრაზათა ნაწევრებისაგან, რომელიც მრავალმნიშვნელოვნებას ხატავს — ის, რასაც ზედაც და იმხნის ქლივი. შეიკვას მარტოოდენ მხოლოდ მისთვის გასაგებ ქვეტექსტს. სხვებისათვის იგი მხოლოდ ზოგადი ფონია, ერთმანეთთან დაუკავშირებელი ზოგადი ცხოვრების ნაწილებია... ქლივის ახალგაზრდა ხვეული, რომელიც აღტაცებულია მისი აქტი, ვერ კიდევ ამ რამდენიმე ხნის წინათ განცდილი ცხოვრებუყოფილი ზედნიერების მაგიერ ავადმყოფურ შიშსა და ფორიაქს მოუყვას (დღითი მას სასიკვდილო დიაგნოზი დაუსვეს). ამ საღამოს კი უკვლავი უნდა დაუბრუნდებოდა, აქ ავტორი არ გვაძლევს ცხოვრებიდან „უკვლავის“ აღებას“, არამედ უკეთესი ცხოვრების ცხოვრებისეული ხილვების სუბიერ პლასტების.

უხედავო მხოლოდ და უნაწევრებელ ნაკრებს ცხოვრებისა, მიმანიშნებელს იქნება, რომ ცხოვრება სწორედ ასეთია და იგი ახარჩვეად არავის ეძლევა.

ამ საბაზის ფილმებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება აქტიორის მკურნალობის ფაქტორს. მკურნალებელ მკურნალებელს რეკონსტრუქციული ფილმის ავტორების კარნახობა. არაკრებულ ვუფილმის მონაწილე იქნება, დეტექტიურ და ილუსტრირებულ ფილმებზე დაჩვეულ მკურნალებელს როგორ ეფუძნებოდა იმედაცარებისა და მონაწილეობის გრძობა, ეგრეთ უკლებული, „ერთი ფილმების“ ჩვენებასა.

გუთითი ცხოვრებისეული მკურნალებელი ერთიანი წინადაც წამოიკითხავს ავტორთა ფილმებზე გამოხატულებას, ხადაც კრიტიკობა კითხულობდა: რას ნიშნავს ეს? აქ კითხულობს ლ. რომდელი: თ. ახუღაძის ფილმი — „უდარბა“ გამოშჩჩავალი როგორც ცოცხლებელია, იგი განსაკუთრებული ცოცხლება და უწინებელს რომ დაინახავს ქლივულს. როგორ მალე დაავიწყდა კრიტიკოსს, თითონ რომ შეგვახსენებდა „ადამიანური კეთილშობილების ხიზიდოლო“ და არა კონსტრუქციული „ქერისაწივი“. „გაუბრადიების“ მომხრები ნებისმიერ ფილმი ავტორისეული ამისავალი წერტილის განიფრავს მოითხოვენ. ხაქმეც იმისა, რომ „ცხოვრებისეული ნაკადის“ ფილმებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

ჩვენგანაც მოლოდინ განსაკუთრებულია და უნდა იყოს, ხიზიდოლო.

დაუბრუნდეთ ფილმს — „იყო შენი მკალობელი“.

გვადაცვლით ივალის ამ ნაწარმოებს მხოლოდ ერთი მიმართულებით.

„მან“ სასწრაფო დახმარება“ — ესმის თეატრის ბნელ კორიდორში შევი ფერის ქვედასაცვალში გამოწყობილ ხალხრინისთან საუბარში გართულ ვიას. ჩვენთვის ჩავინახოთ ეს დეტალი — „შევი ქვედასაცვალი“. განსაკუთრებული აქ მანედამანეც ახარჩვევა. ხალხრინის, ჩვენდღერისეულ შევი საჩხრეცილ აცვით მთლმე თამაშის დროს. ფაქტი რეალურია, უბრალოა, ბევრი რამის მტკიცეობა არ გაზავთ, მაგრამ, ახსანსწრაფო დახმარებასთან“ მიმართებაში უკვე რაღაც მნიშვნელოვანი იდეებია სულში.

...გია კუბაში მიდის. ფანჯრიდან მხოლოდნელად გადმოვარდება უკვადების კოთან... გაა ფრანკის წყაროებზე შედგება და ხვს შემთქმებულ მანქანას ვადანდავს. ხალხი მატულობს. — კინალამ ამხვეტბლამ — ამხონს ვილაცა. — ოხ, ოხ, მთლად უმარწილია... გაამ ტროლებუნს მიამურა, მაგრამ ხალხი აქაც იმ ამხავს არჩვედა. — ის არაა დამანაწივი — როგორ თუ არაა დამანაწივი — იგი აქ იდეა, იმას კი გადამწრება მოიადრომა, ამან მარწივი მოუხვია... მორიგე გაჩერებაზე გაამ როგორღაც მანქანას გადარბინა წინ; ბრჭიალით დაამურბუვა მანქანა შეშინებულია მძღოლმა. მასტივით, — ხილში მოუხადა გაამ.

...იმ სახლის წინ ვადვილას, წუხელის რომ კოთან ვადმოვარდა, გაა სიფრისილის გამო ტროტორიდან ვადავიდა. შადრევიდან წვალი მოხვა და უცებ ივალის ჰეიდა შეგობარ გოგონას, რომელსაც წუხელის კონსერვატორიაში შეხვდა მაგრამ ვერ გამოცხადებია... იგი ვაკიდება. ვაუცავებულთ თვალს გააუილება, არ დაუკარგო... მურბუტების ბრჭიალი... წამოძახილება, რომელი... — რა მოხდა? — რა იყო? — სასიკვდილოდ...!

ახე, მთელი ფილმის განმავლობაში ჩვენ არაკრებულ ვადავიტიან ადამიანის სიკვდილის შეხადლებლობის საშიშროების. რა თქმა უნდა, იმის გამო, რომ ფილმი ჩვენთვის უცნობია, ნაკლებად ვადადრდება მთავარი გმირის ბედი, უკვდავ ამ შემთხვევებს, ჩვეულებრივად ქლივინათვის ჩვეული უკვე „დღერობის“ ვაწრით. შესაძლოა ამ სუენებს საერთო ფონად, ცხოვრების ზოგადი მდინარების ერთგვარ ილუსტრაციად. ფუნფუნადაც მივიჩნევთ, რომლის წიაღშიაც ჩნდება საშიშროების ნიღბი... ნაკვირვოდ ბოლოს, როგორც კი ქრება ეტრინის შუკა, ეს საგანგაშო წინათგრძნობები მსწრაფად „დადარბილება“ იმავ ფირს უკვდავად. ხეწვეზე ჰეიდა ადამიანის სიცოცხლე ნებისმიერ დროს შეიძლება გაწუდეს იგი და ეს უნდა

კი არაი როგორ აღბრა ხვდა, მეორე მოხაზრე-
ხასთან, რომ სწორედ ამიტომაც უნდა გაოორ-
თნილდე მას, ეცადო ადევსო იგი ადამიანს...
შინაოსით. და განა ეს არ გახლავთ აღიარებუ-
ლი „ჩაგონება“? დაბ, სწორედ ეს, ჩაგონება,
შეგრა არა თავს მოხვეული და არა დეკლარაცი-
ული.

გვაადევნეთ შერტა თემის მეორე მხარეს:
კამერა ჩვენი გვირახ კაბინეტს „აღმუხუხუხ“:
იბრაჰიმ ურია და კედლებზე მკაფია ერთმანე-
თის შეუფერებელი ნივთები — დამატრეული
კონტრახასი, სახეული მანქანა, გემების მაკრე-
ბა, დაშლილი თოფის ნაწილები, წიგნები...

მოქმედება მიმდინარეობს, ვაჰ! უნდა ააწუროს
დაშლილი ურო, თავისი მეგობრის ნაცვლად, იმ-
დერის გუნდში, დაინტერესდეს პოეტის მო-
წყობალობით, ჩაიცივას ექიმის საოპერაციო ხა-
ლათი და მოიმოქმედოს კიდევ მრავალი შაბ-
ლოებით, არაუცილებელი, არასავალდებულო,
ყოველად უცხო რამ ადამიანისათვის, რომელსაც
უფროსი შესიკა, ტყეზეა მისი მოსმენით. დაბ,
რამდენიმე ტაქტი, შესაძლებელია. შიკლოდ ერ-
თი ტაქტი უმადან-გომად, როგორღაც უჩუმ-
რად, თოქოს მიღწეაჩრდას, ფორაქით, ქვეშე-
ცნეულად შეიღინება წვრილი ნაკადული ხელი-
ერი ცხოვრებისა... შაგრაჰ შხაურა, ყუაყუ, მუხ-
რების შრეილი, სიცილი, ხმები, ხეგრები,
ხეგრები, შექანიურა, სიცილი, ავარობენ
ხელის შესიკას.

ერთ საუბარში ოთარ იოსელიანი გამოტვდა,
რომ კინოტელეფონებისათვის წინადადებულე გა-
მომსახველობათა ფორმებიდან იგი უკლებლად
მეტ პატვის სტეჰს ხედავს ფაქტობ, ესტბ,
სავანთან მიმართებაში შეხების წერტილების ეფ-
ექტურობას და შინდამაინც დედად არ ენდობა
ხიტყვას. ამის გამოცა, აღბრა, რომ ფილმში —
„ყო შაშვი მგალობელი“, სადაც საქარასად
გვხვდება დიადოგები, ჩვენ მაინც ნაკლებ ურ-
ადლებას ვაქცევთ მათ, თოქოს ვგრძნობთ საუ-
ბრის, სიტყვის წვდამირულ ხასათს, მეორეხა-
რისხოვნებას, სამაგიეროდ ვკოტაცებს მოქმედე-
ბა, გვირახის ნახეარტოტეხის გამფლავებულა შა-
ნებები, საქციელი, მისი მოუფვარებელი საქმე-
ბი, ზოლომად გაუაზრებელი ჩანაფიქრები, სუ-
მბურული და მწელსამართავი ფაქტობები.

უმიწრო საქმეების წეება ნახევრებია ათს
წვრილმან ნიუანსთა ფონზე. ეს წვრილმან-მსხვი-
ლმანები კი უკლებლად თავიდან ზოლომად გა-
ხედვან ფილმს.

...თამაში ხათის შექანიშს უჩნიკინებს...
...ნიბლოთეფაში მოფხუფხუხე დურგლები,
შკოთხელებს რომ არ შეუშალონ ხელი, უმიწ-
როდ დახტარადებენ თავიანთ სადურგლო ხელ-
ნაწყო-...ადებს...

...კოსიკობის მანქანა შოადგება, ჩამოტე-
ხან შტერთაყები და ფიცილად შეუფდებიან
დამტრეის ჩამოცლას...

ახლავარდა კაცი ნერვოზად...
ცარტს დაფაზე და რომელიღაც ჩინური ურ-
მულა გამოჰყავს...

...შე ვიკლინოს უკრავს...
კირტრცა ავადმყოფს ადგას თავზე...
ბავუნა უყვება ვაის კინტარის ალფა ვარტ-
ვლებზე...

ადამიანები საქმიანობენ და როცა ეს საქმი-
ანი ატმოსფერო ნაჩვენებია ფონის ხასით, და
იგი მოწოდებულა რომელიღაც მეორე და მე-
ტორე პლანში, ჩვენ არ განვიცდით ფილმის აუ-
სარების მხრიდან ნაძალადვე, თავსმოხვეულ
შემოქმედებას, შორალის ქადაგებას. შაგრაჰ ამ-
ავე დროს ნათლად აღვიქვამთ ამ ფონზე წარმო-
ჩენილ შთავარ იდეას ფილმისას, რომელიც სწო-
რედ ამ ფონისა და შთავარი მოქმედი გვირახს,
ახლავარდა უმადილაციის ვაის ურთიერთობის
ახვეტში იკვეთება.

არაფერი აუცილებლობა არაა იმისა, რომ
ციცხლალი სინამდვილის ფოქასაცა შინდამა-
ინც ხელოვანის თვალსაზრისის დაუბირისხიროთ,
როგორც ამას ქადაგებს ნორმატიული კრიტიკა.

ცხოვრებისეულ ფაქტსა, მისი შიგაი შინა-
რების ძალეში ჩვენების პრიციპსა, როცა არ-
აფერი წინაწარ არ არის უარყოფილი და ასევე
„ადგეგმილი“ და შემოქმედის პირიციპულ
მრწამსს შორის, ესე იგი, სინამდვილის ამგვარ
აღქმას შორის, რომელიც ხალკულშივე ეყრდ-
ნობა ცხოვრებისეულ გამოცდილებას, მის ცო-
დნას, არ უნდა აყოს არავითარი წინააღმდეგო-
ბა. აღქმულმა შეიძლება დადასტურის ხელო-
ვანის წინაწარაი დახვეწება ანდა უარყოს ისინი.

ყველაფერი დამოკიდებულა პატარაწინებაზე —
რა პირიციპით ნიღდევი საქმეს, ცხოვრებისეუ-
ლი კონცეფციის პირიციპით თუ გამოცდილებით
უარყოფილი მიმოიფხის გათვალისწინებით.

ერთი სიტყვით, საუბარია არა იმაზე, როგო-
რადღაც წარმოვიცნასავე ზოლომე ხელოვნების პი-
რობაზე ინტერპრეტატორად დავის საგანს —
რომელია უფრო ხელის მომცემა — ფაქტი თუ
მისი გაშიფვრაო, არამედ იმაზე, რამდენად არის
ფაქტის ანალიზი—ინტერპრეტაცია, თუ იგი უზ-
რადლოდ, წინაწარდასახული მიზნის მიღწევას
ეხსახურება მხოლოდდამხოლოდ.

ახე და ამგვარად, „პარადი თვალსაზრისით“
მოვლენადღვი დამოკიდებულებების საკითხი, მისი
შეფასება პარადამირ და უშუალოდ არის დაკ-
ვარებული მისადმი მიმართების სირთულენა და
ხეროლოზობასთან, ფაქტის ყოველმხრივ ანალი-
ზთან, მისდამი დროსაათან.

მედარი იქნებოდა გვეფიქრა, რომ „აღქმის
ხელისხეობის“ პირობებში მხოლოდდა ესთეტი-
კურ ნორმად მიგვეჩინა.

არა, იგი უპირველეს ყოვლისა ცხოვრებისეუ-
ლი პრობლემაა.

აქ საუბარი გვემართებს სიმაართლის შეგრძნო-
ბაზე, ამისი ტენზიარობებაზე, შემოქმედი-მოქალ-
აქის აქტიურ პოზიციაზე.

იმატომ რომ პიესა და სპარტილე გასუფრულია.

ფენიქს ახუღაძე — რამდენადმე ოთარ ოხტელების ანტიპოდაა.

მეგრამ ესთეტიკის სფეროში მათ განაწილთ აგრეთვე ურთიერთშეხების წერტილებიც. ერთაც და მეორეს სერიოზული კინოს წარმომადგენელია. მათ სწერათ მკურნებლისა. დრო შემოქმედებს ინფორმაციის აღქმავ, ინფორმაციისა, რომელსაც გვაწვდის გამოსახულება ერთიდან. იცვლება კონსტრუქციისა და, თუ შეიძლება ასე ითქვას, წაკითხვის ბარისაც.

გ. კოზინცევის „პამელტში“ ფილმის „პარკვლსავე გვარდზე“ ნაჩვენებია — შინამოსამსახურეთა ბზრო, ნერვიული, აღელვებული მოძრაობა პრინცისა, კლავდიუსის სიმფრთხილად, ჩოჩქოლი. წრიალი, გნიახ... ურთაღებია რამდენიმე მიმართულებითაა მიმართილი. უკველავე შას ზედ ერთვის ფაქტურაჲ — გობელტებში, ტანსამოსი, კედლების წყობა, მოსტუქრობებული სავარძლების ზურგები — ყველაფერი უცნაურად გამოიყურება, სანტრუსოდ აღიქმება თანამედროვე მკურნებლის მიერ. დიას, ჩვენ ვასწრებო მშვედლობითა მნიშვნელობის თვალსაზრისით არაერთგვაროვანი და არსებითად განსხვავებული შრავალი წერტილისა აღქმას.

ანტონიონის „ღამში“ ცერანის ორი შესაშვდი ხსლის კედელს დაუფარავს, ზილი მეორე ნათელი კარიდარში გამოჩნდება საერთო ფონს ხაოსრად შერწყმული და ამიოკოპე მწვლად აღსაქმელი ფილმის გმირი გოგონას ხილუბა. ჩვენ არა თუ აღვიქვამთ მის გამოჩენას, არამედ ამ ხაოსარი მსჭვალური კონტრასტების წყალობით დამატებითა ემოციურადაც ვატვართებით. თავისივე გაწაფული და გამაზვალბული სიღვივის წყალობით კინემატოგრაფის ძალეშ კედევ უფრო შორს წავიდეს ამ მიმართულებით — გზედულად დეკორაციის ხაუსოთა კურომაზვილობას, გამოსახულების შრავალი ელემენტის ერთდროული წაკითხვისა და აღქმულიდან უმოკვრების გამოყოფის უნარი.

ეს უკანასკნელი თვისება კი კინოკამერას ანთავაზუფლებს შორალიზატორული ფუნქციებისაგან. იგი ახლა პირველ რიგში მოკლენათა მსვლელობის მიხუყება და ნაკლებად იკლბს ფაქტების კონსტრირებისა და მათი შევამებისათვის.

ო. იოხელიანის დადანაშაულება შემფასებლურ ინერტულობაში და თ. ახუღაძის მიმართ გამოთქმული სავუედური მისი მებტფორისტული ფილმების ელიტარულობისათვის — ერთს საწყისიდან მომდინარენია, ორავებს ერთი საფუძველი უღევს. ეს საფუძველი გაზავთ სტატორი შრავალფეროვნებისა და მბატრულ-შემოკმედებით სისტემაში კონკამოსამხველობით საშვადლებათა თავისთავადობის უარყოფა.

ღღეს კინო წარმოდგენელია ფერის გარე-

შე. რომლის სადღეღობებსაც აგრეთვე ახლა ამ აბსტრაქტული აარაღის მსჭვალბება ხილრმხვეული ასოციაციები აღჩას ზეგწეში, ასოციაციები, რომელსაც თავისი ანახანაც კი არ განაწიან.

„ფერის, რომ დიდუფლა, კინო კედევ ფერო მიუახლოვდა „ღმერთების ენას“ (ს. სლოკ). მას შინაგანი დამოკიდებულებანი და შეხახამისხინი ვაუნდა იხეთი რთული ცნებების მიმართ, როგორცაა „ზევი ზზე“, „წენარი დონიდან“, ანდა ანდრეი ბელიოვის „შერმტრათალი სივრცე თავიდან ფერმტრათალია, მეგრამ არცად რომ დავკვრადები, აღმოჩინენ, თურმე შრუშე ურფილა“... ლატრატორული და გრაფიკული ხახათის კონტრასტები კინემატოგრაფიულად გარდაოქმენბიან. სტრეიონები შეესპირის ბონცობად:

„საღამოსი უცნეც კი დიდებულა, შენი ნათელით თუა იგი განაზებულა“... განსაკუთრებით სუცნაური შეიქმნა ზემოვის როცა ცერანზე შეესპირი დავინახე, ოღონდ სხვა, კინემატოგრაფიული შეესპირი — ლედა ანნას გამოჩენა მენარს შეიქვხის დასუფლავებზე, გლობატრის ზრდალი აატკის თეთრ ქვაფენილზე. მისი სიტყვები: „ცოტაც მადროვე — შე აღვეთებია...“

მისი სიტყვიერი დღეში ანნასთან აგებულა ლედი ანნას „სინათლისა“ და „წუვედაილს“ თაობაზე გამოთქმული შებედულებების დაღებტიკური უარყოფის პრინციპზე. დასკვნა: „ვიდრე სარეე მარუთმევიანა გახინათე, რათა შევიდლიო ხაკუთარი ზრდალის დასახვა“... ამ დღეების ტოტალური თემა — რომ გლობატრმა როგორმე შეუყვალოს ადგილები ნათელსა და წუვედაილს, ოტერატორის გამოხახველობითი პალიტრის შენაძენი ზდება. აი, რატომ დასპირდათ ფერების მძაფრი კონტრასტები, სინათლის ტონების ლოკალურობა, ბოლო როცა და ვლინტრია „შერიცდებია“, „ერთმანეთს გაუგებენ“ — ორი შესამჩნევად გამოკვეთილი ტონის გრაფიკაზე გადასვლა. ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ფერი შეუთვორში გადადისა. უბრალოდ, ფერი არცავე უკვე თავის წეიშურ მეთუფებას, ადრე რომ ასე მარშონიულ ელფერს სძენდა ტანსამოსს, გერბებს, დროშებს, ღორდების, პერების, კაყვების კონტრუმებს სახახლს სამეფო დარბაზში გამართული ცერემონიის დროს. ფერი უკვე აღიქმება როგორც ფერი. ფერის ძალა ერთმანეთზე აყვარავებს ფავურებას და სავრებს, და იგაძენს უბრალოებას და სიმკაცრეს.

ფერი შეიძლება არ გესმოდეს, მეგრამ სავუე-რავით უვირთდეს პირველი მავალითი — წითელი დროშა „ქავწონისანი პოტაოქკინის“ ფინალში. იგი აღიქმება როგორც ტრიუმფი, როგორც ემოციურა და იდუფრი აღმადრენა. „ნატრისი ზეში“ ორივე მავალითია მოცემული. ორივე ნათელი, გამსკვალდელი, ლოკალური — ფილმის დასაწყისში: განათებულ მანდროში შოშკედავი თეთრა ცხენა და ბინდისფერი „უფერ-

ული" დილა მართას წამებისა, როცა ფონოგრა-
მა შეისრუტავს პალიტრის უველა ხაღვანავს, უვე-
ლა გაზას ზინული, ტალახი, ნაცრისფერი ცა,
წყვალბებულა უოჭრალი ფიგურები, ფეხების
ჭყაუნე, ძაღვების ღვავაფი და უვეფა, ტყინის
კარების კრალაი...

„ნატრის ზეში" თ. აბულაძე ხატავს ფერით.

„ვედრებაში" — ვრახაყთ, შევ-თერაი გა-
ნათ.

ეს არის გამოხატვის სხვადასხვა საშუალებე-
ბია, სხვადასხვა პრინციპებია. დღევანდელი ფი-
ლმების კინოგამომსახველბია იმდენად მდიდარ-
ია, რომ მან შეიძლება თავის თავს უფლებას
მისცეს ზედვითი მეტაფორებით ცხატურის საუბ-
რებულს. მაგალითად, თავისი სიმანინჯითა და
უფვანობით გულშეშარავი მაცილი ნახევნებისა
ისე, რომ კარის ღრიკოდან დაცემული სინათლე
ჩრდილავს მისი სახის ერთ ნაწილს, ხოლო ტუ-
რნის ცი არახუნებრივად დეფორმირებულად წა-
რმობენს („ტუზურება გემრიელი ნაკურია, ქონი-
ვითა — შოთაძე და იცხოვრე შენთვის. თო-
რემ ხომ იცო, მარადიული არაფერია, უველა-
ფერს თავისი აღსასრული აქვს, თავისი ცაში უწ-
ევს"). თვადები — სულიერი ამაღლებულობის
სიმბოლოა. იგი მიუწვდამოვლია მაცილისათვის.
ჭვეწინერების ნათელიც უცხო ხელა მისთვის.
თვადებზე თითქოს წყვდაიადის სახურველი
ეგარვის... სამაგეროდ რამოდენა ნათელი და სი-
თეთრეა, რა კდემამოსილება იღვრება, რა ცხო-
ველქოფელი სინაზე გაოცრების ქალწულის
სეტყაი სახურველიდან. ნათელი ნათელზე, ნა-
თელი ნაპრაღის ფონზე... ხაზგორბივი ფერწე-
რული დამოკიდებულება ბევსურ აღუდასიან,
რომელმაც უარყო საუკუნეობრივი გვართაშო-
რისი შუღლი და მტრობა, ხასხლის ადების ტრა-
დიცია, გაშვადვებულა არა მარტო რებლიკაში
— (ვიდრე შენი თავი შეგუღვას, ზედნაერი ვარ)
არაქვდ მის ფეხებთან გაღურსული ჩვილბატ-
კნის ქვამათა სიეთრეშიაც...

მერე და კაშერის როგორა ნათელი შუქით
არიან გასხივოსნებული სახეები მოქოქო-
თე თანახმდღელებსა, აღუდას სითამაი-
თი და მათთვის გაუგებარი გულსაწუხარით შე-
შინებულთა. ასეთია სახე ქაძებში გასუღრული
გოგონახი, თითქოს გარემომსყველი ბურუნს და
ღარდი შემოსწოლია მის არსობას. აჩქილი
მხრები ქაღვებისა — ეს არის ხელ მთელი სცნა
ლოცვასა, მღუმარე დადაღისი მამაკაცებისა,
მთელის სიჭოტით და გაშამგებით რომ ეშუქე-
რიან — აღუდას;

წესი არ არი მტრის მოკვლა,
თუ ზელ არ მოსტერ დანითა.

უველაფერი ეს გამოკვეთილია ტრაპების სცე-
ნაზე ვადაშლილი მორიზონტალური ფორმის
თეთრ-შავი ფრების ფონზე, სადაც წყნად კამს
დაჩერებულ აღუდას ხასხლი და ძვლები ეწმა.

ნება ადამიანებსა და ამ მოჩვენებათ შეყვარ-
ნებული პირიდან გაღმორბივებს საკუმელს...

შავი მოზვერი, რომელსაც ქეთელაფერი სწირ-
ავს თავის მსხვერპლს, მოკლული ჰიზვი ჯოჯო-
რის ფეხებთან რომ გადია, მახვილი თეთრი ჩერკე-
ზული ქუდი ჰიზტების ჩონა-ახალბეჭდის ფონზე,
თანამომე და თანამორწმუნე ჰიზტებისა, მახი ხა-
კუთარი ოჯახის სტუმარი რომ გამოასახლავს წუ-
თისოფელს, თეთრსხვიოსანი ქაღწული, მხოლ-
ოდ იგი, ციური თეთრი ფერაა, მუდამ ამაღლე-
ბული და სხივობალი არება, მარადიული სი-
ლაშაზეა, სიბრძნე და მწვენიერებაა... სხივფი-
ნარე ქაღწული სიკეთის სიმბოლო, სიმბოლო
სიწმინდისა, სულიერი ამაღლებულობისა — რი-
გორც არ უნდა ცდილობდნენ მის დამცირების,
ივარქმას, შეტრავსუოფასა და მოსპობას, ქაღ-
წულის ნათელი შარავანდელი მაინც რწმენით
აღავსებს ადამიანებს, უველას. ფერისა და მაცი-
ლის ქორწილის ღრის, სადაც სიმბოლოურად
არის გამოკვეთილი შერიგების თემა, თემა შე-
თანშემებისა, გამცემლობისა, სიკეთისა და ბორო-
ტების გამოწინასწარებულობისა, სხივფინარე ფე-
რას მუბღებზე შემოუხვამს პატარა მიამენა.
(ქართული ჩვეულებისაგან განსხვავებით, როცა
ქორწილში დედოფალს კალთაში გამარავების
სიმბოლოდ ბიჭუნას ჩაუხვამენ ხოლმე). ქაღწული
თითქოს უჩინარდება, ცაში ამაღლება, ბორო-
ტების გავრისი იგი. ჩვენ ვხედავთ, როგორ
ფრიალებს კარის შევ ღრიკოში თეთრი კანის კა-
ლით... და იგი კვლავ სახრჩობელაზეა, ირგვლივ
ხანძარი მძვინვარებს, მთელი ქვეყანა ცეცხლის
აღშია ვახვეული, მაგრამ სიკვდილი უკან იხევს...
ჩვენ ვხედავთ ფერისა, იგი მინდორზე გამოჩნ-
დება, ჩვენსკენ მოეშურება, როგორც ფილმის
დასაწყისში, ჩვენსკენ მოიჩქარის...

თ. აბულაძის მეტაფორები ზელსესახები და
ნათობა. როცა ფართო ეკრანის მთელ სივანე-
ზე აფერადდება მინდორი, სადაც ურიცხვი მესა-
ფლავეები საქმიანობენ, სადაც ბრძევი გამოკ-
ლის გარეშე მიხატგანაოზენ, როცა იწვის ადამი-
ანის საცხოვრებნი, იწვის მთელი საშუარო უკვ-
ლად უცნობერი ომის ქარცეცხლისაგან — ჩვენ,
მეოცე საუკუნის ბოლო ათწლეულებსა ადამი-
ანები არ ვითხოვთ ხელოვანისაგან ახსნა-განმარ-
ტებებს! ძაღადობის საშუაროხაღში წვევლა-
კრულასავით გაიხმის ფილმის ბოლო კადრებ-
ში ვევა ფშაველას სიტყვები:

დამსეტყვე, ცაო, დამსეტყვე,
აქა ვარ ჩემის თავითა,
გულითა გაუტეხელი,
მოუღალავი მკლავითა,
რაც უნდა ჰიერი მომკერძო,
ბილწით არ შევეცერი ზავითა;
მცნებას ვერ შემაყვლეინებ
მოზვეებულის ავითა!

ჩვენს წინ აღმართებთან ზეთა ენწერობი-
ვით ცაში აზიდული კდებები, მძღვითა...მძღვნი,

გადამდებანი, ადამიანის ნება-სურვილივით
ქმედები — კლდეები იქა გადაღებული. რომ
ისინი თვალდახედვითა წელ-წელა მადლდებიან,
ქიქურ იზრდებიან, ისევე, როგორც იზრდება და
შეყვითდება წინააღმდეგობა ყოველივე ბორო-
ტებაში...

კონფესორი ვინაა? ვინაა? ვინაა? სამეცნიერო
ენა უფრო ზოგადია, ვიდრე ფერწერისა. „ვედ-
რების“ ქალწული განზოგადებია მარტაბი „ნა-
ტკრის ზიდან“. ისიც და ისიც, ორივენი კი იდე-
ალია თ. ახლადიანია. და ვლადიმერ, ახ არის მარ-
თალი ზემო შეგობარი, ნიჭიერი კრიტიკოსი ვ.
ტურბინი, როცა აგი უპირისპირებებს „ცხოვრება-
სა“ და „სიყვარულს“—კონცეფციების („დრუტ-
ბა წაროდ“ 1978, № 5) „ამბორი, ვართობა და
კონცეფციები... კონცეფციები და ბუნება...“ „ახ-
ლადის ფილმი — დიდი და შიშველი ემიგრაციის
კონცეფციების ებება“. კრიტიკოსს ერევენება, თი-
თქოს ფილმი ებრძვის კონცეფციების რაციონა-
ლურობას, — ადამიანთა გამოწვევებს, თანხრად
მანერტრს, ისევე როგორც აქაუროლი განმან-
თლებლობა იორამისა, წარსულისაში მიმართუ-
ლი რეაქციული მოქმედება და ქადაგება ბუნუ-
ლისი, ანდა ელიოზის შიერ სულელური, უწყინა-
რი მარტობა სასწაულებრავი ხისა, კონცეფ-
ცია შეუღლებულ დარღვი „განსჯადული“,
კუთხე შეშლილი ფუფუნების. ერთმანთვედურ-
ობა პირქუში ციკლორების... უფრო აქ კონცე-
ფციის მატარებლებს, სიცოცხლის გამოწვლბ-
ლებს უპირისპირდებიან... „სიმატობის მქადაგე-
ბენი, „წამებულნი“. „ნატკრის ზემი“ ეს არის
მარტა. აგი არ ცნებს იმიტომ, რომ მის
გარშემო გარადებული იყო დამპყველელი
დამპყრობის თამაში: ადამიანები თხზვად-
ნენ საქართველოს გაბედნიერების გენი-
ალურ გეგმებს. ისინი მამულაწილობდნენ, ხა-
ტადნენ რადაც პლაკატებს მატარებლისა და ვა-
გონების მწერების გამოხატულებით, ენამხველ-
ობდნენ, მაგრამ მაინც ბრძები იყვნენ. უღონო
ყო სოფელი გონიერი ჩენილისა, სიმატობის
მქადაგებლის გარეშე... ვ. ტურბინი იხსენებს თა-
ვად მიჰქინ დიოვს ჩენივიდან და მის გვერდ-
ით აუენებს წამებულ გოგონას ახლდა-
ძის ფილმიდან და დათა თუთაშვილის ვახუა ამ-
ირქიების რომანიდან. იგი თავის ვიარებს აფს-
ებს ასე: „მიანიტებენ და ღაწაღუწით მარტდევ-
ვენ ეკლესიიდან ბურწნარს ყოველი მხრით გა-
რს შემორტყმული კონცეფციებისა, ნაყარებიდან
სისხლი დახდით. მათი შემოფლეთალი ტანსაცმ-
ლის ნაყურები ეკლიან ტოტებზე ფრიალებენ...“

უფრო მეტი ეს ღამაზე არის დასატყუდი.
მაგრამ, მათკებებს ზემი შეგობარი ტურბინი, თუ
კი შევინწავ, რომ ყოველივე ეს საქმეს ოდნა-
ვადაც არ ებება. კონცეფციები ცხოვრებაში ამა-
ვისთვის ზედისშეწვეული არ ყოფილა. თუ კი
მათი ავტორები ფაქტობიდან გამოდობდნენ. ფაქ-
ტები კი ახეთია, რომ თვითონ ცხოვრებაში ამა-
სებობს ლტოლვა და მიწრაფება ადამიანთა ზო-

გებითი იდენისაში. „ცხოვრებას“ ანუ „სიყვარულს“
ფუფუნადს ამოტყვევებული მიწრაფება მოგონილი
ამხანაღში, რომელიც მას უიოლებს ცხოვრებას,
თავშეუკებლობა, კუთხეწეწეილობა განმან-
თლებული იორამისა. არსებული უსამარტობისა
და სიბეჯისა წყველად ახალი ცივილიზაციისა
და თანწარუღებლობისა და მკვიდრებაზე
რომ ოცნებობს. ამ ამბებებს ცხოვრებას არც
ბუნებულ, რომელიც აგრეთვე თავისებურად მარ-
თალია, როცა ხამზობლოს სიწმინდება და წენ-
ობას ქადაგებს. ხამზობლობისა, რომელიც ოდ-
ენდაც გაჩნდა შეხანიწავი ტრადიციები და
მუჰადა ცნობილი პირიყვნებში. თავამოღებულ
მამულიწველები: ოდნავადაც არ ამბებებს ცხოვ-
რებას არც თვითონ მისი აღმატებულება მადლ-
გონიერება, რომელიც ასე ფეხმარეული გაუ-
რბის მეოცე საუწყუნის ბილი აწილულებს
კრიტიკოსი!... რა უნდა მოიმაქმედოს „სოფლის
ჩენილი“ წმინდანმა? — გვეიკოსი ამ კრიტი-
კოსი. ვინაა მწიერ დიპლომოს თუ კი აქ ქვენად
კონცეფციების მარტულია გაჩაღებულნი? ვას ქა-
დაგებას ერწმუნოს? მაგრამ ცხოვრების არც
ზომ იმაში მტკომარტობს, რომ მის მდინარებაში
აღრუულია მრავალი ნება, მიწრაფება და არც
მზილიდა „ჩენილებზე“ დამოკიდებული მოე-
ლი ცხოვრებისეული საკობების ზედ-იდალი,
რატომ უწოდებს იორამს „თავმომხატრებელი
განმანათლებელი“? „შეწილი“ — კი, ხატო-
ნი! მაგრამ არა „თავმომხატრებელი“. შეწილი-
ლობა ზომ, ასე ვთქვათ, სიმატობის მქადაგებ-
ლთა თვისებაა. გვიდას ტუყიას წიწვერია თავი
—მას უყვარდა მარტა, იგივე „მომხატრებელი“
„ჩენილი, ფერია“. მასაც ზებომ მოუსწრაფა სი-
ცოცხლე, როცა გვიდას გაედევნა უან მარტას
მისაწველებლად. ენენი არიან ადამიანები საყ-
თარ იდეებს შეუწყრია მათი გონება და ამ იდე-
ებს ემანბურებიან კიდევაც ისინი. მხოლოდ
გვიდას გამოთიშავს ფანატკობისა ჩიგებიდან
ტურბინი.

სხვადასხვაწარად აფსებენ კრიტიკოსები
ელიოზსაც. აგი შეტყობილია თავისი კონცე-
ფციით — როგორმე მოაგნოს სასწაულმოქმედ-
ებს, დაეღობოს ცის ვახსნას, ასე ეწირება იგი
თავის იდეას — იუენება ტუყში და ამ ამბავს
ტურბინი მიაკუთვნებს წამებულთა იმ საერთო
ნიშნობისებას, რომ თითქოს ისინი ხად არის
უპირისპირებენ სიხულულებს. ხად არის აქ ლო-
გია? იქნებ ყველაზე მნიშვნელოვანი ა კონცე-
ფციის მნიშვნელობისა და შინაარსში დებს?
„ნატკრის ზემ“ — ეს ვახლავთ ფილმი ცხოვრ-
ების არის ძიებაზე.

აი, რატომ არ შეიძლება ზელოვანს შემოფარგლუ-
ლიყო მხოლოდ სხვა ვიარებთან დამირისპირებუ-
ლი „წმინდანთა, ჩენილითა“ პრობლემათ. თი-
თოველ ვიარს ახულდგმულებს თავისი სიმატო-
ბე, თითოეული მათგანი თავისებურად იბრძვის
საუწყუნოვანი ამოცანებს გადაჭრისათვის. თა-

ვინა პრინციპებთან გამომდინარე ეძიებს იგი გამოსავალს... ასე რომ, არა „ცხოვრება, სიუფარტული და კონცეფციები“, არამედ კონცეფციები, რომლებიც სწორად და აშკარად ხედავრულს ჩაავსებენ ადამიანს.

ეყოფილ და ბოროტ ძალებს უპაჩიხსირებს თენჯილ ახულამე „ნატურის ზე-შეც“. შავრამ განსხვავებით „ვედრებისა-გან“ აქ იდეები ზორცუესმულია მჩქეფრე, ცხოველყოფილ ცხოვრების ფონზე. ხახიათბი კლორიტრულაა მოცემული და ისინი ფსიქოლოგიურად სრულყოფილია. „ნატურის ხის“ მტკაფორულბა ზულ განსხვავებულია, შავრამ რუადურა. ფილმის დასასრულს ჩვენ ვხედავთ ხეს. — აუჯავებულსა და სხივმინარსს, ზე-სასწულს... ის, მოხუცდავად უველათრისა, შიანც აუჯავდა!

გიორგი დანელიას ნიჭიერება შარმინიულია. იგი ცხოვრების მხატვარია, ერთი შილიანი, მჩქეფარე ცხოვრებისა, შისთვის შისადები ადამიანური ურთიერთობებისა და დამოკიდებულებებისა. მას უველავთ კარგად გამოხდის სიყრთის ფუკიზი გამის ზევენბა, გრძნობიერა, შიხარული ანცობის, ზუნებრივი არწინასწარგანზრახული ბედისა თუ უბედობის ხატვა — არა „ზედნიერების იდეა“, არამედ ზედნიერება თავისთავად, თავისით; არა — „სობლბემა გულისხმიერებისა“, არამედ, უზრალად — გულისხმიერება; არცა — „სიცილი გარტრეწაშე“, ანდა დვარძლიანი ქრქილი ვიდაცისადში, არამედ ზუნებრივი აღქმა სიყრთისა და ბედნიერებით აღსავსე სამყაროსისა. დანელიას დამოკიდებულება ცხოვრებისადში უზრალ და უშუალოა. შისი გზირების ხარხად ეწაფებიან ცხოვრებას, გულბლად იციანდა და დულფარავად ნაღვლობენ. ისინი, თითქმის ჩავავაგონებენ: სამყარო საქმარისად რთულია, შილით, შის პლასტბში დავინაზით ყველაფერი ხაუვეთესო. ის ფანტულბანი და სხივდიდრები, რახაც სხვები ვერ ამჩნევენ, ანდა, უზრალად, არ უნდათ შეამჩნიონ. ფილმში — „შივანიჭბე მსკოების ქურბეში“ რევისორი ყველაზე აზლოს შივიდა თავის შემოქმედებით აშბლუასთან; „ოკდაცამეტბაი“ დანელია სატირისკოსია არა იმდენად, რამდენადაც ლირისკოსა. ანტიტომავა შისთვის ასე აზლობელი მისახბი ტულინოვის ტლანტი. ფილმში — „სერბობა“, რომელიც შინ ა. ტლანტიკონან ერთად გადაიღო, დანელია პატარა ადამიანის დრამატული ისტორიაშიც ზედავდა შისი მსოფლმხედველობისათვის აზლობელი დეკალბების რუადისტურ არსსა და ეყოფილ იუმორს.

თითქმის შიელი წელი იმუშავა რევისორმა ტოლბების „მაქი შურბატის“ ეკრანიზაციასზე რასულ გამწაროვბა და ამ სტრუქტურების ავტორთან ერთად, შავრამ ეკრანიზაცია გადაიღო. შინ რევისორს უცნაური აზრი მოუფლდა თავში — ქართული შარბი მოერგო ფრანგა, შერტლის კლოდ ტლიბე რამანისათვის — „შიდაშბეი ზენ-

ებენი“. აზლგარდა სცენარის ტრეკტორიქსუქს რიამე და რევისორი შეუდგენენ შუშობას და ის, ჩვენ რველ დანელიას ფილმის პრეზენტრზე ვართ უკვე...

უნდა ითქვას, რომ ფილმი იმდენად ქართული გამოვიდა, რომ მწილად ვინმე აღმოაჩინეს მახში მოვბი, იტალიურ ტრაგიკომედიებთან, რომლენაკვალევს. ეს არის თავისი უანრული თავისებურებით პოპულარულ იტალიურ ტრაგიკომედიებთან აზლი მდგომი რიგინალური კონწარწარმოვბი, იტალიურ ტრაგიკომედიებთან, რომლენზიაც ასე უშუალოდაა გამოხატული თანამედროვე კონსტრუქციების წინხელა და შიხი შემოქმედებითი ნათესახობა ტრადიციულ ეანრბთან.

ტრაგიკომედია გულისხმობს ესთეტიკური სიფაქიზის ხკამოდ მალად დონებს, ცხოვრებისეულ სირთულეებში გარკვეულობას, ცხოვრებისა, რამელსაც, რგვორც ასეთი, „ებრაი“ არ ვაჩინია... ფილმის გმირის, ზენაშენის ისტორია, შისი რჯახისა და დი — სოფიკობა და ასევე მოხუცი ექიპის — ლევან ცინციანის ცხოვრება — ფილმის პირველ ნაწილში, თითქმის არაფერი საგანგაშოს არ შიოცავს, და ნაკლებად შიგვანიშნებს ფილმის შიორე ნაწილში განვითარებულ შივლენათა ტრაგიკულ მხველბობაზე. თანაც ეს შიიარული ტონის უეცარი გაღმსვლა ტრაგიკულში იხეოსტატურად არის განწობრცილებული, რომ იქ მწილდა კაცმა აღმოაჩინოს მხატვრული შეუთავსებლობის შიკრედი გამოვლენება, რამე ზადი და წინააღმდეგობა. შიელი საქმე იმაშია, რომ გამოწველიჯითი ვანბილვისას აღმოვანწნთ, რომ ევრთი რივებულ „სახაცილო ნაწილშიაი“ კი უველაფერი სასაცილო რილია თურმე. შილი „ტრაგიკულ ნაწილში“ არის ქვიანობი, დარბახისტური დავირტებანი ზალბური გამოცდლების ზენებრივი საფუძვლების თახაზე, რისი ვაქლენაც გმირებს აბრტუნებს და ახვე დროს შით პირივნებას ცხოვრებისა და ბედნიერების ზუნებრივ გრძნობას, ვინსა და ცხოველყოფელობას მშატბს.

ყველაზე შიამბუქედაი ფილმში, უდაოდ ზეზური ლევანის დარკძალვის სცენაა... რომელიც შისივე შიწინაწილებითი შიამბრტრებობს. ს. ზეკარიამე თავისი არჩვეულებრივი ნიჭიერების დონეზე ასრულებს გმირის რილს. იგი შემოკრებს თავის შიგობრებს „უწინასწრულ სურფრასთან“ და სიზოვის შით, რომ თითოეულმა შიამგანმა სიცოცხლენივე, ესე იგი, ამ სურფრზე მოასმენინოს შირის დღეს საქმელი გამოსათხოვარ ხატვეა... ქვიფი კი გრძელდებდა. ადამიანები ქერ შილდულენი სხვად მაგადასთან. შართლაც და ასეთი უცნაური ქვიფი არავის აზხუდა. შავრამ შერე თანდათან ძალავა ზაზუსი და ენახაც ამოიღგამენ. ვიდაც უკვე იციანბ, ზურბობს, ვიდაცა ვიდაცას ანგარიზს უსწორებს, სხვები კიდევ შიწენილნი, ზევიდანები, ქვიანები, ტრაგიკული ხახბი შიამბრტრებთან შით. შიერად ქვიფულან ისინი,

და ეს მხერა ამ წუთში მათ შინაგან განწყობი-
ლებას გამოხატავს... ამ სტენოზი განსაკუთ-
რებით გამოჩნდა ვანრა, ზეტად რთული და ხა-
რისკო — ხუტხა ზელოვანის ზღვში და ასეთი
ადამიანები — მყოფენ და ნიჭიერი ბედოვანის
ზეღში.

ტრაგიკომედია ტანრი არა მხოლოდ ამაღ-
ლებულ სიფაქიურს მოიხივებს მკურებლისაგან
— თვითონაც „მოწადინებულა“. როგორღაც
მხარა აუბას მის ზნებასტრვილბა. მე, პირადად, ამ
ვანრს, თავის ღემოკრატული არსით, წმინდა
კომედის ვანრს ამოკუყუენებდი გვერდში. მაგ-
რამ ამავე დროს ექსცენტრატული და, მე ვიტყო-
დი, ლირიკული კომედისაგანაც კი მას ვანახ-
ვავებს ვანრული პირობითობებისადმი თავისუფ-
ლად დამოკიდებულები და გამოშხაველობითი
ფორმების ღრმა რეალისტრობა. ბეიში ზენა-
მენი ღარიბი კაცი იყო. მას უნდოდა სიკეთე მო-
ემოქმედა და თუ ხანდახან ზედნიერება ეწვეოდა
ზოღმე მცირედი მონორარის, ვანამჩქელოს, ხაგ-
ზო რეტორიანის დიანახლისის ფუმფულა მარ-
კოს ადურის სახით, ანდა კიკა ღვინის სიაქტიზი-
დობის საშუალება მიეცემოდა, იგი უნაღოდ ზე-
დნიერი იყო. მაგრამ როცა მკაცრი სინამდვილე
ვანლა—ჭერ ახირებული თავადის მხრიდან, მასი
ადამიანური თავმოყვარეობა რომ შელახა და შეზ-
დევ კი მევანშინაგან, რომელმაც დააპტორან ზე-
ნეაშენი — უველაფერმა ამან თვალები აუხილა
ცხოვრებაზე, მის ხარითულებსა და გაუტანლო-
ხაზე, რაშიაც იგი დღემდე თურმე ვერ ერკვეო-
და, ზენეაშენმა აღმოაჩინა აქნებ დღემდე მისთ-
ვისაც კი წარმოუდგენელი უცხო ძალების არსე-
ბობა საკუთარ თავში, აღმოაჩინა სიმტკიცე და
თვანწარუღობის უნარი. მან, თითქოს სარკე-
ში წაიხედა, ისე თვადიარავად ამოკითხა და
დაინახა საკუთარი თავი ღვინის, სიფოს, მისი
მეუღლის — ღუკას, სოფელი გლეხებისა და
ხევა პაციენტების სახეებში.

თავისუფლებამ და რევიორის კონცეფციითა
უშუალოდამ დიდად ვანამარტა მხატვრული
წულობის თავისებურებანი: ფილმის ატმოსფერო,
შეტად ორგანული ფორის ენა, ბრწყინვალე აქტა-
ორული ანსამბლი, შეხანიშენი გამოშხაველო-
ბითი ფორმები (მოავარი ოპერატორი ვ. იუსო-
ვი), მონტაჟური გადახველების თვალწარმტაცი
პლასტიკურობა — მათი ზემოქმედების ზუნებ-
რობა...

მაგრამ როგორ იხსნება ამ პარამოიულ ვარე-
მოში მოავარი გვირის თამაში? რამხელა რისკზე
წავიდა დაწელოა, როცა არამრთვესიონალს მია-
ნდო ასეთი როლი?

ზუბა კიკაბიძემ, პოპულარული ხანტრადო
ანსამბლის „ორგანს“ სოლისტმა, ვამარტლა რე-
ჟისორის თამაში რისკი, დაწელიამ მასზე დაინა-
ხა მხანობის მონაცემები, რითაც იგი იდაღუ-
რად შეუფერებოდა სტენარის მიხედვით გათვა-
ლისწინებულ ზენეაშენს, ვის მასითშიაც შეხა-
ნიშნავდ შეერწვა ერთმანეთს უცნაური თავჯა-

რიანობა, ზუნებრივი ნიჭიერება, სტენოზი
ეშეაობა, შეურყეველი ოპტიმიზმი. არა და რა-
ოდენ აუცილებელია ამ დროს ზელოვანი-რე-
ვიორის მავარი ზელი, ჩათა პარამოიფიონი-
ლის მანერათა უშუალო პირველყოფილება. ფსი-
ქოლოგიური ფესტის ტექნიკის უქმარობა ორგა-
ნულად შეადღუბაოს ეკრანის ოსტატებს თამა-
შთან.

კარგ ანსამბლში არასოდეს არ არის გამოკვე-
თილი ხაზღვარი „სოლისტებსა“ და ფონს შო-
რის. ფილში „არ დაიდარდი“ ეკიზოდური
როლები იმდენად ცხადი და თვალახიჩოა, რომ
მოავარ როლებთან გათანახბების სამართლიან
იღუწიას ჰქმნიან. ასეთია კოკის როლი (სსრკ
სახალხო არტისტი ვერკო ანჯაფარიძე), ზებერა
ჭარბსაკვი (არსტარ დამსაზრებული არტისტი ე-
ლენოვიკი), დაღაქი (ს. ფელიპოვი), თურქი კ-
ნტრახანდისტი (ფ. შტრაიხანი), სანსალო ეშა-
წვალი — ვარლამი (შ. შაბოლაკი)...

და დაწელობ ფილმების ატმოსფერო უკველთ-
ვის მუხიკალურია. „არ დაიდარდი“ სიმღერით
გამზიდრებული, ქართული ხალხური მრავალ-
ხმოვანი მანგებით განსხვავებული ფილმია. ეს
ფონი როდაა, არამედ აუცილებელი პირობაა
გვირების არსებობისათვის. მათი რწმენა, მათი
მორალია, ყოველივე ამაღლებულისა და თვალ-
წარმტაცისადმი მათი შინაგანი ღტოლვის გამო-
ხატულება... ფილმის ეროვნული იერშიზე გა-
შობატულია ტემპერამენტშიაც, რიტმსა და ფეს-
ტის ნათელ პლასტიკაშიაც. ფერადოვნების სიმ-
დიდრეში, ზუნების სერათების ფერწერულ
სუველწყოფელობაში. განა როდესმე დაავიწყ-
დება ადამიანს დედლის დღეს დილის ზინდბუნ-
დში გამოკვეთილი სამი მძღავრი ბუმბერაზი მის
ამაღლებულები სილუეტო? ქათათა თოვლის სა-
ფარველი ფინალში, ანდა სარკმელთან ფარდის
შოქაგურე სერგო ზეკარაძის თითების წერტი-
ული ცახცახი? ამ ხარკმლიდან იგი უკანასკნე-
ლად ეაღერსება მშობლიურ წეკას, საკუთარ
ეუო-კარს, ღობის სარცის შავდ მოწიშნიმ
წონჩხებს, ორ ბიჭუნას, წულთა ხავე მძიმე დო-
ქებს რომ შოქანავებენ, წინა პლანზე კი უწე-
ლებელი ცარიელი ქვევარი დაუდებებულა—(სი-
კოცხლე დასრულდა — ცხოვრება გრძელდე-
ხა!). მოაზლოებულა ტრაგედიას ექსპრესია ორ-
თქმავლის უყოელი თვალებისა და მთელ
ეკრანზე გაწელიდა, პირქუშად ამოღებული
პროფილის სახით, მუხულებებისა და ბორბლების
ქანახუბით დანაყრებული მეტადის ბრკავს მო-
გვავრინებს. და ზოლოს უძღაერტის. ემოციური
„შტრახი“ — თერიი ფარდების მხრიდან კარის
ჩანხელებულა ღობისხავენ მოძრავი პანორამის
წერტილი გამოჩნდება. კარისა, რომელშიაც
წერტილი ღვინა გაუჩინარდა როგორც მღუშა-
რებასა და სივარდიელში აქვე გამოშხაველო-
ბითი ხანათის იუმორი: მდინარეში ნებხერად
ჩაწლილი ზარტეხი... ანდა მოულოდნელი „კონ-
ცერტი“ ოქამის წვერებისა, ხარხარი ხმით რომ

ასრულებენ არსულ ხანდაზმას მარხვისა და ხატებს...

მაინ რა ხდება ამ ფილმში? დამკვირვებელმა მარხის ორი ექიმი — ანდრეაშვილი, სწავლას მოწოდებული, მაგრამ ქართულული განწყობილების ბუნებრივი, მრავალწლიანი დის (მის როლს ასრულებს ს. კიაურელი) კვათაფაზე მეოფი და ძველი თვითნაწავალი პეტრინი (ს. ზაქარაძე), უფრო საკუთარი გულხას და ინტუიციისა რომ სჭერს, ვიდრე მეცნიერთა წიგნი-ბიხა; ორივე ეს ადამიანი შექმნილმა ვითარებამ დაქანა, ვითარებამ, რომელიც შეიძლება ერთი შეხედვით შემთხვევითად მოეჩვენოს ადამიანს, მაგრამ ბოლოს ირკვევა, რომ შთაბეჭდილად არც ერთი თურმე საქმე. ბუნებრივი ნადირობის დროს შეიძლება აცდნოდეს კიდევაც გზაში თავად, ერთი სამართად მეტრით რომ გვერდი ავლო სხვატონო მანულებლისათვის, მაგრამ არა მგონია, რომ მას თავიდან აეცილებინა შევასხის კლანჭები — ერთი სიტყვით, „ვას გავუყარე, უის შევეყარეო“... ბუნებრივი ძალისძალიად აქორწინებენ, უფრო სწორად, უნდათ რომ დააკოწინონ რეალური კლანჭები — შერისზე (ან ვერტიკალი), მაგრამ ბოლოსდაბოლოს, როცა იგი დათანხმდება ამაზე, შერი უკვე ოფიცრისაგან ხავეს ელოდება, მალე ოფიცერი უკვლად უგონოთ დევიდს ეწირება და გულკეთილი, საუყარელი და ამავე დროს თავქარიანი ბუნებრივი, რომელიც შერისა და მამისის სიკვდილი გააოტანა, იწველებს „საფრენებს გავხედო“ „თავადის ბიჭუნას“ და მამაკაცს იგი მრავალგაქირებულად ატანს, თმინისაბაქაქეულ დასთან...

აი, რა ხდება ფაშულის მიხედვით. მაგრამ ხდება არა მარტო ეს ფილმში მოცემული ცხოვრების მჩვეუარე მსვლელობა — იმედებით, ჩაფლავებით, გამოცდით, განახლებით.

ამ ფილმში ხდება შეხვედრა ხელოვნებასთან, სადაც თვით ცხოვრებისეული ფორმებით არის მოცემული ამაღლებული და სასაცილო, კეთილი და ბოროტი და საბოლოოდ ემარტებს ადამიანური ღირსება, სიღამაზე ერთგულებიან, მეგობრობისა და იმედისა.

მაშინ, როცა ძველი ხელოვნებანი — ფერწერა, მუსიკა, მხატვრული სიტყვა, ქანდაკება, თეატრი — მიიღებენ და თავისებურად „შეშლულდელო“ გამოკიდლებითა და კანონებით არიან „აღუტრადნი“, რომელიც წიაღიდანვე ახალი და მოკიდებულებებისა და ურთიერთობათა დამამკვიდრებლად ხელოვნებაში გამოიღწევიანად გენიოსები ამოტივტივდებიან ხოლმე — ახალგაზრდა ხელოვნების დარგები, ისეთები, რომელიცა კინო, საოცრად ხელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ. მათთვის უკვლა კარს ხსნილია.

ქერ კიდევ უფლადერი როდია გადაწყვეტილი კინოსა და მის ახლომონათესავე ელემენტების შქონე ხელოვნების დარგების ურთიერთობაში.

ეს უპირველესად ეხება ნახატს (მრავალწლიანი ცრეტი) და ხმას (სიტყვა, მუსიკა, ხმის ეფექტები).

შე ვნახე პიკასოს შემოქმედებისადმი მიძღვნილი ფრანგული სურათი.

ხარების ბრძოლა გადაწყვეტილი იყო არა იმდენად „მედიანი“ ნახატების ამოძრავების ილუსტრაციით, რაც ასე მაცდურია კინოში და მეტყველებს მის ჩეილასაკონებზე, რამდენადაც მონტაჟური პლანების დინამიური დაპირისპირებით და რიტმული ფიგურების ხმოვანი ხასიათის გადატანით ერთ ადგილზე გახვევებულ, უძრავ გამოსახულებებზე. და უნდა ეთქვას, რომ ამ უკანასკნელმა ჩემზე განსაკუთრებით ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინა. მხატვრობაში დამკვიდრებული, ეგრეთ წოდებული „ნახაზის რიტმი“ თითქოს იფაღას და ხელს შუა გაყოფილი ხარი, სარქვენად შემართული, ბრძოლის მოლოდინით დაწარული ხარი კი დამბული მშვიდდისრის ღარივით თრთოდა... ხელოვნების უკვლისშემძლეობის საიდუმლოც იმაში მდგომარეობს, რომ თუ კი ეს ქვეშეცნული შეხამებლობა პირობითობისა იხატატურად არის გამოკვეთილი, იგი ემოციურად გაყოფილი უფრო შთამბეჭდავია, ვიდრე აშკარად რეალიზებული იგივე შეხამებლობა. წარმოიდგინეთ მანანწარადული პირობითადული მოძრაობა კინოკამერისა, მოედანზე ხარის ხიხილის ილუსტრირებას რომ ცდობლს. დამატული და შექანიურად სხვა ადგილას გადატანილი ხარი, სულ ერთია. მაინც ვერ გამოიწვევდა მოძრაობის ასოციაციას. „აქ კი ხარი დგას და ამავე დროს — „გარბას“.

კინოს ესმის ნახატის სპეციფიკა და იუნებს მას.

ჩვენი აზრით, მაღალსტატურად არის გამოყენებული „ფიროსმანის“ მხატვრის ცხოვრების ფერწერული პრინციპით ჩვენების ხერხი (ჩეილისორი გ. შენგელაია, სენარისტები — გ. შენგელაია, ე. ახლედიანი). ცნობილია, რომ გენიალური თვითნაწავალი მხატვარი თავის შემოქმედებაში განსხვავებულ გზას ადგა, მან უარყო ძველი ქართული ფერწერების ტრადიცია, იმართადიცია, ვინაც შექმნეს უბისი, გელიოს მსებოთს, ბეთანის და სხვა ეკლესიების განუმეორებელი ფრესკები. თავის ცნობილ ნახატში — „ნიკო ფიროსმანის სიკვდილი“ ტყუილად როდი აღწერა ლეო გულიაშვილი სთავაზო, ოთახი, რომლის ერთი ხარკმელი ქვენიერების გაყურება — მომანს ამწვანებელი გრაფიკა. თვით ცხენები, ტარები, მაგიდაზე დადარბილი, გაურული ღამის შემოდან რომ ელყვლაობენ.

თუ კი ფერწერის აქვს უფლება მიმართოს ასეთ პირობითობას, მაშინ მხატვრის ბიოგრაფიული ელემენტების შერწყმამ მისი შემოქმედებიდან გამოიღვინარე პირობითობასთან რაღაზე აფორიაკა ფილმის ზოგერთი კრიტიკის? რატომ აღიზანებს მათ ფილმისთვის ნიშანდობივი ერთგვარი „სტატუტობა“ და ვრძელი პლანები თუ კი ფიროსმანისათვის დამახასიათებელი

იყო სწორედ ასეთი შვედი, აუღელვებელი აღქ-
მა გარემოსცველი სამყაროება, ბუნებისა; აღქა-
რებელი, აუღელვებელი, უბრალოებითა და გუ-
ლაზღილობით აღვილი ხულისათვის დამახასია-
თებელი აღქმა მოვლენებისა? მისი „მეთევზე“,
ცალ ზღვში რომ ვეღრო უკავია, შერატში კი
უშველებელი თევზი, აშკარად „გვარონებს
თავს“, მისი „თავადები“ გვწირელად ქვეფოხენ
მინდორში. მაგრამ იხილი ერთმანეთს კი არ მის-
ჩერებნიან, არამედ აქეთ ჩვენ შემოგვცქერაინ,
თითქოს თავიანთი ხელბრახის, თავმოყვარე-
ობისა და სახელგანთქმულობის დემონსტრირება
განუზრანავთო. ზოლო სოფლის სცენაზე (კალ-
რობა) ომიექტაჟში ჩანს არა მარტო მღვწავი,
არამედ ზორბლის ვამნაივებელიც. რომელიც
ნიჩაბით ზურგს უკან მოხეხრის მარცვალს, რაც
უნებლიე სიცილს იწვევს მკუფრებელში... თა-
ვიანთი ნაღვლიანი, მოწყენილი ადამიანური თვა-
ლებით მოგვჩერებან „იჩრვიცა“ და „ფირაფ-
იცი“. და აი, ნიკაური მწერალი ერთლმ აზღვე-
დიანი ჩვენსკენ შემოატრიალებს ფიროსმანის ხა-
მყაროს, გენიოსის მიერ აღქმულს...

მასხოვს ერთლმი — უცნაური, ამ ქვეყნაორი
ქოქოთისაგან ვანღვომილი ახალგაზრდა კაცი.
შე მანის მოსკოვის ექსპერიმენტული შემოქმე-
დებითი სტუდიის მთავარი რედაქტორი კიკაიე.
სტუდიის სამხატვრო საბჭოს წევრის და ხამო-
ნოვის აქტიური მონაწილეობით ჩვენ ვადავიდეთ
ეს სურათი „ქართულ ფილმთან“ ერთად. მახს-
ოვს, თავისი უცნაური სიუჟეტით რა თავახებურ-
ი ვაქლენა მოაბდინა ჩვენზე სცენარმა, რომე-
ლიც ახლებურად, შეტად ორიგინალურად იც-
ვლებობდა სამამდვილად და მორჩენილობა, მხა-
ტვიის ცხოვრება და მისი ნახატების თავგადახა-
ვალი, ხანტერებოდ მოტრიალებული თემა, რა-
მედღიაც იხატებოდა ცოცხალი ადამიანის ცხო-
ველი გრძნობები, ფიროსმანის ნახატების სიუ-
ეტები, და ისინი გამოყენებული იყო ერთგვარ
გადახატვად. ზღაბრულ სარკმელად ოცნების
უცხო სამყაროში; უველაფერი ეს აღოჩანებდა
და აცხოველებდა ადამიანის წარმოსახვას.

და შე ძალიან ვანოცადე ლ. რონდელის უხა-
პაროლო და შეურაცხყოფილი განცხადებები
იმის თაობაზე, რომ ვ. შენგელაია გმირები მას
აგონებენ „ამჟამად საზღვარგარეთ დაქვიდრბე-
ული ხელოვნების მოდერ ნიუშუბის, ხა-
დაც ზელოვანის იდეალად გადაიქცა „პა-
რანოიკი“... ანდა მისი ასეთი გამონათ-
ქვამი: „ფიროსმანის პაროვნების ფილმისიული
ვაზრება არ იქლევა ამ ხელოვანის სულიერი
სამყაროს ბოლომდე გათვითცნობიერების სასუ-
ფლებს. იგი დაუვანელი თანამედროვე ზურფე-
რული სამყაროში მომხატვლებული ფსიქოპატო-
მხატვრების დონემდე“. შე დარწმუნებულად ვარ,
რომ მაყურებელი, რომელიმეც ეს ფილმი ნახა,
უველაზე მსიერ, ერთგვარ შოკს მაინც მიაღე-
ბდა პარფებიორნი კომპოლოდის ამგვარი გა-

მონათქვამებისაგან. დიდი მხატვრული ნიჭის მქონე
რობა“ იშვიათი შემთხვევების რიცხვს რადი
განეუთუნება ხელოვნების ისტორიაში, მაგრამ
უნდა გამოვტყუდ, რომ გამოჩენილი პაროვნე-
ბის მიმართ გამოთქმული მსგავსი მკაცრი და კ-
ტეგორიული შეფასება — „კლინიკური შემთხვე-
ვა“, „ნორმალური ფსიქოიდან გადახვევა“ და
სხვა მისთანაი, ჯერ არ მომხმენია.

კიდევ უფრო უცნაურია კრიტიკოსის პრეტენ-
ზიები იმის თაობაზე, რომ ფილმს უნდა შეეძინა
ჩვენთვის წარმოდგენა გმირის მოქალაქეობრივ-
მხატვრული ზრდისა და ჩამოყალიბების საფეხუ-
რებზე და სახალხო აღიარებაზე... მართლაც
იხეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ლ. რო-
ნდელმა, უბრალოდ, არც იცის ფიროსმანის
ბიოგრაფია... მაგრამ რამდენადაც იგი ქართველი
კრიტიკოსია, ასეთი რამის დაშვება, აღნაბ, წა-
რმოუდგენელია, უფრო უნდა ვაფიქროთ, რომ,
ზოგიერთი ამხანაგისათვის ხელოვნება აღდგ-
დე სამართლის კატეგორიისაგან განყენებულად
ჩება და ამიტომაც, რა თქმა უნდა, მათთვის
უცხოა ხელოვნების სამართლის კრიტიკიული
შეფასება.

ქართული კინოს ფენომენი ჯერ კიდევ ბოლო-
მდე არაა კრიტიკის მიერ ჯეროვნად შესწავლი-
ლი და შეფასებული. მისთვის ნიშანდობლივი
უნივერსალური ესთეტიკური შემოქმედების უნ-
არი გვანციფერებს გამოვლინების ინდივიდუა-
ლურობითა და მრავალფეროვნებით, ასე ნათლად
და შთაბეჭდავად რომ გამოიკვეთა ქართულ კი-
ნემატოგრაფიში ამ ბოლო წლების მანძილზე: ცა-
ლიკ გვერდი აქვს აქ დათმობილი მოკლემეტრა-
ჟიან ფილმებს. ვინ არ ვანიცადა ხალხური იუმო-
რის შთაბეჭდვითი წევრად, რომელიც მოახდი-
ნა ჩვენზე საგზოო სამხატვროის სამი თანამშრომ-
ლის მარცხიანმა თავგადასავლებმა, რვევა ვაბ-
რიაძის შეხანიშნავი სცენარების მიხედვით რომ
გადაიღეს სხვადასხვა თაობის ნიკიტრა რეჟი-
სორებსა; სულ ახლანდ გამოჩნდა მოკლემეტრა-
ჟიანი ფილმები რეჟისორის ამპლუაში ახლად
მოვლენილი ვაბტანკ კიკაბიძისა, „შედი მცირე
მოთბრობა სიუჟარულზე“ — ამირან ჰუიჩინისა
და გორგი მატარაძისა — „ოქროპირი“, „სუფ-
ლიორი“, „კახეთის ცარცის წრე“, „სამართო-
ბი“, „მენუეტი“, „აქსელერაცია“, „მხოლოდ შენ
ერთს“ — ახალგავებელი სიუჟეტისათვის აღიქმება.

შე მამანია, რომ დღეს ქართულ კინემატოგ-
რაფს ამ სფეროში მსოფლიო მიღწევების ასბე-
ქტში უნდა განიხილავდნენ თანამედროვე კრი-
ტიკოსები. მან ეს პატივი ნამდვილად დაიშა-
ხურა იმ საუკეთესო ნაწარმოებებთან, მსოფლიო
სტანდარტების დონეზე რომ დგანან, ამ ცნების
უველაზე ფართო და უკვლისმოწყველი მნიშე-
ნელობით.

შენიშვნები ილია ჭავჭავაძის მხატვრული პროზის ქრონოლოგიაზე

ილია ჭავჭავაძის თხზულებათა აქამდე არსებულ ყველა გამოცემასა და გამოკვლევასი მწერლის პირველ დასრულებულ პროზულ ნაწარმოებად მინიშნულია „მგზავრის წერილები“, რომელსაც, პ. ინგოროყვას სიტყვებით რომ ვთქვათ, განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების მემკვიდრეობაში, როგორც მხატვრულ შედევრს, ასევე დიდი მნიშვნელობის დოკუმენტს ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიაში, ნაწარმოებს, რომელშიც პოვა ბრწყინვალე გამოხატულება საქართველოს ეროვნულ-განმათავიხურებელი მოძრაობის იდეოლოგიამ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში.

ამიტომ, ბუნებრივია, თუ რა დიდ ინტერესს იწვევს ამ თხზულების შექმნის ნაშთილი თარიღის დადგენა. რადგან ამაზე დამოკიდებულია არა მარტო ილია ჭავჭავაძის მხატვრულ-თეატრალურ თუ მსოფლმხედველობრივ შეხედულებათა ევოლუციის, არამედ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ბევრი კარდინალური ხაზობის გარკვევა.

ილიას ხოცობებში, 1892 წელს, მისი უწყველ თვალმომდევნებით განხორციელებულ აქართველთა ამხანაგობის, მის, გედევანიშვილის 1914 წლისა და პ. ინგოროყვა-აბ. აბაშელის 1928 წ. გამოცემებში „მგზავრის წერილები“ 1861 წლით არის დათარიღებული. ზოლო ორ უკანასკნელ აკადემიურ ნახაობის (ტ. I, პ. ინგოროყვა-აბ. აბაშელის რედ., 1937; ტ. II, პ. ინგოროყვა რედ., 1950) გამოცემებში მას ფართო თარიღი აქვს მიცემული: „1861 წ. (ზოლო რედ. აქვს 1871 წ.)“.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ „მგზავრის წერილების“ ტრადიციული დათარიღება და, ქრონოლოგიის მიხედვით, ილიას მხატვრულ პროზაში მის პირველ მოთხრობად მინიშნულა ადარ შეიძლება და აი, რატომ:

როგორც ცნობილია, „მგზავრის წერილების“ სამივე ავტოგრაფი (ხელნ. ინსტ., ილია ჭავჭავაძის პირადი საარქივო ფონდი, № 149, № 150; ქუთ. მუზ., კარ. ლორთქიფანიძის არქ. № 1048) 1871 წლის 28 ივნისამდე არის დაწერილი, რადგან მოთხრობის უკანასკნელ V-VIII თავების შემკველ ავტოგრაფს (№ 149) ზოლოში აქვს საცენზურო მინაწერი: „Дозволено цензурой 23 июня, 1871 года“. მაშასადამე, ცნობილია, ამის შემდეგ იგი ვერ გადაიწერებოდა. ახლა გამოვარკვიოთ, როდის შეუდგა ილია „მგზავრის წერილებზე“ მუშაობას.

როგორც ვთქვით, მოთხრობის ზოლო V-VIII თავების შემკველი ავტოგრაფის დათარიღება ბერძნულ საცენზურო ჩვენების მიხედვით იგი 1871 წლის 28 ივნისს ვერ გადაიხსილდება. მოთხრობის დასაწყისი ნაწილის შემკველ ავტოგრაფებს (№ 150, № 1048) კი, სამწუხაროდ, არც ავტორისებური და არც საცენზურო თარიღი არ უწყის, რომ ამის მიხედვით ვაუქმებელია „მგზავრის წერილების“ წერის დაწყების დროზე: ამ უთაროდო ავტოგრაფებში მოთხრობის I და II თავები სრულადაა წარმოდგენილი III თავის დასაწყისი № 150 ავტოგრაფში გადატანის ნაშთით წყდება წინადადებაზე: „ჩემმა ახალმა ნაცნობმა რომ ეს ვაიფონა, მუხივე დღეცა —“, № 1048 ავტოგრაფში კი: „სულ რამდენი წელიწადია რაც ჩვენ...“. ზოლო IV თავის შემკველი ფურცლები ირავ ავტოგრა-

უში ხაერთოდ დაკარგულია. ახე რომ, № 150, № 1048 ავტორგრაფების მიხედვით ვერ დავაღვენთ, თუ როდის დაიწერა „მგზავრის წერილების“ I-IV თავები.

მაშინ უნდა მივმართოთ მოთხრობის პირველ პუბლიკაციას.

ქართული ეურნალისტიკის ისტორიიდან ცნობილია, რომ 1870 წლის 22 აგვისტოს (4 სექტემბერს) საფრანგეთის მეორე იმპერატორის დამხობილია და საფრანგეთის რესპუბლიკის შექმნის აღფრთოვანებული ნიკო ნიკოლაძე, რომელიც ახლად დაბრუნებული იყო უცხოეთიდან, შედგა თერგდალეულთა ახალი ეურნალი — „კრებულს“ დაარსების სამუადისსი და გიორგი წერეთელთან, აკაკი წერეთელთან, მ. მესხთან, რ. ერისთავსა და სხვებთან ერთად, თანამშრომლობა შესთავაზა ილია ქავჭავაძის, რომელიც მაშინ დუშეთში მსახურობდა. მართლაც, 1870 წლის ბოლოს დაარსდა „კრებულს“, რომლის ერთპიროვნული რედაქტორი 1871 წლის ზაფხულამდე, საკუთარი აღიარებით, თვითონ ნიკო ნიკოლაძე ყოფილია. (თხ., I, 1902, გვ. 82).

ამის შემდეგ, როგორც ვიცით, „კრებულს“ დაბრუნამდე — 1878 წლის ბოლომდე, გიორგი წერეთელი უძღვებოდა.

„კრებულს“ პირველი წიგნი გამოიცა 1871 წელს (ცენზურის ნებართვა — 1870 წლის 30 დეკემბერს), რომელშიც ილია ქავჭავაძის ცნობილი ფსევდონიმით — *** გამოქვეყნებულია ლექსი: „მესხის, მესხის...“, ხოლო „კრებულს“ მეორე წიგნში, რომლის საცენზურო ნებართვა 1871 წლის 30 იანვარსაა გაცემული, იგავე ფსევდონიმით, ილიას სხვა ლექსებთან (ჩ... ხას“, „ამი ხად არიან სიპაზუკვე...“) ერთად უკვე დაბეჭდილია დასაწყისი „მგზავრის წერილებიდან“ (გვ. 191-212), ოღონდ I თავი ცენზურის მეორ მთლიანად ამოღებულია („კრებულს“ მრავალწერტილითა აღნიშნული, ხოლო დედაწიგნი — № 1048 ავტორგრაფში გადახსულია) და დაბეჭდილია მხოლოდ II, III და IV თავები. მაშასადამე, თუ „კრებულს“ 1871 წლის მეორე წიგნის დაბეჭდვის ნებართვა ცენზურისაგან 1871 წლის 30 იანვარსაა გაცემული, „მგზავრის წერილების“ პირველი ოთხი თავი, როგორც ახლა ირკვევა, ილიას 1871 წლის 30 იანვარამდე მკონია დაწერილი და, შესაბამისად, № 1048 ავტორგრაფი, რომლის მიხედვით აიწყო „კრებულს“ ტექტი, მანამდეა გადაწერილი.

ამის შემდეგ „მგზავრის წერილების“ პირველი ნომრების ხეცდვამ საქმოდ დაიგვიანა: 1871 წელს გამოვიდა „კრებულს“ მესამე და მეორე წიგნები. „მგზავრის წერილების“ გაგრძელება კი არხად ჩანდა. მხოლოდ „კრებულს“ 1871 წლის მეხუთე წიგნში (საცენზურო ნებართვა — 1871 წლის 25 სექტემბერს) იხილა დღის ხინაილდე მოთხრობის ხილო თავებში, რის გამოც „კრებულს“ რედაქცია აძულეულე გამხდარა მკითხველისთვის ხაგანგებოდ შეეხებნენინა: „პირველი ხამი თავი ამ წერილებსა „კრებულს“ მეორე წიგნში იყო დაბეჭდილი“ (გვ. 1). თუ მოვიგონებთ იმას, რომ აღნიშნული V-VIII თავების შემცველი ავტორგრაფის (№ 149) უკანასკნელ გვერდზე საცენზურო თარიღად 1871 წლის 26 აგვისთა დადასტურებული, მაშასადამე, „მგზავრის წერილების“ წერა ამ დროს უკვე დასრულებულია.

ისმის კითხვა: რატომ დაიგვიანა ახე „მგზავრის წერილების“ გაგრძელების დაბეჭდვამ, თუკი, როგორც ამას პ. ინგოროუვა ამტკიცებს, ილიას იგი თავიდანვე, ყოველ შემთხვევაში, პირველი რედაქციის ხახით მიიწე, 1861 წელს მკონია უკვე დასრულებული? ნეოთუ საბოლოო რედაქტირებას, ხოლო რედაქციის შექმნას ამდენ დროს — მიიღე ათ წელს — მოაწდომებდა ავტორი?

მაგრამ ახლა სრული უეჭველობით ირკვევა, რომ 1871 წლის 31 იანვარსათვის, როცა ცენზურა ტურნალ „კრებულს“ მეორე წიგნში „მგზავრის წერილების“ დაბეჭდვის ნებას იძლეოდა, თხზულება ჯერ საბოლოოდ დასრულებული არ ყოფილია, ილიას ჯერ დაწერილი არ მკონია „მგზავრის წერილების“ ხილო V-VIII თავები.

ჩვენამდე მოღწეულია ილიას ერთ-ერთი უბის წიგნაკი „Notes“ (ხელწ. ინსტ. ილიას ფონდი № 63, ფ. A — 117), რომელიც უველია ნიშნით, ილიას დუშეთში მოსამართლეობის დროს იწედილია. პირველ გვერდზე ვკითხულობთ: „ხევის უჩასტკა“, ხადუც ილიას ჩაუწერია: „ივანე ჩირბელდილი-ვახოტენი, ზურაბა კალხიტელი, მოსია კიხიშვილი — ელიზბარის კაცები ჩვიან დიდხს ბეგრამაზხაზედ“. შემდეგ მოხდევს: „ნადირა ჯიშოტაშვილი ხადინას ზოლაყვიის ნაუწევი“. „ხვიმონ ჯიშოტაშვილი ღურასაზ გიორგის ძე ჩოლაყვიესა, ხახლიკა-ლითა იყიდელი“, „ხევისუხს ხოფელია იოსებ ახალითა თადიშვილის კაცე ხვიე ძღვენი წაბდო და აღარ მოხულია“; და ა. შ. ხელწ. ხაკოთხი; როგორც ვხედავთ, დუშეთის მაზრის მომრიგებელი მოსამართლე ილია ქავჭავაძე ხარხრების განხაზილევლია და მომხივანთა მოხარის ვებლად, სხვა უბნებთან ერთად, ყოფილი ხევისი, ხოლო, ხახელდობრ, თუ როდის მომხივანთა ებ, ირკვევა იმევე უბან წიგნაკის მე-18 ფურცელზე ილიას ზელიან ჩაწერილი მითითებით:

1. შდრ. რ. ნიკოლაძე, ცხოვრების დიდ გზაზე, თბ., 1975, გვ. 97, დაწერილებით ინსტ. კალანდამდე, ეურნალი „კრებულს“, წიგნში: „ნარკვევები ქართული ეურნალისტიკის ისტორიიდან“, თბ. 1965, გვ. 143 შმდე; და ჩიკვილიძე, ეურნალი „კრებულს“ (1871-1873 წ. წ.), თბ., 1974.

„მოხვევები, სტეფანწმინდა, 22 მარტს 1871 წ.“
 ჩანს, ილიამ სამსახურებრივი მიზნით ზევში უოფნა გამოიყენა ხალხური პოეტური ზეპირ-სიტყვიერებისა და მოხვევური ხასიათის მატყვე-ლების ნიმუშების ჩასაწერად. ილიას მიერ ჩა-წერილ „სამეფლოს“ და „ქორწინების“ ტექსტების შემდეგ, აქვე, ილიას უბის წიგნაკში ვკითხულობთ: „მოხვევები, სტეფანწმინდა, 22 მარტს 1871 წ.

„ვაყვასა გული რკინისა ქვეშ მუხლი
 უნდა მგლისაო,
 თვალნი ქორებულ შექმნილი ზედ
 მხარნი შევარდნისაო.
 ნეტავი ლაშქარს შეგვეყარნა სამნი
 ბატონის უმანთო,
 მოგვეყვია მიძიმე ლაშქარი სწორებს
 გვეცადა თავიო,
 მალლიდამ გადმეაქცია ლაშაში ქალის
 ქარიო,
 ბევრს ქალს კი შესძლდებთაა თვალად
 ლაშაში ქმარიო,
 ბევრს ქალს კი შეპყვარებოდა პირად
 ყდურთი ქმარიო.
 არ ვარგა ქალი ქერდ-ბოწა, ვავი
 სოფელში მყევხარი,
 გაუქირდება, დადგება, როგორც უღელში
 მქლე ხარი.
 კარგი ყრმა მაშინ კარგია, ხმალნი რო
 შევლენ ელვასა,
 მოციქულობენ ისარნი, შეილდნი
 აძლევენ ენასა.
 ლაშარის ქვარსა ჰკიდია ლალის ქერხარის
 ფარიო,
 მოუელის ომის სურვილი, ხანდახან
 შესძრავს ქარიო.
 კარგი ყრმა ლაშქარს მოვედება სწორების
 ჯობინობაზე,
 გონჯაა კი ბოსლის კარებზედ ქალების
 ლოდინობაზე.
 გაგვიძებ, ბერო მინდია, მუხლი მაიბი
 მგლისაო,
 გაიყოლიე უმცროსნი, ეისაც თავი აქვს
 ცდისაო.
 ბლოვს ბერდიაა და ხარჩილად სონეს
 შეყრილან სმაზედა,
 ბერდიამ უთხრა ხარჩილას...
 მოგიყვლა შენი ბერდია, ვერ შეგვეყარე
 გზაზედა,
 ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვათამაშე
 შენზედა.
 იყუნე, ძმაო ბერდია, სონეს ლული
 ვსვათ ქარზედა,
 ეგ საუბარი მაშინ ხაშ, რომ შევიყარნეთ
 გზაზედა,
 არ გვეყანდეს მაშველებელი, თითო
 დაუკრათ ფარზედა.

ვაყვას დიაცის დაშლისა შინაგანად
 დავეუბნება,
 დღეს ერთი უყვარს, ხვალა სხვა,
 ხვალეზედ სხვა ეცულება.
 ძმაო, რაი სჯობს ძმობას, ერთმანეთისა
 უმობასა,
 ძმა მაშინ მოგაგონდება, ორნი რომ
 გვემდნენ მარტოსა“.

საუფრადებოა, რომ ზევში ილია კავკავაძის მიერ 1871 წლის მარტში პირველად ჩაწერილი ქართული ხალხური სიტყვიერების ამ ბრწყინვალე ნიმუშთან ერთ-ერთი „გაგვიძებ, ბერო მინდია“ გამოყენებულია ეპიგრაფად ილიას დრამატული პოემის „ქართვლის დედის“ ბოლო რედაქციაში, რომელიც სწორედ 1871 წლის მარტშია შექმნილი, ხოლო ამ პოემის პირველ რედაქციაში (14 ივლისი, 1868 წ., პავლეოვსკი) ეპიგრაფად წამოღებული მქონდა შოთა რუსთაველის სიტყვები: „სჯობს სიციც-ბლება ნაძარბას, სიკვდილი სახელოვანი“. „გაგვიძებ, ბერო მინდია“, რომ პირველად ილიას მიერ არის ჩაწერილი 1871 წლის მარტში, გარდა ილიას ამ უბის წიგნაკისა, გეოდატურებს პ. უშიკაშვილი (ხალხური სიტყვიერება, I, თბ., 1937, № 113, გვ. 88). ილიას სხვა ფოლკლორულ ჩანაწერებთან ერთად, „ხალხური სიტყვიერების“ სახელწოდებით ეს ლექსი პირველად გამოქვეყნდა თურნ. „ერებულში“, 1878 წ. № 3.

ამის შემდეგ უბის წიგნაკის 14-1-ზე ილიას მოხვევური სხაუბრო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშად ჩაუწერია: „საპირბორითოა შაკაშულ ცხენ დოლოც შეშეულ ცხენ ფეი გადასწვდოლი და გადასკდილი“. აქვე ახსნილი ორა სიტყვა „პეიტრობა“ და „იერი“: „პეიტრობა — შავის თანა რადაცაეხს რო იფონებ შენგან რა პეიტრობააო. პეიტრობი კაცია: ყველაზედ მეტი მცოდნეა. იერი — შეხედულება. ამ ცხენს იერი იმისთანა აქვს, რომ ბებერი უნდა იუოსო. გამიჯია ეს სიტყვები ივანე გულაშვილისაგან, რომელიც სცხოვრებს ქვემო ავკალას“.

როგორც ვიცით, ქვემო ავკალა თადეოზ გურამიშვილის (ილია კავკავაძის სიმამრის) და ილიასწინადად გურამიშვილის (ნიკო ნიკოლაძის სიმამრის) მამულებად ითვლებოდა. ხოლო „მგზავრის წერილებში“ დადასტურებული სიტყვები ილია კავკავაძის ქვემო ავკალაში ივანე გულაშვილისაგან შედგენილი გავრცა მხოლოდ 1863 წლის 21 აპრილის შემდეგ, როცა იგი გურამიშვილების ხიძე გახდა. ასე რომ, „მგზავრის წერილებში“ ეს სიტყვები არ შეიძლება და ილიას მქონდა გამოყენებული 1861 წელს, მართლა მაშინ რომ იყოს იგი დაწერილი.

ახსანიშნავია, რომ უბის წიგნაკში ილიას მიერ 1871 წლის 22 მარტს, სტეფანწმინდაში ჩაწერილი მოხვევური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშ

და ეს ორი ზიტყვა („პეიტროზა“, „იერა“) უცვლელად არის შეტანილი „მგზავრის წერილებს“ VI და VII თავებში, სადაც ჰყვარალო მათ სწორედ სტეფანწმინდაში გაქობილ მოზვეებს — ლელთ ღუნია აქავიანებს; „საქობრობროლია შეკაზმულ ცხენ, — წამობადა ღმობი მოხვევმ, დალოც შეშველ ცხენ: ფებ გადაწვდილი და გადაქელი“; „აირჩივინ ზედა ბრქენ-ხერკაცენი, პეიტროზობი სახელდებულნი“. „ქართველის ტალავრის იერა სრულად სხვაია“, ზოლო აქვე შენიშვნაში ილია ახე განმარტავს მათ: „პეიტროზობი — მეტის გონებით სახელგანთქმულნი“, „იერა“ — შეხედულობა“. საყურადღებოა ისიც, რომ ილიას უნის წიგნაკში ჩაწერილი ერთ-ერთი მოხვევის გვარის გასწვრივ „გაიხობტინი“ წერია (ივლიისხმება სოფელი გაიხობტინი, დღეს რომ ეწოდებას რაიონის სოფლის სასოფლო სახეობა შედის), ზოლო „მგზავრის წერილების“ მოხვევ ლელთ-ღუნიაე გაიხობტინია. მგზავრის შეკითხვანე — „სადაური ხარ?“, ლელთ ღუნია პასუხობს: „სადაველ? გაიხობტინიამ, აქავი მთარია, თერგ-კადურ-ზედ“ (გვ. 24).

მანამამდე, თუ ზემოთ მოყვანილი ფრაზა და სიტყვები ილიამ პირველად 1871 წლის 22 მარტს ჩაიწერა ზევეს, სტეფანწმინდაში, ცხადია, „მგზავრის წერილების“ VI-VII თავების ეს ადგილებიც მანამდე ვერ დაიწერებოდა, ზოლო № 149 ავტოგრაფის საცენზურო თარიღის თანახმად, თხზულების დასრულება 1871 წლის 26 ივნისს ვერ ვადმოხდებოდა. მანამამდე, „მგზავრის წერილების“ მეორე ნაწილი — V-VIII თავები 1871 წლის მარტ-ივნისს შუა იწერებოდა.

3. ინგოროვან ამ მოვლენას „მგზავრის წერილების“ 1871 წელს რედაქტირებით, საბოლოო რედაქციის შექმნით ხსნიდა, თორემ ახე, თხზულება, უფრო სწორად, მისი პირველი რედაქცია ილიას 1861 წელს ჰქონდა დაწერილიო, ოღონდ, „სელნაწერი „მგზავრის წერილების“ პირველი რედაქციისა, რომელიც უცვლელის სახით შეიკავებინა 1861 წელს დაწერილ ტექსტს, ჩვენს დრომდე ადარ ვადარჩენილა, უოველ შემთხვევაში“. პირველობით აღმოჩენილი არ არის, ილიას ჩვენ დრომდე მოღწეული ზელნაწერები ვადათეოებულ-დადაწერილია 1871 წელს“.

ამის სახუთად 3. ინგოროვან მიუთითებდა: „ეს თარიღი „მგზავრის წერილებისა“ — 1861 წელი — აღნიშნულია კრონოლოგიურ წესხაში, რომელიც დართული აქვს „ქართველთა ამხანაგობის“ გამოცემას (ტომი II). ეს გამოცემა ილიას სიცოცხლეში და მისი უშუალო მეთვალყურეობით გამოვდა და კრონოლოგიური წესხები ამ გამოცემისა, როგორც გამოკრეული

გვაცხვს I ტომის კომენტარებში, „მგზავრის წერილების“ ილიას ჩვენებით“ (იქვე, გვ. 580 სქ.).

როგორც ვხედავთ, 3. ინგოროვანს ზიტყვებით, „მგზავრის წერილები“ 1861 წლათ თვითონ ილია კავკავიანს ჰქონია დათარიღებული. მაგამ უკანასკნელ ხანს გამოკრეუებული მან საღები ნათელს ჰგენს საკითხს, თუ რატომ დათარიღდა ილია კავკავიანემ 1862 წლის გამოცემაში „მგზავრის წერილები“ 1861 წლით.

პროფ. რუსუდან ნიკოლაძეს მოგონებათა კრებულში — „თერგდაღელელთა წინაური ცხოვრება“, მამის — ნიკო ნიკოლაძის დავალებით, ჩაუწერია ვასულთა საუფროსის მამის წლებში ილია კავკავიანისა და ნიკო ნიკოლაძის საუბარი, თუ რატომ დაუხვია „მგზავრის წერილებს“ ილიამ თარიღად 1861 წელი, როდესაც თანამედროვეთაგან ყველამ იცოდა, რომ ილიას იგი 1871 წელს ჰქონდა დაწერილი.

იტყობა, ნიკო ნიკოლაძე გაცოცხდა, 1862 წლის გამოცემაში (ტ. II) „მგზავრის წერილები“ 1861 წლით დათარიღებული რომ ნახა, რადგან მას, როგორც „კრებულის“ რედაქტორის ვის ზელშიც გაიარა პირველად ავტოგრაფებმა, კარგად ახსოვდა, რომ ილიას „მგზავრის წერილები“ 1871 წელს ჰქონდა დაწერილი. ამიტომ, პროფ. რ. ნიკოლაძის გადმოცემით, „ნიკო ვებნებოდა ილიას: ან 1861 წელი უნდა შეცვლია 1871 წლით, ანდა თხზულებიდან ამოიღო ქადაგუშუტა ოფიცრისა და იაშწიკის ეპიზოდები, რადგან 60-იანი წლების რუს რევოლუციონერ-დემოკრატთა (ჩერნიშევსკის, დობროლიაობის...) რუსეთის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებას არ შეეხატვისებთა ოფიცრის დიალოგები და იაშწიკის სიხანტე“ პირიქით, ამ ეპიზოდებით შენ გამოხახებ 70-იანი წლების რეაქციულ-ბიუროკრატული ცარიხტული რუსეთით, ილია არ აზიარებდა ნიკოს შენიშვნებს: „1861 წელი“ იმიტომ მივაწერე თხზულებას, რომ მანში აღწერილია ამ დროის ფაქტები და განცდები, ზოლო ოფიცრის დიალოგებსა და იაშწიკის სახეს ვერ შევიღვეთა, რადგანაც მათ გარეშე „მგზავრის წერილები“ თავის მხატვრულ აღიზნებულებას დაკარგავსო. არც ერთი თავის პოზიციას არ ხომოხდა, რის გამოც იყო გაუთავებელი ენამხატვლური კამათი“ (იხ. ი. ლოლაშვილი, ოცე წელი გიორგი ლეონიძესთან, იბ., 1980, გვ. 63-64).

მანამამდე, როგორც ვხედავთ, სრულიად ხანდო მოკრეუებული ჩვენებით, არც ილია უარყოფდა „მგზავრის წერილების“ 1871 წელს დაწერის ფაქტს. ამის შემდეგ უკვე სრულიად ნათელი და გამჭვირვალეა „მგზავრის წერილების“ III თავში ავტორის უნებლიედ გაპარული ერთი რელია, რომელიც ადასტურებს ამ ფაქტს: რუსი ოფიცრის შეკითხვანე, „სულ რამდენი წელიწადია, რაც რუსეთი აქ, საქართველოში შემოვიდა“, მგზავრი ილია კავკავიანე პა-

სტუმრის: „ქნებ საჭოც-და-ათი“ (იხ. ტ. II, 1940, გვ. 17). საქართველოს რუსეთთან შეერთებიდან (1801 წ.) 76 წელიწადი სწორედ, 1871 წელს იყო გახსნულ და არა 1861 წელს, მართლაც ამ წელს რომ უოფლოვო დაწერილი „მგზავრის წერილები“. „ქნებ ვინმე დაეჭვდეს, აქ კალმისმბიერი შეცდომა ხომ არ არის და „საჭოც-და-ათის“ ნაცვლად „საჭოც“ უნდა ეწეროსო, მაგრამ ასეთ ეჭვს გაპირიყვას „ანგარიში“ რუსი ოფიცრისა: მას შემდეგ რაც ვიცავებს, რომ ამ სამოცდაათი წლის მანძილზე ქართველებს ოყო გენერალი შესტენათ: „შვიდის წელწიწი და ზოგადი გენერალი“? დიდი საქმეა, დიდი ცივილიზაცია არის, მერე როგორი გენერალი? მართალი გენერალი თუ ღვთის ძალით თქვენში ცივილიზაციამ გერე იარა. საჭოც-და-ათ წელწიწის უკან ოყო გენერალი მოკვებატებათ და ხელ ორმოცო წელიწადი“ (გვ. 17-18). აქვე იმხანც დაუშობებთ, რომ ეს რელია გაპარულია თხზულების III თავში. გამოდის, რომ „მგზავრის წერილები“ 1-15 თავები, რომელიც „კრებულის“ 1871 წლის მეორე წიგნში დაიბეჭდა (საეცნურრო ნებაართა — 1871 წლის 80 იანვარი), ილიას დაწერილი ჰქონია 1871 წლის 80 იანვარამდე; მასხადამე, „ქნება სამოცდაათი წელიწადი“ ამას ნიშნავს: 1870 წლის მიწურულსა და 1871 წლის დასაწყისს. ასე რომ, უკვე საქმეს ვეღარ შევლის ამ ფაქტის კ. იანვროკვანებული ისეთი ახსნა, თითქოს ეს აინსნებოდეს 1861 წელს დაწერილი „მგზავრის წერილები“ პირველი რედაქციის 1870-71 წლებში გადაუშავებით, ან კიდევ, „დაბეჭდვას წინ ამ თხზულებისათვის გადახდებით“, „ჩაღბის გაცრით“.

არა! „მგზავრის წერილები“ ილია ჭავჭავაძემ დაწერა 1870 წლის მიწურულს (1-15 თავები) და 1871 წლის პირველ ნახევარში — 26 იანი-სამდე (V-VIII თავები); ჩვენამდე მოღწეული ამ თხზულების სამეფ ატოგრაფიც ამ დროსაა დაწერილი და არა „გადაწერილ-გადათვრებულად“. როგორც ამას კ. იანვროკვან ამტკიცებს. მასხადამე, „მგზავრის წერილები“ ილიას პირველ დასრულებულ მხატვრულ პროზულ ნაწარმოებად ვერ ჩაითვლება და ახალ აკადემიურ გამოცემაში იგი 1870-71 წ.წ. უნდა დათარიღდეს და მოთავსდეს ილია ჭავჭავაძის მანამდე დაწერილ პროზულ თხზულებათა — „გლახის ნაამბობის“ (დაიწყო 1859 წელს), „კაცია-ადამიანის“ (1863 წ.), „გლახთა გამოთავი-ბუფლების პირველდროების სტენების“ (1865 წ.) შემდეგ.

ჩვენი მტკიცების საწინააღმდეგოდ თითქოს მანც უტყობაზე შეტანგარიშსაწევ ფაქტად არცა ილიას თვალმდავებით განმარტებულად 1892 წლის გამოცემაში (ტ. II, სარჩევი,

გვ. 147) „მგზავრის წერილების“ მხარეა. დათარიღება, მაგრამ განა იგი რეალურ ვითარებას ასახავს მავალითად, ამავე გამოცემაში ხომ „გლახის ნაამბობი“ 1869 წლით არის დათარიღებული, მაშინ რადეხაც ჩვენთვის დოკუმენტური სიზუსტით არის ცნობილი, რომ 1862 წლისთვის ილიას „გლახის ნაამბობის“ მხოლოდ პირველი ნაწილი ჰქონდა დაწერილი და ასეთი ქვესათურითაც — „პირველი ბუთთავი ჯერ არ დაბოლოვებულ მოთხრობისა“ დაიბეჭდა იგი „საქართველოს მოამბეში“ 1863 წლის № 1-ზე, ხოლო მეორე ნაწილის წერა დაუწყო 1872 წლის 9 დეკემბრის და დაუსრულებია 1873 წლის იანვრის ბოლოს, დღესითი (იხ. ილიას წერილები 1872 წლის 9 დეკემბრისა — კირილე ლორთქიფანიძისხანდი, 1873 წლის 15 იანვრისა — ოლღა გურამიშვილისხანდი, 1873 წლის 1 თებერვლისა — ოლღა გურამიშვილისხანდი). „გლახის ნაამბობი“ კი პირველი მთლიანად დაიბეჭდა ეურნალ „კრებულში“ 1873 წლის 1-3 ნომრებში. მიუხედავად ამისა, აქ, „გლახის ნაამბობის“ პირველ სრულ პუბლიკაციაში ეს თხზულება ასეა დათარიღებული: „1859 წელი, პეტერსბურგი“; ასე რომ, ამ თუ ამ თხზულების დაწერის ილიას მიერ ნაჩვენებია თარიღები უკუვლთვის რეალურ სურათს არ ასახავს. შეიძლება ილია აქ, ისე როგორც „მგზავრის წერილების“ დათარიღებისას, მხატვრულ ჩანაფიქრს გულსხმობდა, მაგრამ მხატვრული ჩანაფიქრი უკუვლთვის მის იმეფ დროს მხატვრულ მოცუვენსმას როდი ნიშნავს, ჩვენ კი ამ შემთხვევაში გვაინტერესებს სწორედ თხზულების დაწერის მამდვილო თარიღი და არა მისი მხატვრული ჩანაფიქრი, ამასთან დაკავშირებით, განა დასაშვებია, რომ ილიას „მგზავრის წერილების“ პირველი რედაქცია 1861 წელს ჰქონოდა დაწერილი, როგორც ამას კ. იანვროკვან ამტკიცებს, თუნდც, დაფუძვით, პირველი შვიი მოწახაზის ხაზით, და იგი მას 1863 წელს „საქართველოს მოამბეში“ არ დასებეჭდა? „საქართველოს მოამბე“ ხომ ილია ჭავჭავაძის მიერ წამოყენებული ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის პირველი დროში იყო და შეიძლება წარმოვიდგინოთ, რომ ამ ეურნალში მას საქართველოს ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ისეთი საქარგამო ნაწარმოებიც, როგორც „მგზავრის წერილები“, არ დაიბეჭდა, თუნდაც რომელიმე ჟურნალისტის ხაზით? შეიძლება ვინმემ აქ იმდროინდელი საეცნურრო პრობები მოიმიზნოს, მაგრამ განა ამავე ეურნალში არ დაიბეჭდა ილია ჭავჭავაძის პოეზიისა და პროზის შედევრები, რომელთა უმრავლესობა სწორედ ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობის ნიშანსებთად მოგვევლინა? განა 1863 წელს, ერთი წლის მანძილზე გამოშვად „საქართველოს მოამბეში“ არ დაიბეჭდა ილიას „ჩემო კალამო“

„შუა“, „გლახის ნაამბობი“ (პირველი ნაწილი), „მას აქეთ, რაკ შენდავი ვხსენ მე სიუვარულა“, „უსულდგმულ ცხოვრება“, „იანიაჩი“, „ცოტრი ხმები“, „კაცია ადამიანი?“, „მძინარე ქალი“, „პოეტა“, მ. ლერმონტოვის „სიხმარის“ თარგმანი, „გუთინს დედა“, „ო. ნიკოლოზ ხართაშვილზე“, „ლოცვა“, „აჩრდილის“ ორი ნაწილები. — გ. აბაძე, „სულიერების...“ (ანდრე შენაიდე), „სიხარული“, „მეტყვის პარას“, „კაკო ყაჩაღის შესავალი“, „ხმა სანარიადამ“ და მრავალი პუბლიცისტური წერილი? ანას გარდა, „საქართველოს მოამბის“ დახურვის შემდეგ, განა ილიას დიდი შეუძლიერებთ 1868 წელს არ დაარსდა თერგდალელთა ახალი ორგანო — ყოველკვირული გაზეთი „დროება“, რომელშიც 1867 წელს (№ 33) დაიბეჭდა 1865 წელს დაწერილი ილია ჭავჭავაძის მხატვრული პაროზის შედეგები „გლახთა განთავისუფლების პირველ-დროების სცენები“ (გამოცემა იმავე წელს ცაღა წიგნაკადე „დროებიდან“ ამონაბეჭდის სახით), ზოლი თითქოსდა 1861 წელს დაწერილი „მგზავრის წერილები“ არც აქ დაბეჭდილია იმატომ, რომ მაშინ ილიას იგი დაწერილი არ ჰქონდა აქვე ისიც უნდა მოვთხოვოთ, რომ თვითონ ილია ჭავჭავაძე „მგზავრის წერილებზე“ კი არ თვლიდა თავის პირველ მხატვრულ პაროზულ ნაწარმოებად, არამედ „გლახის ნაამბობს“, რომელსაც იგი თავის „პარამო ძეს“ უწოდებდა 1873 წლის 18 იანვარს ნიკო ნიკოლაძისადმი გაგზავნილ წერილში „დე, შა გ პ ი რ შ შ მ ძ ე შ ა ნ ჩ ე მ შ ა ნ ის ე ი არ ს ქ ვ ვ ა ნ ა ზ ე, რიგორც თავდაპირველ შობილა“. ისევე „მწერლის პირველ ნაბიჯებად“, „მის პირველ წინს ამოღებულ“ ნიკო ნიკოლაძე „მგზავრის წერილებს“ კი არ უთვლიდა ილია ჭავჭავაძის, არამედ „გლახის ნაამბობს“, რის თაობაზე თურმე „კრებულის“ 1873 წლის მე-4 ნომრებში გამოქვეყნებულ ნ. ნიკოლაძის საგანგებო რეცენზიაში „გლახის ნაამბობს“ შესახებ ვკითხულობთ: ეს თხულები „მწერლის პირველ ნაბიჯებს გვიჩვენებს, მის უწინდელ გზას გვაქონებს, მის პირველ წინს ამოღებულ გავსავალს“.

ჩვენი მოსაზრების სასარგებლოდ მებტყველებს კიდევ ერთი, და შეიძლება ითქვას, გადაწყვეტილი ფაქტი, რადგან იგი თვით ავტორის — ილია ჭავჭავაძის ნებას გამოხატავს: რიგორც ცნობილია, ბროკაუზ-ფერონის რუსული ენციკლოპედიაში ლექსიკონისათვის ილია ჭავჭავაძე დაწერა „ავტობიოგრაფია“, სადაც, სხვა ფრთად საყურადღებო ცნობებთან ერთად, მოგვცა თავის პაროზულ ნაწარმოებათა შექმნის ქრონოლოგიური ჩივი, რომელშიც „მგზავრის წერილებს“ სწორედ მე-4 ადგილი უკირავს. ილია წერს: „მოთხრობათა შორის შემოძლია დავასხელი: 1. „კაცია-ადამიანი“, 2. „გლახის ნაამბობი“, 3. „სცენები გლახთა გან-

თავისუფლების პირველი დროის ძროხულუბიანის წერილები“... (იხ. ტ. IX, თბ., 1957, გვ. 312).

წინააღმდეგ პ. ინგოროვასებული 1902-03 წლებით დათარიღებისა, რიგორც ახლა ზუსტად ირკვევა, ილიას თავის „ავტობიოგრაფია“ 1903 წლის 3 პირის დაუწერია, ზოლი ამ „ავტობიოგრაფიაზე“ დამყარებული სტატია „ილია ჭავჭავაძე“, რომლის ავტორადაც პ. ინგოროვა პრფ. ალ. ხახანაშვილს ვარაუდობს, ზოლი ჩვენ უფრო პროფ. ალ. ცაგარელი გვგონია, ვაიკვეყნებულთა თვით ილიას სიცოცხლეში, 1903 წელს, სანქტ-პეტერბურგში, ბროკაუზ-ფერონის ენციკლოპედიაში ლექსიკონის XXXVIII ტომის 75-ე ნაკვეთში (გვ. 359) და აქაც ილია ჭავჭავაძის მოთხრობათა შექმნის ეს ქრონოლოგიური ჩივი — ე. ი. ჩერ „კაცია-ადამიანი“, „გლახის ნაამბობი“, „გლახთა განთავისუფლების პირველ-დროების სცენები“ და მერე „მგზავრის წერილები“... — დასულია. მ. შ., რომელია ილია ჭავჭავაძის პირველი მხატვრული პაროზული ნაწარმოები?

ილია ჭავჭავაძის 1892 წლის გამოცემის ე. წ. ქრონოლოგიური ნუსხით, რომელიც თვით ილიას მიერ არის შედგენილი, „გლახის ნაამბობი“ 1862 წლით არის დათარიღებული და 1892 წლის გამოცემაში წინ უსწრებს „კაცია-ადამიანს“, რომელიც 1863 წლით თარიღდება.

ამის გარდა, მწერლის ცნობით დაუმთავრებელი მოთხრობები — „კოლა“ და „კაკო“, რომლებიც ილიას პეტერბურგში, სტუდენტობის დროს — 1855-59 წლებში დაუწერია და წარმოადგენს „გლახის ნაამბობს“, კაცია-ადამიანს“ და „კაკო ყაჩაღის“ ერთად აღებულ პირველ ჩანაწერებს, სიუვეტურად უფრო მეტს „გლახის ნაამბობს“ ქარგას შეიცავს. ვაძრე „კაცია-ადამიანისა“. მხედველობაში არის მისაღები ის გარემოებაც, რომ „გლახის ნაამბობის“ პირველი ექვში თავი „კაცია-ადამიანზე“ ადრე გამოქვეყნდა 1863 წელს თურმე „საქართველოს მოამბის“ № 1-ში (გვ. 7-55), ზოლი „კაცია-ადამიანი“ სწორედ ამის შემდეგ გამოქვეყნდა იმავე „საქართველოს მოამბეში“ 1863 წლის მე-4 ნომრებში გავრცელებებით. ამ ფაქტს ემატება ისიც, რომ თურმე „კრებულში“ 1873 წლის № 1-ში განმეორებით დაბეჭდილ „გლახის ნაამბობს“ ამ პირველ ნაწილს, ე. ი. I-VI თავებს ილია ჭავჭავაძე ასე ათარბლებს „პეტერბურგი, 1859 წ.“, ზოლი მერეც

1. გ. შარაძე, დიდი ცხოვრების ფურცლები (ილია ჭავჭავაძის ავტობიოგრაფია), „კომუნისტი“, 22. IX. 81.
2. შარაძე, ილია ჭავჭავაძის თხულებათა დათარიღებისათვის (1. „მგზავრის წერილები“), აღმ. „კრიტიკა“, 1981, № 2, გვ. 113-126.

ნაწილი — მომდევნო და ბოლო VII-XII თავები „გლახის ნაამბობისა“, ილიას დაუწერია 1872 წლის დეკემბერსა და 1878 წლის იანვარში, როგორც ეს დოკუმენტური ხიზუსტით ვიცით კირილე ლორთქიფანიძის, ნიკო ნიკოლაძისა და ოლეა გურამიშვილისადმი ილია ჭავჭავაძის მიერ ამ პერიოდში გაგზავნილი წერილებიდან (იხ. ტ. X, თბ., 1981, გვ. 28-30, 43-44, 255-260).

მასხადამე, ძალაში ჩაგება პ. ინგოროყვას მონაწილება, რომ „კოლასა“ და „კაოში“ 1855-59 წლებში „წარმოდგენილ „გლახის ნაამბობს“, „კაცია-ადამიანის“ და „კაკო ყაჩაღის“ თემატურ ელემენტების შეერთებდა... ამათ შორის, ილია პირველად შესვლილია „გლახის ნაამბობის“ სიუჟეტის დაშუაებებს“ (ტ. II, თბ., 1950, გვ. 598). აქვე იხივ უნდა მოვიგონოთ, რომ „კაკო ყაჩაღი“, რომელიც ამავე სიუჟეტურ რაკლს და პრობლემას შოიციას, 1860 წლის 11 დეკემბერს არის დასრულებული პეტერსბურგში. მასხადამე, შესხადამისად, ძალაში ჩაგება „გლახის ნაამბობის“ პ. ინგოროყვასბოული ფართო თარიღი: „1859 წ., პეტერსბურგი (1862-1873 წ.). პირვანდელი ვარიანტი შოთხრობისა „გლახის ნაამბობი“ დაწერილია 1859 წელს, ბოლო ბოლო რედაქცია ეკუთვნის: I-VI თავები 1862 წელს, VII-XII თავები 1872-1873 წლებს (დასრულებულია 1878 წლის იანვარში)“. (იხ. ტ. II, 1950, გვ. 128).

„გლახის ნაამბობი“ რომ ილია ჭავჭავაძის პირველი მხატვრული პროზაული ნაწარმოებია, ამას, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თვითონ ილია გვემოწმება, როცა მას თავის „პირწმომეც“ უწოდებს ნიკო ნიკოლაძისადმი 1878 წლის 18 იანვარს გაგზავნილ წერილში: „გლახის ნაამბობის“ ვასწორება ფაქრად აღარ მაქვს, როგორც დახვედლია იხე გადახვედლით, დეეე. მაგ პირწმომეც ძემან ჩემმან ისე იაროს ქვეუანაზედ, როგორც თავდაპირველად შობილა“ (იხ. ტ. X, 1980, გვ. 48). ასევე „მწერლის პირველ ნაბიჯებად“, „მის პირველ ენის ამოდგებად“ თვლიდა, როგორც ვთქვით, ნიკო ნიკოლაძე „გლახის ნაამბობს“ ეურნალ „კრებულში“ 1878 წლის მე-5-6 ნომერებში გამოქვეყნებულ სგანგებო რეცენზიაში. ნ. ნიკოლაძის სიტყვებით, ილიას ეს ოსწულებია „მწერლის პირველ ნაბიჯებს გვიჩვენებს, მის უწინდელ გზას გვაცნობს, მის პირველ ენის აღმოდგებას გვახწყვლის“.

ახლა „კაცია-ადამიანის“ შესახებ. სამწუხაროდ, ამ ოსწულებში ავტობიოგრაფებს ჩვენამდე არ მოუღწევია. შემონახულია მხოლოდ „წინასიტყვაობ“ ავტობიოგრაფული ნუსხები (ხედნ. ინსტიტუტის ფონდი № 147, № 148). „წინასიტყვაობ“, როგორც მჭებს ვთქვარობთ, წარმოადგენს რედაქციას (და მის ვარიანტებს, როგორც ეს პ. ინგოროყვას აქვს წარმოდგენილი, იხ. ტ. II, 1950, გვ. 568-574) თავისი 4 ვარიანტით.

როგორც უკვე ზემოთ ითქვა, „კაცია-ადამიანი“ პირველად სრული სხებით 1868 წელს დაიბეჭდა ეურნალ „საქართველოს მოამბის“ მე-4-5-6 ნომერებში. ამგვარად, „გლახის ნაამბობისაგან“ განსხვავებით, „კაცია-ადამიანი“ ილია ჭავჭავაძის პირველი დასრულებული მხატვრული პროზაული ნაწარმოებია.

აქვე გვსურს საკითხის დასმის წესით ვისაუბროთ „მაჰანკალზე“, რომელიც წარმოადგენს „კაცია-ადამიანის“ VI-VIII თავების პიესად გადაკეთებულ რედაქციას. ი. გრიშაშვილის გამოკლეების თანახმად, ილია ჭავჭავაძის იგი სპეციალურად ნაკო გახუნიას სახეწიფიოდ დაუწერია 1881 წელს. ამიტომ ჩვენ ვთქვარობთ, რომ, მხგავსად „წინასიტყვისა“, „მაჰანკალიც“ „კაცია-ადამიანის“ რაკლში უნდა იხევედებოდეს როგორც პიესად გადაკეთებულ რედაქციას. ი. გრიშაშვილი, „მაჰანკალს“, მართალია, ურთობილად, მაგრამ მაინც დამოუკიდებელ ნაწარმოებად თვლის: „ილიას პიესა „მაჰანკალი“, თუ არ მივიღებთ მოთხრობიდან ზოგიერთი მონოლოგების უსიტყვოდ გადმოშვებებს, შეიძლება დამოუკიდებელ ნაწარმოებად ჩაითვალოს“. ამ თვალსაზრისს დღემდე იზიარებენ, მაგრამ სთამნაოდ ანგარიშს არ უწევენ პიესის ილიასბოულ დასაბოტრებას: „მაჰანკალი, კაცია-ადამიანდამ დამოკეთებულია“ (იხ. ავტობიოგრაფი, იქვე, გვ. 99). როგორც ვხედავთ, თვითონ ილია ჭავჭავაძე „მაჰანკალს“ არ თვლიდა დამოუკიდებელ მხატვრულ ნაწარმოებად, რის გამოც იყო, უნდა ვთქვარობთ, რომ აღარ შეუტანია იგი თავის ოსწულებათა 1892 წლის გამოცემაში. ამიტომ, პირველ რიგში, სპიტირა ილია ჭავჭავაძის თვალსაზრისს გაეწიოს ანგარიშს და, როგორც ვთქვით, „მაჰანკალი“ „კაცია-ადამიანის“ რაკლში დახვედლით, როგორც მისგან მომდინარე გვიანდელი (1881 წ.) პიესად გადაკეთებული ავტობიოგრაფიული რედაქცია.

„გლახის ნაამბობისა“ და „კაცია-ადამიანის“ შემდეგ უნდა მოდიოდეს „გლახისა განთავისუფლების პირველ-დროების სცენების“, რადგან ქრონოლოგიურად ის სწორედ „კაცია-ადამიანის“ (1868 წ.) შემდეგ — 1865 წელს არის დაწერილი. 1868 წლის 8 აპრილს დაწერილ „ავტობიოგრაფიაში“ ილია ჭავჭავაძე, მართალია, „სცენების“ დაწერის თარიღად 1865 წელს უთითებს, მაგრამ დიდი ხნის წინანდელი ამის გამო, დახვედლით ადგილად, შეცდომით, ეურნალ „კრებულს“ ასახელებს (იხ. ტ. IX, თბ., 1957, გვ. 812). ქერ ერთი, ეურნალი „კრებუ-

1. ი. გრიშაშვილი, ილია ჭავჭავაძე და ქართული თეატრი, იხ. საიუბ. კრებ. „ილია ჭავჭავაძე“, თბ., 1939, გვ. 101.

ლი" ნ. ნიკოლაძემ 1870 წლის მიწურულს და-
არსა პირველად და ამიტომაც მასში „სცენები“
1865 წელს ვერ დაიბეჭდებოდა. ცხადია, ილიას
აქ უნდა ეწეროს „დროება“, მაგრამ „დროება-
შიც“ „სცენები“ მხოლოდ 1867 წლის 18 (30)
აგვისტოს (№ 88) დაიბეჭდა პირველად, და ამო-
ნახებდნენ სახით ცალკეც გამოცემა ამავე წელს
(ამის შესახებ ქვემოთ). მაშინ უნდა ვივარაუ-
დოთ, რომ „სცენების“ 1865 წლით დათარიღე-
ბის ტრადიცია, გარდა ტექსტის ჩვენებისა
 („წლებიანდელი წელიწადი... ათას რვაას სამოც-
დაშვიდეთეა...“) და 1892 წლის გამოცემისა,
ილიას „ავტობიოგრაფიიდანაც“ უნდა მომდინარე-
ობდეს.

ჩვენ გამართლებულად არ მიგვაჩნია 1950
წლიდან (იხ. კ. II, გვ. 829-834) პ. ინგოროს-
ვას მიერ დაწერილი ტრადიცია „გლებთა გან-
თავისუფლების პირველ-დროების სცენების“
ცალკე თემატურ რკალში — „სცენები, პიესა“
მოქცევისა და მისი კრიზოლოგიური რიგებიდან
ამოგდებისა. ფიქტობით, მომავალში ჩვენ ისევე
უნდა დავუბრუნდეთ ილიას თხზულებათა 1892
და 1914 წლების გამოცემათა ტრადიციას, რო-
მელიც თვით ილიას მიერ არის დაწერილი და
სადაც „სცენები“ „აკაცია-ადამიანის“ შემდეგ
არის დაბეჭდილი (სხვათა შორის, 1950 წლამ-
დე, პ. ინგოროსეც იმ. ანაშეღთან ერთად გან-
ხორციელებულ თავის აღჩინდელ (1926, 1927
წწ.) გამოცემებშიც ასე შექმნიდა მას).

რის საფუძველზე გამოგვჩვენებს ასეთი დასკე-
ნა? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ „გლებთა განთავისუ-
ფლების პირველ-დროების სცენები“ მაშინ არ
არის მკაფიოდ გამოკვეთილი დრამატული
თხზულება, ისევე როგორც, მაგალითად, ილია-
სვე „ქართლის დედა“ (იგივე „დედა და შვი-
ლი“), მიუხედავად იმისა, რომ თვითონ ილია
თავის „ავტობიოგრაფიაში“ ამ უკანასკნელს
პირებშიად გამოჰყოფს და „დრამატული ეპი-
ზოდს“ უწოდებს. ბოლო ქვეხათაში კი —
„სცენას მომავალი ცხოვრებიდან“. მაშ, რატომ
ვხვდებით „ქართლის დედას“, ან თუ გნებავთ,
„აკაცია უჩაღს“ მანიქდამიანე ილიას პოემებთან,
დაალოგებო ხომ აქაც გვხვდება და ბარემ ისი-
ნაც პიესებთან გადმოგვტანა?

მიუხედავად იმისა, რომ როგორც „ქართლის
დედა“, ისე „გლებთა განთავისუფლების პირ-
ველ-დროების სცენები“, უფრო მეტად, „გლა-
ბა კრიანავილის“ სახელწოდებით, ქართულ თე-
ატრში იბეჭდებოდა, მათ შორის, ილიას სიყო-
ბელშიც (პირველად იგი სცენაზე 1870 წლის
23 ნოემბერს დაუდგამთ, იხ. „დროება“, 1870,
№ 47), მაინც, როგორც ამას ილიასდროინდელ-
ლი რეცენზენტაც აღნიშნავდა, ისინი „თეატრი-
სათვის არ არიან დაწერილი“ („დროება“, 1870,
№ 47). მითუმეტეს, რომ „ავტობიოგრაფიაში“
ილია კვაკვაძემ „სცენებს“ მკოთხრობადა

მიიჩნევს და მათ რიგში აქცევს: „მკოთხრო-
ბათა შორის შემიძლია დავახაზოთ:

1. „აკაცია ადამიანი“;
  2. „გლახის ნამშობი“;
  3. „სცენები გლებთა განთავისუფლების პირვე-
ლი დროისა“;
  4. „მეზაურის წერილები“;
  5. „როსარაანთ ქვრივი“;
  6. „უცნაურთა ამბავი“...
- წერს ილია (იხ. ტ. I, 1957, გვ. 812); ანე-
ვე მოხსენებში იხსენიება „სცენები“ ილიას
„ავტობიოგრაფიის“ რუხულ დედაში და მიხვან
მომდინარე ბროკჟაუ-ფერონის ენციკლოპედი-
ური ლექსიკონისათვის დაწერილ სტატიაშიც
(იხ. ტ. XN XVIII, ნაკვ. 75, სპ., 1908, გვ.
359).

აქვე შევებებით „სცენების“ ცალკე გამოცე-
მის საკითხსაც.

საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ
მუზეუმში დაცულია ჩვენამდე მოღწეული ერ-
თადერთი ცალი (F — 519) ილია კვაკვაძის
„გლებთა განთავისუფლების პირველ-დროების
სცენების“ გამოცემისა (ტფ., 1867). როგორც
წარმოადგენს ცალკე ამონახებებს გაზეთ „დრო-
ების“ 1867 წლის № 88-დან.

ნიკო ნიკოლაძის მიერ მოწოდებული ცნობის
საფუძველზე, პ. ინგოროსეც „სცენების“ ასეთი
გამოცემის არსებობას ვარაუდობდა („სცენები“
პირველად გამოცემა ცალკე წიგნად 80-იანი
წლების შორეულ ნახევარში) და უძებნა „კიდევ
იგი, მაგრამ, მისივე სიტყვებით. ... ამ პირველი
გამოცემის ეგზემპლარები ვერსად ვიპოვეთ.
თბილისის მუზეუმებში იგი არ აღმოჩნდა“
(ტ. II, თბ., 1950, გვ. 800). თუმცა, „ქართული
წიგნის ბიბლიოგრაფიაში“ (ტ. I, თბ., 1941, გვ.
116) უკვე მოითხოვული იყო მისი აღგავლასა-
ყოფელი, და ამდენად, მისი ძიება, თანაც უწე-
დგეო, აღარ იყო საჭირო. მაგრამ საქმე ისაა,
რომ, როგორც შედარებიდან ირკვევა, პ. ინგო-
როსეცს აღნიშნული საშუალო ქვრ კიდევ ოციან
წლებში ჩაუტარებია და შემდეგ იგივე სიტუ-
ციები, „ქართული წიგნის ბიბლიოგრაფიის“ 1931
წლის გამოცემის შემდეგაც, შეუმოწმებლად,
გაუმეორებია ილიას მისივე უკანასკნელ გამო-
ცემაში (ტ. II, თბ., 1950, გვ. 800). ამიტომ მის-
თვის უცნობი დარჩენილია „სცენების“ აღნიშ-
ნული გამოცემის ის ერთადერთი ეგზემპლარი,
ლიტერატურულ მუზეუმში რომ არის დაცული
და წარმოადგენს უთავსურძლო, 45-გვერდიან
16 X 10 სმ. ზომის წიგნაკს. ტექსტის ბოლოს
არის ხელმოწერა: (ილიას ცნობილი ფსევდონი-
მი), ბოლო — 40-ე გვერდზე საცენურო ნე-
პარტოვია:

ილიას თხზულების აღნიშნული გამოცემის
გაზეთ „დროების“ პირველ პუბლიკაციასთან
შედარებით აშკარა ხდება, რომ „სცენების“
ცალკე წიგნაკად გამოცემისათვის გამოყენებუ-
ლია გაზეთ „დროების“ ანაწილი; თუ მკცა,
აქვე ხაზგანგებოდ იხილც უნდა
შევიწინოთ, რომ ჩვენ შევუ-

დატვირთი ორივე ამოწყობის ტექ-
სტი ერთმანეთს და აღმოჩნდა,
რომ „დროებაში“ გაპარული კო-
რექტორული შეცდომების ერთ-
თი ნაწილი ცალკე გამოცემაში
უკვე გასწორებულია: ზღაპა კრიაშ-
ვილი გლაპა კრიაშვილი; აწვეტიანები აწვე-
ტიანები; ბერი ბერი და სხვ. მაშასადამე,
„სცენების“ ცალკე გამოცემა
ბრძანად არ მიხედვს „დროების
ტექსტს და იგი უფრო სანდოა
ტექსტოლოგიურად თვალსაზრ-
სით.

ამასთან, შეტად ხანტერებსა იმის აღნიშვნა,
რომ „სცენების“ ცალკე გამოცემის ამ უნიკა-
ლურ ეგზემპლარს შემოუნახავს მინაწერები,
როგორცაა მიხედვით შეიძლება ზოგიერთი საყუ-
რადღებო უაქტის დადგენა.

როგორც პირველ გვერდზე გაყვამული ფა-
ქსიმილური წარწერადან ირკვევა, „სცენების“
აღნიშნული და ჩვენამდე მოღწეული ეს ერთად-
ერთი ცალი თავის დროს პეოთვებია ცნობილ
ქართულ თურნაღისტს, მთარგმნელსა და თე-
ატრალურ მოღვაწეს ნიკო ავალიშვილს (1844-
1929). მასში მოქმედ პირთა გასწვრივ, ან თავ-
ზე თავი შეღწიოთ მიწერილია შემსრულებელთა
გვარები — ზოგჯერ სრულად, ზოგჯერ შემოკ-
ლებით პოსტდემიკო — ავ., გლაპა კრიაშვილი
— ბაკრაძე, ერთი მეზატონთაგანი —
გ. ორბ. (გადასაზღვდა), მეორე [შობუცებუ-
ლი] (ხელით ჩამატებულია გ. შ.), მეზატონ
გ. ორბ. ერთი გლეხთაგანი — ქარს. კერავი
— ბარათ. მეზატონ — აბაშ. გლეხი —
აბელ. იაკო შაიაშვილი — ქარს. და სხვ.

ეს ცნობები ქართული თეატრის ისტორიკო-
სებს შეიძლება გამოადგეთ „სცენების“ ქარ-
თულ სცენაზე წარმოდგენის ისტორიისათვის.

თუ ჩვენს მისაზრება გასაზარებელია და
ქრონოლოგიური რიგით „მეზატონის წერილები“
ილია კავკავიის მე-4 მხატვრული პარზული
ნაწარმოებია, მაშინ „ამხავად ვაგონილი“
სწორედ „მეზატონის წერილების“ შემდეგ უნდა
იხებდებოდეს.

საქმე ისაა, რომ მ. გედევანიშვილია და
პ. ინგოროყვას გამოცემებში „ამხავად ვაგონი-
ლი“ 1887 წლით იყო დათარიღებული, მაშინ
როდესაც ილიას თხზულებათა ახალ აკადემი-
ურ გამოცემაში ე. შარაშენიძე, სავსებით სპა-
რთლიანად, მას 1877 წლით ათარიღებს პირვე-
ლი პუბლიკაციის მიხედვით („ამხავად ვაგონი-
ლი“ პირველად „ივერის“ 1877 წლის მე-5
ნომერში დაიბეჭდა).

ამდენად, „ამხავად ვაგონილი“ წინ უნდა
უსწრებდეს ილიას უბრწყინვალეს მოთხრობას
— „სარჩობელაზედ“, რომელიც თურნად „ივე-
რის“ 1878 წლის № 2-ში დაიბეჭდა პირვე-
ლად.

გარკვეულ ინტერესს იწვევს
„გაგონილი“ დათარიღება, და, შესაბამისად,
ილია კავკავიის მხატვრული პარზის ქრონო-
ლოგიურ რიგში მისთვის სათანადო ადგილის
მიჩენა.

როგორც ცნობილია, „ნიკოლოზ გოსტაშაბი-
შვილის“ ავტოგრაფს ჩვენამდე არ მოუღწევია,
ზოლო 1892 წლის „ქართველთა ამხანაგობის“
გამოცემაში, რომელიც უშუალოდ ილიას მეთ-
ვალეურებობით განხორციელდა, ამ მოთხრობას
თარიღი არ უზის, მაგრამ თანმიმდევრობის მი-
ხედვით, იგი „ოთარაანთ ქვრივის“ შემდეგ არის
დახებული (იხ. თხზულებანი ილია კავკავიის-
სა, ტ. III, ქართველთა ამხანაგობის გამოცემა
№ 15, ტფ., 1892 წ., გვ. 182-192). რადგან ჩვე-
ნთვის დანამდვილებითაა ცნობილი, რომ „ოთა-
რანთ ქვრივი“ 1886-87 წლებშია დაწერილი,
თითქოს უნდა გვევარაუდა, „ნიკოლოზ გოსტა-
შაბიშვილიც“ მწერალს ამის შემდეგ უნდა
შეინოდა შექმნილი, ყოველ შემთხვევაში, 1890
წლამდე, რადგან იგი პირველად 1890 წელს გა-
მოქვეყნდა გაზეთ „ივერიაში“ (№ 1).

მაგრამ ილია კავკავიის თხზულებათა 1914
წლის წიხ. გედევანიშვილბეულ გამოცემაში
„ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“, არ ვიცით რა
წყაროებზე დაურდნობათ, დათარიღებულია
1880 წლათ (იხ. შენიშვნები, გვ. XXVIII).
ამის შემდეგ უკვე ილია კავკავიის თხზულებათა
ქერ პ. ინგოროყვა-ად. ამხანაგობისა და შემ-
დეგ პ. ინგოროყვას გამოცემებში ეს მოთხრო-
ბა უნდადგან 1880 წლათა დათარიღებული, მა-
გრამ, განსხვავებით მის. გედევანიშვილის გამო-
ცემისაგან, რომელშიც არავითარი წყარო არაა
მოითხებული, პ. ინგოროყვას მიერ საამისოდ
დაზომებული სახელი „იხ. ილიას რედაქციით
გამოსული — „ქართველთა ამხანაგობის“ გა-
მოცემის ქრონოლოგიური ნუსხა ტ. II, ტ. III“
— სანამდელიღწი არ დახტრუდება: ილიას
თხზულებათა 1892 წლის „ქართველთა ამხანა-
გობის“ გამოცემის არც II და არც III ტომებ-
ში „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილის“ დაწერის თა-
რიღის შესახებ საერთოდ არაფერია თქმული.

ამიტომ ჩვენ მოგვიხდება კრიტიკულად შე-
ვებდით „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილის“ დაწე-
რის თარიღად უკვე ტრადიციულად ქცეულ
1880 წელს, არ მივიღოთ იგი და აი, რატომ:

საკოვდითოდ ცნობილია, და თვითონ ილიაც
გვემოწმება თავის „ავტობიოგრაფიაში“, რომ
„ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილის“ ამხანაგ მის ჯერ
კიდევ ბავშვობაში მოუხმენია სოფლის ოსტატ-
მთავრისაგან (მოთხრობის მიხედვით — მამინა-
გან), ზოლო ნაწარმოების I თავში ავტობიოგრა-
ფიული ცნობები აქვს მოწოდებული. მაგრამ
დღემდე ისინი არავის გამოუყენებია ჩვენთვის
საინტერესო საკითხის გასარკვევად.

„ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ ილია იწყებს
ამის მწყობლით, რომ „მამსოვს, როცა პატარა

ვაუა, რა გულის ფანქვლით ენატრობდი წინა-ღამე ახლის წლისა მალე გათენდეს-მეთქი. მე შახსოვს ეს წინა-ღამე ახალი წლისა ჩვენს პატარა სოფელში, სადა ზღარტბნავით ვარს ვიზუაინით დედ-მამას ორნი დაწი და საშინი ძმანი... უველაზედ უფროსი ჩვენში თორმეტს წელს არ იყო გადაცდილებული (იხ. ილია ჭავჭავაძე, ტ. II, პ. ინტეროვაცხ რედ., თბ., 1950, გვ. 242).

ილიას ზოგრაფიიდან კი ვაყვით, რომ მის დედ-მამას — გრიგოლ და მადან (მარიამ) ჭავჭავაძეებს მართლაც შეყვდით ხანი ვაგი და ორი ასული: კონსტანტინე, ილია, თემური (თემურ-რანა), ნინო და ელისაზედ (მეოთხე ვაგი — ხვიონი ბავშვობაშივე გარდაეცვალათ). ამთ-გან უველაზე უფროსი — კონსტანტინე დაბადებულა 1833 წელს (იხ. „სახიტორი მოამბე“, ტ. 3, თბ., 1947, გვ. 262), და თუ იმ დროს, რა დროის ამბავსაც გვაუწყება ილია, „უველაზედ უფროსი თორმეტს წელს არ იყო გადაცდილებული“, მაშასადამე, ეს დრო მოდის 1845 წელს!

„მას აქეთ, — განაგრძობს ილია, — ბევრმა წულამა მათარა და ბევრა რამ კარგი წაგვართვა და თან წაიყოლა. და გვეცხოცა დედ-მამა, მომავალა ორა ძმა, გადა-მეცვალა ერთი დედა. და ვარჩიეთ ამ ქვეუნიერობაზედ მარტო ორნი დე-მამანი. ეხლა ერთხასცა და მეორესაც თმაში კაღარა გვიარევი, და როცა ახალი წელიწადი მოდის, მინდა თუ არა, ცრემლიანს თვალით უკან მამაზედებს ზოდზე“ (იქვე, გვ. 243).

მაშასადამე, „ნიკოლოზ გოსტაშაიშვილის“ წერის დროს, ილიას გარდაცვლილი ჰყავს დედ-მამა, ორი ძმა და ერთი დედა, ზოლო „დავრჩიეთ ამ ქვეუნიერობაზედ მარტო ორნი დე-მამანი. ეხლა ერთხასცა და მეორესაც თმაში კაღარა გვიარევი“. — ზედიანად დაბრუნს შვერალი.

როდის შეიძლება მომხდარიყო ეს? ჩვენ ვაყვით, რომ ილიას 11 წლისა, ე. ი. 1848 წელს მოუკვდა დედა, ზოლო 1852 წელს მამაც გარდაეცვალა. უფროსი ძმა კონსტანტინე მოკლეს დეკემბა 1854 წლის ივლისში. „როცა წინანდლიდან გაურაცხიანთ დავით ჭავჭავაძის სახლობა და მდევრად გამოკიდებულთა შორის იხილ ჩარეულა“ (გრ. უიფშიძე, ილია ჭავჭავაძე, იხ. მის. გედევანიშვილისეული გამოცემა, ტფ., 1914, გვ. VII), ზოლო უმცროსი ძმა თემური (თემურრანა) 1850 წელს, სარულია ქაბუთი, გარდაიყვალა პეტერბურგში, სადაც იგი კადეტთა კორპუსში სწავლობდა, რასაც ვიცვებთ ილიას შიერ 1860 წლის 14 მაისს პეტერბურგიდან მამადანადმი — მაკრინე ჭავჭავაძე-ერისთავისადმი გამოწავნილ მწუხარებით აღსავებ წერა-ლიდან (იხ. ტ. I, გვ. 19-20). მის ზხოვანს მოუ-

კლვან ილიამ აგრეთვე 1850 წელს „დაწერა ორსიტროფიანი ლექსი „მის სიკვდილზედ“!

ვაიმე, ძმო, ბნელ სიკვდილმა მოგსპო, ვაიმე!...
 მე დავრჩი მარტო, უბედური, შენად მხვარალი.
 არ გამითენდა შენ შემდეგა ვაგების ღამე, მთელი ჭვეყანა შემეშენა მე წარეულ,
 ტალი...
 შენთან დავმარხე, ჩემო თემურ,
 უოველიფერი...
 ჭვეყნად ნუგეშად დამშთა მხოლოდ მე ცრემლი მწარე,
 სალოცავიდა, ძმო, შენი ობოლი მტვერი და უცხო ჭვეყნად მდგომი შენი წინადა სამარე!...

ილიას უფროსი და ნინო ჭავჭავაძე-აბბაზი (ნიკოლოზ აბბაზის შვილდე), გარდაიყვალა 1858 წლის 28 დეკემბერს, რასაც გვაუწყებს გარეშ „დროებაში“ 1858 წლის 29 დეკემბერს (N 264, გვ. 1) სხვა ახლობლებთან ერთად გა-მოქვეყნებულთა ილია ჭავჭავაძის სამგლოვიარო განცხადება:

„თავადი ნიკოლოზ შარმაზანის ძე აბბაზი, ელი-სახედ გრიგოლის ასული საგინოვიან და თავადი ილია გრიგოლის ძე ჭავჭავაძე მწუხარებით აუწუებენ ნათესავთ და ნაცნობთ, რომ 28 ამ დეკემბრისას გარდაიყვალა პირველია შვილდე და შვირეთა და კწინა ნინო გრიგოლის ასული აბბაზისა და სთხოვენ დაესწრნენ ანდერძის აგე-ზაზე, რომელიც მოხდება 29 დეკემბერს, საღამოს 7 საათზე, თავად ილია გრიგოლის ძის ჭავჭავაძის სადგურში. განწვენებულას საფლავზე განწვენება იქნება 30 დეკემბერს, დილის 10 საათზე“.

ასე რომ, „ნიკოლოზ გოსტაშაიშვილი“ ილიას 1850 წელს რომ დავწერა, როგორც ეს დღემდე არსებულ გამოცემებშია წარმოდგენილი, იგი ვერ იტყოდა „გადამეცვალა ერთი დედა“. ეს მხოლოდ და მხოლოდ 1858 წლის 28 დეკემბრის შემდეგ შეეძლო მას ეთქვა რაღ შენებება ილიას უმცროსი დას — ელისაზედ (ლიზა) ჭავჭავაძე-საგინაშვილისას, რომელიც ადრე ქაბუ-კურ-ობრბელიანზე იყო გაბოზილი. იგი თვით ილიას მუზანათურ მკვლელობასაც კი მოცწარო (შდრ. გრ. უიფშიძის სიტყვებს: „ელისა-ზედს შვილი არ ჰყავს, დღესაც [1914 წ.] ჩან-მრთელობით სუფევს და საბით ძალიან ჰყავს თავის საუფლოვან ძმას“, იხ. მის. გედევანიშვილისეული გამოცემა, ტფ., 1914, გვ. VII).

მაშასადამე, „ნიკოლოზ გოსტაშაიშვილი“ მოწოდებულთა ილიას ავტობიოგრაფიული ცნობების ეს ნაწილიც სახეებით მართლდება, ზოლო თუ მოთხოვბის წერის დროს „ამ ქვეუნიერობაზედ დარჩენილ მარტო ორ დე-მამა“, ე. ი. ილიასა და ელისაზედს. უკვე „ერთხასცა და მე-

ორხეცე თბაში კვლარა ურევია", ეს უფრო 80-იან წლებში მიწურულს შეიძლება ითქვას. უფრო ადრე, ვიდრე 1880 წელს, რადგან ილია ან დროს უკვე 50 წელს იყო გადაცილებული, ზოლოდელისაზედა მასზე ვაძლეებით უმცროსი იყო: „თბაში კვლარა გარეული“ ხანდაზმულობა კი 1880 წლისთვის ნაადრევი იქნებოდა ერთი-სათვისაც და შეორისბვისაც. მართლა ამ წელს რომ დაეწერა ილიას „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“.

ამის გარდა, ძნელი წარმოსადგენია, რომ სულ რაღაც ხამიოდ ფურცლიანი მოთხრობა ილიას 1880 წელს ჰქონოდა დაწერილი და 1890 წლამდე არ გამოქვეყნებინა იგი, მაშინ როდესაც ამ ხნის მანძილზე მის განკარგულებაში იყო გაზეთი „დროება“, უოველთყოფიერი ფურცალი „ივერია“, ხოლო 1886 წლიდან უკვე უოველდღიური გაზეთი „ივერია“. მხედველობაშია მისადები ის გარემოებაც, რომ უშუალოდ ილიას თვალში-დევენებით განზორციელებულ 1892 წლის გამოცემაში, როგორც წემით ვთქვით, „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ 1886-87 წლებში დაწერილი „ოთარაანთ ქვრივის“ შემდეგაა დაბეჭდილი: ანუ ილიას „ავტობიოგრაფიაშიც“ ეს თხზულება „საშობაო მოთხრობის“ სახელწოდებით, „ოთარაანთ ქვრივის“ შემდეგ მოიხსენიება.

ანე რომ, ყველა ნიშნით, „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ ილია კვაკვაძის დაწერილი უნდა ჰქონდეს „ოთარაანთ ქვრივის“ შემდეგ, კერძოდ, 1888-89 წლებში, უფრო ზუსტად, 1889 წელს, რადგან გაზეთ „ივერიაში“ 1890 წლის სა-

ხალწლო პირველ ნომერში იგი უნდა დასველილია.

თუ მოვიგონებთ, რომ „ოთარაანთ ქვრივის“ დაწერის („მ ქრისტიანობისთვის, 1887 წ.“) და დაბეჭდვის (გაზეთ „ივერია“, 1888 წ. №№ 2, 3, 4, 7, 8, 11, 12, 13, 14) თარიღები ჩვენთვის ზუსტად არის ცნობილი, მაშინ გამოდის, რომ „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ ილია კვაკვაძის უკანასკნელი დასრულებული მხატვრული პროზაული ნაწარმოებია.

მაშასადამე, ილია კვაკვაძის მხატვრული პროზის ქრონოლოგიური რიგი ჩვენ ასე წარმოგვიდგება: 1. „გლახის ნაპობი“ (1862, 1872-73); 2. „კაცია-ადამიანი“ (1868); 3. „გლეხთა ვანთავისუფლების პირველ-დროების სცენები“ (1865); 4. „მგზავის წერილები“ (1869, 71); 5. „ამხვად გავრინილი“ (1877); 6. „სარჩობელაზედ“ (1879); 7. „ოთარაანთ ქვრივი“ (1887); „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“ (1889).

ჩვენი შენიშვნები შეეხება ილია კვაკვაძის მხატვრული პროზის განვითარების მანერტრადურ ხაზს და ძირითადად მწერლის დასრულებულ პროზაულ შედევრთა ქრონოლოგიური რიგის გარკვევას ემხატურება. რაც შეეხება ილიას 1867-1868 წლების დაუშთავებელ მოთხრობებს („დიაშხეგობიდან“ მოუღებულნი და „უცნაური ამბავი“ დამთავრებულნი), ან კიდევ მწერლის პირველ მხატვრულ ჩანაფიქრს თუ მონახაზებს („კოლა“, „კაკო“, „უბრალო ბრალეული“ და სხვ.), მათი ადგილი ილია კვაკვაძის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში უკვე გარკვეულია და აქ ხელმეორედ აღარ მივუბრუნდებით.

კავკასიის ხალხთა ჩაცმულობის ისტორიიდან

კავკასიის ხალხთა ჩაცმულობის ისტორიაში მატერიალური კულტურის ერთ-ერთი უდიდესი მონაწილეა ტანსაცმელი, რომლის შექმნა უკავშირდება საზოგადოების ფორმირებისა და ადამიანის წევობა-შორალური ნორმების ჩამოყალიბების საფეხურს. წინაუბრის შემოდგომიდან დღემდე, ტანსაცმელმა განვითარების გრძელი გზა გამოიარა და აქამდე შეინარჩუნა პრაქტიკულ-ესთეტიკური მნიშვნელობა. სამოსელის ტიპების შექმნა, ფუნქცია და ტრანსფორმაცია განსაზღვრებულია ისეთი ფაქტორებით, როგორცაა გეოგრაფიულ-კლიმატური პირობები, სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე და ხელოვანი კულტურა. ამ გზით უკლებიდანია კართულ-კავკასიური ტანსაცმელის რამდენსაც თავისი ადგილი აქვს დამკვიდრებული, ერთი მხრივ, ადგილობრივი კულტურის სფეროში, ზოლი, მეორე მხრივ, მსოფლიოს ხალხთა ტანსაცმლის ტიპებს შორის. კართულ-კავკასიური სამოსელი გამოირჩევა ორიგინალობით, საარსებობითა და ტრადიციულობით, რაც შენაწილად აქვს კავკასიის ხალხთა უფროსი საკითხებით დაინტერესებულ ყველა მკვლევარსა და მოგზაურ-დამკვირვებელს.

კავკასიის ხალხთა კულტურისა და უფროსი მსგავსება-განსხვავების შესაბამისად, სამოსელი-სათვის დამახასიათებელია: როგორც საერთო კავკასიური, ისე ეთნიკურ-კუთხური თავისებურებანი. მსგავსება-განსხვავება თავს აჩვენებს ისეთი ელემენტების მიხედვით, როგორცაა ქსოვილი, თარგა და მხატვრული გაფორმება. ამასთან კავშირში განიხილება აგრეთვე სამკაული, აბრეშვი, ძალა-უფლების ნიშნები, ამის ვარცხნილობა, წვერის დაყენება.

კართულ-კავკასიური სამოსლის თავისებურებანთა შესწავლისათვის ტანსაცმლის რამდენიმე ტიპის ან მისი დეტალების აღსადგენად საინტერესო მონაცემებს ვხვდებით წერილობით წყაროებში, ეპიგრაფიკულ-მონუმენტურ (ფრესკები, რელიეფები), მონეტებზე და განათარ მასა-

ლებში. მაგრამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა მაინც ენიჭება მასალის ენიჭება, რამდენადაც მისი ფიქსაცია ხდება უშუალოდ დამკვირვებლისა და აღწერის მეშვეობით. შემთხვევითი არ არის, რომ კართულ-კავკასიური სამოსლის შესწავლა ეთნოგრაფიულ-დამკვირვებლთა საფუძველზე დაიწყო. კართულ მეცნიერთა შორის პირველად ვახუშტი მოგვცა კართულ-კავკასიური ტანსაცმლის აღწერილობა და მისი ზოგადი ელემენტის შედარებით-ისტორიულ ასექტში განხილვა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ივ. ჯავახიშვილის, ი. ციციშვილის, ს. მკალათიას, გ. ჩიტაიას, ვ. ხარაძევილის, დ. ბოჭორიშვილის, ვ. ჩაჩაშვილის, თ. ოჩიაურის, ნ. ბრალაშვილის, ც. ბუზარაშვილის, ნ. დოღობერიძისა და სხვათა დეაწილი. მათ რიცხვს მიემატა კიდევ ერთი მკვლევარი — ლილა მარგოშვილი, რომელმაც ქალის სამოსლის ეთნოგრაფიული შესწავლა დაუკავშირა კავკასიის ხალხთა კულტურულ-ისტორიულ ურთიერთობანთა კვლევის ამოცანებს. ამ მიზნით მან მოიარა არაერთი ძნელად სავალი ხეობა და მოიპოვა უმოკრესად დღემდე უცნობი მასალა, რაც თავისთავად მნიშვნელოვანი შენაწილა კართული ეთნოგრაფიისათვის, ძირითადად ამ მხარეების გამოყენების, ზოლი დამატებით შესადარებელი მონაცემების, საარქივო ცნობების, არქეოლოგიური კვლევის შედეგებისა და სპეციალური ლიტერატურის შესწავლის საფუძველზე დაწერილ მონოგრაფიაში, რომელიც ამჟამად სათანადო აღიარებულია. ჩერ აღწერილი და განხილულია მასალა და კრეაქციის ტექნიკა, ზოლი შემდეგ ტანსაცმლის სახეობები (შიდა და გარე სამოსელი, მიცვალეულის სამოსელი, სამკაული, ვარცხნილობა და თავბურჯა, ფეხსაცმელი და ფეხსაცმელი), წიგნ ერთის რეკონსტრუქციის რუსულ ენაზე და ტიპურების აღწერილობა.

მასალის სტრუქტურა ხრულიად შევსება.

ლილა მარგოშვილი, ცენტრალური კავკასიონის მთელი ქალის ტანსაცმელი, თბილისი, 1980, რედაქტორი პრიფ. ალ. რ. ბაკიძე.

მხემა კვლევის ამოცანებს, რაც განაპირობა რეგიონების სწორად შერჩევამ. ცენტრალური კავკასიიდან, რომლის ფარგლებშიც შედის საქართველოს რამდენიმე კუთხე (თუშეთი, ზვესურეთი, უსთვი, მთაწვრილი, გუდამაყარი, ზევი, ქსნისა და ლიხვის ზეობათა ხოაკვები, მთა რაქა), ზოლო ჩრდილო კავკასიიდან — ჩიჩნეთი, ინგუშეთი და ოსეთი, ავტორმა გამოყო ჩიჩნეთი, ინგუშეთი, პანკისის ზეობა და წვავ-თუშეთის სამოსახლო. აღნიშნული რეგიონების შესწავლის შედეგად გაირკვა როგორც ადგილობრივი, ისე ზოგადკავსიური თავისებურებანი ქალის ჩაცმულობაში.

ივეტრობა, პირველ რიგში, დადასტურდა ჩიჩნური და ინგუშური სამოსელის შედარებითი შესწავლის საფუძველზე. რაც აიხსნება ამ ორი ეთნიკური მახვიის ერთი ეთნოსისადმი (ვიენახებისადმი) კუთვნილებით. წარმოშობით ვიენახებს ეკუთვნოდა პანკისის ზეობაში XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან ჩამოსახლებული ქისტებიც. მაგრამ აქის გამო, რომ დროთა ვითარებაში ქისტებმა ზევარი რამ შეითავისეს ქართველებისაგან (ენა, ცხოვრების წესი...) და მათ უფროსი მოხდა ქართულ-ვიენახური კულტურისა და ტრადიციების ერთგვარი ხსნოევი; ამან თავი იჩინა ჩაცმულობაშიც. მამა-პაპური ჩაცმულობის იდეშენებთან ქართლის შერწყმის ნადავზე ჩამოყალიბდა ისეთი ტიპის სამოსელი, რომელიც შეიძლება გარდამავალ სახეობად წარმოვიდგინოთ ქართულ-ვიენახური ჩაცმულობისა, ამდენად, პანკისელი ქისტი ქალის კოსტიუმში ერთ-ერთი ნაინტერესო იდეშენებია ქართულ-კავსიური ეთნიკულტურული ურთიერთობის კვლევის სფეროში.

კულტურული-ისტორიული ურთიერთობის შესწავლაში აინაწილებად საურთაღებობა წვავ-თუშე ქალის სამოსელი, მიუხედავად იმისა, რომ თუშების ამ ნაწილს ენობრივი ნათესაობა აიხსნება ვიენახებთან, უფროსა და კულტურაში ვიენახურთან მათი კავშირის დადგენა კიარხ. თავისი ცხოვრების წესით, კულტურითა და ტრადიციებით წვავ-თუშები არაფრით არ განირჩევიან დანარჩენი თუშებისაგან (ჩაღებები, გომეწარელები, პირიქითელები). სამოსელის შესწავლის შედეგადაც გამოჩნდა, რომ წვავ-თუშები ისევე იმოსებოდნენ, როგორც დანარჩენი თუშები, ზოლო მათუშეთიდან (წვავთის თემიდან) კახეთში ჩამოსახლების შემდეგ მათ ჩაცმულობაში გარკვეული ადგილი დაიკავა ბარტლმა (კაზურმა) სამოსელმაც. ამიტომ, ნარეცენწიო ნაშრომში წვავ-თუშე ქალის ტანსაცმელი ვიენახურ სამოსელთან მიმართებაში ქართველი მთიელი ქალის (თუშის) ჩაცმულობის ნიმუშად განიხილება.

წიგნი შეტანილი საკითხები ეთნიკური დანაყოფებისა და კუთხეების მიხედვით დაპარაუტებული არ არის, მაგრამ მასალის განხილვაში უპირატესობა აქვს მინიჭებული ვიენახურ სამოს-

ელს. ნაშრომში ძირითადად შესწავლილია ჩიჩნურ-ინგუშური ტანსაცმელი, ზოლო შედარებით ანალიზისათვის აღწერილია ქისტური და წვავური ჩაცმულობა.

ნაშრომის შესავალი ნაწილის შემდეგ, რომელიც გვაცნობს საკითხის მნიშვნელობას და მისი შესწავლის მდგომარეობას, პირველ თავში დასახუთებულია, რომ ტანსაცმლის დაწვადების შესაძლებლობა დამოკიდებული იყო მეცხვარეობის განვითარების დონეზე, როგორც წეღელულის (მატელი, ტყავი) ძირითად წყაროზე. ჩიჩნეთში ამ უპირატესობით სარგებლობდა მცირე რაქნეთი, რომელიც მატელითა და ტყავით ამარგებდა დიდ ჩიჩნეთს. ანალოგიური ვითარება შეინიშნება პანკისელი ქისტებისა და მეცხვარეობით სახელგანთქმული წვავ-თუშების ეკონომიკურ ურთიერთობაში.

იმის გამო, რომ ვიენახები და ქართველი მთიელები ადგილობრივი ნაწარმით იმოსებოდნენ, ზოლო მატელის დამუშავება, კრა-კერვა, კარგვა და ქსოვა ქალის მოვალეობას შეადგენდა, ქალისთვის ხელსაქმის ცოდნას განაპირობებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. ვოგონებს ხელსაქმის ასწავლიდნენ დედები, ბებიები ან სხვა უფროსი ქალები, მაგრამ კრა-კერვას უყვლი ვერ სწავლობდა. გამოქრვა და შეკრება უხანში ამ საფეღლი თითო-ორილა ქალს სცოდნია, რომელიც შეზობლები ნაშრომს უნაშაღაურებდნენ სხვა სახის სამაგიერო შრომა-საქმიანობით. შეკრავა რამდენ დიდხაც იმუშავებდა, შემკვეთი იმდენხაც დღეს მისი ხაშუშის ასრულებდა (ზენა, მკა, ლე-წეწი...). ავტორის დაკვარვებით, შრომისმისელებს პრინციპი გამოიყენებოდა მატელის დამუშავებაშიც. ვისაც მატელის დამრეჩა-დართავი მიეზმარებოდნენ, შემდეგში ის ასეთხაცხე ხაშუშის შესარულებდა დამზარის ოქახში. შრომის ორგანიზაციის ასეთი ფორმების არსებობა ცნობილია სხვა მონაცემების მიხედვითაც. მაგრამ ავტორი ამ საკითხს რატომღაც აბუნდოვანებს, როდესაც წერს, რომ „ვიენახებში ურთიერთდამარების ამ ფორმას სამაგიერო მიზნარება არ უღევს საფუძველად“ (გვ. 20).

ტანსაცმლის გამოქრვა და შეკრავა შეიძლება უყვლას არ სცოდნოდა, მაგრამ ქსოვისა და კარგვის არცოდნა ქალს არ ემატებოდა. სამოსის შემუშელობაში საგანგებო უურთაღებებს აქცევდნენ ოქრომკვეთი კარგვას, რაც ავტორს, ლიტერატურულ მონაცემებთან ერთად, ადგილზე დაკვარვებითაც დაუდასტურებია. ასე ამკობდნენ საქორწილო და სადღესასწაულო კოსტიუმებს, თავსაბარავებს, ქუდებს, ფეხსაცმელებს, ქმარებს. ორნამენტში კარბობდა მშის, ვარსკვლავებისა და ნახევარმთავრის გამოსახულებები. ავტორს შექმნია შთახედილება, რომ ტანსაცმლის ორნამენტობებს უყვლდნენ ერთნაირი გულმოდგინებით არ ეკიდებოდნენ. თუ ჩიჩნები და ინგუშები კოსტიუმის თითქმის უყვლა დეტალის მორთულობაზე ფიქრობდნენ, წვავ-თუშებს

სკოდნიან „სხოლოდ ჭუხის სახელოების, მჭე-
ხის, პერანგის საუდლოს მოქარგვა და ზღუდენ-
ტის გაწეობა. იხვითად ქარგავდნენ ჩოხის წინა
კალოებს“ (გვ. 28).

ნაშრომში დიდი ადგილი უჭირავს ტანსაცმ-
ლის სახეობათა აღწერას, რაც სრულ წარმოდგე-
ნას გვიქმნის ქალის სამოსელზე, თავიდან ფეხ-
ებამდე. აღწერილ ტანსაცმელს ავტორი უროფს
სამ ძირითად ნაწილად: ერთია მთლიანი სამო-
სელი, რომელშიც შედის ზედა პერანგი, ზედა
პერანგი, ჭუხა, ახალუბი, ჩოხა და ქურჭი. ასევეა
გამოუყოფელი წიღსზედა და წიღსქვედა სამო-
სელი, თითოეულ მათგანში შემავალი ელემენტ-
ების დასახელებით. ტანსაცმლის სახეობათა
განზიარების მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული ქა-
ლის ახაკს, საოქაზო მფლომარტობას და საზოგა-
დოებში მის მონაწილეობას. ამის შესახებინად
აღწერილია როგორც ურველდღიურად სახმარა
ტანსაცმელი, ისე საზეიმო ან სამკლოვიარო ვი-
თარებაში გამოყენებული კოსტიუმი. მსგავსე-
ბა-განსხვავების დადგენის მიზნით, მკვლევარი
უროდლებს აქცევს როგორც თავს, ისე ერთი
ხელი ტანსაცმლის შედგენილობას. ტანსაცმლის
კომპლექსების შედარებითი შესწავლის შედე-
გად ვაჩვენებ, რომ ვეინახი ქალის ერთი ხელი
ტანსაცმლის შემადგენელი ელემენტები იყო: ზე-
და პერანგი, ქვედა საცვალი, ზედა პერანგი, წი-
ნაფარა, ჩოხა (ახალუბი ან ტყავის ქურჭი), თა-
ვზალი, სარტყელი (ან ქამარი), წინდები, მესტე-
ბა და სამკაული. წოვა-თუნი ქალის სამოსს კი
შეადგენდა: პერანგი, ქვედა საცვალი, ჭუხა, ფა-
რგული, წინაფარა, სარტყელი, ჩოხა (ან ტყავის
ქურჭი), მანდილი, კომოზი, ქიჩილი (თავსაბრა-
ვი), წინდები, ჩითები (ან ქალაშნები) და სამ-
კაული. ამ კომპლექსებში ავტორის ადგენს რიგ
საერთო ნიშნებს, მაგალითად ისეთს, როგორცაა
ზედა პერანგის, ქვედა საცვალისა და ჩოხის თა-
რგის ერთიანობა.

ტანსაცმლის აღწერილობაში სათანადო ადგი-
ლი-დაეთმო მის შორთულობასა და სამკაულს.
როგორც ტექსტში, ისე ილუსტრაციებში ნაჩვენ-
ებია სამოსის ყველა ელემენტის მხატვრული
ფეორმება, ორნამენტის ელემენტის ახსნა. სა-
მოსის სახეობებთან კავშირშია აღწერილი ქალის
სამკაულიც, რაც ძირითადად გულშეკრდის სამ-
შენისად იყო გამოყენებული. ამ მხრივ არანა-
კლები ფემატურობით გამოირჩეოდა მოვერტყ-
ლი-მოსვადებელი ქამარი. ურველივე ამასთან
ერთად, ავტორმა გამოავლინა ზალბურა ორნა-
მენტის ის ნიშნუბი, რომლებიც გამოასახულია
ფარდავებზე, კედლის, ტახტისა და ცხენის ნა-
ბელებზე.

ნაუოფერო შრომით მოკლებული ისოდენ
მრავალფეროვანი ეთნოგრაფიული მასალა და
მისი კვლევის შედეგები იმაზე შეტყუებდნენ,
რომ სარტყენიო წინის სახით სასარგებლო ნა-
შრომი შეემატა ქართულ-კავკასიურ ეთნოგრა-
ფულ მენიერებს. ეს მონოგრაფია ნაბიჯია წინ

არა მარტო საქუთივ ნაქმულობის მხატვრული
საქმეში, არამედ ქართველი და ჩრდილოკავკასი-
ელი ხალხების კულტურულ-ისტორიული ურთი-
ერთობის ტრადიციული პრობლემის კვლევაში.
ნაშრომს აქვს პრაქტიკულ-სარეკომენდაციო
მნიშვნელობაც. ის სათანადო დახმარებას გაუ-
წევს მხატვრებს, რეესიტებს, მწერლებსა და
ყველას, ვისაც კი საქმიანი დამოკიდებულება
აქვსწირებს ხალხის უოფასთან, მის ნაბელებთან
და ნაქმულობა-მორთულობასთან.

ამ ნაიწერესო ნაშრომის მიზიიზილესთან და-
კავშირებით დაწუსტებას საჭიროებს ზოგიერთი
საკითხი:

1. ავტორს გამოჩინია ზოგი ისეთი ნაშრომი,
რომელიც უშუალოდ საქველ თემაზე შეეხება
(ნ. ჩოფიკაშვილი, ქართული კოსტიუმი VI-
XIV სს. თბ., 1964; ლ. ბოკორიშვილი,
ზევსურული ტაღავარი, „მხალქუი საქართველოს
ეთნოგრაფიისათვის“, VIII, თბ., 1956; გ. ჩაჩა-
შვილი, ქართველი გლეხის კოსტიუმი XIX
ს-სა, „საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის
მოამბე“, ტ. XIX-A და XIX-B, თბ., 1957; მ. ი-
სიყვი, საქართველოს მუზეუმის საზიიავები,
თბ., 1961; ლ. შოლოდანი, გ. ჩაჩაშვი-
ლი, ქართული კოსტიუმის კატალოგი, I ზევსუ-
რული, თბ., 1964; ნ. დოღობერიძე, ქართუ-
ლი ზალბური დედოფლების კატალოგი, თბ.,
1968 და სხვა). შეინიშნება ისეთი ფაქტიც, რე-
დენს სქოლიოში დასახელებული ნაშრომი,
რომლის გათვალისწინება ავტორს რივი საკით-
ხის გარკვევას გაუადვილებდა, გამოყენებული
არ არის. ნაშრომის ზოგიერთ ადგილას მითით-
ებულია ერთი ნაშრომი, მაგრამ ციტირებულია
მეორე, ზოგან კი ავტორის შემდეგ დასახელებუ-
ლია მეორე ან კრებულის, სტატიის სახელწო-
ლება კი ნაშრომისადა.

2. უწუსტობაში შეინიშნება ტოპონიმიკური
და ეთნიკური სახელწოდებების გამოყენებისას.
ერთგან ვკითხულობთ: „გარეგოელი ზევსური
კარგად ფლობდა კიბტურ ენას და, პირიქით, შო-
თხოელი კისტი — ქართული ენის ზევსურულ
დიალექტს“ (გვ. 85). მართლაც, ქართველ და
ვეინახს მითილებს ერთმანეთთან აკავშირებდათ
ენების ცოდნაც და ტრადიციების მსგავსებაც.
მაგრამ ზევსურა ვერ იქნებოდა გარეგოელი, ვე-
ნაიდან გარეგო (ვათა-შუაველი) „სტუმარ-
მასპინძელში“ ზენებული ქარცვა) ჩეჩნების
სოფელია, რომელიც მდებარეობს მდ. ალფნის
მარცხენა მხარეზე. შაბილიდან მესტერ-შეათე
კოლომეტრზე.

ეთნიკური ტერმინების გამოყენებისას შეც-
დომია დაშვებული ივ. ჯავახიშვილის ნაშრომი-
დან ციტირებული ადგილის თვითნებური რე-
აქტირების შედეგად. ივ. ჯავახიშვილის აზრს ქარ-
თული კოსტიუმის მრავალსახეობის შესწავლ-
ლ. მარგოშვილი ასეთნაირად გამოსცემს: „საქა-
რთველოში ტანისამოსის დიდი მრავალფეროვ-
ნება, სრულიად სხვადასხვანაირად იმოსებიან

აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ხალხები: ბევსურები, თუშები, ფშაველები, რაკვეთლები, გურულები, სვანები" (ლ. მარგოშვილი, გვ. 84). ხინაძეძიძეში ივ. ჭავჭავაძის ასე წერს: „საქართველოში ტანსამოსის დიდი მრავალფეროვნება სხვადასხვა კუთხის მიხედვით. სრულიად სხვადასხვანაირად იმოსებიან: ბევსურები, თუშები, ფშაველები, რაკვეთები, სვანები, გურულები და სხვ. — აღმოსავლეთისა და დასავლეთის საქართველოს ხალხი“ (ივ. ჭავჭავაძის შრომა, მასალები ქართველი ერის მატერიალური კულტურის ისტორიისათვის, III-IV, თბ., 1962, გვ. 8).

როგორც ვხედავთ, ივ. ჭავჭავაძისაგან განსხვავებით, რომელიც ქართველი ხალხის შემადგენელ ერთეულებად ჩამოთვლის საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებთ, არასწორი ციტირების შედეგად ეს ერთეულები ხალხებად აქნა მიზნდინებული.

3. ადგილობრივი ნაწარმის გავრცელება-მოხარება მასშტაბის თანდათანობითი შეზღუდვის მიზეზად ავტორი მიიჩნევს ფაბრიკული ქსოვლებისა და შუა ტანსაცმლის გავრცელებას. ეს სადავო არ არის, მაგრამ გაზვიადება იმის მტკიცება, თითქოს „XIX საუკუნის მეორე ნახევარში როგორც ამერიკაეკსიში, ისე აზიურკავკასიაში კაპიტალიზტრმა ურთიერთობამ სწრაფად მოიკადა ფეხი“ (გვ. 27). კაპიტალიზტური ურთიერთობის სწრაფად განვითარება შესაბამისაა ცენტრალური კავკასიის მოიანეთის მიმართ, სადაც, ავტორისავე სიტყვით, „ვაკრობა უშთავრებად ნატურალურ ხასიათს ატარებდა“ (გვ. 27).

4. საყოფიერო დავიარებით ავტორმა კიდევ ერთხელ დაადსტურა სპეციალური ლიტერატურითა და სამუშეო კოლექციებით დღივ ჩნიდან ცნობილი ფაქტი, რომ თუშურა წინადასი ქსოვის ტექნიკისა და ფერთა შემაგების საუკეთესო ნიმუშებია. ლ. მარგოშვილი ამ შემთხვევაში ეტება წოვა-თუში ქალის წინადასი და ცდილობს ქსოვისა და ფაფორების ოსტატობა დაუკავშიროს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეს. მისი შეზღუდვებით, „წოვა-თუშურ

წინადასი ფერთა შემაგება და ვარჯიშ ტექნიკა მოწმობს მეურნეობის განვითარების მაღალ დონეს და ლამაზაკობს კლასობრივი დიფერენციაციის ნიშნებს“ (გვ. 88).

კულტურის ამ მხრივ რომელიმე ელემენტის განვითარებას თვისთავად კავშირი აქვს მეურნეობისა და სოციალური განვითარებას დონესთან. მაგრამ კონკრეტული მაგალითების მიხედვით ზოგჯერ ეს კანონზომიერება ირღვევა. ნივთების მაღალ დონეზე დამზადებისა და მსატარებელი ფაფორების ფაქტები ზოგი ისეთი ხალხის უფაში დადასტურდა, რომელიათვისაც კლასობრივი საზოგადოება ჯერ კიდევ შორეული მომავალი იყო. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და ხელობა-ხელოსნობის დონეებს შორის შესაბამისი მაგალითები გვაქვს საქართველოშიც. როდესაც წოვა-თუშურა წინადასის ქსოვის ტექნიკა და ფერთა შემაგება მაღალგანვითარებული მეურნეობის მოწმობადაა მიჩნეული, იგულისხმება მეცხვარეობა, მაგრამ გაუგებარია, წინადასი დამზადების ტექნიკა, ან ფერთა შემაგება რაწინადასი „ლამაზაკობს კლასობრივი დიფერენციაციის ნიშნებს“?

ამგვარი სარვეების აღნიშვნისა მხედველობაში ვიქონიეთ მათი გათვალისწინების შესაძლებლობა მომავალშიც, როდესაც ავტორი მამაკაცის სამოსელსაც შეისწავლის და ნაწროს დასრულებულ საბუთს მიხედვს. ჩემი მიზიხილვა მინდა დავამთავრო სარვეების წინადასი რედაქტორის პრეზ. აღექვი რობაქიძის სიტყვებით:

„ნაწროს ავტორი პანკისელი ქისტია. ცნობილი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის — იუსუფ მარგოშვილის კალიშვილი; იგი ეკუთვნის ამ ეთნიკურ წრეს, რომელიც წარსულით ვინაბურ სამუაროსთან არს დაკავშირებული, მომავალით უკარგულთან და. ამდენად, ამ ორ ხალხს შორის მტკიცე ბურჯიანი ბიძის როლს ასრულებს. საკითხის უყველმბრავი ცოდნით და ღრმა სიუყარულით დაწერილი წიგნი ემსახურება ქართულ-ვეინაბური ურთიერთობის არა მარტო ისტორიული ფესვების გამოკვლენას, არამედ მისი შემდგომი განმტკიცების ანტერესებსაც“ (გვ. 4).

ვალერიან ითონიშვილი

არა სურვილითა ერთითა...

მიღებულია, რომ წიგნის რეცენზირებისას ჯერ მის დადებით მხარეებს მიმოიხილავენ და ამის შემდეგ ზერდებოდნ ნაკლებ. ამით საქმე იგებს და შეცნობიერული ეთიკაც არ ირღვევა. ეფიჭრო-

ვ. მიწაძე, „სამრეწველო გრაფიკა“, გამოცემულია „ხელოვნება“, თბილისი, 1961 წ.

ბლით, ჩვენც ამ ნაკად გზას გავყოლოდით. მაგრამ სარეცენზიო წიგნის გაყნობაში იმთავითვე შეგვაყვლივინა განზრახვა.

ხელოვნების შესახებ დღეს ბევრი კარგი წიგნი იწერება. შეცნობიერ-მკვლევართა არაერთი მონოგრაფია სამაგიდო წიგნადაა გადაკვეთილი. ამასთანავე არის როგი საკითხებისა, რომელიც

ჩერ კიდევ არ გამხდარა სათანადო ყურადღების საგანი. ჩვენ არც თუ ისე ვართ განვებიერებულნი ესთეტიკისა და განსაკუთრებით ხელოვნების თეორიული საკითხებისადმი მიძღვნილი მონოგრაფიული გამოკვლევებით. ყოველ წიგნს, რომელსაც ამ საკითხების გაშუქების პრეტენზია გააჩნია ინტერესით ელოდებიან სპეციალისტები და ასევე მკითხველი საზოგადოება.

სწორედ ამიტომ, ამ რამდენიმე ხნის წინ გამოვიდნენ გრანობით შევიძინე მცირე ფორმანი წიგნი — „სამრეწველო გრაფიკა“. წიგნმა, უპირველეს ყოვლისა, წმინდა პროფესიული თვალსაზრისით დამაინტერესა.

მე, როგორც პედაგოგი, მომავალ მხატვრებთან ხელოვნების სხვადასხვა დარგებზე საუბრისას სამრეწველო გრაფიკისთან (საერთოდ დიზაინთან) დაკავშირებულ საკითხებსაც ვეხები ხოლმე. ამდენად ახალი პუბლიკაციის გამოჩენასთან დაკავშირებით სრულიად ბუნებრივად მჭონდა რაიმე საინტერესო, ჩემთვის უცნობი ინფორმაციის მიღების მოლოდინი.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართულ ენაზე ამგვარი ხასიათის მონოგრაფია არ არსებობს, თვით ხელოვნების ეს დარგიც ახალია, ჩვენში იგი ახლა იკრებს ძალს და მის შესახებ ყოველი წიგნის გამოჩენა უფროდ დაინტერესებს ამ საქმესთან დაკავშირებულ ნებისმიერ ადამიანს.

წიგნს მარტივი სტრუქტურა აქვს. იგი შესრულებულია ერთი მთლიანი სტატიის სახით (შესავლის, დასკვნისა და სარჩევის გარეშე). იწყება ზოგადი ნაწილით, რომელსაც ვარკვეულწილად შესავლის მოვალეობაც აკისრია; შემდეგ რატომღაც მოდის რეკლამის დახასიათება, ამას მოყვება გრაფიკის ზოგიერთი სახეობათა, მათ შორის სამრეწველო გრაფიკის დარგების ანალიზი. სულ ბოლოს მოცემულია საფორმო ნიმუშთა ტაბულის სია. წიგნში შიგდაშიგ ჩართულია ფერადი ტაბულები, ეტრეტების ნიმუშები და საფორმო ნიმუშთა ფოტოგამოსახულებები.

შეიძლება საქმეში ჩაუხებლად ოპონენტს ვაუჩნდეს ისეთი აზრი, თითქოს ჩვენ რაიმე მიზეზით წინასწარვე უარყოფითი განწყობილებით შეედგაობოდეთ რეკლამის წერას. სრულიადაც არა. ეს წერილი უფრო ვაკვირებამ დაგვიწერინა. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ წიგნის გამოკვლეა ათასგვარი უწყებრივი ბარიერის დაძლევა გულისხმობს. ამას მეტებზე რედაქტორება-რეცენზორების საქმიად ხანგრძლივი პროცესი; ეს კი იმისათვის კეთდება, რომ საბოლოო გამოშვებამდე აქნეს აკლივებული პოლიგრაფიული წიგნი. სამწუხაროდ, ცალკეული უზუსტობანი თუ კალმისმიერი შეცდომანი მაინც გაიპარება ხოლმე რიც გამოკვლევებში. მაგრამ, დამთავრებებით, აღბნა, რომ ძნელად თუ მოხდება. მთელი წიგნი. მისი თითქმის ყველა გვერდი გვიარ შეცდომათა ნაკრებს წარმოადგენ-

დეს. დაახლოებით ამგვარ მდგომარეობაში გვაქვს საქმე სარეკლამო წიგნში. ძნელად თუ წარმოიდგენს ადამიანი, რომ ერთი მცირე მოცულობის ნაშრომში ამდენი ულოკიკობა, მცდარი აზრი და ტექნიკური წინ შეიძლება გაპარულყო.

ჩვენი გაოცება დაიწყო წიგნის პირველივე აბზაკიდან, სადაც ავტორი საქმიად პოპულარულად მსჯელობს სილამაზისადმი ადამიანის სწრაფვის თნდაყოლილ უნარზე და ამ საფუძველზე „წვეტიანი კეთ“ ნახატების შექმნის საეჭვო ეფრისაზე. მაგრამ ამას კიდევ არა უშავდა, რომ ამ ავტორის ასეთი განცხადება: „სილამაზის გრანობამ უქარნაბა ადამიანს შეექმნა ხელოვნების შეუდარებელი ნიმუშები. ძველი საბერძნეთი იყო ეს თუ ეგვიპტე, ბრწყინვალე რომი თუ მრისხანე ინკვიზიციით შეპყრობილი ესპანეთი, ყველგან ჩნდებოდნენ მხატვრები და ქმნიდნენ კანდაკებებს, წერდნენ ტილოებს, ვარსაყდნენ ქანაზს და ლითონზე და, აღბნა, ამიტომაც შეცნიერებას, რომელიც შეისწავლის სილამაზესა და მშვენიერებას, — ესთეტიკა ეწოდება“ (გვ. 3). ამ აბზაკში რამდენი სიტყვა-ცაა თითქმის იმდენივე შეცდომა გვხვდება. ჩერ ერთი „ხელოვნების შეუდარებელი ნიმუშების შექმნას“ ბევრი რამ ესპორიება გარდა სილამაზის გრანობისა, მეორეც, რა გამოთქმა — „ჩნდებოდნენ მხატვრები“ და რაც უმთავრესია, საიდან გაჩნდა ამ კონტექსტში დასკვნა ესთეტიკის შეცნიერების რაობის შესახებ? ესაა კლასიკური ნიმუში ილიასეული ცნობილი „ხელოვნების ფებისა“. ყოველდ ვაუგებარია ზემოხსენებულ აბზაკში განვითარებული მსჯელობიდან როგორ გამოვიყანა ავტორმა ასეთი „ეკალიფიკური დასკვნა“.

მომდევნო გვერდზე ავტორი გვიხასიათებს თანამედროვე პოლიგრაფიულ მრეწველობაში დანერგული რეკლამის ბეჭდვის სახეებს (ფიქტრობთ სრულიად უადგილოდ) და გვიჩვენებს რომ „...განსახილველი საკითხის ნათელსაყოფად აუცილებელია გრაფიკის საერთო დახასიათება“ (გვ. 4) მოველოდ, რომ ავტორი აქ მაინც ისაუბრებდა გრაფიკაზე, როგორც სახვითი ხელოვნების ერთ-ერთ დარგზე, დაახასიათებდა მის ცალკეულ ჟანრებს, გამოყოფდა სამრეწველო გრაფიკის და ვაკვარევედა მის რაობაში, არსში, სპეციფიკაში. არაფერი ამდგავარი!

შეპირების მერე ავტორი რატომღაც პირდაპირ ესტამპის დახასიათებაზე გადადის, ამას მოსდევს გრაფიკის დახასიათება და ა. შ.

სიმართლე უნდა ითქვას, ამ გვერდების კითხვისას (გვ. 5-7) იმდენად დავიბენი, რომ მიხლოდა საერთოდ ხელი ამელო წინამდებარე წერილის დაწერაზე. საქმე იმაშია, რომ აქ თითქმის ყოველ სტრიქონში სრული ქაოსია. ვერ ვაიგებ ამ დარგებში რომელია მთავარი და რა-

და კონკრეტული ნიშნის მოხმარების გადაწყვეტას" (გვ. 10). საინტერესოა, რას უნდა ნიშნავდეს „ნიშნის მოხმარების გადაწყვეტა“? იქვე: „ესთეტიკური მოთხოვნა მოიცავს მხატვრული გამოსახვისა და ნიშნის კომპოზიციურ სტრუქტურას... ბუნდოვანი აგრეთვე — „შრიფტული საფორმო ნიშნები შედგება ფორმის სახელის ერთი ან რამდენიმე პირველი ასოს“...

მე-11 გვერდზე ვკითხულობთ: „ეიზნალური მოთხოვნა მოიცავს ნიშნის აღქმას, ათვისების სიზუსტესა და სისწრაფეს“. მართალია, ამ ფრაზის შინაარსიც გაუგებარია, მაგრამ საინტერესო იქნებოდა ავტორის ფსიქოლოგიურ მოთხოვნებზე ეთქვა ორიოდ სიტყვა, არადა შეგვხიზდა კი!

საფორმო ნიშნებზე საუბრის შემდეგ ავტორი გადადის რეკლამის დახასიათებაზე. გვიხსნის, რა დანიშნულება აქვს მას, რა განსხვავებაა კაპიტალისტური და სოციალისტური ქვეყნების რეკლამის შორის. აქვე გვამცნობს, რომ თურმე: „რეკლამის თანამედროვე მეთოდებმა ითვლება აფიშები, პლაკატები, ბიულეტენები, პრასპექტები, პრესა, რადიო-განცხადებები, ტელეხელვა, შექ-რეკლამა და სხვა“ (გვ. 11). სხვას რომ თავი დავანებოთ, არა გგონია პრესა და ტელეხელვა რეკლამის მეთოდები იყოს. საერთოდ, აქვს კი რეკლამის მეთოდები?

ამის შემდეგ ავტორი ახასიათებს შეფუთვის, როგორც პროდუქციის დაცვა-შენახვის, მისი ტრანსპორტირების საშუალებას, შერე გადადის ტარის დახასიათებაზე, ამას მოყვება ბანდეროლის, პლაკატის, საფორმო სტილისა და ბოლოს ბუკლეტის დახასიათება. ეს გვერდები (13-18) საესეა ერთობლივით. მაგალითად: „სამშენი და გამომწვნითი შეფუთული საქონელი ააღვილებს ვაჭრობის მუშაეთა შრომას, ახალისებს მყიდველს, პასუხობს მის ესთეტიკურ მოთხოვნას და პროდუქციის რეალიზაციას“ (გვ. 13). შემდეგ: „შეფუთვისას ერთ-ერთი მთავარი მოთხოვნაა ნავეთობის ფორმის შესაბამისობა. საჩუქრებისათვის უნდა გამოვიყენოთ უფრო დახვეწილი და ნატაფი ფორმები“ (გვ. 14). რას გვეუბნება აქ ავტორი? რა ფორმების შესაბამისობაზეა ლაპარაკი?

იქვე: „შეფუთვის პროექტირებაში განსაკუთრებით ითვალისწინებენ მის გამძლეობას, მოხერხებულობას, მომხმარებლობას ავტომობილებული მოშადებისათვის“. შესაძლოა აქ ზოგი ტერმინი ისეთია, რომ მხოლოდ მხატვარ დიზაინერებს ესმოდათ მისი მნიშვნელობა? მაშინ ჩვენ ისღა დავგერჩინა ბოდიში მოვუხადოთ ავტორს, მაგრამ პირადად ჩემთვის ფრაზა „...ითვალისწინებენ... მომხმარებლობას ავტომობილებული მოშადებისათვის“ გაუგებარია.

იქვე: „უყვლა ამ საწარმოსათვის (ლაპარაკია მანქანის სამთავამდიდრებელი კომბინატის, მერტაპოლიტენის და გ. დიპიტროვის სახელო-

ბის საავიაციო ქარხნის შესახებ) დამზადებული ბელია მხოლოდ და მხოლოდ საკმარისად უნდა აქ ილბათ სიტყვა აკლია. ჩვენი აზრით უნდა იყოს „უყვლა ამ საწარმოს საფორმო სტილისათვის დამახასიათებელია... და ა. შ.“ რადგან სწორად საფორმო სტილია ავტორის განხილვის საგანი:

უნდა ითქვას, რომ ერთობლები წიგნის არც ერთ გვერდს არ აკლია, მაგრამ ამ მხრივ მაინც გამოირჩევა დასაწყისი და დასასრული. დასაწყისზე უკვე გვქონდა საუბარი. ტექსტის ბოლო მე-18 გვერდი კი ამის საუკეთესო მაგალითია. აქ ავტორი საუბრობს ბუკლეტის შესახებ, ორიოდ სიტყვით გვიხსნის, თუ როგორ ფორმდება იგი და იქვე, მომდევნო აბზაცში მოულოდნელად გვამცნობს:

„ზნირად გადაწყვეტ როლს თამაშობს ნამცხვრის, ფილა-შოკოლადისა და სხვა ტბილულის შესახეთი ქაღალდის დეკორატიული გაფორმება. დასახლებებისთან და სხვა საინფორმაციო წარჩურებთან ერთად, აქ გამოყენებულია ან დეკორატიული მოტივი“. გააჩვევ ახლა, თუ რაში ან რატომ თამაშობს ზნირად გადაწყვეტ როლს ნამცხვრის, ფილა-შოკოლადის და სხვა ტბილულის შესახეთი ქაღალდის დეკორატიული გაფორმება. სრულიად გაუგებარია, რა ზღედა აქ. აზრი არც წინა წინადადებას ებმის და ალარც მომდევნოს. გაუგებარია აგრეთვე, რატომ მოყვა ეს მსყელობა ბუკლეტის განმარტებას, მათ ზომ საერთო არაფერი აქვთ. რაც შეეხება მომდევნო ფრაზას, რომ „დასახლებებისთან ერთად აქ გამოყენებულია ან დეკორატიული მოტივიო — ეს „ან“ მოდით წიგნის კორექტილის დავაბრალთ თორემ ეს გამოდის. -- სულ დაეხმევიო.

ამ გვერდზე სხვა ერთობლებიც გვხვდება, თავს ნებას მიეცემ ბოლო ორი აბზაცი უყველად მოვიტანო.

წინამდებარე ნაშრომი, — წერს ავტორი, — წარმოადგენს თანამედროვე სამრეწველო გრაფიკის დანიშნულების, მისი ესთეტიკურ, ტექნიკური და მხატვრულ მხარეთა შესწავლის ცდას (მოხნის მასშტაბებს დავაკვირდეთ — თ. ა.). ეს კვლევა მიმდინარეობდა ტექნიკური ესთეტიკის საკავშირო-სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალში შექმნილი ნიმუშების მაგალითზე. დღევანდელ პირობებში სამრეწველო გრაფიკამ ფართო გასაქანი პოვა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. იგი საესებას დასულობა თავის ესთეტიკურ და ფუნქციურ დანიშნულებებს.

ყოველ წელს ახლდება სავაჭრო საქონლის ასორტიმენტი, იზრდება მოთხოვნილება დახვეწილი გემოვნებით შესრულებული რეკლამისა, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შრიფტს, რომელიც მხატვრული გაფორმების მნიშვნელოვანი ნაწილია. ასეთი ფორმები, მათი ზომები განისაზღ-

ერება საქონლის გარეგანი სახითა და დანიშნულების მხრივ.

ამავე ინსტიტუტში იქმნება საფირმო ნიშნებიც.

ეს ვრცელი ამონაწერი იმიტომ მოვიტანეთ, რომ ორიოდ სიტყვა ვთქვათ წიგნის დანიშნულებაზე. როგორც ციტირებდა ჩანს, ავტორს იგი წარმოადგენილი ჰქონია კვლევად და თანაც როგორი მასშტაბისა! შეიძლება ვუღებოდეთ, მაგრამ კვლევის პრეტენზია ამ მასალას არ უნდა ჰქონდეს. აქ ფაქტობრივად ნაკვლავი არაფერია, ცნობილი დებულებებია მოტანილი და ისიც საკმაოდ ვალაგებურად. თუნდაც ეს ბოლო ამონაწერი განვიხილოთ — განსაზღვრა თუ არა კვლევის მიზანი, ავტორი გადადის იმის მტკიცებაზე, რომ სამრეწველო გრაფიკა სავსებით პასუხობს თავის ესთეტიკურ და ფუნქციურ მოთხოვნებს. რა მოთხოვნებზეა აქ ლაპარაკი? სამრეწველო გრაფიკა თავის თავს უყენებს ამ მოთხოვნებს, თუ ტექნიკური ესთეტიკა უყენებს მას გარკვეულ მოთხოვნებს, ან იქნებ საზოგადოების სოციალურ შეკითხვაზეა ლაპარაკი? აქვე ავტორი სრულიად უადგილოდ გადადის შრიფტზე და გვაუწყებს, რომ „ასოთა ფორმები, მათი ზომები განსაზღვრება, საქონლის გარეგანი სახითა და დანიშნულების მხრივ“. ეს „მხრივ“ რაღაა, რა ქართულია ეს? იქვე ავტორი გვაუწყებს, რომ „ამავე ინსტიტუტში იქმნება საფირმო ნიშნებიც“ და მოაქვს საფირმო ნიშნულთა თუ ნიშანთა ტაბულის სია. თვით ტაბულა კი სხვადასხვა საქონლის ფრაგმენტების ნიმუშებთან ერთად ჩართულია წიგნში სურათების სახით. უბედურება იმაშია, რომ ტაბულა და ტაბულის სია არ ემთხვევა ერთმანეთს. ტაბულაზე მოცემულია 56 სურათი საფირმო ნიშნების გამოსახულებით, ტაბულის სიაში კი მხოლოდ 54 სურათის დასახელებაა აღნიშნული. ამასთანავე აღრეულია ნუმერაცია, 34-ე სურათი საერთოდ გამოტოვებულია; 33-დან გადადის — 35-ზე, ამასთანავე, თითქმის არც ერთი ნომერი ტაბულასაც არ ემთხვევა. მაგალითად, ავტორი მე-17 გვერდზე აღწერს საქართველოს რესპუბლიკური საწარმოო გაერთიანება „საქკონდიტრის“ საფირმო ნიშანს და მიუთითებს — იხილეთ სურათი № 50. აღწერილი ნიშნული კი ტაბულაზე 41-ე ნომერია. ამავე გვერდზე იგი აღწერს ცანის სამთომეტალურგორი კომბინატის საფირმო ნიშანს და მიუთითებს 65-ე სურათზე, მაშინ როცა ტაბულაზე სულ 56 სურათია. წერილშიანია? შეიძლება, მაგრამ თუ წიგნის

მთლიან ხარვეზებს გავითვალისწინებთ, რომ ნაღმა, რომ ეს ლაფსუსი დიდი ჯიხურის მატარებელია.

არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ წიგნი დაწერილია ცუდი ქართულით, თითქმის ყოველ გვერდზე გვხვდება გაუმართავი ფრაზები, უსაბურო გამოთქმები. ნიმუშები საკმაოდ მოვიტანეთ, კიდევ შეიძლება, მაგრამ, ვფიქრობთ, საკმარისია. საერთოდ მთელი წიგნი თეზისურ ბასიანს ატარებს. წინადადებები ერთმანეთს არ ემის, ხშირად ერთმანეთის მიუღებელი ყოველგვარი შინაგანი ლოგიკის გარეშე სრულიად სხვადასხვა საკითხებზე მსჯელობს.

წიგნის მთავარ ნაკლად მიიჩნევა ის მიგვაჩნია, რომ ავტორს არ აქვს ერთიანი მეთოდოლოგიური პოზიცია, ვერ იცავს საკვლავი პრობლემის ჩარჩოებს, იგრძნობა უსისტემობა, მთავარისა და მეორეხარისხოვანის დიალექტიკის იგნორირება.

ჩვენი აზრით, ავტორს ჯერ უნდა მოეხერხებინა სამრეწველო გრაფიკის ადგილის გააზრება გრაფიკული ხელოვნების საერთო სისტემაში, შემდეგ კი მის სახეობათა ესთეტიკურ-ფუნქციონალური, ანალიზი მოეცა.

გრაფიკის სხვადასხვა სახეების ტექნიკის აღწერა სრულიად ზედმეტად გვეტყვენება. ეს რომ სახელმძღვანელო წიგნი ყოფილიყო მაშინ გასაგები იქნებოდა ამგვარი მიდგომა. ყოველ შემთხვევაში ჯერ უნდა მოცემულიყო სამრეწველო გრაფიკის ცალკეული სახეების კლასიფიკაცია და შემდეგ თუნდაც ტექნიკაზე შეიძლება შეჩერება, ეხლა კი რა გამოდის, წიგნიდან ფაქტობრივად მიიჩნევა არ ჩანს რა დარგები თუ ქვესახეობანი გააჩნია სამრეწველო გრაფიკას. ბევრ მათგანზე კი სიტყვაც არაა ნათქვამი (მაგალითად, ფრაგმენტზე).

როგორც აღვნიშნეთ, ამჟამად მართლაც ბევრი კარგი წიგნი ისტამბება, მაგრამ წიგნის გამოცემა სრულიადაც არაა იოლი საქმე. არც მისი დამწერა და ავტორობაა ადვილი. არა სურვილითა ერთითა... შეიქმნება კარგი წიგნი. საჭიროა ღრმად კომპეტენტობა და მეტი პასუხისმგებლობა, რათა უნებლიედ არ აღმოჩნდეთ მკვლარი მოსაზრებების გამავრცელებლის როლი.

სამრეწველო გრაფიკის (საერთოდ დიზაინის) პრობლემატკა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია თანამედროვე ქართულ ხელოვნებათმცოდნეობაში და ამ საკითხზე აუცილებლად უნდა დაიწეროს კარგი წიგნი.

ოლოლები ოლოლებს ეძრახებიან

თქმა არ უნდა, თუ შიში არ გაძაბუნებს, უღრან ტყეში ღამით სიარულიც სასიამოვნოა. ფოთლების ნეშოზე რბილად მიახივებ, კრილა, გრილ ჰაერს სუნთქავ და ხეთა ეწეწროებიდან უსაბუდად გამომტყერალ მოყარის შუქს თვალს ნება-ნება უხუჭავ. ჰოდა, თუ შევესუელად ბუს მსგავს ფრინველებს დააფრთხობს შენი ფეხის ხმა და ტოტებიდან წამოშლის, უნდა იცოდნენ ეს უწყინარი ფრინველები ოლოლები არიან. „ოლოლივით კაცია“, — იტყვიან ქართლში; „ოლოლივით უწყინარი და სათუთი კაცი იყო“, — იტყვიან კახეთში.

ოლოლის გაჩენას ქართული ზღაპარი ასე ხსნის: გერგებმა ხბო დაკარგეს და დედინაცვლისაგან დახეულ ტყეში ვაგზავნილებმა ღმერთს ფრინველებად გახდომა სთხოვეს. ასე გაჩნდნენ ოლოლები. მას შერე ხბოს დაეძებენ და დროდადრო ერთმანეთს გასძახებენ:

„თვე-დო-რე!“

„უუუ“

„იპოვე?“

„ვერა, ვერაა!“

ღადო მრგალშვილის ახალი ნაწარმოების ცენტრალურ პერიონაეს, მეთაველასელ ჰუმბეს ძილბურანში მკაფიოდ ჩაესმის, თუ როგორ დაიძახა ჰალიდან ოლოლმა:

— თვედორეე!

— უუუ! — გამოხმაურა შერე.

— იპოვე?

— ვერაა, ვერააა!

და ბიჭმა საშინელი სიხარტოვე, მიუსაფრობა იკრძოვ

გულზე საოცარი ნაღველი შემოაიწია.

ოლოლმა კიდევ დაიძახა:

— თვედორეეე!

და უცებ მიხედა ბიჭი, რომ მას ეძახდნენ“.

ღიახ, არც ის არის შემთხვევითი, რომ ამ ცენტრალურ პერიონაეს თედო—თვედორე ჰქვია. იგი მთელი თხზულების მანძილზე ჩვენს თვალწინ საქმიანობს, ფუსფუსებს, ჯაბრობს, სწავლობს; მისი სულის დაღვინების მომსწრენი და შირველნიც ჩვენა ვართ. ეს იმიტომ, რომ ასე ინება ავტორმა. იგი ჩვენთან ერთად ნაბიჯ-ნაბიჯ, კვალდაკვალ მიჰყვება გმირს, გვაშენინებს მის ფიქრებს, საუბარს... ასე ვეცნობით თედო სანდოშვილს, ოლოლივით ჰუმბეს, რომლისა და რომლის მსგავსთა მზარზულებად გადაიარეს ომისდროინდელი სოფლის მკაცრმა დღეებმა, შიმშილის, სიცოცხლისა და მიუსაფრობის წლებმა.

პატრიოსანი, გამრჩე ოჯახის შვილს მუყათობა ახასიათებს და კაცურ-კაცობაც, ძირითადი—

ღადო მრგალშვილი, „ოლოლები“, ნაკადული, თბ., 1982.

ეს იყო ძნელი წლების მკაცრი გამოცდების დარქვა. უმთავრესი კი მინც ამ უდაბიანო და უღვთო წლებში კაცად და ადამიანად დარჩენა გახლდათ. ამიტომაცაა, რომ თვედორე ასე გულმოდგინედ დაპეტეტურებს თავს საკუთარ სინდის-ნამუსს, ადამიანად რჩება მაშინაც კი, როცა ცხოვრება უკაცური საქმისაყენ მიათავსწინებს, მორვევიით დაატრიალებს, თავგზას ატუნებს. და თუ ოლოლი ოლოლს დაეძებს, ოლოლივით ბიჭი ოლოლივით კეთილ ადამიანებს უხალავდება, მათთან კრავს კავშირს, მათი გობის თანაზიარი ხდება, მათი ჭირისა და ღზინის ჰამანს ეწევა. მას სულზე მეტად შეუყვარებია თანაკლასელი, განუყრელი მეგობარი ფრხა, ბებერი მეწისქვილე — ნიკა ჰაბა, სოფლის საბჭოს თავმჯდომარის შერე ყაჩაღად და დღვეტრიკად უსამართლოდ მონათლული, სინამდვილეში კი საკუთარი ღირსებისა და კაცობის დამცველი, ადამიანობის ეტალონი — ცალხელა. ცხოვრების დიდი სკოლა გამოიარა ომის რამდენიმე წელიწადში თედომ. ოჯახისა და წვრილი დამძის გამოყვება მის კისერს აწეა, ბოლოს, ადამიანებში ჰუმანიტი ოლოლკაცების ამოცნობაც ისწავლა. გაუმტყუნა ღიანას სიყვარულმა, ზელიდან გამოცალა საოცნებო რიტა, შვიცნო საწყობის გამებს ვერაგი ბუნება, გამოაშკარავა ჰუმანიტი ოლოლებად დარჩნენ მისთვის; ვერაგივითარ ეჭვი და ცილისწამება ვერ შოგრიოა მის თვალში ნიკა ჰაბასა და ცალხელას; ჰუმბეს გზაზე ისევ ცისკრის ვარსკვლავად ბრწყინავს თუში იამზებს სახე. სწორედ მაშინ, როცა ბიჭი, ის-ის იყო, უნდა დარწმუნებულყო ცალხელას აკვაცობაში, სოფლისა და ხალხისაგან შიტოვებულ უშვილძირო ნიკა ჰაბას დამარხვაში საშველად „უბრალი“ თავად გამოეცხადა ცალი ზელით შეკრკეუბო, გააპატრონა მკედარი და ბიჭთან ერთად დაასაფლავა. შერე მეწისქვილის ახალბედა შევიგრილ დაამუნათა, ნიკა ჰაბას საქმეც უნდა გააგრძელო და მისი ოლოლკაცობაცო: ახლა ნიკა ძიას შემეგვიდრე შენა ხარ. უნდა უველაფერი იყოდ. დაიხსომე: სიკვდილის შემრტეც ნიკა ძია პირნათელი უნდა იყოს კაცთან და ღმერთთან...“ ბოლოს ღვინის ჰიქას თავი წაუტყია და რჩევა-დარიგებებიც მისცა ახალბედა მეწისქვილეს.

— ებლა შესანდობარი დავლიოთ. — ფეხზე მდგარმა კაცმა ხშიადის ნატუნზე დააწვეთა ღვინო. — შენ არ იცი, ამ კაცის დაკავრვით რა დეკარგე.

— ვიცი. ოლოლივით კაცი იყო. — თქვა ბიჭმა. — ღარების თავთან რომ ბებერი წნორის ტოტა ვადმოფართოხლო, არ მომატრეენა, წყლის სმის დროს ზედ ჩიტები სხდებიანო: იქ წაეი ცხოვრობს, არ მოკლა, ეგეც ბუნებას გა-

ჩენილია; ქალში ნედლი არაფერი მოსკრა, ხველი მოკრიფე, ძირს ნაყარით; ნამდვილი ოლოლი იყო; კაცმა არ იცის, ოთხმოცდაცამეტი წელი რა დაკარგა და რას ეძებდა. შგონია, სულ სიკეთეს დაეძებდა ვველან...

— ჩვენ ყველანი ოლოლები ვართ, — თქვა მძიმედ კაცმა, — ყველას რაღაცა დაგვკარგვია და ვეძებთ...

ბიჭი ახლა უფრო გააოცა ამ კაცის ზმამ. ამ მწიხვ, წისქვილივით გრუბუნა ზმამი იმდენი წუხილი და უსაშველო ნაღველი იყო, გული მოეწერა.

— მაგრამ შენ მაინც არ იცი, შგ კაცის დაკარგვით რა დაკარგე.

— ვიცი, — თავდაც ყრუდ თქვა ბიჭმა. — ვიცი და ისიც ვიცი, რომ დღეიდან შე უნდა ვიყო შენთვის ნიკა პაპა.

ყაბლს თვალბეში სითბო ჩაუდგა. სახეზე ნათელმა გადაკრა და ბიჭს მოეჭვენა, რომ შავმა წვერ-უღვაშმა გაიღიმა.

სანამ ხალხი ყველაფერს გაიგებდეს, ჩასწვდობდეს ცალხელს ტრაგედიას, უსამართლოდ ჩიკმოცხებული კაცის შავებდს, მანამდე თვლი მ იეს სიმართლე. წისქვილი გამოცხადებულ იაშებს იგი აგებინებს: — „ეს ყველაფერი ტყუილია. ოლოლივით კაცი იყო, ალაღმართალი და უწყინარი... რაღაც დაეკარგა და ეძებდა...“ ამაში გოგო მხოლოდ მაშინ დარწმუნდა, როცა ბიჭმა წისქვილის მახლობლად პაპა ნიკას საფლავთან მეორე საფლავიც აჩვენა და აღუხანა: უღრან ტყეში ზელისფლავის სახელით ყაბალდ მოკლული უღანაშულო ცალხელი აქ შე გადმოვსაფლავო: „გათენებამდე ვთხარე საფლავიც... გათენებისას ჩავსუვენე შგ... აი, ორნი არიან... ოლოლებივით... მხოლოდ ეგ არი, ერთს უცვე აქვს ის ჭვა. რომელიც ეკუთვნოდა, მეორეს — არა“.

ოლოლის სიმბოლოს მთლიანად ასრულებს და გასაგებს ხდის ეპილოგი. აღვანელი თუშის — იაშებს მამის უბოში ჟურხანსა და თედოს შიერ დამწყებულ და მერე მიტოვებულ ჭას ახლა თედო და იაშე თბრიან. წყალს ეძებენ. ვერც მიუღვრიან. მაგრამ სწამთ: მადიებელი ჭკოვებს, და ისინიც, ამ რწმენით ანთებულნი, ეძებენ.

— თვე-დო-რევე! — ისმის ჭის თავზე ქალის წყრილა კრინი.

— უფუფე! — ამოიგრავინებს ორმოდან ბიჭის დაღვინებული ზმა.

— იპოვევე?!
— ვე-რა. ვე-რაა!

ცნობილი ჭომანის „ყაბახის“ ავტორის საყმაწვილო პრობლემები დიდად აინტერესებს და სწორედ ამის დასტურია მისი პოპულარული „იფალითობა ბიჭები“, ხოლო „ოლოლებში“ თედოს მხატვრული სახის სრულქმნით სამუალო ასაკის ახალგაზრდათა სტუდიური ფორმირების ურყუარი მომენტებია წინა პლანზე წამოწეული.

ცენტრალური გმირის ვარდა, ნაწარმოების თით-

ქმის ყველა მნიშვნელოვანი პერიოდის მნიშვნელოვანი დასასტუმრებელი სახე, მწერლის კალმის სილონიერზე მეტყველებს ისიც, რომ ნებისმიერ ხერხს, ლიტერატურის თეორიაში რომ სპეციალური სახელი მოეძებნება, იგი სიტუაციას უფარდებს და სახის გამოყვეთის სამსახურში მარჯვდ აყენებს. ნაკადი ოსტატის ხელი ეტყობა თედოს, ჟურხანს, ნიკა პაპას, ცალხელს, საწყობის გამგე ვალიკოს, ლიანჯეს და სხვების პორტრეტებს, მათი შინაგანი სულიერი სამყაროს გამოსახვის მანერას. პერსონაჟები იხატებიან საუბარში, დიალოგში, მოქმედების შედეგად, ზოგჯერ მიმოიკითა ე. მათი ესა თუ ის რეაქცია ამა თუ იმ მოვლენასა და ფაქტზე დღწილად განსაზღვრავს გმირთა ენობაში, მათი სულის შავთერ შტრიხებს.

მიზანწრაფულია აღწერები, პეიზაჟები, დიალოგი, თვით ენობრივი ქსოვილიც. მწერალი უოველნაირად ედილობს არც ერთი პეიზაჟი არ გამოვლდეს თვითონში. პეიზაჟიც ამბის განვითარების საქმეში ჰყავს ჩაყენებული და კონტექსტისდა მიხედვით უნდა გაეიაზროთ მისი ფუნქცია, თუმცა, როგორც ცალკე სურათიც, ცლებშიმზიდველი როდია. თედო ფიქრობს საოცნებო ლიანჯე, მისი ოჯახის გამოუვალ ეკონომიკურ მდგომარეობაზე; ოცნებობს, რომ ჭის თბრია სფასურად მიღებული მატყლით, უველით, ფქვილით დაიტვირთება, საკეთარ ოჯახსაც გააბარებს და ერთ ზნელ ღამეს ლიანსაც მიუტანს ფქვილსა და ყველს... და როგორ ჰყავს ყველაფერი ეს ღვთისადმი აღღვნილ ვედრებას — მოწყვალ თვალთ გადმოხედოს ტანჯულით. მაგრამ ეს ზომ ოცნებაა და მერე არაფერი. აი, აქ მწერალი რთავს ასეთ შესაფერის პეიზაჟს: „თედომ თავი აწია და კვაკსიონს გაბედა. მზეს უკვე მიეტოვებინა მწვერვალთა საფლო და ალავერდის გუშმათზე იყდა. მბრწყინავი ჭვარი მზად გამდნარიყო მცხუნვარ სხივებში და ახლა შორით მითავა ვალავანს მიმჭვნილი, ცაში აზიდული თეთრი ტამარი ისე მოჩანდა, როგორც დედამიწის სახატესთან ქვეყნის სავედრებლად დანთებული თეთრი სანთელი...“

კონტენტური მნიშვნელობაც აქვს და თავისთავადიც ასეთ პასეს: „ვარსკვლავებით მოფიქრებულ ცას ადუნერუებულ ღამე დროადრო საკინძის ღლივით შეაწვევდებ რომელიმე ვარსკვლავს და სამყაროს უსასრულობაში ისროდა“.

როგორც აღინიშნა, ლადო მრელაშვილისათვის ყოველი ზერხი იმდენადია სარგებლანი, რამდენადაც წაადგება იგი ხასიათის გახსნას, პიროვნების გამოჩინებას. ამ მხრივ ავტორი დიალოგს ყველაზე მეტ ვესპლოტატას უწევს და ეს ზერხი უკეთესადაც ემორჩილება. საერთოდ, დიალოგის აგება რთული საქმეა: აქ ერთმანეთს უნდა შეუწონანწორდეს ბევრი რამ — გემოვნება, ზომიერება, ენობრივი მომენტი (დიალექტი და სალიტერატურო ქართული). ყველაფერი

ეს სანიშნოდა შეთანაზომიერებელი მრავალ-
გან. აი, ამის ერთი მაგალითი:

„ხოკრუა დუერა, დუერა და თავი გაქნია.

— მაშ, შე ვერ მიცანი?

ბიჭმა იუარა.

— კოკრეთელი ვარ, ხოკრუა. — შერე დაეჭ-
ვდა: — მაშ, შეთევვე ბოკრუა არ გაგიგია?

— არა.

—საიდანა ხარ, კაცო?!

— ორბეთიდან.

— ვისი ხარ, ორბეთელი?

— სანდოშვილიანთ გიორგისი ვარ.

— მეტურჭლისა?

— მეტურჭლისა. — ბიჭს გიუვიკრდა.

— კაი მაშა გყოლია. — ხოკრუა დარჩეულ
ჩენჩზე ჩამოქდა.

ბიჭს გაუხარდა. ხოკრუა ახლა მის თვალში
შეიკვალა.

— ხოკრუა ნამდვილი სახელია?

— არა, ხალხი შეძახის. ხალხი კი რასაც გეძა-
ხის, ნამდვილი სახელიც ის არის.

— შე რაგორ დაგიძახო?

— მეტე ხოკრუა დამიძახე, თუ ხალხში ურე-
ფხარ. იგრე კი — ვანუა მქვიან.

— თუმცა გგონია, ხალხში არ ეურვევივარ,
შინაც ხოკრუს დაგიძახებ. აქ კარგად იყვე-
თება შეთევვის პიროვნება, ბიჭის შედგარი ბუ-
ნება.

მეაფიო და დამაჯერებელ სახეთა ხატვას დი-
დად წასდგომია მახვილი, ერთი შეხედვით, მო-
ულოდნელი, მაგრამ სწორედ რომ უპრიანი
შედარებანი. თედოს შამის „შებლზე წამოწეუ-
ლი ნაბღის ქელიდან შვაი თმის თხელი ქოჩო-
რი ისე მოუჩანდა, თითქოს შიგ მერტბალი შეშ-
ქარა და ცალი ფრთა გარეთ დარჩენილი“.
მწერალმა კარგად იცის, რომ უფუნქციო შედა-
რება თვითმონეტრი ჩამ არის. შეთევვე ხოკ-
რუს მიერ მოტანილი შედარება მასვე — ამ
ქართულტრია და დაღარა პიროვნებას უნდა
ახსიათებდეს, უწინარეს ყოვლისა. სწორედ ეს
იქნებოდა შედარების დატეირთვა ახალი ფუნქ-
ციით. ნაწარმოებში ეს ზერხდება ხოკრუს მი-
ერ მოხმობილი შედარება თუმცა ზუსტია, ოღონდ
მასავით უნამსი და უადგელოა. ეს შედარება
მის უხიბე ბუნებას უსევს ხაზს: კეთილ ნიკა
პასუზე, რომელიც სიკვდილის შემდეგ ფარდაგ-
ში გახვეული ჰქვ. იგი ასე ხოტონიკობს: —
„სტეირს რა ეშმაკი მიაქვამს, ფარდაში ქაბაბი-
ვით არი გახვეულიო“.

ლადო მარეაშვილი ზედმიწევნით იცნობს
ხალხურ ანდაზა-თქმებს. ზოგიერთი მათგანი ქე-
როვნად გამოიუყენებია, რითაც სილონიერე ემა-
ტება მის ისედაც დალიანსა და ხალვათ ფრაზას.
ამვე დროს, ხალხური სიბრძნის ნიმუშებთან ერ-
თოდ კიდევ შეხვედრის ესთერიკურ სიამოვნებას
გვაძლევს: „შეცხვარება თუ: რომ მყოდნოდა,
მგელი კოდან ჩამოვარდებოდა, ძალს გულად-
მა დაეაწვენდიო“.

თხზულების ენობრივი ქსოვილიც უფრომეტი
მეკრივიც არის და ელასტიურიც. ხალხს ხალ-
ხურ, სალაპარაკო, მუხლად ფრაზებს ტყვადი
ლიაქტურტი ელემენტე გაერევა ალაგ-ალაგ.
ოღონდ ისე კი, რომ კონტექსტში ყოველთვის
ადვილად გასაგები და იოლად ამოსაცნობია. მათ
განმარტებას სპეციალური ლექსიკონი არ სჭი-
რდება. ეს ამტკიცებს: მწერალს იმდენად უხვად
მოემოგება ენობრივი მოსაქვევები, რომ ენაზე
ძალდატანება გამოიხივს. მის ღონიერ სინ-
ტაქსში ფაქიზად ენაცვლება ერთრის ხალხუ-
რი სამეტყველო ფრაზა და აეტორისეული სიტ-
ყვათქმნალობა: „იესო ქრისტე არა ვარ, ყველგან
წყლები ამოვათქლიშინო“. „შერე მოწვევითა
აქნია ტანს და უნაგრებ მსუბუქედ აიზიდა“:
„ცოტა ტრენს პიტლავი ჰკაიო და შეატოვე“:
„უწაღნიოდ ლოკავდა“; „დახშირბინდა“; „ამუ-
ბისტარებული მზე“; „წამომხარათეძოვდა მიწო-
ლილი ერეკლე“; „ურემი წისკვილის დერეფნის-
კენ შიახოლოვა“; „ტელურტლიანი დღე სილაამე-
საკენ გადაიღმერია“; „ჩხირს ჩაუგულმოდგინე-
და“; „სხივისაწერიო“; „გუნჯალ-გუნჯალი ზშირი
ბეწეი თვალესსაც კი უფარავდა?“ — აქეთ ამი-
ტომაც დაეგვეთ“.

მწერალმა კარგად იცის, რომ ზშირად პერსო-
ნაჟის მეაფიო სახეს მისი ენობრივი პორტრეტი
ქმნის. ამიტომაცაა, რომ აზერბაიჯანელი ორუფ-
ალიას დასაბატეად ლინგვისტური ფენომენი
მოიშველია. თუმცა ეს კაცი ეპიზოდურად გამო-
ჩნდება, მაინც მეაფიოდ იხატება ჰვენს ცნო-
ბიერებაში სწორედ ენობრივი და მხოლოდ ენო-
ბრივი ხატვის პრინციპის გამოყენებით. ჰვენს
თითქოსდა ყურთი ჩაგვექმის მისი აზერბაიჯანული
აქტუენტო თქმული ქართული ფრაზები: „ბაღში
არავინ შაზერეს, ყონად, იმ ქვირასას ზალიან
მაზარალეს... ნახვეარი ჰამეს, ნახვეარი ჩიღემი
ელარა“. სხვაგან ასე მეტყველებს: „გული არ გა-
იხედო. ყელი კასი ხარ ნეეთი—არი, ფქული—
არი, კასიო—არი. ვამკასი კასი ხარ, გული არ გა-
იღებო“. ამ კიდევ „გული ფრთი ნადირია, გული
შიერია, არფერი კამო. ზალიან მამაზალია გე-
ლო“.

ჩვენ, კაცნი, ცხოვრების უღრანში ალაღბე-
დზე სიარულისას ზშირად ვაფრთხობთ ოლოლ-
კაცებს: ზოგჯერ მტაცებელი ფრაზებებდაც კი
გვეჩვენებენ ამისნი. და ასე გველენდება მოყ-
ვასისაღმი მოფრთხილების ენაო, სიყვარულის
ფაქტ ნიუანსებში შვდომის ენიკალურ, ოდენ
კაცისათვის მომადლებული თვისება.

ამ უთავბოლო მუთარათელში ყველანი რა-
დაცას ვყარავთ და შემდეგ დავეძებთ. ზოგჯერ
ვპოულობთ. ზშირად — ვერა. ლადო მარეაშ-
ვილის პერსონაჟებიც დაივიწყებ დაკარგულს, ად-
ამიანთა ურთიერთობებსა და საგნთა ორომტრი-
ალიზ გზის გაგნება ბეერგზის უჭირთ. მაგრამ
აეტორის შეწეობით მაინც იმედნულად ცლი-
ლობენ, ამ ზშირბინდიდან ნათელ გზაწერილზე
გამოსვლას. ოლოლივით მართალი და ყეთილი

საქართველოში
მეცნიერების განვითარება

კაცის არსებობა თავისთავად იმდენს არაფერს ნიშნავს, რამდენსაც ჩვენება იმ გზისა, რომელიც ამ კაცმა თავსგავრ ფათერაკებსა და სულიერ საცთურთან კიდობში გამოიარა და წეთისოფლის ტალახში არც ზელი და არც ფეხი არ გა-

უსვრია. დიხ, შთავარია სულის მოძებნის წვეშენება, რადგან აღაზიანის სულიც ისევე, როგორც მოვლენა, მხოლოდ მის მოძრაობასა და მდინარებაში შეიძლება შეიქნოს სრულყოფილად და მთლიანად.

მარგან თაბლიშვილი

გაზაფხული მოსდევს ზამთარს

მერმან ჩვენებრიამ პოეზიის მოყვარულთა ყურადღება გამოჩენისთანავე მიიქცია თავისებური ლირიკული ხმით, პოეტური ფრაზის თავისებური ინტონაციით. მან თავის ბერველი ლექსებითვე მოიტანა მშობლიური კოლხური პოეტური და მუსიკალური ფოლკლორის სურნელება — ნახი, გულშიჩამწედიანი განწყობილებანი. მკითხველმა ერთხელ კიდევ გაიგონა „მეგრული ნანას“ ტკივილიანი მოტყეები, დაინახა კოლხეთის დაბინდული ტყეები, ამ ტყეებში დაბადებული წითელთმიანი მოჩვენებები...

პოეტი, იმ პირველი ლექსების შემდეგ, კიდევ უფრო აღრმავებდა და აფაროვებდა თავისი პოეზიის კალამოტს — ამ კალამოტში თანდთან შემოდოიდან სხვადასხვა ზეობის პატარ-პატარა მდინარეები და ახალი ხმები, ახალი საღებავები შემოაქონდათ მერმან ჩვენებრიის პოეტურ სამყაროში. ასე შემოვიდა პოეტის შემოქმედებაში ფშავ-ხევსურეთის დაცარიელებული სოფლების ელდა, მესხეთ-ყავახეთის მიწის საფიქრალი...

„გაზაფხული მოსდევს ზამთარს“ პოეტის ახალი ლექსების კრებულაა. წიგნი სამი ციკლისაგან შედგება: „ღვას სოფელში ძველი ოდა“, „ოდირი სიღერები“ და „ხევსურმა მიქო ფშაველი“.

მერმან ჩვენებრია იმ კრებულშიც ერთგული რჩება იმ უშუალო სტილისა და ინტონაციისა, რომელზეც ზემოთ ვლაპარაკობდით და რომლითაც იცნობს მას მკითხველი:

ციკლი „ღვას სოფელში ძველი ოდა“ პოეტი ძირითადად მშობლიურ გარემოს გვიხატავს, ამ გარემოში წამოშლილი ფიქრებს გვიმგლავნებს.

ეს გარემო ძირითადად, თანამედროვე ქართული სოფელია — მშობლიური, ნახი, მრავალკირიგადანახალი, ახალ ქარებთან და ახალ წიემბთან შესახვედრად გამზადებული.

უკვე გამოჩნდა სოფლის ჭალაკი,
ცრის გამუღმებით;
და იხილება ჰვეყნის ტალახი,

დიან ურმები...

და ყანებიდან გააქვთ სიმინდი,
ისმის გინება,

გულს იჭამენ კაცი იმითი,
ცა — იბღვირება.

ცა შეზღს არ გახსნის კიდევ კაი ხანს,
როგორც წესია.

შორს კი მიშველი, ვით ანგელოსი,
ჩანს ეკლესია.

ეს ლექსი ტიპური მერმან ჩვენებრიის პოეზიაში. — არც ერთი მევირალა ფრაზა, არც ერთი თავმოსაწონად მოხმობილი მეტაფორა ან რითმა. აქ ყველა სიტყვა ზუსტად ასრულებს თავის „მოვალეობას“, თავის ადგილი უჭირავს კედელში. ტიპურია განწყობილების მზრიავაც — ეს კოლხური გარემოა, სადაც თუ წვიმები დაიწყო, „ცა შეზღს არ გახსნის კიდევ კაი ხანს“, და მთელ ამ წვიმიან გარემოს, ამ აფუსფუსებულ და შემფოთებულ სოფელს თავზე დაუტრებს ეკლესია, ისიც დამორჩილება ამ შემოდგომას და „გატრეტლებულა“... მაგრამ ეკლესია ეკლესიაა და მას ლექსის ფინალში თავისი დიდი ფუნქცია აქვს — აქ, ამ ჭალაში, ამ სოფელში ღვთის მარადიული, მოწყალე და მოფიქრებული თვალი ტრიალებს, აქ ყველაფერი სიკეთისთვის და სიყვარულისთვის კეთდება.

კრებულის მეორე ციკლი — „ოდირი სიმღერები“ განსაკუთრებული ციკლია. წინათქმეაში პოეტი წერს, რომ ციკლს საფუძვლად დაედო მეგრული ხალხური ლექსები, მაგრამ მერმან ჩვენებრიის არა აქვს მთარგმნელის პრეტენზია, რადგან, როგორც ჩანს, ხალხური საყუთარიც ბევრი მიუმატა. ასე, რომ გამოვიდა განსაკუთრებული სახის შედეგი, რომელსაც ვერც თარგმანს დაარქმევდ და ვერც ორიგინალურს.

ამ რამდენიმე წლის წინათ გამოვიდა დავით წერედინის მიერ თარგმნილი „სიანური ხალხური ლექსები“. მაშინ რეცენზენტებმა აღნიშნეს, რომ მთარგმნელი მოერიდა ე.წ. ზუსტ თარგმანს, ბევრი რამ შეეცალა — მოუმატა ან გამოკლო ხალხურ ტექსტებს თარგმანში, მაგრამ,

2. ჩვენებრია. „გაზაფხული მოსდევს ზამთარს“. მერმან, 1981 წ.

არ შეუტყვია მთავარი — მკითხველმა მიიღოს, რაზეც ლექსია ამწებელი, რაც ღერძად აქვს თვითველ ლექსს.

ვფიქრობ, დაახლოებით ასეთი რამ მოხდა ახლაც. მერმან ჭგუბურიამ უდაოდ კარგად გვაგრძნობინა მეგრული ხალხური ლექსის ინტონაცია, ამ ლექსისთვის დამახასიათებელი ლირიზმი, გულიდან ლოცვასავით წამოსული სიმღერა:

ნანია, რა მწაბეა,
იწვე იღარ გემინოს;
ამის დასაფიქარია —
გულის ძაფი გეტკინოს;
ამის დასაფიქარია —
მოელოდე, არ ჩანდეს;
ამის დასაფიქარია —
ვინც გიყვარდეს, არ გყავდეს;
ამის დასაფიქარია —
ვინც გიყვარდეს, სხვას ჰყავდეს.

ჩემი აზრით, პოეტმა აუცილებლად უნდა გააგრძელოს ამ მიმართულებით მუშაობა და ცალკე წიგნად გამოსცეს ეს „თარგმანები“. ვფიქრობ, ამ წიგნის გამოცემით ძალიან საინტერესო მოვლენის მომწმენი გავხდებით.

პოეტს ცალკე ცოლად გაუერთიანებია ფშავ-ხევსურეთის შთაბეჭდილებებზე დაწერილი ლექსები. იგი დიდი სიყვარულით, დიდი მოყრდენებით ხატავს ფშავსა და ხევსურეთს, მის დღევანდელ ბინადართ, აღარაა ის ფშავ-ხევსურეთი, სადაც ძველი მითები და ლეგენდები გათა-

მაშდა, სადაც დიდი ვაჟა-ფშაველას მემკვიდრეები აკვნები დაიარწა. სიტყვა „დაცარიელება“ შხამავს აქაურობას.

ღამეა, ჩქაფუნობს არაგვი
და ტაფობს ამუტებს მთვარე;
მე ბარისახოდან გავცქერი
ამ სიზმრის მთებშია და ვალბეს.
გულს მიფორიაქებს წარსული,
მომავალს გავცქერი მდურკვით;
რომელი კუთხეა მიწაზე
ასე რომ მოგიწვას გული!

სამწუხაროდ, ამ ციკლში საკმაოდია სუსტი ლექსებიც — გულს გაჩეთ ნათქვამი, ტურის-ტურლ შთაბეჭდილებებზე დაწერილი... ზოგ შემთხვევაში კი, ავტორი ვერ შელევია და, ტიპური სააღბოშო ლექსები შეუტანია კრებულში („შებემრებით ქარაი ფხოველს“, „არაბულები ცხრა ძმანი“ და სხვ.), რაკი სააღბოშო ლექსი ვახსენე, იმასაც დაესენ, რომ სააღბოშო განწყობილებებით შექმნილი ლექსები სხვა ციკლებშიც შეიშვდა. ასეთი ლექსი კი შინაურთა კუთვნილად უნდა დარჩეს და არ უნდა გავგზავნოს ათი ათას კაცს (მ. ჭგუბურიას ლექსები ამ ტირაფითაა დასტავებული). ამ შხრივ წიგნის რედაქტორს უდაოდ მეტი მუშაობა მართებდა.

მ. ჭგუბურიას ახალ კრებულში ბევრი კარგი ლექსია დაბეჭდილი და ამ კრებულზე სწორედ კარგი ლექსების მიხედვით მსჯელობა გემართება.

პაატა პაატაშური

რედაქციის მისამართი:

თბილისი ქუჩისთავის მუხრანის ქ. № 12.

ტელეფონები: რედაქციას — 98-55-11.

მთ. რედ. მოადგილის — 98-55-13, განყოფი-

ლებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ანაწილად 21. 09. 82 წ., ხელმოწერი-
ლია დასაბეჭდად 22. 11. 82 წ., ანაწილების ზომა
7¹/₄ X 12, ქალაქის ფორმატი 70 X 108,
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11, პირობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღსაჯამომცემლო
თაბები 16,58.

უე 00788. ტირაჟი 26800, შვეკვ. 2259. საქ. კა-
ცე-ის გამომცემლობის სტამბა, თბილისი, ლე-
ნინის ქ. № 14.

6¹⁵ / 1986

ფასი 80 კპპ.

0690360

76128

«М Н А Т О Б И»

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ